І. Я. Глуховцева

СЛОВНИК МОДИФІКОВАНИХ СТІЙКИХ СПОЛУЧЕНЬ СЛІВ В УЗУСІ
кінця XX – початку XXI століття

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

І. Я. Глуховцева

СЛОВНИК
МОДИФІКОВАНИХ СТІЙКИХ СПОЛУЧЕНЬ СЛІВ
В УЗУСІ кінця XX – початку XXI століття

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК 811.161.2’373.7(03)
ББК 81.2Укр-4
Г55

Відповідальний редактор:
доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України Гриценко П. Ю.

Рецензенти:

Бобух Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та іноземних мов ВНЗ Укоопспілки „Полтавський університет економіки і торгівлі”;

Коваленко Н. Д. – кандидат філологічних наук, професор кафедри української мови Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Мельник Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Глуховцева І. Я.
Г55 Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця ХХ – початку ХХІ століття / І. Я. Глуховцева; відпов. ред. П. Ю. Гриценко. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 328 с.

ISBN 978-966-617-324-2

У словнику зібрано модифіковані стійкі сполучення слів, утворені на базі традиційних прислів’їв та приказок, афоризмів, фразеологізмів. Матеріал ексцерповано з публіцистичного та побутового мовлення. Словник розрахований на науковців, студентів, учителів, школярів.

УДК 811.161.2’373.7(03)
ББК 81.2Укр-4

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №9 від26 квітня 2013 р.)

ISBN 978-966-617-324-2

© Глуховцева І. Я., 2013
© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013

Довідкове видання

ГЛУХОВЦЕВА Ірина Ярославна

СЛОВНИК МОДИФІКОВАНИХ СТІЙКИХ СПОЛУЧЕНЬ СЛІВ В УЗУСІ кінця XX – початку XXI століття

Відповідальний редактор:
доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України Гриценко П. Ю.

Коректор – Ніколаєнко І. О.

Здано до складання 26.03.2013 р. Підписано до друку 26.04.2013 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 19,07. Наклад 1000 прим. Зам. № 122.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Т/ф: (0642) 58-03-20
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.

ПЕРЕДМОВА

У наш час активізувалося вживання прислів'їв, приказок, народних примовок (їх нерідко називають пареміями) та ідіом (фразем) (інакше предмет фразеології звужується), що пов'язано з увагою до традицій народного мовлення, розвитком етнолінгвістичних досліджень, актуалізацією та невирішеністю багатьох гострих життєвих питань суспільного життя, які нерідко стисло, але влучно репрезентовані в сталих стійких виразах.

Традиційно паремії розглядають як філософські константи, поради, короткі рекомендації, закономірності. Прислів'я та приказки народ творив упродовж багатьох століть. Вони виникали разом з формуванням певних укладів життя, обслуговували їх, а тому в образних стійких висловах відображені знання людини про світ, які зберігаються в її свідомості, становлять концептуальну систему. З іншого боку, у прислів'ях відбито історію, спосіб життя наших предків, усталені погляди на поведінку людини в суспільстві, її характер. В. М. Мокієнко називає паремії одиницями з високою квотою „кумулятивності" [Вальтер, Мокиенко 2005, с. 4]. Це забезпечує загальнозрозумілість змісту прислів'їв і приказок, незважаючи на імпліцитність (непряме вербальне вираження, прихованість змісту), що нерідко є обов'язковою ознакою сталих виразів.

Демократизація суспільного життя, що неминуче виявляється в мові, зумовлює переосмислення усталених істин, а це сприяє трансформації відомих афоризмів, загальновживаних прислів'їв, приказок, загадок, повір'їв тощо. Відомо, що вчені розрізняють семантичну та структурно-семантичну трансформацію стійких сталих сполучень слів. Під семантичною трансформацією прийнято розуміти обігрування зі стилістичною метою або прямого словесного значення окремих компонентів паремій чи фразем, або семантичної двоплановості сталих виразів, унаслідок чого відбувається подвійна актуалізація висловлювання [Білоноженко, Гнатюк 1989, с. 83]. Під структурно-семантичною трансформацією розуміють, зазвичай, перетворення форми сталих виразів, які призводять до незначних смислових змін. Тоді способи структурно-

семантичних перетворень співвідносять з мовними рівнями, у результаті чого виділяються фонетичні, словотворчі, морфологічні, лексичні та синтаксичні трансформації [Білоноженко, Гнатюк 1989, с. 108].

Трансформи, які виникли переважно на базі традиційних паремій, існують як самостійні стійкі вирази, що мають своє значення, характеризуються власною сферою вживання, конотацією. Вони отримали назву антиприслів'їв, до яких учені найчастіше зараховують і антиафоризми, й антиприказки [Вальтер, Мокиенко 2005, с. 9].

Вивчення антиприслів'їв в україністиці й русистиці тільки розпочинається, хоч має певні традиції в Німеччині, Англії, США, Чехії. Визначення цього різновиду стійких виразів, реалізоване різними вченими, проте здійснюється з відмінних позицій. В. М. Мокієнко розглядає їх як пареміологічні трансформи, оскільки вони підкоряються тим самим законам перетворення паремій, що й прислів'я, які давно ввійшли до літературного вжитку як модифіковані варіанти традиційних виразів [Вальтер, Мокиенко 2005, с. 12].

Т. І. Дамм, розглядаючи „жартівливі афоризми", зараховує до афоризмів малого комічного жанру й антиприслів'я як одиниці лаконічного узагальненого змісту, що характеризуються зіткненням в одному контексті понять, між якими виникають раптові смислові зв'язки [Дамм 2002].

Досвід використання терміна „антиприслів'я" німецькими вченими [Mieder 2000] показує, що до цих висловів зараховують антиподи традиційних паремій, біблійних сентенцій, перероблені афоризми й крилаті вирази відомих людей, лайливі вирази тощо.

На нашу думку, термін „антиприслів'я" можна вживати у вузькому й широкому значеннях. У першому випадку під антиприслів'ями розуміємо трансформи традиційних паремій, які зазнали змін компонентного складу та змісту, характеризуються більшою експресивністю, нерідко мають негативну конотацію, а також вирази, створені на базі традиційних фразем, зміст яких змінений. Уживаючи термін „антиприслів'я" в широкому значенні, зараховуємо до цих

виразів, крім трансформованих прислів'їв, приказок, фразем, окремих загадок, афоризмів, крилатих виразів відомих людей, традиційні й нові вислови, у яких вербальне наповнення не відповідає нормам літературної мови, наявна общентна лексика. У цих антиприслів'ях нерідко змінена оцінка традиційних цінностей.

Антиприслів'я – своєрідні трансформи паремій – слід розглядати як вирази із значною динамікою структурно-компонентного складу та змісту. Прикладом таких антиприслів'їв є одиниці, що мають протилежний зміст відносно тих прислів'їв, приказок, крилатих висловів відомих людей, які були вихідними для створення нових висловів. Так виникають вирази, у яких висміюються усталені погляди, що нині піддаються сумніву, закони, котрі існували за радянської доби. Тому прислів'я *Не родись вродливою, а родись щасливою* трансформується у вислів *Не родись вродливою, а родись багатою,* заклик *Хто не робить, той не їсть* – в антиприслів'я *Хто не робить, той багато їсть.* Так само: *Любиш кататься, люби й санчата возити – Любиш кататься, люби й катайся.*

Окремі антиприслів'я засвідчують негативні явища в психології мовців, що не відповідає кращим уявленням, репрезентованим у традиційних пареміях. Так, прислів'я *Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму* має варіант *Зустрічають по вбранні, а проводжають по гаманцю; Говори мало, слухай багато, а думай ще більше – Роби мало, спи багато, а відпочивай ще більше.*

Названим антиприслів'ям протиставлені такі, які мають однакове значення з традиційними пареміями, частіше – подібне значення до традиційних висловів, але зміна компонентного складу паремії надає трансформі більшої експресії, підсилює відтінок іронії, сарказму тощо. Так, заміна компонента *голий* лексемою *ненажера* підсилює негативні конотації антиприслів'я. Порівняйте: *Два голі третього не вберуть* і *Два ненажери третього не нагодують.* А також: *Вчення – світло, а невчення – темрява* і *Вчення – світло, а невчення – приємний полумрак; Солдат спить, а служба йде* і *Солдат стоїть, а служба йде, Солдат біжить, а служба йде; У чужих руках*

завше більший шматок і *У чужих руках своє морозиво більшим здається; Великому кораблеві – велике плавання* і *Великому кораблеві – велика торпеда; Сказав, як зав'язав* і *Сказав, як гвоздиками прибив.*

Імпліцитний характер окремих паремій унаслідок вербальних змін у структурі виразу порушується, що дозволяє говорити про експліцитний характер антиприслів'їв. Ці трансформи характеризуються розгорнутим аналізом ситуації, певної події, доступність зовнішнього спостереження виявлена прозоро, як-от: прислів'я *Вчення – світло, а невчення – темрява* конкретизується так: *Вчення – світло, а невчення: тільки світає – на роботу; Вчення – світло, а невчення: як зійде сонце – і на роботу.* Таких же перетворень зазнали вирази *З миру по нитці – голому сорочка,* змінене на З *миру по нитці – голому костюм від Версачі;* а також: *На мене де сядеш, там і встанеш – На мене де сядеш, там і сидітимеш; Слово не горобець, вилетить – не спіймаєш – Слово не горобець, вилетить – триндюків спіймаєш; І вівці цілі, і вовки ситі – Вівці цілі, вовки ситі, а я голодний.*

Окремі антиприслів'я характеризуються більшою імпліцитністю, ніж традиційні паремії: *На мене де сядеш, там і вокзал,* що виникло за аналогією до *На мене де сядеш, там і встанеш.*

Зміст антиприслів'їв нерідко зовсім не пов'язаний із традиційними прислів'ями, проте вони здебільшого зберігають ту саму модель, що й широковідомі прислів'я та приказки, хоч зміна компонентного складу актуалізує зміст прислів'я, сприяє висміюванню сучасних пороків суспільства. Зокрема, відоме *Дружба й братерство – дорожче багатства* трансформується в *Блат та знайомство – краще багатства.* Сюди ж відносимо: *Було б здоров'я, а все інше наживемо,* перетворене на *Було б здоров'я, а все інше вкрадемо; Робота не вовк, у ліс не втече – Теща не вовк, у ліс не втече; Вашими устами та мед пити – Вашими устами та помовчати; Без труда не виловиш і рибку із пруда – Без хабаря не виловиш і рибку із пруда; Хто рано встає, тому Бог дає – Хто рано встає, того й тапочки; Від добра добра не шукають – Від грошей грошей не шукають; Не той*

хліб, що в полі, а той, що в коморі – Не той хліб, що в коморі, а той, що проданий.

Іноді антиприслів'я тяжіють до кількох сталих висловів. Так, трансформа *Куди яблуко, туди й яблунька* пов'язана, з одного боку, із прислів'ям *Куди нитка, туди й голка,* а з іншого – з виразом *Яблуко від яблуні далеко не котиться.*

„Перелицювання" паремій веде до створення каламбурів. При цьому мовців іноді не так хвилює їхній зміст, як захоплює гра слів. Нерідко він завуальований, сконцентрований на якомусь одному слові; використовується багатозначність слова, паронімія, омонімія, рима тощо, напр.: *Губа не дура, дура не губа; Ні кола, ні двора, тільки й ходу, що з воріт та в воду; Що посієш – не знайдеш* (пор.: *Що посієш – те й збереш*); *Робота не вовк, у ліс не зажене* та ін.

В. М. Мокієнко підкреслює, що одним із найбільш активних способів трансформації традиційних паремій є своєрідний мовленнєвий „макаронізм", контамінація двох різних за змістом, а нерідко й структурно прислів'їв [Вальтер, Мокиенко 2005, с. 13]. Зокрема, прислів'я *Б'ється, як риба об лід* і компаратив *мовчить, як риба* стали основою для виразу *Мовчить, як риба об лід;* так само прислів'я *Куй залізо, поки гаряче* і вираз *Рахуй гроші, не відходячи від каси* сприяли виникненню антиприслів'я *Куй залізо, не відходячи від каси.* До цієї групи відносимо й такі вислови: *Так тобі й треба, моя хата скраю; З ким поведешся, так тобі й треба.* Поєднання двох прислів'їв (або двох фразеологізмів) в одному сприяє створенню нових виразів, зміст яких, хоч і пов'язаний з традиційними висловами, але розширений, що підсилює експресивність. Прозорий чи прихований зв'язок частин антиприслів'я з двома традиційними прислів'ями створює ситуацію, у котрій неабияку роль відіграє підтекст. Переосмислення загальновідомих висловів, що загалом характерне для антиприслів'я, тут підсилюється зсувом змісту двох висловів, свідомим зв'язком трансформи з двома різними висловами, що саме собою створює комічну ситуацію. Контамінація частин традиційних прислів'їв може пов'язуватися із накладанням змісту одного прислів'я на зміст іншого (*Куй залізо, не відходячи від каси*), виникненням

нового змісту внаслідок зіставлення чи поєднання двох частин (*Баба з возу, а дід іншу знайшов*), наданням певним явищам значення оцінки (*Так тобі й треба, моя хата скраю*) та ін.

Легко помітити, що окремі прислів'я переосмислюються й трансформуються особливо часто, а інші – рідше. Імовірно, динаміка змісту та структурно-компонентного складу прямо пов'язана з поширеністю паремій. Трансформації піддаються найбільш відомі, актуальні й для нашого часу прислів'я, а також ті, що містять „кумедні", комедійні мотиви, які обігруються в багатьох варіантах. Так, прислів'я *Чим далі в ліс, тим більше дров* стало джерелом, за нашими підрахунками, для 71 антиприслів'я, *Скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти* – для 64, *Одна голова добре, а дві − краще* – для 26, *Краще синиця в жмені, ніж журавель у небі, Не такий страшний чорт, як його малюють* – для 25, *Баба з воза − кобилі легше*, – для 24, *Хто не працює, той не їсть* – для 19, *Скільки вовка не годуй, все одно у ліс дивиться* – для 18, *Що посієш, те й пожнеш, Сім разів відмір, один – відріж* – для 17, *На безриб'ї і рак риба* – для 16, *Хто рано встає, тому Бог дає* – для 15, *Тихіше їдеш – далі будеш* – для 14, *Хто не ризикує, той не п'є шампанського* для – 13, *Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму, Любиш кататися − люби і санчата возити* та *Не все те золото, що блищить* – для 12; *Робота не вовк, у ліс не втече, Слово не горобець: вилетить − не спіймаєш* та *Язик до Києва доведе* – для 11; *Кожен кулик своє болото хвалить* – для 10, *Не родись красивою, а родись щасливою* – для 9, *Красиво жити не заборониш* та *У чужих руках завше більший шматок* – для 7.

Оцінюючи антиприслів'я як засоби живого мовлення чи елементи засобів масової інформації, експресивність яких значна, учені роздумують над питаннями про те, наскільки новими чи давніми є ці утворення [Вальтер, Мокиенко 2005, с. 14 – 15]. Відповідь на це питання не може бути однозначною, оскільки кожен вислів має власну історію. Усе ж дослідники стверджують, що антиприслів'я нерідко створені порівняно недавно, хоч є й такі, історія яких сягає найдавніших часів. Функціонально антиприслів'я споріднені з антифразисом, під яким звичайно розуміють різновид енантіосемії, троп, що

полягає в навмисному, спеціально заданому вживанні мовної одиниці з протилежним значення чи конотацією. Антифразис виявляється по-різному: як іронія, як один із засобів творення евфемізмів і дисфемізмів [Укр. мова 2000, с. 27]. Антифразис має стійку традицію використання в усній народній творчості (*правда, як на вербі грушки*) [Гуйванюк 1999].

У засобах масової інформації нерідко семантичної трансформації зазнають фразеологізми, усталені суспільно-політичні терміни, частовживані сполучення слів, які, переосмислюючись, обігруються і стають основою для висловів, що актуалізують нагальні потреби суспільства, висміюють його пороки. Ці вислови засвідчують демократизацію не тільки паремійного жанру, а й фразеологічного фонду української мови, напр.: ***залізний аргумент*** *– у ката залізний аргумент – сокира* [ФБ; Пер. 2001, № 10, жовт., с. 4]; *коли не хочеться нічого робити, у нас з'являється залізний аргумент: нічого не поробиш* [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]. Трансформи фразеологізмів демонструють динамічні процеси у фразеології й можуть розглядатися як антифразеологізми.

Отже, антиприслів'я, антиприказки та антифразеологізми в живому народному мовленні сходу України є засобом показу пороків суспільства. Як трансформи традиційних висловів, вони можуть мати протилежний до усталених висловів зміст, характеризуватися більшою конотацією при майже однаковому значенні. Нерідко зміст антиприслів'їв зовсім не пов'язаний з прислів'ями вихідної форми, оскільки використано лише модель традиційного сталого виразу.

Крім трансформ, у сучасному узусі широко вживають варіанти фразеологічних одиниць. Вони побудовані переважно на тих же образах і зворотах, виражаючи предметне значення різними лексичними і структурними засобами. Головна властивість варіантів – абсолютна значеннєва адекватність [Матвієнко 1965, с. 16].

Більш конкретне визначення фразеологічних варіантів знаходимо в монографії Л. Г. Скрипник: „Фразеологічні варіанти – це співіснуючі в мовній системі утверджені традицією різновиди фразеологічних одиниць, які мають те саме

значення (для образних – внутрішній образ), але різняться між собою одним чи кількома (іноді усіма) компонентами лексичного складу або певними елементами граматичної структури" [Скрипник 1973, с. 122]. Це дозволяє В. М. Мокієнкові робити висновок про те, що поняття варіанта фразеологізму вчені зазвичай подають на фоні тотожності його цілісного значення, або образу [Мокиенко 1989, с. 26]. Учений у зв'язку з цим порушує питання про парадигми слова й фразеологізму, убачаючи відмінність у тому, що діалектична єдність цілісності при компонентній нарізно оформленості, характерна для фразеологізму, становить специфіку фразеологічної парадигми. Отже, нарізно оформленість – ознака фразеологізму, що викликає актуалізацію його компонентів. Семантична злитість – ознака, що веде до втрати слівності, до все більшого абстрагування образу фразеологізму [Там само, с. 28 – 29].

М. М. Шанський, розглядаючи варіювання фразеологічних одиниць, відзначає, що про тотожність фразеологізмів можна говорити тільки в тому випадку, якщо, попри деякі модифікації, склад і структура ФО залишаються постійними. Відповідно до цього вчений називає, які сталі сполучення слів можна вважати варіантами. Це, по-перше, фразеологізми, що містять різні, але однаково порожні компоненти: *гроша ломаного (медного) не стоит – гроша не стоит*; по-друге, це ФО, які мають слова, різні за граматичними ознаками: *вверх тормашку (тормашками)*; по-третє, ФО, які відрізняються один від одного як повний та скорочений різновиди: *идти на попятный двор – идти на попятный* [Шанский 1985, с. 51 – 52].

При розрізненні типів фразеологічного варіювання одні вчені стверджують, що тотожність фразеологічної одиниці може зберігатися лише при граматичних варіаціях, а заміна слів уже дає нову ФО (М. М. Копиленко, З. Д. Попова), інші вважають, що варіюватися можуть усі елементи фразеологізму. Зокрема, Л. Г. Скрипник серед фразеологічних варіантів виділяє лексичні, граматичні (формальні) і лексико-граматичні, або змішані [Скрипник 1973, с. 122]. В. М. Мокієнко стверджує, що за умови цілісності семантики фразеологізму основними типами

фразеологічного варіювання є формальні трансформації й лексичні заміни компонентів фразеологізму. Формальні варіанти можуть мати акцентуаційні, фонетичні відмінності, морфологічні варіанти зазвичай зведені до двох типів – парадигматичних і словотвірних, лексичні варіанти – це трансформація нарізно оформленої, але семантично цілісної одиниці [Мокієнко 1989, с. 30 – 32]. Проте чіткого розрізнення трансформи та варіантів фразеологічних одиниць при практичному аналізі матеріалу досягти важко. Тому в словнику ми використовуємо термін модифіковані фразеологічні одиниці, розуміючи під ними ті стійкі сполучення слів, що зазнали структурних чи семантичних змін. Розрізняючи лексичну трансформацію та лексичну варіацію ФО як явища різного порядку (у процесі варіації взаємозамінюються семантично близькі компоненти, що зумовлює смислову тотожність варіанта й інваріанта ФО; трансформа й вихідний фразеологізм відрізняється семантико-стилістичними нюансами) [Білоноженко, Гнатюк, с. 110], ми все ж уважаємо, що в деяких випадках трансформацію й варіанти ФО розрізнити складно.

Література

Білоноженко, Гнатюк – Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наук. Думка, 1989. – 153 с.; **Вальтер, Мокиенко 2005** – Вальтер Х. Антипословицы русского народа / Х. Вальтер, В. М. Мокиенко. – СПб. : Издат. дом „Нева”, 2005. – 576 с.; **Гуйванюк 1999** – Гуйванюк Н. В. Антифразисні висловлювання як засіб гумору та іронії в усній народній творчості / Н. В. Гуйванюк // Українська мова та література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку : наук. щорічник. – Т., 1999. – С. 182 – 186; **Дамм 2002** – Дамм Т. И. Комические афоризмы в современной газете / Т. И. Дамм // Рус. речь. – 2002. – № 5. – С. 48 – 56; **Матвієнко 1965** – Матвієнко А. М. Фразеологічні синоніми і варіанти / А. М. Матвієнко // Укр. мова і л-ра. в шк. – 1965. – № 8. – С. 16 – 20; **Мокієнко 1989** – Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Выш. шк., 1989,

287 с.; **Скрипник 1973** – Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 278 с.; **Укр. мова** – Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.; **Харк. зб.** – Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / сост. В. В. Иванов. – Харьков, 1898. – Т. 1. – 1012 с.; **Шанский 1985** – Шанский Н. М. Фразеология современного русского язика / Н. М. Шанский. – М. : Высш. шк., 1985. – 160 с.; **Mieder 2000** – Mieder W. Sprichwörter sind die Überbleibsel verschollener Aphoristiker. Zu den sprichwörtlichen Aphorismen von Ulrich Erckenbrecht // Слово во времени и пространстве. К 60-летию профессора В. М. Мокиенка / под. ред. Г. А. Лилич, А. К. Бириха и Е. К. Николаевой. – СПб. : Фолио-Пресс, 2000. – С. 468 – 489.

Завдання словника та його обсяг

Завдання словника вбачаємо в тому, щоб систематизувати модифіковані сталі вислови, уживані в усному мовленні сходу України та засобах масової інформації в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Джерелами словника є передусім записи сталих виразів усного мовлення та матеріали, друковані в періодичній пресі впродовж 90-х років ХХ ст. та на початку ХХІ. До реєстру залучено вислови, уживані на сторінках газет „Літературна Україна”, „Сільські вісті”, журналу „Перець”. Авторами модифікованих виразів є відомі в Україні журналісти, сатирики, серед них: Олександр Перлюк (літератор, журналіст з Кіровоградщини, відомий як автор гумористичної форми „перлюкізми”), Флоріан Бондар (український гуморист, сатирик, лауреат низки літературних конкурсів. Афоризми Флоріана Бондара увійшли до книги „Українська афористика Х – ХХ ст.”, автор називає ці твори „ейфлоризмами”. Найбільш відомий на Буковині), Юрій Рибников (сучасний український літератор – поет, прозаїк, гуморист), Леонід Куліш-Зіньків (український поет-сатирик, гуморист з Рівненщини, творець художнього слова), Микола Левицький (сатирик, гуморист. Виступав у

всеукраїнських, всесоюзних, обласних та районних виданнях „Перець”, „Україна”, „Літературна Україна”). У словнику використано окремі сентенції, подані в збірках творів таких письменників, як Леся Українка, О. Грибоєдов, М. Горький, М. Некрасов, Г. Х. Андерсен, Вальтер Скотт та ін.

Значна частина модифікатів, що побутує в усному мовленні, зібрана в польових умовах в українських східнослобожанських говірках. Джерельною базою послужили 75 довільно дібраних населених пунктів Луганської області. Отже, у Словнику систематизовано модифіковані стійкі сполучення слів, уживані у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Структура словникової статті

У словниковій статті першим наведено заголовне слово – повнозначний компонент прислів’я, приказки, загадки, повір’я, фраземи. Заголовні слова розміщені за алфавітним порядком у межах кожної літери. Спочатку подано виділений графічно сталий вираз, який зазнав модифікації. Потім – трансформи (іноді – варіанти) сталих виразів (паспортизовано виписки з періодичної преси, не мають паспортизації записи усного мовлення), напр.:

БАБА

Баба з воза − кобилі легше

баба з воза − велика зрада: на возі легше й кобила рада [Укр. перли]
баба з воза − він на віз
баба з воза – вовки ситі
баба з воза – далі будеш
баба з воза − дозвіллю час
баба з воза – з кобилою легше
баба з воза – землетрус у 5 балів
баба з воза − кобила в курсі діла
баба з воза − кобила за нею
баба з воза – кобила знає, що робить
баба з воза – кобила на віз
баба з воза − кобила радіє
баба з воза – кобила ціла

баба з воза – кобилою менше
баба з воза – кобилу на ковбаси [ВЧ; МС 1992, с. 5]
баба з воза – коням легше [ВЧ; МС 1992, с. 5]
баба з воза − швидше до фінішу
баба з воза, а дід іншу знайшов
баба з воза, а я (ми) на віз
баба з воза, кобила знає
баба з воза, кобила не проти
баба з воза, на колеса легше
баба з воза, Регіонам легше
кобилі, може, й легше, що без баби, ну, а коли б позбутися мужика...

ВІТЕР
Вітер у голові ‘хто-небудь легковажний, несерйозний’ [ФС І, с. 131]
вітер у голові завжди перемінний [ВВ; СВ 2002, № 48, 19 квіт., с. 4]
вітер у голові може викликати шторм у житті [БК; Пер. 2004, № 5, трав., с. 15]
вітер у голові перешкоджав дійти до мети [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
вітер у голові попутним не буває

Вітер перемін ‘сукупність змін у суспільному житті окремої країни чи в багатьох країнах загалом’
вітер перемін більше нагадує протяг [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
вітер перемін не страшний для пеньків [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
дехто визнає лиш один вітер перемін – ураган [МЛ; Пер., 1998, № 12, груд., с. 10]
можна було б жити і в підворітті, аби не свіжий вітер перемін [ВГ; СВ 2008, № 150, 19 груд., с. 6]
прикро, коли вітер перемін зрештою виявляється просто вітром [ВТ; Пер., 2001, № 5, трав., с. 2]

у підворітті завжди дме свіжий вітер перемін [ВГ; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]

Викидати на вітер ‘легковажно, марно витрачати що-небудь (гроші, майно і т. ін.)’ [ФС І, с. 91]
на що викидають гроші наші зверхники, коли нема вітру? [ФБ; Пер. 1998, № 2, лют., с. 3]

Викидати на вітер ‘легковажно, марно витрачати що-небудь (гроші, майно і т. ін.)’ [ФС І, с. 91]; **вітер у голові** ‘хто-небудь легковажний, несерйозний’ [ФС І, с. 131]
якщо ми і кидаємо гроші на вітер, то хіба що на той, котрий у головах наших зверхників [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

Плювати проти вітру ‘виконувати роботу, яка з об’єктивних причин не може бути завершена; марно витрачати час на безнадійну справу’
фокус не у тім, щоб плюнути проти вітру, а в тім, щоб встигнути сховатись за спину сусіда [ОЖ; Пер., 2001, № 5, трав., с. 6]

Пускати на вітер ‘легковажно, марно витрачати’ [ФС ІІ, с. 719]
гроші, які пустили на вітер, шукайте у швейцарському банку [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]

Шукати вітра в полі ‘не можна знайти кого-небудь, марно намагатися дізнатися про чиєсь місцеперебування’ [ФС ІІ, с. 969]
не варто шукати вітра в полі, він сам себе покаже [ТЛ; ЛУ 1997, № 33, 25 верес., с. 8]
це вже, пробачте, не польові роботи, це ми вже шукаємо вітру в полі [ФБ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]
якби не проблеми з джерелами енергії, ми не шукали б вітра в полі [ФБ; СВ 2006, № 113, 29 верес., с. 6].

Укладений *Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця ХХ – початку ХХІ століття* має 645 вокабул, що становлять семантичний центр 1375 стійких сполучень слів, які зазнають трансформації (в окремих випадках – варіювання).

Усього в словнику подано 3507 модифікатів, які репрезентують тенденції розвитку фразеологічного складу української мови в кінці XX – початку XXI століття: збагачення синонімічно-варіативних груп; виникнення виразів з новим значенням за традиційними моделями; зміна конотації (посилення чи актуалізація одного з відтінків експресивного значення).

Загалом функціонування антиприслів'їв та варіантів ФО в усному мовленні та періодичній пресі свідчить про збагачення фразеонімікону української мови, розширення виражальних можливостей стійких сполучень слів. Перспективи роботи вбачаємо у створенні повної картини фразеосистеми української мови в її регіональних виявах з метою зіставного аналізу на міжслов'янському рівні.

А а

АВТОМОБІЛЬ

Автомобіль не розкіш, а засіб пересування (І. Ільф, Є. Петров „Золоте теля (Безбородий чоловік)”)

600-й „Мерседес” не розкіш, а речовий доказ того, що його власник злодій [ОП; СВ 2000, № 92, 18 серп., с. 4]

авіатаксі не розкіш, а засіб пересування

автомат не розкіш, а засіб пересування

автомобіль не розкіш для тих, хто живе у розкоші [ОП; СВ 1995, № 37, 30 берез., с. 4]

автомобіль не розкіш, а засіб пересування по автомагазинах у пошуках запчастин [АКоз; Пер. 1995, № 9, с. 9]

автомобіль не розкіш, а засіб розкішного пересування

автомобіль не розкіш, а мистецтво

автомобіль не розкіш, а місце проживання

автомобіль не розкіш, а телефон не засіб спілкування

автомобіль не розкіш, розкіш – залити в нього пальне [ОП; СВ 2005, № 147, 16 груд., с. 6]

автомобіль не розкіш. Розкіш – кошти на його пересування

автомобіль не розкіш. Розкіш – нормальне сільське автобусне сполучення [ЛЗ; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]

бензин – розкіш, а не засіб пересування

два чоботи не розкіш, а засіб пересування

довгі ноги не розкіш, а засіб виживання

довгі ноги не розкіш, а засіб пересування

їжа не розкіш, а закуска [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

інвалідна коляска не засіб пересування, а смертельно небезпечна розкіш

комп’ютер не розкіш, а засіб існування

курорт не розкіш, а засіб пересування чоловіків із сім’ї в сім’ю

машина не розкіш, особливо „Запорожець”

машина не розкіш, розкіш – 10 літрів бензину [ОП; СВ 1997, № 112, 12 верес., с. 4]

мінералка зранку не розкіш, а засіб пересування (ранок після свята)

народ не розкіш, а засіб збагачення урядовців [І-П; ЛУ 2004, № 30, 5 серп., с. 8]
ноги не розкіш, а засіб пересування. Розкішшю вони бувають у жінок [ОП; ЛУ 1996, № 18-19, 16 трав., с. 8]
„Роллс-ройс" не розкіш, а засіб пересування розкоші
склероз не розкіш, а засіб пересування криші
трактор не розкіш, а знаряддя праці

Автомобіль не розкіш, а засіб пересування (І. Ільф, Є. Петров „Золоте теля (Безбородий чоловік)"); **купатися в розкошах** 'жити в багатстві, щасливо, мати всього вдосталь' [ФС І, с. 405]
автомобіль не розкіш, а засіб пересування для тих, хто в ній купається [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]
броньований „Мерседес" не розкіш, а вимушений засіб пересування для тих, хто в ній купається [БС; Пер. 2000, № 4, квіт., с. 2]

АВТОРИТЕТ
Мати авторитет; в огороді бузина, а в Києві дядько
одні мають власний авторитет, інші – дядька у Києві [БС; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

АЛІСА
Аліса в країні Чудес (Л. Керолл)
миротворча місія кота Леопольда в країні мишей [ТЛ; ЛУ 1999, № 38, 4 листоп., с. 8]

АНЕКДОТ
Анекдот з бородою 'давній анекдот'
анекдот з бородою, вусами і бакенбардами [ФБ; Пер. 2009, № 8, серп., с. 6]

АПЕТИТ
Апетит приходить під час їжі (Ф. Рабле)
апетит особливо швидко приходить тоді, коли вже нема за що купити хліба [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]
апетит приходить замість їжі

апетит приходить не лише під час їди, а й тоді, коли їсте не ви [РК; Пер. 2008, № 12, січ., с. 11]
апетит приходить під час відсутності їжі
апетит приходить під час гри!!!
апетит приходить під час їжі, а отруєння – потім
апетит приходить під час їжі, а рахунок – потім
апетит приходить під час приватизації [ОП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]
апетит приходить під час стояння в черзі [СТ; СВ 1995, № 41, 7 квіт., с. 4]
апетит приходить у гостях [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]
апетити приходить вчасно, а ось їжу знову затримують
гепатит приходить під час їжі
їжа приходить під час апетиту
якщо апетит приходить під час їжі, доводиться і з ним ділитися [ФБ; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

Вовчий апетит ‘гостре відчуття потреби в їжі’; ‘нестримний апетит’
здебільшого вовчий апетит з’являється чомусь тоді, коли на столі не густо [ВМ; ЛУ 2004, № 45, 18 листоп., с. 8]

АРГУМЕНТ
Залізний аргумент ‘вагомий, незаперечний доказ чогось’
коли не хочеться нічого робити, у нас з’являється залізний аргумент: нічого не поробиш [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
у ката залізний аргумент – сокира [ФБ; Пер., 2001, № 10, жовт., с. 4]

АРМІЯ
Армія безробітних ‘сукупність людей, які не мають постійної роботи; метаф.’
а як щодо плацдармів для армії безробітних? [ФБ; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]
армію безробітних поповнюють непрацюючі закони [ФБ; СВ 2006, № 46, 21 квіт., с. 6]

особливість армії безробітних: у ній всі рядові [АТ; Пер., 2000, № 11, листоп., с. 13]

Армія служить народу (лозунг, уживаний за часів Радянського Союзу)
армія служить народу, а генералітет − керівництву [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

АРШИН
Міряти на свій аршин ‘оцінювати, характеризувати кого-, що-небудь із свого погляду, за власними категоріями, суб’єктивно’ [ФС І, с. 494]
яка свобода? Все міряти на свій аршин! [ВГ; СВ 2007, № 77, 13 лип., с. 6]

АФРИКА
Африка, вона і в Європі − Африка [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]
жінка – вона й одруженою жінка [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
завтра – воно й через рік завтра! [ОП; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 8]
кохання − воно і в Африці кохання, хоча й не таке, як на Канарах [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
сало, воно і в Африці сало
сто доларів – всюди сто доларів. Якщо вони є... [АШ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

Б б

БАБА
Баба з воза − кобилі легше
баба з воза − велика зрада: на возі легше й кобила рада [Укр. перли]
баба з воза − він на віз
баба з воза – вовки ситі

баба з воза – далі будеш
баба з воза − дозвіллю час
баба з воза – з кобилою легше
баба з воза – землетрус у 5 балів
баба з воза − кобила в курсі діла
баба з воза − кобила за нею
баба з воза – кобила знає, що робить
баба з воза – кобила на віз
баба з воза − кобила радіє
баба з воза – кобила ціла
баба з воза – кобилою менше
баба з воза – кобилу на ковбаси [ВЧ; МС 1992, с. 5]
баба з воза – коням легше [ВЧ; МС 1992, с. 5]
баба з воза − швидше до фінішу
баба з воза, а дід іншу знайшов
баба з воза, а я (ми) на віз
баба з воза, кобила знає
баба з воза, кобила не проти
баба з воза, на колеса легше
баба з воза, Регіонам легше
кобилі, може, й легше, що без баби, ну, а коли б позбутися мужика...

Налякав бабу Великоднем
налякав кропиву сідницею [ЮБ; Пер. 2009, № 12, груд., с. 6]

Не мала баба клопоту, то купила порося
не знала баба клопіт, і купила „Запорожець”
не знала баба клопоту – купила корову [ВЧ; МС 1992, с. 5]
не мала баба замороки – купила порося [ВЧ; МС 1992, с. 6]
не мала баба клопоту – дивилась серіал
не мала баба клопоту, то ще й собаку продала

У 45 баба – ягідка знову
баба у 85 – вовча ягідка знову
у 45 баба – знову сала шмат
у 45 баба – ягідка знову, а мужик у 60 – ще той фрукт

БАГАТИЙ
Хто багатий, той не любить дати
хто багатий, той не хоче дати

БАГАТСТВО
Не в багатстві сила, а в чорних руках
не в бороді честь, бороду й цап має [ІО; СВ 2009, № 68, 19 черв., с. 6]
не в грошах сила, а в їх кількості

БАЖАНЕ
Видавати бажане за дійсне ‘впевнено говорити про щось, чого ще немає’
не видавай бажане за дійсне заміж! [ЛС; ЛУ 2010, 14 жовт., с. 8]

БАЖАННЯ
Бажання жінки – закон
бажання жінки – закон, а бажання чоловіка – статтяжінки – закон, доки бажання чоловіка – жінка

БАЗАР
Пташиний базар (ярмарок) ‘велике скупчення людей’ [ФС І, с. 17]
пташиний базар, коли птиці поважні, називається сесією [АЦ; Пер. 1996, № 6, черв., с. 4]
птиці з широким розмахом крил свій пташиний базар називають ринком [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]

Пташиний базар (ярмарок) ‘велике скупчення людей’ [ФС І, с. 17]; **собачі ціни** ‘ціни, що постійно зростають’; ‘високі ціни’
торговий парадокс: базар – пташиний, ціни – собачі... [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

БАЗІКАЛО
Базікало – знахідка для шпигуна

базікало – знахідка не для шпигуна, а для оператора мобільного зв'язку

БАЙДИКИ
Байдики бити 'бути без діла, весело проводити час; розважатися' [ФС І, с. 23]
бив байдики в дві зміни [ВТ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]
скільки байдики не бий, всіх не переб'єш [НС; Пер. 2004, № 9, верес., с. 5]
усього можна добитись, якщо вмієш бити байдики [ФБ; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]

Байдики бити 'бути без діла, весело проводити час; розважатися' [ФС І, с. 23]; **давати здачі** 'відповідати ударом на удар, образою на образу і т. ін.' [ФС І, с. 214]
не бий байдики, бо вони можуть дати здачі [ПК; СВ 1996, № 77, 28 черв., с. 4]

БАЙКА
Байками ситий не будеш
власним талантом ситий не будеш [ОП; ЛУ 2001, № 6, 15 лют., с. 8]
папірцем ситий не будеш
принципами ситий не будеш

Байками ситий не будеш; годувати солов'я байками 'багато разів обіцяти щось, але не виконувати обіцянки'
солов'ї байками не ситі, тому частенько й стають розбійниками [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

Розповідати байки; жити, як у казці
ті, хто розказує нам байки, живуть, як у казці [ФБ; СВ 2005, № 55, 13 трав., с. 6]

БАРАБАН
Все по барабану 'байдуже ставлення до всього'

бий у барабан, якщо тобі не все по барабану! [ВШ; СВ 2006, № 128, 3 листоп., с. 6]

БАРАН

Як баран на нові ворота ‘не розуміючи, спантеличено, здивовано’ [ФС І, с. 17]

витріщився, як коза на різника [ПОл; СВ 2009, № 56, 22 трав., с. 6]

дивиться як бик на трактор

якби не нові ворота, куди б тоді дивилися барани? [Л-КЗ; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]

БАТІГ

Батогом обуха не переб’єш

головою мура не проб’єш

криком дуба не зламаєш [ЮТ; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]

пугою обуха не пересічеш

словом комара не вб’єш [АЗ; СВ 2009, № 125, 30 жовт., с. 6]

БАТЬКО

Гуртом і батька легше бити

кажуть: у гурті і смерть не страшна, але краще в ту мить усе-таки стояти осторонь [АКо; ЛУ 2005, № 31, 11 серп., с. 8]

Лізти поперед батька в пекло ‘випереджати інших у чому-небудь; вихоплюватися наперед’ [ФС ІІ, с. 436]

лізти поперед батька в телевізор

мудра одиниця не преться поперед нулів [ФБ; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

не лізь поперед батька в пляшку [БР; ЛУ 1999, № 44, 9 груд., с. 8]

БДЖОЛА

Бджола мала, а й та працює

бджола, тим що мала, не відкрутиться

Мертві бджоли не гудуть

мертві бджоли не гудуть, а якщо гудуть, то тихо
мертві бджоли не гудуть, вони літають мовчки

БЕ

Ні бе ні ме ‘зовсі, абсолютно, нічого не знати, не тямити, не вміти’ [ФС І, с. 21]
дехто у справах ні бе ні ме, зате яке куку-ріку! [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]
ні бе ні ме ні кукуріку

БЕЗРИБ’Я

На безриб’ї і рак риба
голодному й опеньки м’ясо
і одноокий між сліпими король
на базарі і бик тільний [ВЧ; МС 1992, с. 8]
на базарі і налигач тільний [ВШевч; СВ 2000, № 69, 23 черв., с. 4]
на безриб’ї – і рак півень [ВШа; СВ 2003, № 137, 20 листоп., с. 4]
на безриб’ї і „Дон” – комбайн
на безриб’ї і Дід Мороз – Снігурочка
на безриб’ї і Кінконг – Алсу (Вєрка Сердючка)
на безриб’ї і Хома чоловік
на вельможній руці й мізинець почувається вказівним перстом [ВЧ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 6]
на своєму смітнику й курка пава [АГо; СВ 2004, № 54, 13 трав., с. 4]
на чужині й рисова каша з кістками [ВР; СВ 2005, № 117, 7 жовт., с. 6]
у злагоді і полин – мед [МК; СВ 2005, № 26, 4 берез., с. 4]
у святому сімействі і гризня свята [ВГ; СВ 2005, № 32, 18 берез., с. 5]
у степу і хрущ м’ясо
узимку і чайник – соловей [ВП; ЛУ 1998, № 51-52, 31 груд., с. 12]

БИК

Брати бика за роги ‘діяти енергійно, рішуче, починаючи з головного, найважливішого’ [ФС І, с. 56]
брати бика за роги теж треба з головою [ЛЗ; Пер. 1996, № 12, груд., с. 8]
в компанії корів: „Треба взяти бика за роги!” [МЛ; Пер. 2003, № 9, верес., с. 2]
головне – зараз взяти чоловіка за роги [ОП; СВ 1997, № 65, 30 трав., с. 4]
приватизація на селі: брали биків за роги [МЛ; Пер. 1995, № 16, с. 7]
скільки ж бо покалічених серед тих, хто намагався взяти бика за роги [ОД; СВ 2010, № 126, 29 жовт., с. 6]
Степан взяв бика за роги, а бик його [ПС; Пер. 2002, № 11, листоп., с. 14]

БИТИ
Б’є, отже, любить
б’є, отже, любить. Убив, отже, любив

БИТИЙ
За одного битого двох небитих дають
за вбитого двох невбитих дають [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]
за одного битого 15 діб дають
за одного битого два роки дають [ФБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]
за одного невченого десять вчених дають
цікаво, скільки побитих дають за одного недоторканого? [ГЯ; СВ 2005, № 126, 28 жовт., с. 4]

БІБ
на бобах (залишати, зоставатися) ‘ні з чим, без нічого’ [ФС І, с. 36]
де ще, крім Новобогданівки, залишили на „бабах”? [ФБ; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

БІДА

Біда навчить, як на світі жить
біда всьому навчить, але щасливий той, хто її не знає [АТ; Пер. 2000, № 7, лип., с. 14]
біда навчить і кульгавого стрибати [ВР; СВ 2005, № 82, 15 лип., с. 6]
біда навчить коржі з салом їсти [ВЧ; МС 1992, с. 11]
біда навчить редьку з медом їсти [ВЧ; МС 1992, с. 11]
біда навчить замість хліба пряники їсти [ВЧ; МС 1992, с. 11]

Біда одна не ходить, а з собою ще горе водить
біда ніколи не приходить сама, за нею завжди пре податківець [ФБ; ЛУ 2001, № 43 – 44, 29 листоп., с. 12]
біда ніколи не приходить сама, за нею завжди суне натовп допитливих [ЕФ; Пер. 2000, № 10, жовт., с. 2]
біда одна не приходе, за собою подружку приводе [ВЧ; МС 1992, с. 11]

Прийшла біда – відкривай ворота
прийшла біда – виймай паспорта!

Сім бід – один одвіт
сім бід на один обід [ВЧ; МС 1992, с. 11]

БІДНІСТЬ
Бідність не порок
жадібність не порок, а засіб збагачення
криві ноги не порок, а засіб пересування

БІЙ
Не хвалися, йдучи в бій
не хвалися, ідучи на торг, а хвалися, ідучи з торгу

БІЙКА
Після бійки кулаками на махають
після весілля кулаками не махають

БІЛКА

Крутитися як білка в колесі ‘бути постійно заклопотаним’ [ФС І, с. 403]
днювальний повинен крутитися, як бджілка в колесі [ВВ; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]

БІС
Бісики пускати (очима) ‘привертаючи до себе увагу, поглядати на когось’ [ФС ІІ, с. 718]; **давати чортів** ‘сильно бити кого-небудь’ [ФС І, с. 208]
спочатку пускала бісики очима, а вже потім давала чортів [ЮМ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 2]

Бісики пускати (очима) ‘привертаючи до себе увагу, поглядати на когось’ [ФС ІІ, с. 718]; **пускати цапа в город**
то лише здається, що молодичка бісиків пускає – насправді вона пускає цапа в город [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]

Йди до біса ‘уживається для вираження зла, обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь’ [ФС І, с. 350]
хочеш потрапити на прийом до керівника – йди до біса! [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

БЛИЖНІЙ
Возлюби ближнього (Біблія)
возлюбити ближнього? А якщо він чинить опір? [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]
любити ближнього легше, коли він подалі [МЛ; Пер., 2002, № 4, квіт., с. 7]
спробуй возлюбити ближнього, якщо він – твій чоловік! [ФБ; ЛУ 1999, № 9, 4 берез., с. 8]

БОГ
Бог дав чоловікові жінку
щоб думати, Бог дав чоловікові розум. А щоб він зумів ним скористатися, Бог дав йому жінку [МЛі; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

Бог тобі суддя ‘уживається на знак невтручання в щось, поблажливого ставлення до кого-небудь’ [ФС І, с. 39]
якщо Бог – суддя, то кого ж тоді брати в адвокати?! [ОСу; Пер. 1995, № 7, с. 9]

Бог створив світ
Бог створив світ. Решту зроблено в Китаї [ОМ; Пер., 2010, № 6, черв., с. 2]

На Бога надійся, а сам не плошай
на Бога надійся, а злодія лови
на Бога надійся, а сам до роботи берися
на Бога надійся, а сам не зівай
на Бога надійся, а сам розум май
на Бога сподівайся, а з Шевченком братайся [ПТ; СВ 2010, № 58, 21 трав., с. 6]

Ні Богу свічка, ні чортові кочерга
Богові свічку, а чортові й дві мало
Богу – богове, олігархам – все [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]
Богу свічку, а чортові кочергу
і Богові свічка, і чортові кочерга

Вхопити Бога за бороду ‘досягти чогось особливого, незвичайного, вимріяного’ [ФС І, с. 165]
взяв цапа за бороду [ЮРя; ЛУ 2007, № 47, 15 листоп., с. 8]

Жити як у Бога за пазухою ‘безтурботно, привільно, дуже добре, в найкращих умовах’ [ФС І, с. 42]
жив, як у богині за пазухою [МЛ; Пер. 2001, № 10, жовт., с. 2]
живе, як циган у чужих огірках [ВКос; СВ 2005, № 91, 8 черв., с. 6]
жити за пазухою у Христа – мрія кожного Іуди [ВШ; СВ 2008, № 11, 25 січ., с. 6]
місце проживання каменя: у богині за пазухою [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

щоб жити, як у Бога за пазухою, треба товаришувати із сатаною [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

Жити, як у Бога за пазухою ‘безтурботно, привільно, дуже добре, в найкращих умовах’ [ФС І, с. 42]; **повзати на колінах** ‘принижуватися перед ким-небудь, просячи щось’ [ФС ІІ, с. 653] ті, що не вірять у Бога, живуть, як у нього за пазухою, а ті, хто вірить, – на колінах [ФБ; ЛУ 2004, № 46, 25 листоп., с. 8]

Хто рано встає, тому Бог дає
кого жінка розбудить на світанку − тому Бог дає! [ОП; ЛУ 2001, № 15, 19 квіт., с. 8]
хто перший прийшов, тому першому й змелють [МЯ; СВ 2008, № 39, 1 квіт., с. 6]
хто пізно встає, той рано лягає [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]
хто рано встає – всіх дістає
хто рано встає – першим курс узнає (дізнається)
хто рано встає, іншим спати не дає [ГШ; Пер. 2005, № 1, січ., с. 2]
хто рано встає, того й шкарпетки (капці)
хто рано встає, того ще не звільнили за скороченням працюючих [ГКор; СВ 2010, № 14, 5 лют., с. 6]
хто рано встає, той далеко від роботи живе
хто рано встає, той і без Бога впорається
хто рано встає, той рано помре
хто рано встає, тому вдень хочеться спати... [ТЛ; Пер. 2002, № 6, черв., с. 11]
хто рано встає, тому не тільки Бог дає
хто рано встає, тому спати весь день хочеться [БСт; Пер. 2006, № 2, лют., с. 13]
хто рано прокидається, той до всіх чіпляється

БОЛІТИ
У кого що болить, той про те й говорить (Сенека)
у кого де свербить, той там і чухає

БОЛОТО

Обки|дати болотом ‘несправедливо звинувачувати когось у чомусь; обмовляти, ганьбити кого-небудь’ [ФС І, с. 568]; **вивести на чисту (свіжу) воду** ‘викривати чию-небудь непорядність, підступність, нечесність’ [ФС І, с. 83]

постулат: найчастіше нас обкидають болотом саме ті, котрих ми вивели на чисту воду [БС; СВ 2001, № 33, 11 берез., с. 4]

У тихому болоті чорти водяться (плодяться)

у деяких тихих болотах уже чорти не водяться [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

у тихих болотах побіля хімзаводів чорти вже більше не водяться [ВГ; ЛУ 2001, № 42, 15 лип., с. 8]

у тихому омуті черви водяться

БОРОТИСЯ

За що боровся, на те і напоровся

знай, за що борешся, бо напорешся… [ВГ; СВ 2008, № 75, 27 черв., с. 6]

наше лихо: знову второпали, за що боролися, лише тоді, коли напоролися [ГЯ; СВ 2006, № 72, 23 черв., с. 6]

БОРОТЬБА

Боротьба за виживання ‘вирішення низки наболілих питань, пов’язаних з ризиком’

боротьба за виживання набула в нас статусу „вільної” [АТ; Пер., 2000, № 11, листоп., с. 13]

у боротьбі за виживання вегетаріанці не перемагають [БІ; Пер., 1995, № 19, с. 1]

у боротьбі за виживання людина явно поступається колорадському жукові [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]

у боротьбі за виживання народ керівництву явно програє [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]

БОЧКА

Влити в бочку меду ложку дьогтю ‘зіпсувати що-небудь якоюсь незначною, але неприємною дрібницею’ [ФС І, с. 137]

чи стала б відомою бочка з медом, якби не ложка дьогтю в ній? [ГШ; Пер. 2000, № 5, трав., с. 13]

Котити бочку ‘наговорювати щось на кого-небудь, безпідставно звинувачувати когось у чомусь’ [ФС І, с. 391]
він не проти, щоб на нього котили діжку. Але з вином [МГ; Пер. 1998, № 3, берез., с. 10]
котити бочку на керівництво не варто. А якщо вона... з медом? [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

Котити бочку ‘наговорювати щось на кого-небудь, безпідставно звинувачувати когось у чомусь’ [ФС І, с. 391]; **сидіти на пороховій бочці** ‘перебувати під загрозою небезпеки, катастрофи та ін.’ [ФС ІІ, с. 801]
хіба ми на когось покотимо бочку, коли ми на ній живемо – на бочці з порохом?! [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

Котити бочку ‘наговорювати щось на кого-небудь, безпідставно звинувачувати когось у чомусь’ [ФС І, с. 391]; **Сізіфова праця** (безплідна, важка, нескінченна робота – вперше вжив староримський поет Пропорцій (І ст. до н. е.))
усі ми Сізіфи, коли котимо бочку на шефа [ФБ; ЛУ 2008, № 6, 14 лют., с. 8]

БОЯГУЗ
Боягуз не грає в хокей (слова з пісні про хокеїстів, автор слів пісні С. Гребенников)
боягуз не грає в бадмінтон!!!

БРАТ
Брат по крові ‘родичі’; ‘близькі за переконаннями люди, об’єднані однією справою’
а комар може бути „братом по крові”? [ЛК-З; Пер., 2005, № 2, лют., с. 11]
і дурні – брати по розуму [АТ; Пер., 1996, № 6, черв., с. 10]
на всіх комарів братів по крові не вистачить [ФБ; Пер., 2005, № 11, листоп., с. 3]

БРИТВА

Ходити по бритві (по лезу ножа…) ‘дуже тонко, вміло, вправно здійснювати складну, небезпечну справу’ [ФС ІІ, с. 931]
поки ми ходили по лезу бритви в кирзових чоботях, гостроти не відчувалось [ФБ; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 4]

БРУД

Лити бруд (помиї) ‘несправедливо ганьбити кого-небудь, звинувачуючи в чомусь осудливому’ [ФС І, с. 93]; **від чистого серця** ‘щиро, з добрим наміром’ [ФС ІІ, с. 800]
лити бруд можна і від чистого серця [ЮС; Пер., 1995, № 1, с. 11]

Поливати (обкидати) брудом ‘несправедливо звинувачувати когось у чомусь; обмовляти, ганьбити кого-небудь’[ФС ІІ, с. 568]
закидаючи грязюкою свого опонента, не забудьте відскочити [ЮР; СВ 2009, № 35, 31 берез., с. 4]

Поливати (обкидати) брудом ‘несправедливо звинувачувати когось у чомусь; обмовляти, ганьбити кого-небудь’[ФС ІІ, с. 568]; **чиста правда**
обливати одне одного чистою правдою [МЛ; Пер., 2010, № 9, верес., с. 13]

БУРЯ

Буря у склянці води ‘суперечки, тривоги з дріб’язкових, не вартих уваги питань’ [ФС І, с. 64]
бурю у склянці води інколи зчиняють для того, щоб не було видно дна [ОД; СВ 2008, № 20, 15 лют., с. 6]

БУТИ

Бути самим собою ‘бути таким, як зазвичай’
не кожному личить бути самим собою [АК; ЛУ 2009, № 31, 24 верес., с. 8]
так довго виправляв себе, що перестав бути самим собою [ФБ; Пер. 2009, № 3, берез., с. 6]

Бути чи не бути (В. Шекспір) – слова з монологу Гамлета, ‘найважливіші питання, питання життя і смерті’ [КС; с. 158]
бити чи не бити?
бути Богу чи не бути − це вирішувати тобі [ОП; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]
бути чи не бути, з ким бути, щоб не одружуватися
бути чи не бути? Це залежить, скільки заплатять [ОП; СВ 1997, № 2, 4 січ., с. 4]
вити чи не вити? – ось у чому питання [ОП; СВ 1995, № 32, 17 берез., с. 4]
перед жінкою не стоїть питання: бути чи не бути? Перед нею стоїть більш серйозне питання – що одягти? [ОП; СВ 1996, № 6, 12 січ., с. 4]

Було, та загуло ‘події, що давно вже минули, пройшли’
що було, те загуло, а гуділо дуже довго

БЮДЖЕТ
Прийняти бюджет у першому читанні (усталений вираз із сфери політики)
сімейний бюджет було прийнято в першому читанні [ВМ; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

В в

ВЕЛИКИЙ
Велике починається з малого
з маленької брехні починається велика політика [ОП; ЛУ 1999, № 24, 17 черв., с. 8]
найдовша подорож починається з маленького кроку [ІБо; СВ 2010, № 79, 9 лип., с. 6]
усе починається з малого, і лише приватизація почалась з великого обману [ОП; ЛУ 2006, № 39, 12 жовт., с. 8]

ВЕРШИНА

Вершина об'єктивності (старий вислів, уживаний у переодичній пресі), метаф.
вершина об'єктивності: образ ворога ліпив із себе [МЛ; Пер., 2001, № 3, берез., с. 11]

Вершина успіху (сталий вислів, уживаний у періодичній пресі), метаф.
тільки досягнувши вершини успіху, можна дізнатися, скільки у тебе родичів [МЛ; Пер., 2001, № 2, лют., с. 7]
копав углиб, аби досягнути вершини [ОХ; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]

ВЕРШКИ
Вершки суспільства 'еліта суспільства'
аксіома: ніхто так не страждає на ожиріння, як наші вершки суспільства [ЛЗ; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]
думали – вершки суспільства, з'ясувалося – піна [МЛ; Пер. 2009, № 6, черв., с. 7]
ще трохи таких реформ – і від суспільства залишаться лише вершки [МС; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

ВЕРШНИК
Вершник без голови (Майн Рід)
а про всякі дурниці думає лиш солдат без голови [ФБ; СВ 2007, № 66, 15 черв., с. 6]
вершник без голови рогів не боїться, він боїться копит [ФБ; СВ 2010, № 150, 24 груд., с. 6]
жіночки подейкують, що у вершника без голови ніколи не виростуть роги [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]
партія вершників без голови [ЛЗ; ЛУ 2001, № 48, 27 груд., с. 8]
розумна Чала: не вагаючись, скинула вершника без голови [ЛЗ; ЛУ 2002, № 9, 7 берез., с. 8]
серед вершників без голови втеча мізків не спостерігається [ЛЗ; ЛУ 2007, № 31, 16 серп., с. 8]
якщо вершник без голови, то коневі доводиться думати за двох

Вершник без голови (Майн Рід); **вибивати з сідла** ‘позбавляти кого-небудь певного становища, упевненості в собі і т. ін’ [ФС І, с. 79]
по чому бити вершника без голови, аби вибити його з сідла? [ФБ; ЛУ 2005, № 47, 24 листоп., с. 8]

ВЕСІЛЛЯ
Нема весілля без баяна
нема весілля без буяна [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

ВЕСНА
Весна, а воза нема
зима, а опалення нема

ВИБІР
Правильний вибір (сталий вираз, уживаний у періодичній пресі); **кусати [собі] лікті** ‘виявляти велику досаду, шкодуючи з якого-небудь приводу; жалкувати’ [ФС І, с. 407]
не зробили б ми правильний вибір – не кусали б сьогодні лікті! [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

Європейський вибір ‘орієнтація на вступ до ЄС’
європейський вибір визначається за запахом євро [ОП; СВ 2009, № 143, 11 груд., с. 6]

ВИЛА
Вилами [по воді] писано ‘невідомо, як буде’ [ФС ІІ, с. 627]
влаштувався на вигідну роботу: перевіряє, чи правильно вилами по воді писано [ЙП; СВ 1997, № 87, 18 лип., с. 4]
учу писати вилами по воді

ВИПРОБУВАННЯ
Найважче випробування − випробування часом
найважче випробування − випробування гультяйством [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

ВИСОТА

Бути на висоті ‘стан, за якого у людини все йде добре, усе ладиться’; **краще синиця в жмені, ніж журавель у небі**
завжди на висоті лише журавель у небі [ФБ; ЛУ 2005, № 40, 13 жовт., с. 8]

ВИТЯЗЬ
Витязь у тигровій шкурі (Шота Руставелі)
баран у тигровій шкурі [ЛЗ; Пер. 1997, № 12, груд., с. 4]

ВИХІД
Вихід можна знайти з будь-якої ситуації
вихід є − йти не хочеться [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

ВИХОДИТИ
Виходити з себе ‘перебувати в стані сильного роздратування, нервового збудження; втрачати спокій, самовладання, терпіння’ [ФС І, с. 111]
виходить з себе, як богиня з морської піни [ФБ; ЛУ 2004, № 2, 15 січ., с. 8]
виходячи з себе, не забудьте вимкнути нагрівальні прилади [ФБ; Пер. 1995, № 4, с. 1]
з себе виходять тільки гади [ФБ; СВ 2006, № 113, 29 верес., с. 6]
хоч і вийшов із себе – кращого не знайшов [ЮС; Пер. 1995, № 10, с. 2]

ВІВЦЯ
І вівці цілі, і вовки ситі (і вовки ситі, й кози цілі) ‘ніхто не зазнав шкоди, збитків’ [ФС І, с. 139]
вівці цілі, вовки ситі, один я голодний
й бандити цілі, й правоохоронці ситі [ОП; СВ 2005, № 14, 1 лют., с. 6]
і вовки ситі, і вівці цілі, і пастуху вічна пам’ять…

ВІДКЛАДАТИ
Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні (Б. Франклін)

відклади на післязавтра те, що можна зробити сьогодні, і отримаєш два вільних дні
девіз крадія: „не залишай на завтра те, що можна поцупити сьогодні” [ЮР; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]
не відкладай на завтра те, що вже відклав учора на сьогодні
не відкладай на завтра те, що можна зробити… післязавтра
не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні безкоштовно
не відкладай на завтра того, чого й учора не можна було їсти [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]
не відкладай на завтра, якщо можна відкласти на післязавтра [ПП; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]
не відкладай на завтра: ціни не чекають! [ВМ; ЛУ 2007, № 42, 22 листоп., с. 8]
не відкладай на післязавтра те, що можна випити сьогодні
ніколи не відкладай на завтра те, що можна вкрасти сьогодні
усе, що відкладається на завтра, розкрадається сьогодні [ОП; ЛУ 1999, № 20, 20 трав., с. 8]

ВІДМІРЯТИ

Сім разів відмір, один − відріж

він її з ніг до голови сім разів зміряв, а вона йому раз відрізала [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]
двадцять разів попробуй, на сімдесят перший вийде
поки сім разів будеш відміряти, дехто встигне вже відрізати [ЮС; Пер. 1997, № 12, груд., с. 10]
поки сім разів відміряв, то хтось уже відрізав [ВТ; Пер., 2010, № 10, жовт., с. 6]
сім раз відпий, один раз від’їж
сім раз відріж, і міряти буде нічого
сім раз відріж, один – поїж
сім раз об двері, один об рельси
сім раз подумай, а раз скажи
сім раз цунамі, один раз фіг з нами
сім разів відмір, і рахувати навчишся
сім разів відпий – один відлий!
сто разів подумай – один раз женись [ВЧ; МС 1992, с. 50]

та легше сто разів померти, ніж один [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
у нас тобі сім разів відміряють − і нічого не відріжуть [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]
шість раз подумаю, ніж відміряю

Сім разів відмір, один − відріж; спустити сім шкур ‘нещадно бити, шмагати або суворо покарати кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 855]
один раз відміряв, а спустив сім шкур [ЛЗ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 13]

Сім разів відмір, один − відріж; цап-відбувайло
сім раз відміряй, а відрізати дай цапові-відбувайлу [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
Нести відповідальність (сталий вислів, уживаний в офіційно-ділових документах)
ніс відповідальність. Не доніс [МЛ; Пер., 2002, № 8, серп., с. 11]
сказали, що треба нести відповідальність, а не сказали куди [ЛЗ; Пер., 2005, № 1, січ., с. 6]

Обмежена відповідальність (сталий вислів, уживаний юристами)
суспільство з обмеженою відповідальністю [СЛе; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]
уряд з обмеженою безвідповідальністю [ФБ; Пер., 1997, № 5, трав., с. 13]

Притягнути до відповідальності (сталий вислів, уживаний юристами)
притягнули до відповідальності: дали відповідальну посаду [НС; Пер., 2004, № 9, верес., с. 5]

ВІК
Вік живи − вік учись (Сенека)
вік живи − вік лікуйся

вік живи – вік роби
вік живи – вік учись. Виживати [ЛЗ; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]
вік живи і вік учись, як об'єгорити ближнього [ОН; СВ, 2008, № 23, 22 лют., с. 6]
вік живи, вік учися; а дурнем залишишся
вік живи, вік учись... А коли ж працювати?! [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

Вік звікувати − не пальцем перекивати (не в гостях побувати)
вік пережить – не дощову годину перестоять [ОМа; СВ 2000, № 65, 19 трав., с. 4]

Вік прожити – не поле перейти
життя треба пережити [ОП; СВ 1997, № 112, 12 верес., с. 4]
треба два віки жити, щоб наше сучасне поле перейти [ОН; СВ, 2008, № 23, 22 лют., с. 6]

Людський вік короткий
людський вік короткий? А за кількістю дурниць цього не скажеш [МЛ; Пер. 2005, № 3, берез., с. 10]

На наш вік дурнів вистачить
на наш вік вічності вистачить [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]

ВІКНО
Вікно в Європу (О. Пушкін)
важко рубати вікно в Європу, живучи в землянці
прорубавши на початку XVIII століття вікно до Європи, Росія донині в нього так і не визирнула [МС; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Вікно в Європу (О. Пушкін); **вказувати на двері** 'виганяти, проганяти когось звідки-небудь' [ФС І, с. 135]
ми прорубали до них вікно, а вони вказують нам на двері [ФБ; Пер. 2003, № 12, груд., с. 11]

ВІЛ

З одного вола двох шкур не деруть; здирати сім шкур ‘оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати’ [ФС І, с. 331]

з одного вола двох шкур не деруть. З людини можна здерти й сім [ЛЗ; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]

ВІРА

Служити вірою і правдою (сталий вислів, уживаний серед військових)

найважче служити вірою і правдою в армії безробітних [ЛЗ; Пер. 1997, № 7, лип., с. 2]

скільки вірою та правдою Вітчизні не служи – всіх грошей не відмити [ОП; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

служив вірою і правдою брехливій владі [ЛЗ; Пер. 2006, № 11, листоп., с. 2]

ВІРИТИ

Вірити, як самому собі ‘вірити щиро, повністю довіряти’

це ж треба себе знати, щоб не вірити самому собі! [ОСу; Пер. 1998, № 1, січ., с. 3]

ВІТЕР

Вітер у голові ‘хто-небудь легковажний, несерйозний’ [ФС І, с. 131]

вітер у голові завжди перемінний [ВВ; СВ 2002, № 48, 19 квіт., с. 4]

вітер у голові може викликати шторм у житті [БК; Пер. 2004, № 5, трав., с. 15]

вітер у голові перешкоджав дійти до мети [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]

вітер у голові попутним не буває

Вітер перемін ‘сукупність змін у суспільному житті окремої країни чи в багатьох країнах загалом’

вітер перемін більше нагадує протяг [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
вітер перемін не страшний для пеньків [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
дехто визнає лиш один вітер перемін – ураган [МЛ; Пер., 1998, № 12, груд., с. 10]
можна було б жити і в підворітті, аби не свіжий вітер перемін [ВГ; СВ 2008, № 150, 19 груд., с. 6]
прикро, коли вітер перемін зрештою виявляється просто вітром [ВТ; Пер., 2001, № 5, трав., с. 2]
у підворітті завжди дме свіжий вітер перемін [ВГ; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]

Викидати на вітер ‘легковажно, марно витрачати що-небудь (гроші, майно і т. ін.)’ [ФС І, с. 91]
на що викидають гроші наші зверхники, коли нема вітру? [ФБ; Пер. 1998, № 2, лют., с. 3]

Викидати на вітер ‘легковажно, марно витрачати що-небудь (гроші, майно і т. ін.)’ [ФС І, с. 91]; **вітер у голові** ‘хто-небудь легковажний, несерйозний’ [ФС І, с. 131]
якщо ми і кидаємо гроші на вітер, то хіба що на той, котрий у головах наших зверхників [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

Плювати проти вітру ‘виконувати роботу, яка з об’єктивних причин не може бути завершена; марно витрачати час на безнадійну справу’
фокус не у тім, щоб плюнути проти вітру, а в тім, щоб встигнути сховатись за спину сусіда [ОЖ; Пер., 2001, № 5, трав., с. 6]

Пускати на вітер ‘легковажно, марно витрачати’ [ФС ІІ, с. 719]
гроші, які пустили на вітер, шукайте у швейцарському банку [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]

Шукати вітра в полі ‘не можна знайти кого-небудь, марно намагатися дізнатися про чиєсь місцеперебування’ [ФС ІІ, с. 969]

не варто шукати вітра в полі, він сам себе покаже [ТЛ; ЛУ 1997, № 33, 25 верес., с. 8]
це вже, пробачте, не польові роботи, це ми вже шукаємо вітру в полі [ФБ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]
якби не проблеми з джерелами енергії, ми не шукали б вітра в полі [ФБ; СВ 2006, № 113, 29 верес., с. 6]

ВЛАДА
Влада – народу (сталий вираз, лозунг уживаний у ЗМІ)
влада належить народу, просто командують олігархи [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
демократія − це коли народу постійно втовкмачують, що вся влада належить народові [ОП; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
конституція пишеться для тих, хто не знає, що вся влада в країні належить олігархам [ОП; СВ 2010, № 70, 18 черв., с. 6]
уся влада належить тим, хто стверджує, що вся влада належить народу [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

ВОВК
Вовка ноги годують
вовка годують ноги, вовчицю − ніжки [ОП; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
вовків годують ноги, а також інші частини тіла зарізаних ним баранів [ВГ; ЛУ 2001, № 42, 15 листоп., с. 8]
дівчат з вар'єте ноги годують [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]
каратиста ноги годують

Вовків боятися − у ліс не ходити
горя бояться – щастя не бачить [ВЧ; МС 1992, с. 31]
грибів боятися – у ліс не ходити
людей боятися – у село не ходити
мертвих боятися − у морг не ходити
цін боятися – на базар не ходити [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

З вовками жити – по-вовчому вити
з вовками жити, людиною бути

З вовками жити, по-вовчому вити; красиво жити не заборониш
з вовками жити не заборониш

Скільки вовка не годуй, а він [усе] в ліс дивиться
скільки „вінду" не люби, працювати вона краще не буде
скільки вовка не годуй з державного бюджету, а апетит до народного добра у сіроманця тільки зростає [БП; СВ 2008, № 93, 8 серп., с. 6]
скільки вовка не годуй, а він все їсть і їсть
скільки вовка не годуй, а все рівно здохне
скільки вовка не годуй, а норкової шапки не пошиєш [ЛП; Пер. 1995, № 15, с. 2]
скільки вовка не годуй, а пройде час – знову їсти хоче [ВТ; СВ 2010, № 73, 23 черв., с. 6]
скільки вовка не годуй, все одно прийде обідати
скільки дівку не горни, а вона все: „До шлюбу веди" [ГКр; СВ 2008, № 102, 29 серп., с. 6]
скільки жінку не годуй, а вона все одно на чужих чоловіків позирає
скільки жінку не годуй, вона все мріє стати струнокою [ФБ; ЛУ 2004, № 2, 15 січ., с. 8]
скільки жінку не годуй, вона все одно в дзеркало дивиться [ВВ; СВ 2003, № 95, 15 серп., с. 4]
скільки жінці не обіцяй, а вона все в ваших кишенях порпається [ФБ; СВ 2010, № 150, 24 груд., с. 6]
скільки не голися, а борода все одно росте [ЮБ; ЛУ 2005, № 43, 3 листоп., с. 8]
скільки олігарха не годуй, а він ще й на ліс дивиться [ВБ; СВ 2010, № 35, 26 берез., с. 6]
скільки часнику не їж, а сала хочеться [АСе; СВ 2010, № 29, 12 берез., с. 6]
скільки чиновників не годуй, вони все одно в руки дивляться [ВШа; СВ 2004, № 19, 19 лют., с. 4]
скільки чоловіка не годуй, усе пити хоче [ФБ; Пер. 1999, № 8, серп., с. 10]

як мента не годуй, усе одно у кримінальний кодекс дивиться

Скільки вовка не годуй, а він [усе] в ліс дивиться; жаба душить ‘бути жадібним, не віддавати щось через жадібність’
скільки жабу не годуй, усе одно задушить

Скільки вовка не годуй, а він [усе] в ліс дивиться; робота не вовк, у ліс не втече
скільки вовка не годуй, а робота все одно в ліс не побіжить

ВОГНИЩЕ
Сімейне (домашнє, родинне) вогнище ‘своя оселя, родина, сім’я’ [ФС І, с. 140]
у кутку кімнати догоряло сімейне вогнище [СЛе; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]
що робити, щоб сімейне вогнище запалало яскравіше? [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

ВОГОНЬ
Вогонь кохання
вогонь кохання гаситься сльозами [ФБ; СВ 2010, № 150, 24 груд., с. 6]

Між двох вогнів ‘у такому скрутному становищі, коли небезпека загрожує з обох боків’ [ФС І, с. 140]
наш президент між двома вогнями: з одного боку – друзі, з іншого – відверті вороги [АКо; ЛУ 2007, № 23, 21 черв., с. 8]

ВОДА
Вивести на чисту (свіжу) воду ‘викривати чию-небудь непорядність, підступність, нечесність’ [ФС І, с. 83]
екологічна ситуація сьогодні така, що практично неможливо вивести кого-небудь на чисту воду [ОП; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
завжди знайдуться мерзотники, готові вивести тебе на чисту воду [ОП; ЛУ 1999, № 23, 10 черв., с. 8]

якщо всіх, хто цього заслуговує, вивести на чисту воду, то її не стане… [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

Вивести на чисту (свіжу) воду ‘викривати чию-небудь непорядність, підступність, нечесність’ [ФС І, с. 83]; **каламутити (скаламутити) воду [в криниці]** ‘вносити розлад, неспокій’ [ФС І, с. 362]
хоч скільки виводили його на часту воду, а він все її каламатув [ВКут; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Виходити сухим із води ‘будучи винним, уміло уникати покарання або нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим’ [ФС І, с. 111]
вийшов сухим із води. Але приморожениим [МЛ; Пер. 2000, № 4, квіт., с. 13]
нині сухими з води найчастіше виходять жирні коти [ЛЗ; СВ 2007, № 122, 26 жовт., с. 6]
ніяке вино не вийде з води сухим [ФБ; ЛУ 2006, № 44, 16 листоп., с. 8]
сухими з води виходять тільки аквалангісти [ВТ; Пер. 2004, № 5, трав., с. 5]

Десята (сьома) вода на киселі ‘дуже далека рідня’ [ФС І, с. 141]
Василь бабі – рідна тітка [ВЧ; МС 1992, с. 17]
Василь бабі – рідний Хведір [ВЧ; МС 1992, с. 17]
Василь бабі сестра
ваша Катерина нашій Орині двоюрідна Одарка
Іван бабі рідний Хведір [ВЧ; МС 1992, с. 59]
Королів Гараська стовбоватій Килині двоюрідний Кузьма
опозиціонер опозиціонеру опозиціонер [ОП; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 6]
родич: через дорогу навприсядки [ЮСт; СВ 2003, № 4, 10 січ., с. 4]
родичі: моя мати і його мати в одній воді сорочки прали [РК; СВ 2009, № 83, 24 лип., с. 6]
такий родич, як чорт козі дядько [ВК; СВ 2005, № 5, 14 січ., с. 4]

Лити воду ‘говорити або писати неконкретно, нецікаво і т. ін., поверхово висвітлювати якусь тему; вести беззмістовні розмови’ [ФС І, с. 425]
всякий чорт на своє колесо воду ллє [ПЛо; СВ 2009, № 56, 22 трав., с. 6]
з трибуни ллють воду, ось ціни і ростуть [ОП; СВ 1997, № 112, 12 верес., с. 4]

Лізти у воду, не знаючи броду ‘робити що-небудь без попереднього обмірковування, зважування’ [ФС І, с. 440]
лізь уводу, потім спитаєш броду
не знаючи броду, пропусти вперед товариша
не знаючи броду, так тобі і треба
не лізь у воду біля хімзаводу
через лайно броду нема

Лізти у воду, не знаючи броду ‘робити що-небудь без попереднього обмірковування, зважування’ [ФС І, с. 440]; **ходити наліво** ‘зраджувати в подружньому житті’
не знаєш права, не йди на ліво

Набрати води в рот ‘уперто мовчати; нічого не говорити’ [ФС І, с. 517]; **набивати кишені** ‘багатіти, наживатися (перев. нечесним шляхом)’ [ФС І, с. 517]
вони не води в рот понабирали, а грошей у кишені [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

Носити воду решетом ‘даремно робити що-небудь, марно витрачати час на що-небудь’ [ФС ІІ, с. 557]
решетом води не наносиш. Лише робочого стажу [ЮБ; Пер. 2004, № 4, квіт., с. 7]

Товкти воду в ступі ‘займатися чим-небудь непотрібним, марно гаяти час’ [ФС ІІ, с. 887]
можна товкти і воду в ступі. Тим паче, коли за це платять великі гроші! [ОД; СВ 2008, № 138, 21 листоп., с. 6]

скільки воду не товчи, а крупи не витовчеш [АШа; СВ 1996, № 116, 27 верес., с. 4]
товк воду в ступі і таки витовк дисертацію [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
товче воду, щоб зробити масло [ВМ; СВ 2005, № 50, 22 квіт., с. 6]
чи діждеться знедолений люд пшона на кашу, якщо урядовці товктимуть у ступі воду?.. [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

Товкти воду в ступі ‘займатися чим-небудь непотрібним, марно гаяти час’ [ФС ІІ, с. 887]; **виходити сухим із води** ‘будучи винним, уміло уникати покарання або нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим’ [ФС І, с. 111]
поки одні товчуть воду в ступі, інші виходять сухими з води [СК; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]

Товкти воду в ступі ‘займатися чим-небудь непотрібним, марно гаяти час’ [ФС ІІ, с. 887]; **лити воду** ‘говорити або писати неконкретно, нецікаво і т. ін., поверхово висвітлювати якусь тему; вести беззмістовні розмови’ [ФС І, с. 425]
у ступі воду ми вже не товчемо − ми ллємо її з трибун [ФБ; ЛУ 2001, № 21, 7 черв., с. 8]

ВОЛОССЯ
Волосся дибом стало ‘кого-небудь охоплює великий страх, гнів, подив’ [ФС І, с. 143]
бійців стрижуть для того, щоб у страшному бою волосся не ставало дибки [ЛЗ; Пер. 2009, № 3, берез., с. 15]
у мене від вас уже волосся дибки вилазить [ВВ; СВ 2005, № 29, 12 берез., с. 7]

ВОЛЯ
Вільному воля, [спасенному рай] ‘як хочете’ [ФС І, с. 145]
вільному – воля, а олігархам – рай [АКо; Пер. 2003, № 10, жовт., с. 2]
вільному – воля, а хворому – ліки

Дати волю словам; свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками)
не давайте волі словам, користуючись свободою слова! [ВШ; СВ 2008, № 11, 25 січ., с. 6]

ВОРОГ
Возлюби ворога свого (Біблія)
люби ворогів за те, що вони роблять тебе сильнішими [АК; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

Ворога треба знати в лице (сталий вираз, уживаний політиками), метаф.
тепер ворогів мало знати в лице, треба знати ще й їхній ідентифікаційний код [ВМ; ЛУ 2004, № 19, 20 трав., с. 8]

Слабких ворогів не буває (сталий вираз, уживаний військовими)
слабких ворогів немає, слабкий сам собі ворог [АК; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

ВОРОЖНЕЧА
Розпалювати ворожнечу ‘сприяти розвиткові ворожих стосунків’; **місце під сонцем** ‘певне становище в житті, в суспільстві і т.ін.’ [ФС І, с. 495]
аби зігрітися, розпалюємо ворожнечу, бо всі місця під сонцем зайняті [ФБ; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]

ВОРОН
Ворон воронові ока не виклює ‘свій свого не образить’
ворон воронові ока не виклює, а от здобич відібрати може [ОД; СВ 2010, № 61, 28 трав., с. 6]
свій своєму ока не виколупає
собака собаці хвоста не одкусить
чорт чорту ока не виколе

ВОРОНА

Біла ворона ‘той, хто виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожий на інших’ [ФС І, с. 146]; **чорна ворона** ‘недобрий знак; погана звістка’; ‘люди, що займаються недобрими справами’; метаф.
білі ворони, об’єднавшись у зграю, досить часто робляться чорними [МЛ; Пер. 1995, № 2, с. 10]
більшість білих ворон фарбовані [ВП; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]
не люблю чорних ворон − з них завжди доводиться вибирати білу [ВШ; ЛУ 2004, № 42, 28 жовт., с. 8]

ВОРОТА
Ні в які ворота (двері) не лізе ‘що-небуть дуже неприємне, непристойне і т. ін’ [ФС І, с. 435]
деякі працівники м’ясокомбінатів не влазять ні в які ворота [БС; ЛУ 1997, № 21 – 22, 5 черв., с. 8]
пліч-о-пліч ми ні в які ворота не вліземо [ФБ; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]
пропихають завжди те, що не лізе ні в які ворота [ОШ; СВ 2008, № 87, 25 лип., с. 6]
як пройде в Європу те, що в нас не лізе ні в які ворота? [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Ні в які ворота (двері) не лізе ‘що-небуть дуже неприємне, непристойне і т. ін’ [ФС І, с. 435]; **зелена вулиця** ‘безперешкодний шлях у розвитку, подоланні, досягненні і т. ін.’ [ФС І, с. 161]
тому, що не лізе ні в які ворота, організовують „зелену вулицю” [ОП; СВ 2004, № 43, 15 квіт., с. 4]

ВПЕВНЕНИЙ
Не впевнений – не обганяй (сталий вираз, уживаний працівниками ДАІ)
не впевнений – не вибирай [ОП; СВ 1996, № 86, 19 лип., с. 4]
не впевнений – не обнімай [ВВов; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]
не впевнений – не гальмуй

ВТРАЧАТИ

Нічого втрачати ‘про людину, незалежну від різних обставин’
це лише велосипедам, окрім своїх ланцюгів, нічого втрачати [ФБ; ЛУ 2009, № 34, 15 жовт., с. 8]

ВУЛИЦЯ

Буде й на нашій вулиці свято
буде і в нас футбол, як купимо собі бразильську збірну! [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]
буде і наша вулиця на Вашому святі!
і на нашій вулиці бувають не наші свята [МЛ; Пер. 2000, № 5, трав., с. 3]
і на нашій вулиці КАМАЗ з анашою перекинеться…
нічого, буде й на вашій вулиці брудно (грязно)
якщо є що пити, ми не можемо чекати, поки на нашу вулицю прийде свято! [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]

ВУСА

Намотати [собі] на вус ‘придивлятися, прислухатися до чого-небудь’ [ФС І, с. 510]
запишіть собі на вус! [ВВ; СВ 2005, № 14, 4 лют., с. 6]

По вусах текло, а в рот не попало
усе тече, а до рота не потрапляє [ОП; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]

ВУХА

В одне вухо впускати, а в друге випускати ‘неуважно слухати, не реагуючи або легковажно ставлячись до сказаного ким-небудь’ [ФС І, с. 150]
в одне вухо влітає, а в інше теж влітає
якщо в одне вухо залетіло і в інше вилетіло, а людина не може нічого зрозуміти, то, можливо, це просто куля

Розвішувати вуха ‘*з сл. слухати і под*. Уважно, з цікавістю, з великим захопленням’ [ФС ІІ, с. 744]; **вішати локшину на вуха**

‘відверто обдурювати, розводячи розмови про стороннє’
одні слухняно розвішують вуха, інші вішають на них локшину [БС; ЛУ 1998, № 3, 22 січ., с. 8]

ВХОДИТИ
Входити в становище ‘розуміючи причини, обставини дій, поведінки кого-небудь, ставитися до нього з увагою, співчуттям’ [ФС І, с. 164]; **виходити з себе** ‘перебувати в стані сильного роздратування, нервового збудження; втрачати спокій, самовладання, терпіння’ [ФС І, с. 111]
ввійшовши в чуже становище, не виходь із себе [ІС; СВ 2003, № 71, 20 черв., с. 4]

ГАЙКА
Підкручувати (закручувати, підгвинчувати) гайку (гайки) ‘впливаючи на кого-небудь, посилювати вимоги, підтягувати в роботі’ [ФС ІІ, с. 634]
не вмієш закручувати гайки, вчися сам крутись [ФБ; ЛУ 2009, № 34, 15 жовт., с. 8]

ГАРЯЧИЙ
Впіймати на гарячому ‘викрити кого-небудь, підстерігши його на місці злочину або чомусь осудливому, протизаконному’ [ФС І, с. 149]
за дружиною потрібен нагляд і ще раз нагляд, щоб вона, не дай Бог, не впіймала тебе на гарячому! [ОЛюк; Пер. 1996, № 10, жовт., с. 10]
у нас декого не хочуть ловити на гарячому, бо бояться обпектися [ЮС; Пер. 1995, № 21, с. 5]
у холодну камеру часом потрапляють ті, кого спіймали на гарячому [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

ГЕНІАЛЬНЕ
Усе геніальне просто (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

усе геніальне просто, але дорого…
усе геніальне просто, але не настільки, як здається на перший погляд

ГЕРОЙ

Героями не народжуються, ними стають

генералами не народжуються, до генералів вислужуються [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
солдатами не народжуються, солдатами гинуть [ВВов; ЛУ 1998, № 34-35, 17 верес., с. 12]

ГІЛКА

Гілки влади (сталий вираз, уживаний політиками)

буйно квітнуть гілки влади, та, на жаль, не всі плодоносять [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]
висока мрія: у високосному році Мавпи пролізти високо у гілки влади [ЛЗ; Пер., 2004, № 1, січ., с. 2]
всього три гілки влади, але й ті геть чисто об'їдені гусінню корупції [ВШу; СВ 2007, № 125, 2 листоп., с. 6]
гілки влади безплідні через постійні політичні бурі [ІТ; СВ 2010, № 120, 15 жовт., с. 6]
гілки влади не обов'язково мають бути дубовими [МЛ; Пер., 1998, № 10, жовт., с. 2]
гілки влади розцвітають, а плодів і досі не бачимо [ЮС; Пер., 1996, № 5, трав., с. 5]
гілки влади сплітаються у непролазні хащі [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
дехто й на гілках влади поводить себе так, ніби ніколи і не злазив з дерева [МЛ; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
з двох гілок влади виходить гарна рогатка, аби стріляти по горобцях [ФБ; Пер., 1995, № 23 – 24, с. 8]
і на гілках влади є пустоцвіт [ЮС; Пер., 1995, № 18, с. 3]
коли владі не вистачає аргументів, вона створює... нові гілки влади [ВКра; СВ 2005, № 117, 7 жовт., с. 6]
коли занадто багато гілок влади, даремно сподіватись на гарні плоди [МЛ; Пер., 1995, № 11, с. 7]

на кожній гілці влади сидить розумник з пилкою [ФБ; Пер., 1997, № 1, січ., с. 12]
найкраще живеться тим птахам, які звили собі гнізда на гілках влади [МГ; Пер., 1997, № 1, січ., с. 11]
ніде в природі так не щебечуть, як на гілках влади [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовтн., с. 8]
ну й фрукти на всіх гілках влади [ФБ; Пер., 1995, № 9, с. 5]
розірвався між двома гілками влади [МЛ; Пер., 1995, № 16, с. 6]
сидів у гілках влади, хитаючись, куди вітер віє
схоже, що в нас різні гілки влади ростуть ще й на різних стовбурах [МЛ; Пер., 1999, № 9, верес., с. 2]
у високих гілках влади верхолази [ЛЗ; Пер., 2004, № 6, черв., с. 10]
у гілках влади іноді виявляються осині гнізда [ЛЗ; Пер., 2003, № 5, трав., с. 13]
що варті гілки влади, якщо на них нічого не родить? [ОД; СВ 2009, № 134, 20 листоп., с. 6]
як розподіляється зелень на гілках влади? [ФБ; Пер. 2009, № 4, квіт., с. 2]
якби ж то гілки влади ще й плодоносили, як годиться! [ОД; СВ 2007, № 51, 11 трав., с. 6]

ГІСТЬ

Незваний гість гірше татарина

незваний гість гірше Ахметова
непрошений гість біля порога їсть [ЛЗ; СВ 2006, № 149, 22 груд., с. 6]

У гостях добре, а вдома краще

дехто в гостях може почувати себе краще, ніж вдома [ЮС; Пер. 1996, № 1, січ., с. 2]
у гостях добре, а вдома – дружина [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]
у гостях добре, а вдома − погано!

ГЛУЗД

Здоровий глузд (розум) ‘тверезе розуміння речей; розсудливість’ [ФС І, с. 173]
під здоровим глуздом кожен розуміє тільки свій власний [ОШ; ЛУ 2009, № 3, 22 січ., с. 8]

ГЛУПОТА ‘вперте нерозуміння якихось речей’
Людська глупота
більшість рекордів Гіннеса – вершина людської глупоти у всесвітньому масштабі [ЮР; Пер. 2009, № 5, трав., с. 4]

ГЛУПСТВО
Глупство не має кордонів (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
глупство не має кодонів. Куди не ступить, там і є його територія [СЄЛ; Пер. 1998, № 8, серп., с. 15]

ГЛУХИЙ
Мовчи глуха, менше гріха
хай хоч і глуха, зате менше матиму гріха [ОЛе; СВ 2000, № 74, 7 лип., с. 4]

ГОВОРИТИ
Говори мало, слухай багато, а думай ще більше
думай довго, говори коротко, пиши стисло
їж мало, а дякуй багато [ІО; СВ 2009, № 68, 19 черв., с. 6]
роби мало, спи багато, а відпочивай ще більше
обіцяють багато – здеруть ще більше [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]

Говорить одне, а робить інше
думав одне, а говорив – гарно, розумно, сміливо! [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]

Солодко говорити ‘підлещувати, нещиро говорити приємні речі’
коли наївся меду, став солодко говорити [ВТ; Пер. 2004, № 12, груд., с. 6]

ГОЛИЙ

Два голі третього не вберуть

два ненажери третього не нагодують

одного голого тисяча одягнених не роздягнуть [ГП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]

ГОЛОВА

Брати [собі] в голову ‘думати про що-небудь, задумувати щось’ [ФС І, с. 50]

не бери дурне в голову, а важке в руки

не бери дурного в голову, поганого в рот, а важкого в руки [ВЧ; МС 1992, с. 14]

не бери собі в голову те, що викликає розлад шлунку [АК; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

сьогодні безкоштовно можна взяти тільки дурне в голову [ЛК-З; Пер. 2006, № 6, черв., с. 11]

Братися (хапатися) за голову ‘бути у відчаї, розпачі’ [ФС І, с. 58]

пізно хапатися за голову, коли вже все розхапали [ФБ; Пер. 2002, № 5, трав., с. 2]

розвивав бурхливу діяльність: хапався за голову [ЮР; Пер. 1998, № 12, груд., с. 3]

Втрачати голову ‘виявлятися нездатним обдумано діяти, поводитися (перев. у складній ситуації)’ [ФС І, с. 159]

не губіть голови будь-де, бо можуть і не повернути [СП; СВ 2000, № 51, 28 квіт., с. 4]

як тільки чоловік втрачає голову, настає черга його гаманця [ФБ; Пер. 2004, № 9, верес., с. 3]

Гаряча голова ‘запальна людина’ [ФС І, с. 181]

на гарячі лінії дзвонять гарячі голови [ВІ; СВ 2010, № 17, 12 лют., с. 6]

Голова без розуму, як ліхтар без свічки

голова без розуму – пустий гарбуз [ІБо; СВ 2010, № 117, 8 жовт., с. 6]
голова без розуму, як наречена без вбрання
людина без кебети – що дерево без плоду [ІО; СВ 2009, № 68, 19 черв., с. 6]

Голова для того, щоб думати
ви хоч думайте головою навколо себе! [ВКр; Пер. 2004, № 11, листоп., с. 15]
голова не на те, щоб тільки шапку носити, а ще й їсти нею
навіщо думати головою, якщо в тебе є радники? [ОП; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

Давати голову на відсік ‘з повною відповідальністю ручатися за кого-, що-небудь, стверджувати щось’ [ФС І, с. 205]
дехто, даючи голову на відсіч, по суті, нічим не ризикує [ВДа; СВ 2009, № 101, 4 верес., с. 6]

Забрело в голову ‘у кого-небудь з’явилася, виникла думка, бажання’ [ФС І, с. 299]
ідея прийшла в голову і тепер завзято шукає мозок

За дурною головою і ногам нема спокою
горе ногам, які носять дурну голову [МК; СВ 2004, № 106, 10 верес., с. 4]
за дурною головою і жінка розумна [ВІ; СВ 2010, № 32, 19 берез., с. 6]
за дурною головою нема й мікрофону спокою [ВС; Пер. 1999, № 6, черв., с. 10]
якщо голова болить, значить вона є

Іти з гордо піднятою головою ‘поводитися сміливо, відверто висловлювати свої думки’
з гордо піднятою головою до корита не пропхаєшся [ФБ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 5]
лежить з гордо простягнутими ногами [ФБ; Пер. 1997, № 5, трав., с. 13]

Ламати голову ‘напружено думати, намагаючись зрозуміти щось, розібратися в чомусь’ [ФС І, с. 412]; **наламати дров** ‘наробити чогось нерозумного, необдуманого, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]
якби ламали голову над тим, чим треба, то не ламали б стільки дров [ВІ; СВ 2010, № 17, 12 лют., с. 6]

Маєш голову, май і розум
маєш голову, то вмій нею й користуватися

Мати голову [на плечах] ‘бути розумним, кмітливим’ [ФС І, с. 470]
мати голову на плечах – це ще не значить думати нею [ТЛ; ЛУ 1997, № 33, 25 верес., с. 8]
мати на плечах свою голову – це так обтяжливо! [ОП; ЛУ 1999, № 41 – 42, 25 листоп., с. 12]
народна мудрість. Кожен чоловік повинен мати на плечах голову, а жінка – лице [АЗа; ЛУ 1996, № 16, 18 квіт., с. 4]
одна має голову на плечах, інша – ноги [ФБ; ЛУ 2004, № 2, 15 січ., с. 8]
у вас повинна бути своя голова за плечима [ВВ; СВ 2005, № 47, 22 квіт., с. 6]

Мудра голова ‘розсудлива, кмітлива, тямуща людина’ [ФС І, с. 183]; **куди вітер віє (дме)** ‘що трапилося; у чому справа’ [ФС І, с. 132]
мудра голова і без прапора відчуває, куди в ній вітер дме [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

На свою голову ‘на шкоду собі’ [ФС І, с. 186]
творчий діагноз: геніальний на свою голову [АК; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

Не вкладається в голові ‘хто-небудь не може усвідомити, зрозуміти щось або примиритися з чимось’ [ФС І, с. 135];

голова не половою набита ‘хто-небудь розумний, кмітливий’ [ФС І, с. 182]
найлегше вкладається в голові полова [ЛЗ; СВ 2005, № 144, 9 груд., с. 4]

Одна голова добре, а дві [ще] краще
дві голови – добре, а одна розумна – краще [ОН; СВ 2008, № 23, 22 лют., с. 6]
дві голови добре, але одна симпатичніше
кажуть, один розум – добре… То чому ж два наших розуми – не краще, а три – взагалі шарварок?! [ГЯ; СВ 2006, № 34, 24 берез., с. 6]
кат: „Одна голова – добре, а дві – краще”
лис-жартівник: „Одна голова добре, а коли на ній ще й золотий гребінець – краще!” [ЛЗ, ЛУ 2005, № 25, 30 черв., с. 8]
один головень добре, а два – клопіт
один головень – добре, а два – краще [ЛЗ; Пер. 1997, № 7, лип., с. 13]
один танець хорошо, а два краще
одна голова – добре, а дві – краще, та все ж не варто роздувати штат керівного апарату [БС; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 11]
одна голова – добре, а дві – краще. Так виникла кінна міліція
одна голова – добре, а дві – патологія [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
одна голова – добре, а друга – краща [АЧ; Пер. 1999, № 4, квіт., с. 15]
одна голова – добре, а з тілом – краще
одна голова – добре, а на плечах – краще
одна голова – добре, а на трьох – краще [ОП; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]
одна голова – монолог, дві – діалог [ВМ; ЛУ 2006, № 38, 5 жовт., с. 8]
одна голова добре, … а впливова фігура краще [ВКра; СВ 2008, № 132, 7 листоп., с. 6]
одна голова добре, а дві некрасиво
одна голова добре, а з розумом – ще краще [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

одна голова добре, а з тулубом ще краще
одна голова добре, а кілька заступників – краще [ВМ; ЛУ 2008, № 7, 21 лют., с. 8]
одна голова хорошо, а все тіло краще
одна зірка хорошо, а дві краще
отримувати зарплатню – добре, а нараховувати її іншим – ще краще
фінський бензин хорошо, а брестське пиво краще
чорний гумор – добре, а чорна ікра – краще

Одна голова добре, а дві [ще] краще; два чоботи – пара (на одну ногу) ‘схожі між собою якимись (перев. негативними) рисами, поглядами, становищем у суспільстві і т. ін.; вартий один одного’ [ФС II, с. 949]
один розум добре, а два чоботи – пара [ВВ; СВ 2005, № 47, 22 квіт., с. 6]

Одна голова добре, а дві [ще] краще; **світла (ясна) голова** ‘дуже розумна людина’ [ФС I, с. 184]
одна голова добре, а світла – ще краще [ГШ; Пер. 2000, № 5, трав., с. 13]

Опустити голову ‘зажуритися’ [ФС II, с. 588]; **сидіти на шиї** ‘бути під чиєюсь опікою, на чиєму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС II, с. 801]
опущена голова – запрошення сісти на шию [ВШа; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]

Перекладати з хворої голови на здорову ‘виправдовувати винного та звинувачувати невинного’
з хворої голови та на хмільну

Піднімати голову ‘починати активніше, упевненіше діяти’ [ФС II, с. 636]; **вішати локшину на вуха** ‘відверто обдурювати, розводячи розмови про стороннє’
і як народ ще може голову піднімати з такою кількістю локшини на вухах !? [ФБ; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 4]

Піднімати голову ‘починати активніше, упевненіше діяти’ [ФС ІІ, с. 636]; **стригти [всіх] під один гребінець** ‘однаково оцінювати всіх або багатьох’ [ФС ІІ, с. 867]
того, хто підняв голову, під один гребінець з усіма не підстрижуть [ФБ; Пер. 2004, № 9, верес., с. 13]

Порожня (пуста) голова ‘нерозумна, нетямуща людина’ [ФС І, с. 183]
чи допомагає корона пустій голові? [СО; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]

Світла (ясна) голова ‘дуже розумна людина’ [ФС І, с. 184]
парадокс: через світлу голову просвічується дурість [ОП; ЛУ 2002, № 20, 30 трав., с. 8]
першими у чорні списки потрапляють світлі голови [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
світлим головам у нас нічого не світить [ОП; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]
скільки світлих голів зібрала тіньова економіка! [МЛ; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]

Світла (ясна) голова ‘дуже розумна людина’ [ФС І, с. 184]; **чорні думки** ‘недобрі думки, викликані злобою’
світла голова... Чому ж думки такі чорні? [АКо; Пер. 2003, № 10, жовт., с. 2]

Сідати на голову ‘цілком підкоряти кого-небудь собі, своїй волі’ [ФС ІІ, с. 807]
сідав на голову, та на лисині посковзнувся [ЛП; Пер. 1995, № 15, с. 2]
у безголових свої переваги. Принаймні, ніхто не сяде на голову [МЛ; ЛУ 2004, № 13, 1 квіт., с. 8]

Стукати (стукнути) в голову ‘з’явитися, виникнути (про думки, питання) ’ [ФС ІІ, с. 868]

не всьому, що стукає в голову, відчиняти треба [МЛ; Пер. 2009, № 8, серп., с. 3]

У голові замакітрилося ‘виникає стан запаморочення у кого-небудь’ [ФС І, с. 461]
стільки вже було поворотних періодів, що аж голова замакітрилась! [ОСу; Пер. 1995, № 20, с. 4]

Ховати голову в пісок ‘уникати небезпеки, тікати від неї’ [ФС ІІ, с. 928]
чим глибше ховаєш голову в пісок, тим ближче Австралія [ФБ; Пер. 2001, № 4, квіт., с. 10]

Ховати голову в пісок ‘уникати небезпеки, тікати від неї’ [ФС ІІ, с. 928]; **дивитися в корінь** ‘глибоко вникати в суть чого-небудь, звертати увагу на головне, більш істотне’ [ФС І, с. 236] (Афоризм Козьми Пруткова)
страус ховає голову у пісок? А може, він дивиться у корінь? [МЛ; Пер. 2006, № 12, груд., с. 6]

ГОЛОД
Голод не тітка
голод − не рідна мати, примусить траву жувати [ЗК; СВ 2005, № 129, 4 листоп., с. 4]
голод – не тітка. Це сучасне життя малозабезпечених [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]

Голод не тітка; робота не вовк, у ліс не втече
голод не тітка, у ліс не втече

ГОЛОС
Голос волаючого в пустелі ‘даремні думки, поклики, що залишаються без відповіді, без уваги’ [ФС І, с. 187]
справжня гласність – голос волаючого в пустелі [ВГ; СВ 2007, № 57, 25 трав., с. 6]
чи співатиме своїм голосом волаючий у пустелі? [ДС; Пер. 1997, № 4, квіт., с. 4]

Голос народу; крик (лемент) душі ‘крайній вияв тривоги, душевного болю’ [ФС І, с. 397]
якщо голос народу буде почуто, то чи не буде почуто крик душі? [СО; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]

Виробляти командний голос (сталий вислів, уживаний військовими)
як важко приймаку виробляти командний голос [ЛК-З; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

Піднімається внутрішній голос ‘хто-небудь про себе починає висловлювати якусь думку, якесь міркування’ [ФС І, с. 187]
внутрішній голос підказує, що в мене щось є [ФБ; Пер. 2002, № 5, трав., с. 2]
при нашій гласності краще прислуховуватися не до тих, хто кричить, а до внутрішніх голосів [ЮС; Пер. 2000, № 1, січ., с. 6]

ГОРА
Золоті гори [обіцяти] ‘надто багато’ [ФС І, с. 189]
до виборів кандидат в народні депутати обіцяв людям золоті гори. А коли обрали – залишив їх [МГ; Пер. 1998, № 2, лют., с. 2]
обіцяти може кожен, тим більше – золоті гори [ОП; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

Золоті гори ‘надто багато’ [ФС І, с. 189]; **вершина знань** (сталий вислів, уживаний у ЗМІ), метаф.
міняю золоті гори на вершину знань [ЛЗ; Пер. 2001, № 9, верес., с. 2]

Перевернути (вернути) гори ‘зробити, виконати велику, навіть неможливу роботу; зробити дуже багато’ [ФС ІІ, с. 613]; **сидіти в запічку (на печі)** ‘жити безтурботно’ [ФС ІІ, с. 801]
ми і гори перевернемо, аби з печі не злізати [ФБ; Пер. 2005, № 7, лип., с. 6]

ГОРБАТИЙ
Притуляти горбатого до стіни ‘говорити щось недоречне, нелогічне’ [ФС ІІ, с. 700]
однобока позиція ліпить горбатого [ОХ; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]

ГОРЕ
Топити горе ‘тамувати, приглушувати тяжкі почуття, думки’ [ФС ІІ, с. 889]
не топіть ваші біди в горілці – вони вже давно навчились плавати [ВШа; СВ 2004, № 19, 19 лют., с. 4]

Горе об’єднує
свиней об’єднує корито [ОП; СВ 2007, № 63, 8 черв., с. 6]

Горе лукове ‘клопіт’; ‘турботи, не позбавлені радості’
горе макове
горе цибуляне

ГОРІЛКА
Усієї горілки не вип’єш
усієї горілки не вип’єш − грошей не вистачить [ФБ; ЛУ 2001, № 46, 13 груд., с. 8]

Горілка без пива – гроші на вітер
відпустка без тещі – гроші на вітер
день без пива – нирки на вітер
танці без музики – це все рівно, що побачення без квітів

ГОРЛО
Наступати на горло власній пісні; лебедина пісня ‘останній (перев. найзначніший) твір, вияв таланту або здібностей, діяльності і т. ін. кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 642]
і пісня може наступити на горло. Лебедина

ГОРОБЕЦЬ

Стріляний горобець ‘досвідчена, загартована життям, бувала, витривала людина, яку важко перехитрити, обдурити’ [ФС І, с. 190]; **птиця високого польоту** ‘людина, яка займає значне становище в суспільстві і має владу, вагу, великий вплив у якомусь колективі’ [ФС ІІ, с. 716]
стріляний горобець високого польоту [ФБ; СВ, 2003, № 104, 5 верес., с. 4]

ГОРЩИК
Розбити (побити) глек (горщик) ‘розірвати, порушити дружні стосунки; посваритися’ [ФС ІІ, с. 743]
щоб по-справжньому узнати людину, вистачить і побити з нею горшки [МЛ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]

ГРА
Гра без правил (сталий вираз, уживаний спортсменами)
гра без правил має власні правила [ФБ; ЛУ 2001, № 43 – 44, 29 листоп., с. 12]
у грі без правил – свої правила [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

ГРАБЛІ
Наступити на граблі ‘знову зробити ту саму помилку’
гребуть у нас руками, граблі у нас для того, щоб на них наступати [ФБ; Пер., 2004, № 10, жовт., с. 2]
знов на ті самі граблі не наступають лише ті, хто має за що купити нові [ФБ; Пер., 2001, № 3, берез., с. 7]
народ, що взявся за макогона, на граблі вже не наступить [ВШ; СВ 2009, № 110, 25 верес., с. 6]

ГРАНІТ
Гризти граніт науки ‘наполегливо оволодівати знаннями’ [ФС І, с. 197]
гризти граніт науки теж треба з апетитом [ЛЗ; Пер. 2001, № 9, верес., с. 2]
найкоштовніший камінь – граніт науки [ЛЗ; Пер. 2003, № 9, верес., с. 7]

ГРАНЬ

Стирати грані ‘сприяти зникненню меж між явищами, які між собою не пов’язані’

стирається грань між кісткою і салом [ФБ, ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

стирається грань між подарунком і хабарем [ЮР; Пер., 2004, № 7, лип., с. 10]

стираючи грань між містом і селом, не помітили, як стерли саме село [МГ; Пер., 1995, № 2, с. 3]

ГРЕБЛЯ

Хоч греблю гати ‘дуже багато, велика кількість кого-, чого-небудь’ [ФС І, с. 170]; **вдень з вогнем не знайти** ‘бути добре захованим’ [ФС І, с. 340]

демократів у нас – хоч греблю гати, демократії – днем з вогнем не знайдеш [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]

ГРЕЧКА

Скочити (вскочити) в гречку ‘зраджувати дружині (чоловікові); мати нешлюбні зв’язки’ [ФС ІІ, с. 813]

найсмачніша та гречка, у яку стрибав [АШ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

не ризикуйте своїм життям: стрибайте в гречку з розкритим парашутом [ЙП; СВ 1997, № 87, 18 лип., с. 4]

не стрибай у гречку, коли там бджоли збирають мед [ПК; Пер. 1996, № 10, жовт., с. 3]

скакав у гречку іноходдю [ЛЗ; ЛУ 2002, № 9, 7 берез., с. 8]

скакаєш у гречку – прикривай те місце, де бджоли можуть пожалити [ЛТ; СВ 2001, № 33, 11 берез., с. 4]

стрибав з радощів і на радощах, хоча жінка твердила, що в гречку [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]

Скочити (вскочити) в гречку ‘зраджувати дружині (чоловікові); мати нешлюбні зв’язки’ [ФС ІІ, с. 813]; **каші (їсти) просить** ‘подертий і потребує лагодження (про взуття та одяг)’ [ФС ІІ, с. 711]

хіба не стрибнеш у гречку, якщо черевики каші просять? [ФБ, ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

Скочити (вскочити) в гречку ‘зраджувати дружині (чоловікові); мати нешлюбні зв’язки’ [ФС ІІ, с. 813]; **не кажи „гоп”** ‘не будь завчасно впевненим у здійсненні чого-небудь раніше наміченого’ [ФС І, с. 361]
як стрибнув у гречку, кричати „гоп” не варто... [БС; СВ 2001, № 126, 23 жовт., с. 4]

Скочити (вскочити) в гречку ‘зраджувати дружині (чоловікові); мати нешлюбні зв’язки’ [ФС ІІ, с. 813]; **наламати дров** ‘наробити чогось нерозумного, необдуманого, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]; **заварити кашу** ‘затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками’ [ФС І, с. 299]; **виходити сухим із води** ‘будучи винним, уміло уникати покарання або нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим’ [ФС І, с. 111]
скочив у гречку, наламав дров, заварив кашу... І вискочив із води сухим [ФБ; Пер. 1995, № 1, с. 4]

ГРЕЦІЯ
У Греції все є (А. П. Чехов, „Весілля”)
у Греції все є. Тільки не для всіх [МГ; Пер., 1998, № 2, лют., с. 2]
у Греції все є? У нас також. Крім достатку [ВВ; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]
у Греції є все, окрім передвиборної гречки [ВШ; СВ 2009, № 146, 18 груд., с. 6]

У Греції все є (А. Чехов, „Весілля”)**; усі дороги ведуть у Рим** (Жан Лафонтен, „Третейський суддя, брат милосердя і пустельник”)
як же так?! У Греції все є, а дороги чомусь ведуть у Рим! [ОС; Пер., 2000, № 8, серп., с. 4]

ГРІХ

Взяти (брати) гріх на душу ‘діяти всупереч власній совісті, загальноприйнятим нормам моралі; робити щось несхвальне’ [ФС І, с. 49]
хотів узяти гріх на душу, але не знайшов для нього вільного місця [ВКри; Пер. 1998, № 1, січ., с. 3]

Як смертний гріх ‘дуже, великою мірою’ [ФС І, с. 199]
жінка виходить заміж, щоб звинуватити чоловіка в усіх смертних гріхах [ЮР; СВ 2004, № 34, 25 берез., с. 4]

ГРОШІ

Без грошей ти – ніхто
якщо без грошей ти – ніхто, то й з грошима ти – лише гроші [ВК; Пер., 2005, № 5, с. 2]

Великі гроші ‘значна сума грошей’
великих грошей не буває багато [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
безгрошів’я може бути результатом ще й того, що з людиною роблять великі гроші [ГШ; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

Великі гроші ‘значна сума грошей’; **малі гроші** ‘мізерна сума грошей’
великі гроші люблять згадувати, як вони були маленькими. Ех, ото було життя [ФК; Пер., 2002, № 8, с. 4]
великі гроші можна робити, невеликі – заробляти [АЧ; Пер., 1999, № 4, с. 2]
маленькі гроші заробляють, а великі – роблять! [ОСу; Пер., 1997, № 4, с. 1]
маленькі гроші – пропивають. А великі гроші – п’ють! [ОСу; Пер., 1995, № 5, с. 4]

Відмивати гроші ‘витрачати частину нечесно зароблених грошей на суспільні потреби’
руки не гроші, одразу не відмиєш
якщо бізнесмени відмивають гроші, то кілери відмочують [ВІ; СВ 2008, № 93, 8 серп., с. 6]

Відмивати гроші ‘витрачати частину нечесно зароблених грошей на суспільні потреби’; **замилювати очі** ‘обдурювати кого-небудь, хитрувати; приховувати хиби, недоліки’ [ФС І, с. 312]
відмиваючи брудні гроші, усім замилював очі [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

Гребти гроші лопатою ‘дуже швидко, без великих затрат праці багатіти, наживатися’ [ФС І, с. 196]
є така професія − гребти гроші лопатою! [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
неправда, що наші вельможі гребуть гроші лопатою, мільйони самі роками течуть ріками на їхні банківські рахунки [ОП; СВ 2008, № 96, 15 серп., с. 6]
той, хто звик загрібати лопатою, ніколи не візьме в руки мітлу [АТ; Пер. 1996, № 6, черв., с. 10]
у тих, хто гребе гроші лопатою, мозолів не буває [ОП; ЛУ 1999, № 33, 7 жовт., с. 4]

Гріш (копійка) ціна ‘хто-небуть або що-небудь чимось не задовольняє певних вимог; нічого не вартий, нікуди не годиться’ [ФС ІІ, с. 941]
часто трапляються мільйонери, яким – гріш ціна [ПГ; Пер. 2005, № 11, листоп., с. 7]
якщо вас постійно недооцінюють, значить гріш вам ціна [БР; ЛУ 1999, № 44, 9 груд., с. 8]

Грошей – кури не клюють
грошей – кури не клюють. Нема курей [ОП; Пер. 2000, № 8, серп., с. 4]
там кури грошей не клюють, де їх ніколи не дають [ДС; Пер. 1998, № 10, жовт., с. 3]
якщо грошей кури не клюють, то чи не фальшиві вони? [ВВ; СВ 1998, № 128, 23 жовт., с. 4]

Грошей завжди не вистачає

грошей завжди не вистачає: як не на хліб, так на круїзи [ОП; Пер., 2001, № 6, с. 7]

Гроші – велике зло
гроші – велике зло: чим їх менше, тим зло більше [БС; Пер., 1997, № 9, с. 1]

Гроші – справа наживна (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
вороги – діло наживне [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]
популярність – справа наживна, чим більше нажився, тим більша популярність [ФБ; ЛУ 2000, № 33, 28 груд., с. 8]

Гроші в житті не головне
гроші – не головне в житті. Головне – щоб вони не закінчувались
гроші − не головне, сьогодні найбільша проблема − безгрошів'я [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
гроші в житті – не головне, просто без грошей все в ньому другорядне [ОП; ЛУ 2007, № 42, 22 листоп., с. 8]
при гарній зарплаті гроші не головне [АЧ; Пер., 1999, № 4, с. 2]
якщо ти покохав дочку мільйонера, гроші – тут не головне, найважливіше – сподобатись її батькам [ФБ; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

Гроші люблять усі
гроші люблять усі. Але не всіх люблять гроші [ВМ; Пер., 2003, № 7, с. 13]

Гроші люблять рахунок
гроші люблять рахунок, наші гроші – великий рахунок [МЛ; Пер., 1995, № 11, с. 4]

Гроші не пахнуть (римський імператор Веспасіан)
в одних гроші не пахнуть, в інших − грошима й не пахне! [ОП; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]
гроші завжди чим-небудь пахнуть, а великі гроші – ще й неприємностями [ВШ; СВ 2007, № 36, 30 берез., с. 6]

гроші не пахнуть для того, у кого на них добрий нюх [МЛ; Пер., 1998, № 10, жовт., с. 2]
гроші не пахнуть, але скільки від них буває смороду! [ОД; СВ 2006, № 51, 5 трав., с. 6]
гроші не пахнуть, бо їх відмивають [ТМ; СВ, 2003, № 92, 8 серп., с. 4]
гроші не пахнуть. Але там, де вони крутяться, пахне криміналом [СК; СВ 2009, № 7, 23 січ., с. 6]
гроші не пахнуть? А ви пробували набивати ними старі шкарпетки? [ФБ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]
раніше казали: гроші не пахнуть. Тепер кажуть: грошима і не пахне [ВВ; СВ 1998, № 128, 23 жовт., с. 4]
як це – гроші не пахнуть, якщо і демократія, і вибори, і суди, і футбол, і все інше наскрізь пропахло грошима?! [ОП; СВ 2007, № 77, 13 лип., с. 6]

Гроші не пахнуть (римський імператор Веспасіан)**; рука руку миє** ‘пов’язані спільними інтересами наживи, збагачення (про людей)’
гроші не пахнуть, коли рука руку миє [ВН; Пер., 1995, № 19, с. 1]

Гроші псують людину
гроші псують людину – їй хочеться ще й щастя
гроші псують людину. А зіпсованим людям їх треба все більше і більше… [НС; СВ 2009, № 4, 16 січ., с. 6]
гроші, звичайно, псують, псують людину, але не так сильно, як їх відсутність [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
люди взагалі-то хороші, тільки декого зіпсували гроші [ОД; СВ 2009, № 134, 20 листоп., с. 6]

Дерев’яні гроші ‘гроші, що втратили свою вартість, обезцінилися’
для лісників і сьогодні в обігу „дерев’яні” гроші [ЛК-З; Пер., 2001, № 7, с. 13]

Дерев'яні гроші ‘гроші, що втратили свою вартість, обезцінилися’; **дубова політика** ‘бездумна політика’
дерев'яні гроші – результат дубової політики [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

Кишенькові гроші ‘незначна сума грошей, яку людина витрачає для власних потреб’
це ж які треба мати кишені на кишенькові гроші? [МЛ; Пер., 1995, № 11, с. 4]

Купатися у грошах ‘мати достатню кількість грошей’
ще пару витків інфляції і всі ми будемо буквально купатися у грошах! [ОП; Пер., 1995, № 22, с. 2]

Малі гроші ‘мізерна сума грошей’
навіть великих людей псують малі гроші [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Плакали наші грошики ‘про гроші, які не підлягають поверненню’
плакали наші дивіденди
плакали наші грошики... У швейцарській неволі [МЛ; ЛУ 2001, № 42, 15 листоп., с. 8]

Смітити грішми ‘втрачати гроші без жалю’
нарешті у нас чи не кожен може дозволити собі смітити грішми [МЛ; Пер., 1995, № 16, с. 6]

Усіх грошей не заробиш
усіх грошей заробити неможливо, але пропити можна
усіх грошей не заробиш – частину доведеться вкрасти
усіх грошей не тільки не заробиш, але й не вкрадеш [ВШ; СВ 2008, № 11, 25 січ., с. 6]

ГРУДИ
Бити себе в груди [кулаком] ‘гаряче запевняти, переконувати кого-небудь у чомусь’ [ФС І, с. 25]

дехто на трибунах б'є себе в груди, а біль відчувають ті, що в залі [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
може, досить бити себе в груди? Навколо стільки ворогів [ВКо; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
треба бити себе в груди, поки вони ще не в орденах [ФБ; ЛУ 2003, № 36, 9 жовт., с. 8]

Бити себе в груди [кулаком] 'гаряче запевняти, переконувати кого-небудь у чомусь' [ФС І, с. 25]; **Тримати (держати, носити) камінь за пазухою** 'приховувати злобу, ненависть до кого-небудь, бути готовим зробити прикрість комусь, учинити помсту над кимсь' [ФС І, с. 229]
небезпечно бити себе в груди, якщо за пазухою камінь [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

Бити себе в груди [кулаком] 'гаряче запевняти, переконувати кого-небудь у чомусь' [ФС І, с. 25]; **пригріти змію на грудях** 'виявити турботу, піклування про того, хто потім віддячує злом' [ФС ІІ, с. 690]
ризиковано бити себе в груди, коли там пригрів змію [ФБ; ЛУ 2001, № 43 – 44, 29 листоп., с. 12]

ГРУЗДЬ
Назвався груздем − лізь у кошик
назвався груздем − залізай у кузов
назвався груздем – лізь у пузо
назвався груздем – лікуйся далі
назвався груздем – поминай як звали
назвався контейнером – лізь у кузов
назвався публічною людиною, лізь у ящик

ГУЖ
Взявся за гуж, не говори, що не дуж
взявся за гуж – не кажи, що вагітний
взявся за гуж – не кажи, що гороху поїв

у нас довго запрягали та розпрягали, запрягали та розпрягали. А тепер уже ніхто не хоче й за гуж братися [ЛЗ; Пер., 2009, № 4, квіт., с. 7]
узявся за гуж – дивись, щоб не дуже [ПП; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]
узявся за гуж, не забудь сходити в душ
щаслива прикмета: братися за гуж з Нового року [ЛЗ; ЛУ 2001, № 48, 27 груд., с. 8]

ГУСАК
Гусак свині не товариш
гусак свині не товариш, а однодумець [ОСу; Пер. 1995, № 7, с. 1]
не кожен „кіт" „козлу" – товариш [ЛК-З; СВ 2005, № 5, 14 січ., с. 4]
п'яний гусак свині товариш [ВШе; Пер., 2004, № 6, черв., с. 2]
п'яному гусаку будь-яка свиня товариш

Ґ ґ

ҐАВА
Ловити ґави 'марно витрачати час, нічим не займатися; байдикувати' [ФС І, с. 444]; **спіймати облизня** 'лишитися без того, на що розраховував, сподівався; не отримати нічого, зазнати невдачі в чомусь' [ФС ІІ, с. 849]
хто ловить ґав, той упіймає облизня [ВКра; СВ 2008, № 132, 7 листоп., с. 6]

Д д

ДАВАТИ
Дають – бери, б'ють – тікай
дають – бери, не дають – забирай [ОП; СВ 1996, № 101, 23 серп., с. 4]

ДАХ

Дах поїхав ‘збожеволіти (про людину)’

будували фундамент новітнього суспільства. Поки не поїхав дах [БР; Пер., 1996, № 6, черв., с. 3]

на черепаху звели наклеп, ніби у неї дах поїхав [ЛЗ; Пер. 2009, № 11, листоп., с. 10]

не один дах поїхав, поки вгорі проектували фундамент [ФБ; Пер., 2005, № 2, лют., с. 5]

у нас дах не поїде, до даху ми ніколи й не добудовували [ФБ; Пер., 1997, № 1, січ., с. 12]

як же треба людину покрити, аби у неї поїхав дах?! [ФБ; Пер., 1995, № 1, с. 7]

ДБАТИ

Хто дбає, той і має

хто добре дбає, той нічого не має

ДВЕРІ

Вказувати (показувати) на двері ‘виганяти, проганяти когось звідки-небудь’ [ФС І, с. 135]

який смисл показувати на двері тому, хто звик лізти через вікно [МЛ; Пер. 2002, № 11, листоп., с. 10]

якщо вам показали на двері, можливо, то вихід [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

Вказувати (показувати) на двері ‘виганяти, проганяти когось звідки-небудь’ [ФС І, с. 135]; **ні в які ворота (двері) не лізе** ‘що-небуть дуже неприємне, непристойне і т. ін’ [ФС І, с. 435]

навіщо показувати на двері тому, хто не лізе ні в які ворота? [ФБ; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]

ДЕМОКРАТІЯ

Демократія − це влада народу (лозунг, уживаний у ЗМІ)

влада народу – найбільша загроза для демократії [ВВов; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]

демократія − це влада народу. Але над ким? [ГЯ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]

демократія – це коли громадяни можуть вибирати, на який із мітингів їм піти, де їм більше заплатять?! [ОП; СВ 2009, № 104, 11 верес., с. 6]
демократія – це коли народ усе вирішує, а керівництво все розкрадає [ОП; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]

ДЕНЬ
День відкритих дверей ‘день, у який відбувається зустріч співробітників навчальних закладів, підприємств з широкою громадськістю’
а для нерозкритих злочинів наша Генпрокуратура колись влаштує день відкритих дверей? [ФБ; СВ 2005, № 38, 1 квіт., с. 6]
барани були роздратовані, коли для них влаштували „День відкритих дверей” [ЛЗ; Пер. 2006, № 4, квіт., с. 6]
і чого тільки не приходить у голову в день відкритих дверей! [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

Весняний день рік годує; вкоротити життя ‘позбавити кого-небудь життя; вбити’ [ФС І, с. 136]
день у жнива рік годує, а життя вкорочує [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]

Жити одним (сьогоднішнім) днем ‘нічого не думати про майбутнє, не мати перспектив, а задовольняти тільки свої найближчі інтереси’ [ФС І, с. 294]
він живе одним днем. На більше просто зарплати не вистачає [ВТ; Пер. 2009, № 12, груд., с. 4]

Про (на) чорний день ‘на випадок крайньої скрути, про запас’ [ФС І, с. 226]
скільки світлих днів можна прожити на гроші, що відкладалися на чорний день [ВМи; Пер. 1996, № 11, листоп., с. 5]

Про (на) чорний день ‘на випадок крайньої скрути, про запас’ [ФС І, с. 226]; **світле майбутнє** ‘досконале демократичне

суспільство, до якого прагне людство'; 'комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії'
відкладаю копійку на чорний день, який у нас звикли називати світлим майбутнім [ФБ; Пер. 2009, № 7, серп., с. 2]
людина відкладає на чорний день, навіть якщо в неї попереду світле майбутнє [АТ; Пер. 1996, № 3, берез., с. 2]

ДЕРЖАВА
Правова держава (сталий вираз, уживаний політиками)
а прокурор знає, що ми живемо в правовій державі? [ФБ; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]
більшість наших мафіозі просто не знають, що вони живуть у правовій державі [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]
поки ми будуватимемо правову державу, швейцарські правоохоронні органи без роботи не залишаться [МЛ; Пер., 2001, № 6, черв., с. 2]

ДЗВІНОК
Від дзвінка до дзвінка 'повністю, без будь-якої перерви; від початку до кінця' [ФС І, с. 234]
лише паламар працює від дзвінка до дзвінка [ФБ; Пер. 2000, № 8, серп., с. 2]

ДИВИТИСЯ
Дивитися обома 'бути уважним, пильним, обачним' [ФС І, с. 237]
дивитися треба в обидва. Особливо в приціл [ЛЗ; Пер. 2009, № 3, берез., с. 15]

Дивитися тверезо 'об'єктивно, реально сприймати, оцінювати кого-, що-небудь, чиїсь дії, вчинки' [ФС І, с. 237]
якийсь час тверезо дивився на речі, а потім і їх пропив [ЮС; Пер. 1997, № 12, груд., с. 10]

Любо дорого дивитися 'щось приємне, що радує око'
Любу дорого дивитись

ДИТИНСТВО

Впадати в дитинство ‘втрачати здоровий глузд, діяти, міркувати, поводитися несерйозно’ [ФС І, с. 146]

у дитинство не можна повернутися, у нього можна тільки впасти [РК; Пер. 2006, № 2, лют., с. 6]

упав у дитинство, і знов тім’ячком [ФБ; Пер., 2003, № 10, жовт., с. 6]

ДИТЯ

Чим би дитя не тішилося, аби мовчало (не плакало)

чим би дитина не бавилась, аби їсти не просила

чим би дитя не тішилось, аби лишень не завагітніло [ОП; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]

чим би дитятко не тішилося, аби не вішалося

чим би політики не бавилися, аби ж не брехали [ВШ; СВ 2007, № 10, 26 січ., с. 6]

чим би солдат не займався, аби задовбався

ДИФІРАМБИ

Співати дифірамби ‘захвалювати кого-небудь або вихваляти щось’ [ФС ІІ, с. 848]

найбільше фальшивлять, коли співають дифірамби [БР; Пер. 2005, № 8, серп., с. 2]

подивимось, що заспівають ті, хто не хоче співати нам дифірамби [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]

чи потрібно мати талант, щоб співати дифірамби? [БР; Пер. 2006, № 4, квіт., с. 11]

ДИХАННЯ

Друге дихання ‘новий приплив сил, поява нових можливостей у досягненні чого-небудь’ [ФС І, с. 239]; **віддати останній подих** ‘вмерти’ [ФС І, с. 119]

думали – друге дихання, з’ясувалося – останній подих [МЛ; Пер. 2001, № 6, черв., с. 2]

ДІЛО

Діло майстра величає

діло майстрові грошей дасть
справа майстра звеличує, а шабашників збагачує [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

Для всякого діла потрібні знання
для всякого діла потрібен початковий капітал

Зробив діло − гуляй сміло
„Зробив діло – гуляй сміло!" Якщо не завели справу... [ОСу; Пер. 1995, № 6, с. 11]
зробив діло – вимий тіло
зробив діло − зроби ще одне
зробив діло – кайся сміло [ОП; СВ 1995, № 24, 24 лют., с. 4]
зробив діло − поспиш мило
зробив діло – починай інше [ПП; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]
погуляв сміло, получи за діло

Моє діло маленьке
справа письменника маленька − геніально писати [ОП, ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

Як до діла − так і сіла
як до діла − так і їсти

Як до діла – так і сіла; перевернути гори ‘зробити, виконати велику, навіть неможливу роботу; зробити дуже багато’ [ФС ІІ, с. 613]
як до діла − так і сіла, а на словах гори перевернула б

ДІРКА
Дірка з бублика ‘абсолютно нічого’ [ФС І, с. 248]; **медові та молочні ріки** ‘повний достаток’ [ФС ІІ, с. 739]
з дірки від бублика беруть свій початок молочні ріки [ОП; СВ 2004, № 131, 5 листоп., с. 4]

ДІТИ
Багатому і дітей чорт колише

багатого і серп голить, а бідного й бритва не бере [ІМе; СВ 2009, № 28, 13 берез., с. 6]
багатому дідько помагає дітей колихати, а бідному то й няньки чорт не дасть
багатому й під гору вода тече, а бідному й у долині треба криницю копать
у багатого й теля з телям, а в убогого одна корова, та й та ялова
у багача багато дров, та й горять, а в мене одно поліно, та й то не хоче

Від малих дітей голова болить, а від великих − серце
від малих дітей руки болять, а від великих – голова
малі діти за фартух сіпають, великі – за серце [ГКор; СВ 2007, № 113, 5 жовт., с. 6]

Діти – живі квіти землі (з оповідання М. Горького „Колишні люди")
діти – гірке море: ні випити, ні перейти [АГо; СВ 2004, № 7, 22 січ., с. 4]
діти – квіти життя! Але не треба робити з них букети
діти – квіти життя, їм теж потрібні горщики…
діти – квіти життя. Даруйте жінкам квіти
діти – квіти життя. Ягідки будуть попереду…
діти – квіти життя: зібрав букетик – подаруй бабусі [НІ; СВ 2006, № 46, 21 квіт., с. 6]
діти – квіти, де ж мені вас діти
діти – квіти, тільки хай вони квітнуть у чужому городі
діти – наші квіти. Але ніхто не хоче, щоб вони розпускалися [ІТ; Пер. 1995, № 21, с. 2]

Діти – це наше майбутнє
голодні діти – це наше майбутнє [ОП; СВ 1996, № 65, 31 трав., с. 4]
діти – це наше майбутнє, бо мати їх при такому житті – це розкіш [ЮС; Пер. 2000, № 5, трав., с. 4]
діти начальства – це наше майбутнє

майбутнє нашої країни належить дітям! Ми навіть знаємо прізвища цих дітей [ОМ; Пер., 2010, № 6, черв., с. 2]

Малі діти не дають спати, а великі – дихати
великі гроші не дають спати, малі – не дають жити [ЮР; Пер. 1997, № 12, груд., с. 11]
чужа жінка не дає спати, своя – дихати [ФБ; Пер. 2006, № 3 берез., с. 10]

Усе краще – дітям
з трибуни всі віддають найкраще дітям [ВП; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]
усе зайве – дітям

ДНО
Спуститися на дно ‘зазнавати поразки, невдачі в чому-небудь, втративши будь-яку надію на поліпшення’ [ФС II, с. 855]
опустився до зарплати [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
опустився нижче плінтуса

ДОБРЕ
Добре – так усім
принцип рівноправ’я: погано – так усім! [ЮР; ЛУ 1999, № 9, 4 берез., с. 8]

Скрізь добре, де нас немає (О. Грибоєдов)
всюди добре, де є жінка [ОП; СВ 1998, № 57, 8 трав., с. 4]
всюди наливають, де нас нема [ОП; СВ 2001, № 93, 3 серп., с. 4]
добре там, де немає наших олігархів [СК; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]
добре, де нас нема? Нічого, усі там будемо [МЛ; Пер. 2002, № 4, квіт., с. 7]
кому там добре, де нас немає, коли їм добре тут, де ми є? [ФБ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]
може, й справді добре там, де нас нема. Але ж ми є всюди [ВВов; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

можливо, й добре там, де нас нема, але багатьом зовсім непогано й там, де ми є [АТ; Пер. 2000, № 7, лип., с. 14]
омріяне місце проживання: там, де нас нема [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]
рай там, де є грішниці [ОП; СВ 2000, № 92, 18 серп., с. 4]
скрізь добре, де наливають [ОП; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]
скрізь добре, звідки можна злиняти [ОП; СВ 1999, № 66, 4 черв., с. 4]
цікаво, чи мешканці раю користуються прислів'ям: „Добре там, де нас нема?" [БС; ЛУ 1997, № 21 – 22, 5 черв., с. 8]
ще добре, що хоч там добре, де нас нема [МЛ; Пер. 2002, № 1, січ., с. 2]
як можна стверджувати, що добре там, де нас нема, коли звідти ще ніхто не повертався? [МЛ; Пер. 2002, № 7, лип., с. 6]

ДОБРО
Від добра добра не шукають
від грошей грошей не шукають
у бобра добра не шукають

Добро перемагає зло
бабло перемагає зло
добро завжди перемагає зло. Отже, хто переміг, той і добрий
у боротьбі добра зі злом перемагає спостерігач

Доброта не знає меж
моя доброта не знала меж. Тому я там поставив прикордонника [ОПа; Пер. 2000, № 3, берез., с. 10]

ДОВІРА
Виходити з довіри 'недовіряти комусь'
хто у мене вийшов з довіри – вийти із строю [ЛЗ; Пер. 2009, № 4, квіт., с. 2]

Входити в довір'я 'домагатися прихильності, доброго ставлення до себе' [ФС І, с. 164]; **скакати на задніх лапах**

‘прислуговувати кому-небудь, підлещуватися до когось, втрачаючи людську гідність’ [ФС ІІ, с. 814]
входив у довір’я на задніх лапах [ЛЗ; Пер. 2010, № 1, січ., с. 7]

ДОДАНОК
Від перестановки доданків сума не змінюється (математичне правило)
від зміни кольору прапорців у руках олігархів ситуація в країні не зміниться [ОП; СВ 2008, № 111, 19 верес., с. 6]
від перестановки влади та опозиції кількість мільярдерів не зменшується [ЮБ; ЛУ 2008, № 40, 16 жовт., с. 8]

ДОЛЯ
Від долі не втечеш
від долі не втечеш, тим більше, якщо вона в спідниці! [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

Від долі не втечеш; брати за горло ‘ставлячи кого-небудь у безвихідне становище чи ведучи рішучий наступ проти кого-небудь, настирливо або силою домагатися чогось’ [ФС І, с. 57]
від пляшки не втечеш, але ж і її можна взяти за горло [ФБ; Пер. 1995, № 1, с. 7]

Доля жінки в руках чоловіка
доля жінки − у її ногах [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
пам’ятай: доля жінки – у твоїх руках, але твоя доля в її серці [МЛі; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

Посміхається доля ‘щастя, успіх’
іноді думаєш, що доля тобі всміхнулася, але виявляється, що просто ти її насмішив [СС; СВ 2010, № 27, 10 берез., с. 4]
якщо вам посміхнулася доля, то це перша ознака того, що вона от-от розрегочеться вам у обличчя [ФБ; Пер., 1996, № 4, квіт., с. 1]

ДОМА
Не всі дома ‘хто-небудь дурний, недоумкуватий’ [ФС І, с. 153]

добре, що у нас не всі дома, а то на печі всім місця не вистачило б [ФБ; ЛУ 2000, № 33, 28 груд., с. 8]
у нас не всі дами [ФБ; ЛУ 2005, № 21, 2 черв., с. 8]
чомусь Фортуна стукає у двері того, у кого не всі дома [ФБ; Пер. 2003, № 12, груд., с. 11]

ДОРОГА
Збочити з дороги ‘відхилятися від правильного напрямку в діяльності, поведінці, поглядах’ [ФС І, с. 324]
не збочуй з дороги, бо поламаєш ноги

Йти правильною дорогою (сталий вираз, уживаний політичними діячами)
можна іти й правильною дорогою, але хто на це дасть кредит? [МЛ; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]

Молодим скрізь у нас дорога
талантам потрібна дорога, бездарність непогано почувається й на бездоріжжі [МЛ; ЛУ 2004, № 13, 1 квіт., с. 8]

Назад дороги немає ‘не можна повернути втрачене’
назад дороги немає, та чи нам боятися бездоріжжя? [ОП; ЛУ 1999, № 38, 4 листоп., с. 8]
назад дороги немає. Хоч би тому, що не було дороги вперед [МЛ; Пер. 2009, № 6, черв., с. 7]

На слизькій дорозі ‘при ризикованих, непевних чи небезпечних обставинах’ [ФС І, с. 264]
всяку видру вабить слизька стежка [ЛЗ; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]
для декого і слизька дорога може стати злітною смугою [МЛ; Пер. 1999, № 8, серп., с. 3]
по слизькій дорозі до пекла найближче [ОД; СВ 2008, № 20, 15 лют., с. 6]
ще не відомо, який шлях до вершини важчий – кам’яниста стежка чи слизька дорога [МЛ; Пер. 2000, № 8, серп., с. 7]

Обходити (обминати) десятою дорогою ‘не бувати десь, не заходити, не заїжджати кудись’ [ФС ІІ, с. 572]
а правильний шлях ми обходимо десятою дорогою [ФБ; Пер. 2007, № 11, груд., с. 13]
навіть якщо ми пекло обходимо десятою дорогою, це ще не означає, що вона приведе нас до раю [ФБ; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 6]
трамвай треба обходити спереду, автобус – ззаду, а жінку – десятою дорогою [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
усе добре, що можна обійти десятою дорогою! [ОП; Пер. 2000, № 7, лип., с. 4]

Обходити (обминати) десятою дорогою ‘не бувати десь, не заходити, не заїжджати кудись’ [ФС ІІ, с. 572]**; моя хата скраю, я нічого не знаю**
тим, хто обходить дев’ятою дорогою, заважають ті, у кого хата скраю [ФБ; СВ 2008, № 135, 14 листоп., с. 6]

Усі дороги ведуть до Риму (Жан Лафонтен)
не всяка дорога веде в Рим
у нас усі шляхи ведуть до поганих доріг [ФБ; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]
усі дороги у нас ведуть до бездоріжжя [ФБ; Пер. 2008, № 11, листоп., с. 2]
усі сліди ведуть до прокуратури [ОП; СВ 2006, № 89, 4 серп., с. 6]
усі шляхи ведуть до жінки [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]
якщо всі дороги ведуть до Риму, то як наші гроші опинилися у швейцарських банках? [ФБ; ЛУ 2001, № 21, 7 черв., с. 8]
якщо всі шляхи ведуть до Риму, то навіщо нам провідники? [ФБ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]

Усі дороги ведуть до Риму (Жан Лафонтен); **язик до Києва доведе**
усі дороги ведуть до Риму, лише язик може довести до Києва [БР; Пер. 2006, № 10, жовт., с. 2]

ДРАБИНА

Просуватися по службовій драбині ‘мати успіхи в підвищенні посади’

найкраще по службовій драбині просуваються МНСники [ВТ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 10]

ДРОВА

Наламати дров ‘наробити чогось нерозумного, необдуманого, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]

відхрещуючись, не наламайте дров з хреста [ФБ; ЛУ 1998, № 41, 29 жовт., с. 8]

коли людство жило на деревах, воно менше ламало дров [ЛЗ; Пер. 2004, № 1, січ., с. 2]

ламали дрова доти, поки не спричинили паливну кризу [ЛЗ; Пер. 1996, № 5, трав., с. 2]

пиляла чоловіка, поки він не наламав дров [ФБ; Пер. 1998, № 10, жовт., с. 6]

поки не наламаємо дров – толку не буде! [ОП; ЛУ 1999, № 9, 4 берез., с. 8]

скільки б ми не ламали дров, результат буде один: пні [ФБ; Пер. 1999, № 2, лют., с. 11]

скільки наламали дров, що за пеньками лісу не видно [ВВ; СВ 1998, № 65, 29 трав., с. 4]

скільки треба наламати дров, щоб повірити в свої сили?! [ОП; ЛУ 1997, № 37, 23 жовт., с. 8]

уже стільки наламали дров! Та кожен рік знову й знову оголошується переломним [ФБ; СВ 2006, № 149, 22 груд., с. 6]

чим вища трибуна, тим більше дров з неї можна наламати [ФБ; СВ 2005, № 135, 18 листоп., с. 4]

Наламати дров ‘наробити чогось нерозумного, необдуманого, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]; **гілки влади** (сталий вираз, уживаний політиками)

найлегше наламати дров, сидячи на гілках влади [ВШ; СВ 2008, № 72, 20 черв., с. 6]

Наламати дров ‘наробити чогось нерозумного, необдуманого, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]; **дим Вітчизни** (Леся Українка)
скільки треба наламати дров, аби відчути дим Вітчизни? [ФБ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]

Наламати дров ‘наробити чогось нерозумного, необдуманого, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]; **розпалити ворожнечу** ‘постійно висловлювати вороже ставлення до когось’
скільки треба дров наламати, аби розпалити ворожнечу? [ФБ; ЛУ 2005, № 11, 24 берез., с. 8]

ДРУГ
Друг пізнається в біді (Езоп)
друг пізнається в біді, а подруга – на відпочинку
друзі пізнаються в їжі
друзі пізнаються у фінансовій допомозі
кажуть, що друзі пізнаються у біді. Чому ж тоді – біда є, а друзів немає? [ЮС; Пер. 1995, № 18, с. 3]
дружина пізнається за відсутності чоловіка

Не май сто рублів, а май сто друзів
не май сто друзів, а май сто подруг
не май сто орденів, а май побільше пільг [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 6]
не май сто рублів, а май рахунок у банку

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу [тобі], хто ти
дайте мені літр горілки, і я скажу вам, як вивести країну з кризи
доведи, що вони мафіозі, і вони тебе посадять [ОП; ЛУ 2001, № 11, 22 берез., с. 8]
зазирни у дзеркало − і ти побачиш людину, яку повинен зробити кращою [АК; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]
мало знати, хто є хто, ще треба знати, хто ти йому [ГШ; ЛУ 1998, № 26, 25 черв., с. 8]
покажи мені аналіз крові, і я скажу, хто ти

покажи мені з ким, і я тобі покажу як
покажи мені свій головний убір, і я скажу, хто ти
покажи мені свій ніс, і я скажу хто ти
покажи мені свій робочий стіл, і я скажу хто ти
покажи мені свої вуха, і я скажу, скільки локшини вони можуть ще витримати [БС; СВ 2001, № 10, 19 січ., с. 4]
покажи мені свої ноги, і я скажу, хто ти
покажи мені свою зброю, а я скажу тобі ким ти є
покажи мені, як ти танцюєш, – і я скажу, хто ти
покажи мені, якої товщини твій гаманець, і я скажу, чи ти подолаєш конкурсний бар'єр при вступі до вузу [БС; СВ 2001, № 10, 19 січ., с. 4]
розкажи мені анекдот, і я розкажу, де ти його почув
розкажи мені про свої родинні зв'язки, і я скажу – що тобі поталанить приватизувати [ОП; СВ 2004, № 97, 20 серп., с. 4]
розкажіть мені все про себе, і я скажу тобі, хто ти [ОП; СВ 2001, № 44, 6 квіт., с. 4]
розкажіть мені про результати соціального опитування, і я розкажу, хто його проводив [ОП; СВ 2004, № 97, 20 серп., с. 4]
скажи мені – хто твій кум, і я скажу, скільки грошей на твоєму банківському рахунку [ОП; СВ 2006, № 31, 17 берез., с. 6]
скажи мені марку свого телефона, і я скажу хто ти
скажи мені свій час, і я скажу тобі з ким ти
скажи мені яка система захисту, і я скажу яка урожайність!
скажи мені, де працюєш, я скажу, скільки місяців ти не отримуєш зарплату [БС; Пер. 2000, № 4, квіт., с. 2]
скажи мені, де у тебе „дах", і я скажу, які у тебе хороми [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]
скажи мені, і я забуду, покажи мені і я запам'ятаю
скажи мені, кого обрали, і я скажу, скільки грошей було витрачено на його виборчу кампанію [ОП; СВ 2001, № 93, 3 серп., с. 4]
скажи мені, кого ти їси, і я скажу тобі, хто ти [ЛЗ; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]
скажи мені, на що ти витрачаєш гроші, і я скажу, де ти їх береш...

скажи мені, скільки мільйонів на твоєму банківському рахунку, і я скажу, у скільки мільйонів це обійшлося народові [ОП; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]
скажи мені, скільки разів ти міняв політичну орієнтацію, і я скажу, кому ти служиш [СК; СВ 2010, № 99, 27 серп., с. 6]
скажи мені, скільки у тебе грошей, і я скажу, якого рівня депутатом тебе можуть обрати в результаті відкритих, чесних, демократичних виборів [ОП; СВ 2006, № 66, 9 черв., с. 6]
скажи мені, хто буде проводити незалежне розслідування, і я скажу, що воно покаже [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]
скажи мені, хто ваш депутат, і я скажу, хто ви [ОП; СВ 1995, № 3, 6 січ., с. 4]
скажи мені, хто твій друг, і я скажу, що йому від тебе потрібно [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 4]
скажи мені, хто твій спонсор, і я скажу, хто ти [ОП; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
скажи мені, хто я, і я скажу, куди тобі піти [ОС; Пер. 2000, № 8, серп., с. 4]
скажи мені, хто я, і я тобі не скажу, хто ти
скажи мені, хто я, тоді я скажу тобі, хто ти… [І-П; ЛУ 2004, № 31, 12 серп., с. 8]
скажи мені, чого ти хочеш, і я скажу, чого ти перехочеш [ОП; СВ 2001, № 93, 3 серп., с. 4]
скажи мені, що ти їси, і я скажу, хто ти
скажи мені, що ти слухаєш, і я скажу, хто ти!..
скажи мені, що ти читаєш, і я скажу, що ти вже прочитав [ОП; СВ, 2008, № 23, 22 лют., с. 6]
скажи мені, як ти плаваєш, і я скажу, хто ти
скажи мені, як ти спиш, і я скажу, хто ти
скажи мені, як ти танцюєш, і я скажу, хто ти
скажи мені, яка у тебе стартова сторінка, і я скажу, хто ти
скажи мені, які у тебе привілеї, і я скажу, хто ти [ОП; СВ 1995, № 32, 17 берез., с. 4]
скажи прокурору, хто твій покровитель, і він скаже, хто ти [СК; СВ 2007, № 128, 9 листоп., с. 6]
скажи, за кого ти голосував, і я скажу, чи ти українець [ВД; ЛУ 2007, № 23, 21 черв., с. 8]

скажи, ким ти був раніше, і я скажу, хто ти зараз [ЮС; Пер. 1995, № 8, с. 1]
скажи, скільки грошей ти приносиш дружині, і я скажу, що вона може за них з тебе зробити [ОП, ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
скажи, скільки ти мені заплатиш, і я нікому не розкажу, хто ти [ОП; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]
скажи, скільки у тебе грошей, і я скажу, ким тебе можуть обрати [ОП; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]
скажи, хто твій друг, і я скажу, хто він
скажи, хто твій інвестор, і я скажу, скільки тобі дадуть [ГКр; СВ 2008, № 102, 29 серп., с. 6]
скажи, чи є у тебе лялька, і я скажу, хто ти
скажи, яку ти книжку читаєш, і ми скажемо, хто ти
скажіть мені – кого на виборах підтримують олігархи, і я скажу – за кого треба голосувати [ОП; СВ 2004, № 131, 5 листоп., с. 4]
скажіть мені – наскільки вибори будуть сфальсифіковані, і я скажу – хто у них переможе [ОП; СВ 2004, № 97, 20 серп., с. 4]
скажіть мені – наскільки зросли ціни, і я скажу – наскільки зростуть прибутки мільярдерів [ОП; СВ 2006, № 125, 27 жовт., с. 6]
скажіть мені – що маєте ви, і я скажу – що мають вони [ОП; СВ 2005, № 26, 4 берез., с. 6]
скажіть мені, що ви ще маєте, і я скажу, чого ви незабаром не будете мати [ОП; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]
скажіть, що в нас робиться для народу, і я скажу, кому це потрібно [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
хочеш знати, який ти чоловік, глянь на свою жінку [ЮС; Пер. 1998, № 3, берез., с. 10]

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу [тобі], хто ти; гребти гроші лопатою ‘дуже швидко, без великих затрат праці багатіти, наживатися’ [ФС І, с. 196]
покажи мені, які в тебе на руках мозолі, і я скажу, якою лопатою ти загрібаєш гроші [БС; СВ 2001, № 10, 19 січ., с. 4]

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу [тобі], хто ти; годувати байками солов'я ‘вести розмову, нічого не можуть змінити’; **соловей-розбійник** (дійова особа народної казки)
скажи мені, як довго ще солов'їв годуватимуть байками, і я скажу, коли вони стануть розбійниками [БС; СВ 2001, № 10, 19 січ., с. 4]

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу [тобі], хто ти; протирати штани ‘довго перебувати де-небудь (перев. про навчання в школі або про сидячу роботу)’ [ФС II, с. 713]
скажи мені, де ти протирав штани, і я скажу, яка у тебе зараз пенсія [ОП; ЛУ 2001, № 15, 19 квіт., с. 8]

Справжнього друга за гроші не купиш
справжнього друга не одразу підкупиш

Старий друг краще нових двох
білий друг краще нових двох
старий друг краще двох подруг

ДРУЖБА
Дружба та братерство – дорожче багатства
блат та знайомство – краще багатства
вміння та розум – кращі за силу [ГКор; СВ 2009, № 71, 26 черв., с. 6]

ДУБ
Дати (врізати) дуба ‘вмерти, загинути’ [ФС I, с. 151]
часто-густо ліс боронять, коли він уже дав дуба [АП; Пер. 1995, №1, с. 1]

ДУДКА
В одну дудку грати ‘бути заодно з ким-небудь’ [ФС I, с. 195]
кожен дідько в свою дудку грає [ПОл; СВ 2009, № 19, 20 лют., с. 6]

ДУЛЯ

Дуля з маком ‘абсолютно нічого’ [ФС І, с. 270]
подарунок наркоману – дуля з маком [МЛ; ЛУ 2006, № 28, 27 лип., с. 8]

ДУМАТИ
Подумай, перш ніж сказати
подумай, спершу ніж подумати [СЄЛ; Пер. 1998, № 8, серп., с. 15]

ДУМКА
Задня думка ‘прихований, потаємний намір, умисел’ [ФС І, с. 272]
раки обмінялися задніми думками [ЛЗ; ЛУ 2005, № 25, 30 черв., с. 8]

Ловити (упіймати) себе на думці ‘усвідомлювати, розуміти щось стосовно себе’ [ФС І, с. 445]
мавпа стала людиною, коли вперше спіймала себе на думці [ВГ; ЛУ 2001, № 42, 15 листоп., с. 8]
що розумніша думка, то важче себе на ній спіймати [ОП; ЛУ 2006, № 39, 12 жовт., с. 8]

ДУРЕНЬ
Валяти дурня ‘робити дурниці, безглузді вчинки; поводитися не так, як слід’ [ФС І, с. 67]; **круглий (набитий) дурень** ‘дуже обмежена, тупа, недалека людина’[ФС І, с. 273]
валяти дурня набагато легше, якщо він – круглий [СТ; СВ 1995, № 41, 7 квіт., с. 4]

Дурень думкою багатіє
дурень думкою багатіє? А чим же тоді багатіє розумний ? [МФ; Пер. 1998, № 6, черв., с. 13]
кожен дурень знає: думка існує не для того, аби нею ділитися, а для того, щоб нею багатіти [ФБ; Пер. 2001, № 4, квіт., с. 10]
як вижити дурневі, котрий уже й думкою не багатіє? [ПЛя; Пер. 1996, № 6, черв., с. 1]

якщо дурень думкою багатіє, то чим же залишається багатіти розумному? [МБ; ЛУ 1999, № 33, 7 жовт., с. 4]

Дурень не все знає, що каже, а розумний не все каже, що знає
дурень не все знає, що каже, але гроші підкажуть

Застав дурня Богу молитися, він і лоб проб'є
пошли дурня по дрова, він і двері принесе [РХ; СВ 2002, № 147, 13 груд., с. 4]
примусь чиновника Богу молитися, він у храмі впаде...

Клеїти (валяти) дурня 'робити дурниці, безглузді вчинки; поводитися не так, як слід' [ФС І, с. 67]
ми клеїли дурня, поки не з'ясувалося, що ми дурні [ОП; ЛУ 1999, № 38, 4 листоп., с. 8]

Круглий (набитий) дурень 'дуже обмежена, тупа, недалека людина'[ФС І, с. 273]
круглий дурень. А до якої посади докотився! [АКо; ЛУ 2006, № 13, 6 квіт., с. 8]
межа досконалості дурня – стати круглим дурнем [ОП; СВ 1996, № 6, 12 січ., с. 4]
найлегше розкрутити круглого дурня [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]
небезпечніші від круглих дурнів – лише дурні багатогранні [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]
спробуй підступитись до дурня, якщо він круглий [НС; СВ 2009, № 4, 16 січ., с. 6]
якщо дурень не круглий, значить, він неповноцінний [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 4]

Пошитися в дурні 'дати себе ошукати, одурити' [ФС ІІ, с. 685]
деякі трестові компанії перетворилися у фабрики індпошиву в дурні [СЮх; Пер. 1995, № 14, с. 3]
за те, щоб тебе пошили в дурні, треба платити [ОП; ЛУ 1999, № 9, 4 берез., с. 8]

і без модельєра можна пошитися в дурні [ЮБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]
індпошив... у дурні [МЛ; Пер. 1995, № 2, с. 10]
не настільки наш виборець і дурний, щоб не розуміти, що його пошили в дурні [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]
опинившись в дурнях, не затримуйся там [МГ; Пер., 1996, № 8, серп., с. 13]
пошитися в дурні можна й без ательє [ВМ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]
судячи з того, що народ постійно лишається в дурнях, правили гри пишуть не дурні [ОП; СВ 2010, № 70, 18 черв., с. 6]
чим розумнішим хтось себе вважає, тим легше пошити його в дурні [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]

ДУРНИЦІ
Говорити дурниці ‘висловлювати неправдиві думки’
одні говорять дурниці, інші – їх втілюють у життя [ЮР; Пер. 2009, № 5, трав., с. 4]

ДУХОВНІСТЬ
Духовність нації − в освіті народу (лозунг)
духовність нації − у гаманцях спонсорів [ОП; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]

ДУША
Горить душа ‘хто-небудь перебуває в стані сильного збудження, хвилювання і т. ін.’ [ФС II, с. 792]
що спочатку гасити, коли одночасно і душа горить, і хата? [ФБ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]

Душа в п’яти (п’ятки) втекла ‘хто-небудь раптово відчуває сильний переляк; дуже страшно комусь’ [ФС I, с. 278]
душа пішла в п’яти. Далі її слід загубився [АО; Пер. 2010, № 1, січ., с. 5]

Душа (серце) співає ‘хто-небудь перебуває в дуже доброму, радісному настрої’ [ФС I, с. 278]

якщо у вас співає душа, значить, вона десь хильнула [ІТ; СВ 2010, № 120, 15 жовт., с. 6]

Запродати душу чорту (дияволу) ‘зрадити кровні інтереси кого-небудь, відступитися від усього загальнолюдського’ [ФС І, с. 316]
дилема: продати душу чортові чи віддати її Богові [МЛ; Пер. 2000, № 6, черв., с. 2]
душу чортові продають навіть через посередників [МЛ; Пер. 2003, № 5, трав., с. 5]
звів райський куточок, продав дияволу душу [ЮБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]
здебільшого душу чортові продають через чортиць [ФБ; СВ 2010, № 150, 24 груд., с. 6]
казав, що вірить у Бога, молився – грошам, а душу продав чорту [ВБ; СВ 2010, № 67, 11 черв., с. 6]
продали душу дияволу… І тут ринок [ЛЗ; СВ 2007, № 45, 20 квіт., с. 6]
щоб заплатити за місце в раю, довелося продати душу чорту… [ВВар; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]

Кипить душа (серце) ‘хто-небудь перебуває в стані сильного збудження, хвилювання’ [ФС І, с. 281]
п’ять хвилин погарячкуєш, потім цілий день кипить на душі [ВІ; СВ 2010, № 17, 12 лют., с. 6]

Кривити душею ‘бути нещирим, лицемірити’ [ФС І, с. 396]
не криви звивиною!
хто не кривить душею, коли говорить, що ніколи не кривить нею? [МЛ; Пер. 2001, № 4, квіт., с. 7]

Лізти в душу ‘виявляючи удавану люб’язність, приязнь до кого-небудь, добиватися його довір’я, прихильності’ [ФС І, с. 437]
злодій ліз у кишеню, підлабузник – у душу [МВ; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 11]

ДЯКУВАТИ

Дякую вам, що ви у мене є (сталий вираз, уживаний в усному мовленні)
дякувати мені, що є я у тебе

Ее

ЕКЗАМЕН
Екзамен − це свято
екзамен − це подія, при підготовці до якої у багатьох студентів не вистачає однієї ночі [ВВ; СВ 2002, № 154, 29 груд., с. 4]
екзамен – це свято, але хай його святкують рідко

ЕКОНОМІКА
Тіньова економіка (термін, сталий вираз, уживаний економістами)
і все-таки, наша економіка в тупику чи лише в тіні? [МЛ; Пер., 2001, № 9, верес., с. 4]
наша економіка масштабна, коли вона в тіні [ГШ; Пер., 2000, № 7, лип., с. 4]
тіньова економіка здатна багато дечого висвітлити [МЛ; Пер., 1995, № 2, с. 11]
тіньова економіка, а криза, як у справжньої [МЛ; Пер., 2010, № 12, груд., с. 7]
тіньова економіка, якої світ не бачив! [БР; Пер., 2005, № 8, серп., с. 2]
у тіньової економіки скромний характер. Вона воліє не світитися на прийомах у правителів [ВШу; СВ 2007, № 125, 2 листоп., с. 6]
щоб покінчити з тіньовою економікою, може, створити для неї тіньовий уряд? [М.Лев; Пер., 2000, № 10, жовт., с. 13]
якщо така спека триватиме – піду в тіньову економіку!

Тіньова економіка (термін, сталий вираз, уживаний економістами); **місце під сонцем** ‘певне становище в житті, в суспільстві і т. ін.’ [ФС І, с. 495]

схоже, що тіньова економіка міцно зайняла місце під сонцем [МЛ; Пер. 2003, № 1, січ., с. 13]

Тіньова економіка (термін, сталий вираз, уживаний економістами); **тіньова політика** (сталий вираз, уживаний економістами, політиками)
тіньова економіка – це лише наслідок тіньової політики [МЛ; Пер., 2001, № 7, лип., с. 2]

Тіньова економіка (термін, сталий вираз, уживаний економістами); **фіговий листок (лист)** ‘те, чим прикривають, маскують що-небудь нечесне, ганебне’ [ФС І, с. 425]
економіка в тіні від фігового листка [ФБ; Пер. 2003, № 10, жовт., с. 6]

ЕНТУЗІАЗМ
Голий ентузіазм ‘ентузіазм, викликаний виключно ініціативою якоїсь особи чи колективу’
голий ентузіазм добрий тільки в інтимному житті [БР; Пер., 2000, № 1, січ., с. 13]
тільки конкурс краси можна виграти на голому ентузіазмі [РК; Пер., 2001, № 9, верес., с. 3]

ЕШЕЛОН
Ешелони влади (сталий втраз, уживаний у ЗМІ)
в ешелонах влади не всі вагони літерні – є й причепні „телячі” [ГЯ; СВ 2006, № 72, 23 черв., с. 6]
і у верхніх ешелонах влади, здається, чимало спальних вагонів [МЛ; Пер., 1995, № 11, с. 4]
комедія у вищих ешелонах влади – це завше трагедія для низів [ОП; СВ 2008, № 32, 14 берез., с. 6]
куди заїдуть владні ешелони, коли рейки розтягнуть на металобрухт? [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]
на якій платформі простоюють ешелони влади? [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]
національна гордість: у нас найдовші у світі ешелони влади [АК; Пер., 2003, № 10, жовт., с. 2]

по якій колії рухаються ешелони влади? [ВМ; Пер., 2006, № 4, с. 10]
скільки народного добра вивозиться з країни ешелонами влади! [ВШа; СВ 2004, № 19, 19 лют., с. 4]

ЄВРОПА
Йти до Європи ‘у культурному та економічному плані рівнятися на розвинуті європейські країни’
до Європи треба йти, а не плазувати [ЛЗ; Пер. 2001, № 1, січ., с. 10]
заводи та фабрики стоять, землі заростають бур’янами – усі пішли в Європу [ОП; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
наш шлях особливий: через Європу – в Африку [ШВ; СВ 2009, № 71, 26 черв., с. 6]
не можна прийти до Європи окремо взятою віллою, селищем чи навіть містом [ОП; ЛУ 2006, № 39, 12 жовт., с. 8]
поки ми йшли до Європи, до нас прийшла Африка [ОП; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]
щастя африканців у тому, що ми йдемо не до них, а в Європу [ОЛ; Пер. 2000, № 3, берез., с. 7]
як важко йти до Європи, зачепившись зубами за свої крісла [ОП; СВ 2009, № 143, 11 груд., с. 6]

ЖАБА
Жаба душить ‘бути жадібним, не віддавати щось через жадібність’
жаба – найсильніша істота: не один народ уже задавила [ВГ; СВ 2009, № 128, 6 листоп., с. 6]

ЖИР

Біситися з жиру ‘вередувати, капризувати, живучи розкішно, без труднощів’ [ФС І, с. 33]
казитися з жиру – це так демократично! [ОП; СВ 1999, № 141, 26 листоп., с. 4]
казиться наш народ від жиру – уже й копчену ковбасу мало хто купує [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]
чому бісяться з жиру ті, у чиїх головах бракує олії?! [БС; Пер. 2001, № 9, верес., с. 7]
якщо хтось казиться з жиру, значить, не все ще так погано [ОП; СВ 2000, № 92, 18 серп., с. 4]

ЖИТИ
Жити приспівуючи ‘жити добре, у достатку’
а коли буде скінчена пісенька тих, хто живе приспівуючи? [ФБ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]
ті, що живуть приспівуючи, як правило, мають чимало підспівувачів [БС; Пер., 2000, № 9, верес., с. 3]
ті, що на нас гавкають, живуть приспівуючи [ФБ; Пер., 2005, № 12, груд., с. 2]
чи можна жити приспівуючи, не знаючи жодної пісні? [ВР; СВ 2005, № 67, 10 черв., с. 6]
щоб жити приспівуючи, політику достатньо бути балакуном [ВШе; Пер., 2004, № 1, січ., с. 2]
щоб жити приспівуючи, треба знати, кому підспівувати [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]

Красиво жити не забороніш
гарно жити не заборонено, інша справа, що допомога через безробіття вчасно не виплачується [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
жити красиво не забороніш, особливо собі [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
злиденно жити не забороніш [СЮ; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]
красиво виживати не забороніш [МЛ; ЛУ 2004, № 37, 24 верес., с. 8]

красиво вмирати не забороніш [ОП; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]
красиво жити не забороніш! Але завадити можна
красиво обіцяти не забороніш [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

ЖИТТЯ

Брати від життя все

взяти від життя все, як правило, заважає дружина [ОП; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]
не беріть від життя все. Не донесете [НАв; Пер., 1999, № 11, листоп., с. 10]
не беріть від життя всього, залиште дещо й іншим [СП; СВ 2000, № 51, 28 квіт., с. 4]
одні беруть від життя, інші – від батьків [СП; СВ 2000, № 51, 28 квіт., с. 4]

Жити подвійним життям ‘ніколи не розкривати справжніх своїх намірів, приховувати їх’
жив повноцінним подвійним життям [МЛ; ЛУ 2004, № 13, 1 квіт., с. 8]
подвійне життя потребує потрійного джерела фінансування [ЮР; СВ 2008, № 102, 29 серп., с. 6]
як розрахувати трудовий стаж того, хто живе подвійним життям? [ЮР; Пер. 2006, № 4, с. 11]

Життя дається лише один раз

життя дається людині лише один раз, і то вона не знає, що з ним робити [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
життя дається один раз, зарплата – один раз на чотири роки [ЛК-З; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
отак живеш, живеш, а потім виявляється, що життя дається лише один раз [ФБ; Пер. 1995, № 9, с. 5]
щастя, що життя дається один раз, бо й цього ніяк не дотягнеш [ФБ; Пер. 1997, № 5, трав., с. 13]

Життя коротке

життя занадто коротке, аби носити ще й довгу спідницю [ФБ; Пер., 2002, № 12, груд., с. 11]
життя коротке, а поле в бур'янах [ФБ; Пер. 2009, № 10, жовт., с. 13]
життя таке коротке, що не встигнеш пляшку випити, як уже треба бігти за другою [ФБ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]
життя чоловіка таке коротке, що жінка не встигає йому всього сказати про нього [ФБ; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Життя навчить, як на світі жить
влада нас навчить, як нас світі жить?
життя вчить лише розумних [ЮР; Пер. 1997, № 12, груд., с. 11]
життя вчить: і навіщо було вчитися?! [ФБ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]
життя підкаже, але й самому треба щось трохи знати [АТ; Пер. 1997, № 7, лип., с. 5]
тюрма всьому навчить

Життя нестерпне
коли життя нестерпне, то одне з двох: або глуха влада, або німий народ [ОД; СВ 2009, № 151, 30 груд., с. 6]

Життя прекрасне
а чи було б життя прекрасним, якби не смерть?! [ОП; СВ 2006, № 77, 7 лип., с. 6]
життя – прекрасне, якщо, звісно, не звертати на нього уваги [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]
життя занадто коротке, щоб з цього приводу ще й сумувати [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]
життя здається особливо прекрасним, коли воно висить на волосині [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
життя особливо чудове, коли від нього можна відпочити [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
життя прекрасне! Якби ще позатуляти пельки тим, хто скавчить про те, що так жити не можна! [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]
життя таке прекрасне, що хочеться випити

життя чудове! Якщо не пригадувати минуле і не думати про майбутнє
життя, звичайно, чудове, але не до такої міри, щоб не бути жахливим [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
життя, звичайно, чудове, але не настільки, щоб не хотілось повіситись! [ОЛюк; Пер., 1996, № 10, жовт., с. 10]
зараз тільки народ не бачить, яке чудове життя [ОП; СВ 1998, № 57, 8 трав., с. 4]
поки зрозумієш, що життя чудове, і жити не схочеш [ОП; СВ 2008, № 78, 4 лип., с. 6]
усі знають, що життя прекрасне, але далеко не кожному вдається дізнатися, чим саме [ОП; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 8]
що життя прекрасне, ми дізнаємося надто пізно [ВМ; ЛУ 2005, № 22, 9 черв., с. 8]
життя прекрасне – ось що образливо! [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]
життя чудове, але ви не засмучуйтесь [ОП; СВ 1998, № 57, 8 трав., с. 4]
життя прекрасне! Та як до нього дожити? [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]
життя прекрасне − і з цим треба змиритися [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]
життя − прекрасне, жити − погано [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
хоч яке прекрасне життя, треба терпіти [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
життя пречудове, банкіри – свідки [ОП; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]
чому прекрасне життя – покаже слідство [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 4]

Життя – театр, а люди в ньому актори (В. Шекспір)
життя – театр. Політика – драма. А економіка – суцільна комедія! [ОСу; Пер. 1995, № 18, с. 9]
життя – театр... люди – актори... Але дехто грає чужу роль [ОСу; Пер. 1996, № 5, трав., с. 5]

якщо весь світ театр, звідки ж тоді стільки безробітних акторів? [ВШ; Пер. 2003, № 11, листоп., с. 7]

Життя – театр, а люди в ньому актори (В. Шекспір); **театр починається з вішалки** (К. Станіславський)
кому життя театр, а кому – вішалка

Найдорожче у житті – це здоров'я
найдорожче, що є у жінки, – це її чоловік, який роками не отримує зарплати [ОП; ЛУ 1998, № 30, 27 серп., с. 8]

Піти з життя 'померти'
з життя ще ніхто не пішов живим [ОП; ЛУ 1998, № 45, 3 груд., с. 12]
з життя ще ніхто не пішов пішки [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]

Райське життя 'забезпечене життя, не обтяжене щоденними клопотами'
на рекламі пекла багато хто забезпечує собі райське життя [ВШ; СВ 2005, № 114, 30 верес., с. 6]
прикмети райського життя: голі, босі... [МЛ; Пер., 1996, № 8, серп., с. 4]
це ж яким дияволом треба бути, щоб побудувати собі райське життя [ОСу; Пер., 1998, № 2, лют., с. 4]

Собаче життя 'життя в бідності, недостатках'
собаче життя залежить від породи хазяїна [ГЯ; СВ 2006, № 8, 20 січ., с. 6]

Собаче життя 'життя в бідності, недостатках'; **ціни кусаються** 'високі ціни на продукти харчування, речі першої небхідності'
собаче життя настає тоді, коли починають кусатися ціни [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

У житті завжди є місце подвигу (М. Горький, „Старуха Ізергіль")

у житті завжди є широке поле для діяльності, але іноді хочеться маленької галявинки для відпочинку

У житті, як на довгій ниві: не пройдеш, ноги не вколовши
у житті, як на довгій ниві: перемагають жуки [ОП; ЛУ 2000, № 33, 28 груд., с. 8]
у житті, як у метро: одні піднімаються, інші опускаються [ВЧ; Пер. 2000, № 3, берез., с. 3]

У житті, як на довгій ниві: не пройдеш, ноги не вколовши; пожинати плоди ‘користуватися наслідками праці, діяльності і т. ін.’ [ФС II, с. 661]
у житті, як на довгій ниві: одні сіють, інші пожинають плоди [МЛ; ЛУ 2005, № 32, 18 серп., с. 8]

У житті, як на довгій ниві: не пройдеш, ноги не вколовши; сіяти добре, розумне, вічне (М. Некрасов)
у житті, як на довгій ниві: одні сіють розумне, добре, вічне, але комусь же й орати треба [ФБ; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]

У житті, як на довгій ниві: не пройдеш, ноги не вколовши; що посієш, те й пожнеш
на віку, як на довгій ниві: що посієш, те й вродить [ВЧ; МС 1992, с. 20]

Усе, що в житті не робиться, то все на краще
не біда, що все погіршується, адже − усе на краще [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]
ті, хто вмирають від голоду, просто не знають, що все – на краще [ОП; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
у нас що не робиться, усе на гірше [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]
якби все було на краще – не доводилось би брехати про величезні позитивні зрушення [ОП; СВ, 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
якщо все одно – усе на краще, так, може, ще щось погіршимо?! [ОП; ЛУ 2006, № 39, 12 жовт., с. 8]

ЖІНКА

Жінка завжди права (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)**; мати право на помилку** (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

це нічого, що жінка завжди права, адже кожен має право на помилку [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]

Жінка за кермом – ДТП незабаром (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

жінка за кермом − як зірка на небі: ти її бачиш, а вона тебе − ні

жінка за кермом, як мавпа з гранатою

Жінка любить подарунки (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

жінка дуже любить тварин: ламу – на пальто, норку – на шубу, крокодила – на сумочку, барана – на вовну і віслюка, який би за все те платив [ФБ; ЛУ 2008, № 43, 6 листоп., с. 8]

Жінка свята (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

жінка не винна в тому, що вона свята [ОП; ЛУ 2001, № 27, 26 лип., с. 8]

жінці треба прощати всі її гріхи, тому що вона – свята [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]

усі жінки святі – після повернення їхніх чоловіків з відрядження [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]

Жінка стерпить усе (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

жінка стерпить усе, якщо їй усе дати [ОП; ЛУ 1999, № 4, 28 січ., с. 8]

Кожна жінка – янгол (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

кожна жінка − невиправний ангел [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]

у кожній жінці дрімає янгол, тому й хазяйнує дідько [ФБ; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Кожна жінка неповторна (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

усі жінки однакові, проте кожна − неповторна! [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

Немає некрасивих жінок, є чоловіки так собі... (сталий вираз, уживаний у ЗМІ); **руки не доходять** ‘у когось немає часу, можливості робити що-небудь, займатися чимсь’ [ФС ІІ, с. 770]
немає негарних жінок, просто є ті, до яких не доходять руки [ОП; ЛУ 1997, № 11 – 12, 20 берез., с. 8]

У кожній жінці є родзинка
у кожній жінці є родзинка. Але однією родзинкою ситий не будеш [І-П; ЛУ 2004, № 31, 12 серп., с. 8]

Чим менше жінку ми кохаємо, тим більше подобаємось їй (О. Пушкін)
чим біднішим стає народ, тим важче його чимось налякати [ЛК-З; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
чим більше жінку ми кохаємо, тим менше подобаємося її чоловікові
чим більше подачок кидають народу, тим біднішим він стає [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
чим більше про нас думає влада, тим частіше болять наші голови [ЛК-З; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
чим більші у коханого кулаки, тим міцніше його кохаєш [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
чим довше ви будете мовчати, тим скоріше завиєте [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]
чим менше жінку ми кохаємо, тим більше часу на сон
чим менше жінку ми кохаємо, тим більше шансів у інших
чим менше ми кохаємо жінку, тим більше нам здається, ніби ми їй подобаємося [ОП; ЛУ 2001, № 1, 11 січ., с. 8]
чим частіше виганяти чоловіка з хати, тим рідше він буде до неї повертатися [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
чим ширше корито, тим більше однодумців [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

Чим менше жінку ми кохаємо, тим більше подобаємось їй (О. Пушкін); **поливати брудом** ‘несправедливо звинувачувати

когось у чомусь; обмовляти, ганьбити кого-небудь’[ФС ІІ, с. 568]
чим більше бруду вилити на свого опонента, тим приємніше потім із ним цілуватися [ОП; СВ 2008, № 126, 24 жовт., с. 6]

З з

ЗАДНІЙ
Пасти задніх ‘бути позаду всіх, останнім, відставати або поступатися у чому-небудь’ [ФС ІІ, с. 609]
ми завжди йдемо вперед, але чогось постійно пасемо задніх [АШе; СВ 1999, № 151, 17 груд., с. 4]

ЗАДОВОЛЕННЯ
За задоволення треба платити (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
за задоволення треба платити, за великі – розплачуватись... [ВШе; Пер. 2004, № 6, черв., с. 2]
за задоволення треба платити, інакше воно образиться і піде

ЗАЄЦЬ
За двома зайцями погонишся – жодного не спіймаєш!
за великими бабками погонишся – жодної не спіймаєш!
за двома зайцями погонишся – від обох по морді отримаєш
за двома зайцями погонишся … третім будеш
за одним зайцем погонишся – двох уже не піймаєш
чи можна ганятися за двома зайцями, якщо ліцензія тільки на одного? [БР; Пер. 2006, № 1, січ., с. 11]

ЗАКІНЧУВАТИСЯ
Усе добре, що добре закінчується
добре закінчується те, про що не знає дружина [ОП; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]
у нас все хороше погано закінчується [ОП; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]
усе добре коли-небудь погано закінчується

усе добре, за що добре заплачено [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
усе добре, що добре фінансується [ОП; СВ 2006, № 125, 27 жовт., с. 6]

ЗАКОН
Вовчі закони ‘закони, у яких не враховано потреби простої людини’
барани не знають вовчих законів, тому і страждають від них [ГКор; СВ 2009, № 101, 4 верес., с. 6]
вовчі закони діють тільки за наявності баранів [ГЯ; СВ 2006, № 72, 23 черв., с. 6]
недіючих вовчих законів не буває [ЛЗ; Пер., 2006, № 1, січ., с. 4]
поважати вовчі закони найчастіше примушують [ЛЗ; Пер., 2004, № 5, трав., с. 3]

Закон джунглів ‘некерована ситуація, за якої виживає лише сильніший’
може, в африканських джунглях і діє Конституція, а у нас діє закон джунглів [ОП; СВ 2009, № 104, 11 верес., с. 6]

Закон на твоєму боці (сталий вираз, уживаний юристами)
добре, коли на твоєму боці закон, але краще − коли жінка [ФБ; ЛУ 2001, № 38 – 39, 25 жовт., с. 12]
не важливо – на чиємо боці закон, важливо – на чиєму боці суддя [ОП; СВ 2009, № 104, 11 верес., с. 6]

Закон не дишло
закон – як дишло, але все залежить від того, у чиїх руках віжки [СК; СВ 2008, № 141, 28 листоп., с. 6]
закон як дишло. Він розрахований на робочих конячок [ВШу; СВ 2007, № 125, 2 листоп., с. 6]
закон, як дишло: куди хочеш, туди й повертай
закон, як дишло: яким зробили, таким і вийшло [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]
„Моє слово – закон”, – говорило дишло [МЛ; Пер. 2001, № 1, січ., с. 5]

на всі закони дишлів не вистачить – ліси повирубували [ФБ; СВ 2003, № 104, 5 верес., с. 4]
щоб закон став дишлом, його треба прийняти в останньому читанні [ВГ; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]
якщо закон – дишло, то за демократії його повинні крутити всі [ВГ; СВ 2003, № 133, 13 листоп., с. 4]

Закон не писаний ‘хто-небудь не рахується з існуючими нормами, правилами поведінки, нехтує будь-якими зауваженнями’ [ФС І, с. 308]
а неписані закони – це ті, що для неграмотних? [ФБ; ЛУ 2005, № 47, 24 листоп., с. 8]
доста, що закон не писаний, так ще й не затверджений [ВМ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]
дурним закон не писаний, розумним він не завада [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]
дурням закон не писаний. Чи не тому їм легше живеться?! [ОСу; Пер. 1995, № 19, с. 1]
закони в нас є, але нам вони не писані [ОП; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]
найкраще виконуються неписані закони [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]
неписані закони підтримки більшості не потребують [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]
скажіть, для кого у нас закони? Якщо для дурнів вони не писані, а розумні їх обходять [ЮС; Пер. 1995, № 10, с. 2]
тому верхи і пишуть закони, що для них закони не писані [ВІ; СВ 2007, № 113, 5 жовт., с. 6]
якщо дурням закони не писані, то навіщо нам парламент? [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
якщо звірі і люди живуть за неписаними законами, то яка між ними різниця? [АЗа; ЛУ 1996, № 16, 18 квіт., с. 4]

Закон обов’язковий для всіх (сталий вираз, уживаний юристами)
закон обов’язковий для всіх, але не для кожного [ОП; ЛУ 2002, № 32, 19 верес., с. 8]

Закон один для всіх (сталий вираз, уживаний юристами)
„Закон один для всіх!" – найголосніше кричать ті, що витирають об закон ноги [ОП; СВ 2010, № 44, 16 квіт., с. 6]
закон – один для всіх, проте обходить його кожен по-своєму [ОП; СВ 2008, № 23, 22 лют., с. 6]
закон один для всіх, а судді в кожного свої [ВІ; Пер. 2009, № 5, трав., с. 6]
закони однакові для всіх, не у всіх є гроші, щоб відкупитися [ОП; СВ 2002, № 90, 2 серп., с. 4]
прокурор – людина грамотна, розумна, освічена, а ось того, що закон один для всіх – не знає [ОП; СВ 2008, № 96, 15 серп., с. 6]
скільки ще треба прийняти законів, щоб закон був один для всіх? [МЛ; Пер. 2003, № 2, лют., с. 10]
те, що закон один для всіх, розповідають лохам напередодні виборів [ОП; СВ 2008, № 32, 14 берез., с. 6]

Закон один для всіх (сталий вираз, уживаний юристами); **гроші на бочку**
закон один для всіх: гроші на бочку! [СК; СВ 2009, № 7, 23 січ., с. 6]

Закон один для всіх (сталий вираз, уживаний юристами); **не по кишені** ‘дуже дорогий, невідповідний заробіткам, прибуткам’ [ФС І, с. 373]
закон один для всіх, та не всім по кишені [СК; СВ 2009, № 107, 18 верес., с. 6]

Закони однакові для всіх (сталий вираз, уживаний юристами); **чхати на закон** ‘ігнорувати правила життя, прописані законом’
закони в нас однакові для всіх, але не всім можна на них чхати [ОП; ЛУ 2003, № 5, 30 січ., с. 8]

Незнання законів не звільняє від відповідальності (сталий вираз, уживаний юристами)
добре знання законів дозволяє їх не дотримуватися [ОП; ЛУ 2001, № 1, 11 січ., с. 8]

за відсутність демократії тиран відповідальності не несе [ОП; ЛУ 2003, № 5, 30 січ., с. 8]
знання законів не рятує від беззаконня [ОП; ЛУ 1999, № 41 – 42, 25 листоп., с. 12]
незнання законів не звільняє від відповідальності, проте дозволяє спокійно спати вночі [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
незнання законів не звільняє від відповідальності. Знання – запросто

Перед законом усі рівні (сталий вираз, уживаний юристами)
перед законом усі рівні, просто крісла різної висоти [ФБ; Пер. 2009, № 10, жовт., с. 13]
перед законом усі рівні, просто не у всіх є гроші, щоб відкупитися [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
перед законом усі рівні. Поки справа не доходить до кишень [МЛ; Пер. 2003, № 9, верес., с. 2]
перед законом усі рівні. Тільки судді про це не знають [ВШ; ЛУ 2004, № 46, 25 листоп., с. 8]
перед злодієм у законі всі рівні [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
у ступі всі рівні [ОП; Пер. 2003, № 8, серп., с. 10]

Сухий закон ‘заборона вживати алкогольні напої’ [ФС І, с. 308]
вам кожен верблюд скаже, що всі пустелі починалися з сухого закону [ФБ; ЛУ 2006, № 44, 16 листоп., с. 8]
у нього – „сухий закон”. Ніколи не залишає в чарці. Завжди осушує до дна [МГ; Пер. 1998, № 3, с. 10]

Сухий закон ‘заборона вживати алкогольні напої’ [ФС І, с. 308]; **мокра справа (робота)** ‘злочин, пов’язаний з убивством або кровопролиттям’ [ФС ІІ, с. 853]
може, вивести „сухий закон”, щоб було менше „мокрих справ”? [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

ЗАЛІЗО

Кувати залізо, поки гаряче ‘не марнувати даремно часу, поспішати користатись сприятливими обставинами’ [ФС І, с. 404]
відливай гроші, не вилазячи з болота [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
куй залізо, поки воно є
куй залізо, поки гаряче, бо примусять: нагрівай, дураче [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]
куй залізо, поки не застигло

Кувати залізо, поки гаряче ‘не марнувати даремно часу, поспішати користатись сприятливими обставинами’ [ФС І, с. 404]; **рахуй гроші не відходячи від каси** (сталий вислів, поширений в усному мовленні)
куй залізо, не відходячи від каси

ЗАРПЛАТА
Жити на одну зарплату (сталий вираз, поширений в усному мовленні)
щоб ти заробляв на один споживчий кошик! [ОД; Пер. 1998, № 8, серп., с. 11]
щоб ти сплачував усі податки!.. [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

ЗБІГ
Збіг обставин (сталий вираз, поширений у ЗМІ)
збіговисько обставин [МЛ; Пер., 2002, № 3, берез., с. 10]
це в них збіг обставин, а в нас − збіговисько [ФБ; ЛУ 2002, № 31, 12 верес., с. 8]

ЗВІР
Розбуджувати звіра ‘сприяти прояву грубих, жорстоких, звірячих інстинктів’ [ФС ІІ, с. 744]
годуючи людину, як собаку, можна розбудити в ній звіра [ЛЗ; Пер. 1995, № 9, с. 1]
жінки, не будіть у чоловікові звіра – доведеться годувати двох [ФБ; Пер. 1998, № 10, жовт., с. 6]

тільки більше не буди в мені звіра. Він страшенно не висипається!
хоч на порозі Року Тигра не будіть у собі звіра [ЛЗ; Пер. 1997, № 12, груд., с. 4]

Розбуджувати звіра ‘сприяти прояву грубих, жорстоких, звірячих інстинктів’ [ФС ІІ, с. 744]; **слаба (слабка) стать** ‘жінки’ [ФС ІІ, с. 861]
не буди в жінці слабку стать [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

Убивати в собі звіра ‘тамувати риси, не властиві людині, яка живе в цивілізованому суспільстві’; **Людина – звір** (Еміль Золя)
скільки отрути ми ковтаємо, аби вбити в собі звіра! [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]
убиваючи в собі звіра, пам’ятай: найнебезпечніший він тоді, коли смертельно поранений [ФБ; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]
убиваючи в собі звіра, подумайте, чи не залишитесь ви сиротою? [ФБ; ЛУ 2000, № 12-13, 13 квіт., с. 12]

ЗДОРОВИЙ

Хочеш бути здоровим – загартовуйся (слова з пісні В. Висоцького)
хочеш розкішно одягатися – роздягайся [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

ЗДОРОВ’Я

Було б здоров’я − усе інше наживемо
було б здоров’я − усе інше вкрадемо

Здоров’я не купиш
здоров’я за гроші не купиш, а ось продати його можна [МЛ; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
здоров’я не купиш, ним тільки розплачуються [ІТ; Пер. 2006, № 10, жовт., с. 2]
здоров’я не купиш: грошей бракує [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

талант, як здоров'я, не купиш, а пропити можна [ЮБ; ЛУ 2005, № 43, 3 листоп., с. 8]

ЗЕМЛЯ

Земля – годувальниця (сталий вираз, уживаний у ЗМІ, усному мовленні)
земля − годувальниця, її й їж

Ладний провалитися крізь землю 'у когось виникає бажання якомога швидше звідкись зникнути (через сором, ніяковість і т. ін.); дуже незручно комусь' [ФС І, с. 410]
скільки треба тупцювати на місці, аби крізь землю провалитися? [ФБ; ЛУ 2005, № 11, 24 берез., с. 8]

ЗІРКА

Зірок з неба не хапати 'хто-небудь не відзначається неабиякими здібностями, розумом тощо' [ФС ІІ, с. 919]
якщо у тебе немає нагорі руки, зірок з неба не хапатимеш [ФБ; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]

Народитися під щасливою зіркою 'бути везучим, удачливим, щасливим' [ФС ІІ, с. 533]; **під мухою** 'у нетверезому стані, напідпитку' [ФС І, с. 515]
народився під зіркою, помер під мухою [ВКо; ЛУ 2001, № 38 – 39, 25 жовт., с. 8]

Не хапати зірок з неба 'хто-небудь не відзначається неабиякими здібностями, розумом тощо' [ФС ІІ, с. 919]; **діставати з-під землі** 'робити що-небудь неймовірне; досягати чогось, ніби неможливого; здійснювати що-небудь будь-якими засобами' [ФС І, с. 248]
чи варто хапати зірки з неба тим, котрі все можуть дістати з-під землі? [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

Якщо зірки на небі засвічуються, значить це комусь потрібно (В. Маяковський)

якщо життєвий рівень народу падає, значить це комусь треба? [ВВов; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]
якщо жінка чепуриться, значить, це комусь потрібно [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
якщо заводи стоять, значить це комусь потрібно [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
якщо закони не працюють, значить вони у когось на утриманні [МЛ; ЛУ 2002, № 5, 7 лют., с. 8]
якщо зірки на небі засвічуються, значить хтось із цього щось має [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
якщо Конституція порушується – значить вона вже діє! [ОП; ЛУ 1997, № 38, 30 жовт., с. 8]
якщо мужчина хоче одружитися, значить це комусь потрібно [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
якщо на небі засвічуються зірки, значить за те хтось заплатив
якщо нема графи „національність", отже, це комусь вигідно [ВГ; СВ 2003, № 133, 13 листоп., с. 4]
якщо тюрми переповнені, значить час садити керівництво [ОП; СВ 2002, № 130, 1 листоп., с. 4]
якщо фінансові кризи трапляються, значить вони комусь потрібні [ОП; СВ 2008, № 147, 12 груд., с. 6]
якщо це нікому не потрібно, значить хтось з цього щось має [ОП; ЛУ 2006, № 39, 12 жовт., с. 8]

Якщо зірки на небі засвічуються, значить це комусь потрібно (В. Маяковський); **легко (погано) лежить** ‘не дуже оберігається, не охороняється що-небудь; можна вкрасти’ [ФС І, с. 420]
якщо щось погано лежить, значить, воно комусь потрібне [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

ЗЛІСТЬ
Зганяти злість ‘мститися незаслужено не на тому, хто викликав роздратування, невдоволення, гнів’ [ФС І, с. 329]
чим добріша людина, тим більше злості на ній можна зігнати [МЛ; Пер. 2003, № 4, квіт., с. 4]

З'ЇСТИ

Не з'їсть, так понадкушує

як не подряпає, то хоч обляпає [ДС; Пер. 2000, № 11, листоп., с. 2]

ЗЛО

Слід не лише вибирати із зол найменше, але й добувати з них самих те, що може в них бути хорошого (Цицерон)

вибори з двох зол – це третє зло [ОП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]

з двох зол вибирають те, яке легше вчинити

з двох катів вибирають того, у кого сокира гостріша [ФБ; Пер. 1997, № 1, січ., с. 12]

з усіх лих вибирайте неминуче [ЮБ; Пер. 2002, № 10, жовт., с. 11]

зате у нас кількість зол для вибору найменшого невпинно збільшується [МЛ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 6]

із двох бід вибирайте молодшу й симпатичнішу [ОШ; СВ 2008, № 87, 25 лип., с. 6]

із двох зол жінка обирає непитуще

із двох зол найліпше вибирати... прохід між ними [РК; СВ 2005, № 105, 9 верес., с. 6]

із двох зол обирай те, яке раніше не пробував

торжество демократії – це коли з багатьох зол можна вибрати найкраще [ВГ; СВ 2007, № 119, 19 жовт., с. 6]

часом із двох зол обирають менше з тим розрахунком, що воно швидко виросте [МЛ; Пер. 1995, № 16, с. 7]

ЗЛОДІЙ

Злодій у законі 'злодій, що має авторитет серед злочинців'; **поганий той солдат, який не мріє стати генералом** (А. Ф. Поготський „Солдатські замітки")

то не злодій в законі, хто не мріє стати законотворцем [ФБ; ЛУ 2009, № 34, 15 жовт., с. 8]

На злодієві й шапка горить

той самий злодій, лише інша шапка [ІБо; СВ 2009, № 146, 18 груд., с. 6]

На злодієві й шапка горить; **правда очі коле** ‘кому-небудь дуже неприємно визнавати істину, слухати те, що було насправді’ [ФС II, с. 686]
на злодієві й шапка очі коле [ВВ; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]

ЗНАЙТИ
Знайшли, з кого питати
знайшли з кого питати – з відповідальних працівників [ОП; ЛУ 1999, № 4, 28 січ., с. 8]

ЗНАННЯ
Знання за плечима не носити (сталий вираз, уживаний в усному мовленні, ЗМІ)
красу за плечима не носити, аби хліба не просити [ВЧ; МС 1992, с. 70]

ЗНАТИ
Будеш багато знати – швидко постарієш
багато знатимеш – не дадуть постаріти
багато знатимеш – погано спатимеш
будеш багато жити − постарієш
будеш багато знати – влаштують допит [ОП; ЛУ 1999, № 23, 10 черв., с. 8]
будеш багато знати – забудеш, як тебе звати [ОП; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 6]
будеш багато пити, горілка швидко закінчиться

Менше знаєш, краще спиш
менше знаєш, краще жити
більше знаєш – більше страждаєш від безсоння

Не знати, чого хотіти
той, хто не знає, чого хоче, – готовий на все [МЛ; ЛУ 2005, № 32, 18 серп., с. 8]

якщо жінка сама не знає, чого хоче, значить у неї такий чоловік [ОП; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]

ЗОЛОТО

Не все те золото, що блищить

не все гріє, що світиться [ВЧ; МС 1992, с. 34]
не все те MicroSoft, що не працює
не все те золото, що лежить у шкатулці [ПП; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]
не все те золото, що мовчить [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]
не все те золото, що на нього схоже
не все те золото, що погано лежить
не все те золото, що продається за ціною золота [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
не все те кінь, що задом кида [СП; СВ 2003, № 95, 15 серп., с. 4]
не все те пиво, що жовте й піниться…
не все те правда, що на весіллі плещуть
не все те, що оцінюється в євро, – європейська цінність [ОП; СВ 2004, № 66, 10 черв., с. 4]
не всі ті праведні, хто ходить до церкви [ГКор; СВ 2008, № 126, 24 жовт., с. 6]

ЗУБИ

Дивитися в зуби ‘виявляти зайву поблажливість, церемонність, запобігливість у поводженні з ким-небудь’ [ФС І, с. 235]
гарній жінці приємно і в зуби позаглядати [ВПо; СВ 1996, № 110, 13 верес., с. 4]
цнотливі амазонки жокеям-ловеласам у зуби не дивляться [ЛЗ; ЛУ 2002, № 9, 7 берез., с. 8]

Зуби мудрості ‘зуби, що виростають у 18 – 20 років’
зуби мудрості ростуть і в дурнів [МГ; СВ 1998, № 15, 30 січ., с. 4]
мав зуб мудрості, однак і той потрапив у руки стоматолога

Крізь зуби ‘неохоче, невиразно, ледве розтуляючи рота, з незадоволенням’ [ФС І, с. 348]; **дивитися крізь пальці** ‘свідомо

не звертати уваги на що-небудь недозволене, навмисне не помічати чогось недозволеного в чиїх-небудь діях, вчинках' [ФС І, с. 235]
якщо вам щастя всміхнулося крізь зуби, подивіться на нього крізь пальці [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

ЗУСТРІЧ
Зустріч з прекрасним (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
йдучи на зустріч з прекрасним, не зайвим буде прихопити із собою валідол [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

І і

ІВАН
Кожен Іван має свій план
кожен Іван має свій план, а в кожного Абрама – своя програма [АЗ; СВ 2009, № 125, 30 жовт., с. 6]

ІНДИК
Індик думав, думав, поки в суп попав
індик думав, доки й здох
індик думав-думав та й з сідала впав
індик думав, та й у борщ попав
індик теж думав, що купається, поки вода не закипіла
індик теж думав, що плаває, поки вода не закипіла
якщо індик думає – значить, він ще не в борщі

ІСКРА
Божа іскра 'талант, видатні здібності, природне обдарування' [ФС І, с. 351]
хто не має в собі Божої іскри, той намагається освітити себе юпітерами [ОП; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 12]

ІСТИНА
Дійти до істини; нога людська не ступала 'нікого не було, ніхто не ходив, не жив де-небудь' [ФС ІІ, с. 553]

і до правди можна дійти. Якщо туди не ступала нога людини [ВШ; СВ 2007, № 42, 13 квіт., с. 6]

Докопатися до істини (до правди) ‘з’ясувати достовірність чого-небудь’ [ФС І, с. 259]
було б не зайвим поіменно знати не тільки тих, хто докопався до істини, але й тих, хто її закопав [ВШе; Пер. 2004, № 1, січ., с. 2]
доки докопаєшся до істини, усе зрозумієш [ОП; СВ 1999, № 87, 23 лип., с. 4]
докопався до істини – передай лопату іншому

Докопатися до істини (до правди) ‘з’ясувати достовірність чого-небудь’ [ФС І, с. 259]; **лежати на поверхні** ‘бути легким, доступним для сприйняття, розуміння, пізнання’ [ФС І, с. 420]
чому так важко докопатися до істини? Тому, що вона лежить на поверхні [ОП; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]

Істина народжується в суперечках (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
істина в тому, що в спірках частіше всього народжуються лише бійки [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]
істина народжується у суперечках. У вині вона лише обмивається [МЛ; Пер. 2001, № 2, лют., с. 7]
суперечка народжує істину. І вкорочує робочий день [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]
у суперечці інколи народжуються непогані люди [ВГ; СВ 2008, № 90, 1 серп., с. 6]
у суперечці народжується істина. У ній же вона й гине [МЛ; Пер. 2001, № 9, верес., с. 4]
у суперечці народжується не істина, а мордобій

Істина одна; істина у вині (Омар Хайам)
істина одна − зате скільки сортів вина! [ФБ; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]
чи при такій кількості різних вин може бути лише одна істина? [ФБ; Пер. 1998, № 2, лют., с. 3]

які можуть бути вічні істини, коли стільки вічних проблем [МЛ; Пер. 1995, № 2, с. 10]

Істина у вині (Омар Хайам)
для того, хто шукає істину в вині, важливий не результат, а сам пошук [АТ; Пер. 1996, № 3, берез., с. 2]
істина – у вині! А дехто вважає, що у... горілці [ОСу; Пер. 1997, № 2, лют., с. 10]
істина – у вині! Але ніхто не хоче визнати себе винним! [ОСу; Пер. 1995, № 23 – 24, с. 4]
істина – у жінці! [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]
істина – у її недосяжності [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]
істина у вині, але ж ми п'ємо самогон... [ВКо; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
істина у вині, але лише до того часу, поки не протверезієш [ОП; ЛУ 2007, № 42, 22 листоп., с. 8]
істина у вині. У горілці теж, але дуже гірка [ВШу; Пер., 2010, № 6, черв., с. 6]
істина у вині? Ну, це вже остання інстанція [МЛ; Пер. 2006, № 12, груд., с. 6]
можливо, істина й у вині, але пиво – дешевше! [ОСу; Пер. 1997, № 1, січ., с. 11]
не шукай істину в дурній голові [ТЛ; СВ 1998, № 68, 5 черв., с. 4]
після того, як знайдуть істину у вині, шукають розсіл [ОД; СВ 2008, № 84, 18 лип., с. 6]
у вині – істина, у пиві – сила, а у воді – мікроби
у горілці – алкоголь, у вині – істина. А що ж у пиві? [ІТ; Пер. 1995, № 16, с. 5]

Істина у вині (Омар Хайам); **гірка правда (істина)** 'не завжди приємна для когось правда'
тільки напившись, зрозумієш, що істина в вині і що вона гірка [ВГ; СВ 2008, № 39, 1 квіт., с. 6]

Прописна істина 'загальновідома, загальнозрозуміла, елементарна річ' [ФС І, с. 352]; **викидати кренделі** 'робити

вигадливі рухи, фігури в танці; витіювато танцювати’ [ФС І, с. 91]
наші прописні істини виписують кренделі [ФБ; СВ 2005, № 14, 4 лют., с. 6]

ІСТОРІЯ

Історія – це минуле
історія – це минуле, зручне для нинішніх правителів [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

Переписувати історію ‘по-своєму тлумачити якісь історичні події’
від переписування історія стає все „товстішою” [ВМ; Пер. 2009, № 4, квіт., с. 13]

ЇЖА

Духовна їжа (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
декому і духовну їжу подавай розжованою [МЛ; ЛУ 2006, № 11, 23 берез., с. 8]
не можна сказати, що у нас забули про духовну їжу: онде скільки всілякої порнографії друкується [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]
так напилися, наїлись, а тут ще і ви зі своєю духовною їжею! [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]

ЇХАТИ

Тихіше їдеш – далі будеш
будеш тихше – довше будеш
правило лікаря „Швидкої допомоги”: пізніше приїхав – точніший діагноз
принцип радіозв’язку: голосніше крикнеш – далі чути
тихіше будеш – далі доїдеш
тихіше їдеш – більше даїшників здивуєш [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]

тихіше їдеш – більше купиш!
тихіше їдеш – довше блудиш [ОП; СВ 2006, № 23, 24 лют., с. 6]
тихіше їдеш – нікому не винен
тихо їдеш – ближче до мети
тихо їдеш − далі будеш від того місця, куди їдеш
тихо їдеш − не доїдеш
у маршрутці: „Тихіше скажеш – далі вийдеш”
швидко поїдеш − повільно понесуть
швидко поїдеш − раніше сядеш

КАБЛУК
Бути під каблуком ‘перебувати в залежному стані; залежати від когось (переважно від дружини)’
під каблук потрапляють, здебільшого, ті, що задивляються тільки на ноги [ЮМ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 2]

КАДРИ
Кадри вирішують усе (лозунг, уживаний за часів Радянського Союзу)
бюрократичні кадри вирішують усе. Для себе [ЛЗ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 2]
кадри нічого не вирішують, усе вирішує − скільки ти їм заплатиш [ОП; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]
не все вирішують кадри. Досить часто − ті, що за кадром [МЛ; ЛУ 2002, № 32, 19 верес., с. 8]
у нових кріслах усе вирішують старі кадри [ВШ; СВ 2007, № 42, 13 квіт., с. 6]
усе вирішують кадри, тому так важливо своєчасно спускати їм ті чи інші темники [ОП; СВ, 2004, № 66, 10 черв., с. 4]
усе вирішують не кадри, а відділи кадрів [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]
усе вирішують прості виборці: директори, генерали, ректори... [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]

КАЗАТИ
Легко сказати – важко зробити
легко сказати – аби втекти встигти

Не кажи „гоп” ‘не будь завчасно впевненим у здійсненні чого-небудь раніше наміченого’ [ФС І, с. 361]
кажи – „гоп”, якщо маєш гроші; з грішми перескакувати не доведеться – перевезуть [ОН; СВ, 2008, № 23, 22 лют., с. 6]
не кажи „Гоп!”, поки тобі не заплатять [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]
не кажи „гоп”, якщо не дали слова [ВГура; Пер. 1997, № 10, жовт., с. 14]

Не кажи „не вмію”, а кажи „навчуся”
не кажи „не вмію”, а мовчки вчися й роби

Сказав, як зав’язав
сказав, як гвіздком прибив

КАЗКА
Жити, як у казці ‘жити заможно, ні в чому не мати потреби’
живемо, як в казці, лише замість кожум’яків – шкуродери [ФБ; Пер. 1999, № 1, січ., с. 13]

Казка – вигадка, та в ній щось повчальне зрозумій
казка – вигадка, близько до серця не сприймай

Ні в казці сказати, ні пером описати; гарний господар у таку погоду і собаку з дому не вижене
у нас така погода, що ні у казці сказати, ні собаку вигнати

Швидко казка кажеться, та не швидко діло робиться
швидко казка пишеться, та не швидко видається [ОХ; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]
швидко казка пишеться, та не швидко друкується [ОХ; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]

КАЛАЧ
Хочеш їсти калачі − не сиди на печі
хочеш їсти калачі, бери й печи

КАЛОША
Сісти в калошу ‘потрапити прилюдно у складну ситуацію, осоромитися’
той, хто сів у калошу, про яхту вже не мріє [ФБ; Пер. 2000, № 8, серп., с. 2]

КАМІНЬ
Камінь за пазухою [лежить] ‘хто-небудь вороже настроєний проти когось, нещирий, невідвертий, приховує свої лихі, недобрі наміри’ [ФС І, с. 363]; **кинути камінці в город** ‘зачіпати кого-небудь словами, розмовами’ [ФС І, с. 371]
ми вступили в кам’яний вік: камінь за пазухою, камінь на серці, камінь у нирці, камінь у чужому городі, камінь у короні… [ФБ; ЛУ 2008, № 6, 14 лют., с. 8]

Камінь спотикання ‘велика перепона, перешкода’ [ФС І, с. 363] (з Біблії Кн. пророка Ісаії)
храм спотикання

Під лежачий камінь вода не тече
під „лежачого” тепло не йде
під лежачий камінь ми завжди встигнемо
під лежачим каменем завжди сухо [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]

Тримати (держати, носити) камінь за пазухою ‘приховувати злобу, ненависть до кого-небудь, бути готовим зробити прикрість комусь, учинити помсту над кимсь’ [ФС І, с. 229]
камінь, якого тримаєш за пазухою, ніколи не стане дорогоцінним [ПКу; СВ 1999, № 99, 20 серп., с. 4]
не клади камінь за пазуху, бо він придавить серце [ПК; СВ 1996, № 77, 28 черв., с. 4]

розбагатівши, носив за пазухою тільки коштовні камні [ВСл; Пер. 2009, № 8, серп., с. 6]
якщо вам важко на душі, значить у вас за пазухою камінь [ВШу; Пер. 2003, № 5, трав., с. 2]

КАПІТАЛ
Стартовий капітал ‘гроші, потрібні для початку підприємницької діяльності’
для декого тридцять срібняків – усього лише стартовий капітал [МЛ; Пер., 2010, № 8, серп., с. 6]

КАРА
Кара божа ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, здивування’ [ФС І, с. 364]
усяка влада від Бога. Просто іноді вона проходить по статті „кара божа” [МЛ; Пер. 2002, № 4, квіт., с. 7]

КАРБОВАНЕЦЬ
Довгий карбованець ‘великий і легкий заробіток’ [ФС І, с. 364]
довгий карбованець дуже часто вкорочує життя [Мк; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]

КАРТА
Ставити на карту ‘ризикувати чим-небудь заради мети, успіху’ [ФС ІІ, с. 857]
якщо ви ставите на карту все, то дивіться, щоб її не заплямили [МК; Пер. 2002, № 7, лип., с. 10]

КАРТИ
Не таланить у картах – пощастить у коханні
не таланить у коханні – пощастить у чомусь хорошому! [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

КАЧЕНЯ
Гидке каченя (Г. Х. Андерсен)
гидке туалетне каченя

КАША

Заварити кашу ‘затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками’ [ФС І, с. 299]

з гречкою проблеми… А яку кашу заварили! [СК; СВ 2010, № 144, 10 груд., с. 6]

іноді, щоб заварити кашу, не обов’язково бути кулінаром [ВМ; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]

кипуче сьогодення: заварюємо кашу [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

майстри заварювати кашу, як правило, обідають у ресторанах [ВСл; Пер., 2010, № 5, 15 січ., с. 13]

Заварити кашу ‘затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками’ [ФС І, с. 299]; **кожна кухарка повиння навчитися керувати державою** (В. І. Ленін)

ми спочатку заварюємо кашу, а потім приводимо до влади кухарок [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

поки кухарка вчилася керувати державою, еліта вчилася заварювати кашу [ФБ; ЛУ 2008, № 4, 31 січ., с. 8]

якщо ми заварили стільки каші, виходить, країною керують тямущі куховарки? [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Заварити кашу ‘затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками’ [ФС І, с. 299]; **манна небесна (з неба)** ‘що-небудь бажане, приємне, легкодоступне’ [ФС І, с. 464] (з Біблії, ісход)

манія величності: мріє заварити кашу з манни небесної [ФБ; ЛУ 2002, № 31, 12 верес., с. 8]

Каша в голові

традиційна українська страва – каша в голові

у голодного – каша в голові [ЮР; СВ 2009, № 35, 31 берез., с. 4]

Кашу маслом не зіпсуєш

горілкою пиятику не зіпсуєш [ОП; ЛУ 2003, № 5, 30 січ., с. 8]

кашу цианідом не зіпсуєш

сметаною варенників не зіпсуєш [ВЧ; МС 1992, с. 16]

КВАС

Часом − з квасом, порою − з водою

часом − із квасом, годиною − із дівчиною, добою − сам із собою
часом з квасом, але не в кожного він натуральний [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]

КИНУТИ

Кинути когось ‘обдурити’

чим менше ви важите, тим далі вас кинуть [ФБ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 8]

КИШЕНЯ

Бити по кишені ‘завдавати кому-небудь певних матеріальних утрат, шкоди’ [ФС І, с. 25]

апетити можновладців б’ють перш за все по кишенях простих людей [ОП; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]
доти били по кишені, поки не спали штани [ЛЗ; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 2]
почуття до жінки, як вино: молодого б’є по голові, старого – по кишені [ФБ; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]
у нас добре націлена цінова політика, бо точно б’є по кишені [ЮС; Пер. 1995, № 20, с. 6]

Не по кишені ‘дуже дорогий, невідповідний заробіткам, прибуткам’ [ФС І, с. 374]

ніщо людське нам не по кишені [ВП; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]

КІНЕЦЬ

До кінця ‘цілком, повністю’ [ФС І, с. 376]

чим усе це закінчиться, ніхто не знає, але всі стоятимуть до кінця [СК; СВ 2009, № 7, 23 січ., с. 6]

Зводити кінці з кінцями ‘ледве справлятися з матеріальними труднощами, нестатками’ [ФС І, с. 327]

кінці з кінцями не зводять тому, що не працюють кінцівки [ВІ; ЛУ 2007, № 3, 25 січ., с. 8]

КІНЬ

Бути на коні ‘успішно вирішувати всі справи, бути успішним’
осел, а був „на коні” [ЛЗ; СВ 2006, № 49, 28 квіт., с. 6]

Дарованому коневі на зуби не дивляться
дарованій корові на вим’я не дивляться

Коні винні
коні завжди винні, бо каральні віжки в руках погоничів [АКо; СВ 2007, № 113, 5 жовт., с. 6]

Коня! Коня! Півцарства за коня! (В. Шекспір); **троянський кінь** ‘хитрі дії, підступні засоби боротьби і т. ін.’ [ФС І, с. 377] (Вергілій)
віддав півцарства за коня, а він виявися Троянським… [ВВар; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]

На коні їде і коня шукає; на коня (пити) ‘за благополучну, щасливу дорогу’ [ФС І, с. 388]
на коні їде і коня шукає. Значить добряче випив „на коня” [ЛЗ; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]

Не кінь – не лізь в упряжку
не кріт – не заривайся [ЛЗ; Пер. 2010, № 1, січ., с. 7]

КІСТКА

Бодай йому кістка в горло ‘уживається для вираження незадоволення і побажання, щоб хто-небудь замовк’ [ФС І, с. 377]
і у рік свині нам не обіцяють м’яса, а тільки кістку в горлі [ФБ; СВ 2006, № 152, 29 груд., с. 6]

Стояти кісткою в горлі ‘заважати кому-небудь, викликати заздрість’ [ФС ІІ, с. 860]

язик теж може стояти кісткою в горлі [ЛЗ; Пер. 2003, № 9, верес., с. 7]

Лягти кістьми ‘загинути в бою, у боротьбі, відстоюючи, захищаючи кого-, що-небудь, домагаючись чогось’ [ФС І, с. 455]; **стати поперек горла** ‘дуже непокоїти, хвилювати когось, не давати спокою комусь’ [ФС ІІ, с. 860]
кістьми ляжу, тільки б вони стали ближньому поперек горла [ФБ; ЛУ 2002, № 31, 12 верес., с. 8]

КІТ
Заліз кіт на сало та й кричить: „Мало!”
заліз кіт на сало та й кричить: „Хочу в президенти!”

Купувати кота в мішку ‘придбати що-небудь, не бачачи й не знаючи його якостей’ [ФС І, с. 405]; **іти (ходити) з торбами** ‘жебрати, просити милостиню’ [ФС І, с. 356]
через котів у мішках мільйони пішли по світу з торбами [ФБ; СВ 2009, № 13, 6 лют., с. 6]

Не все коту масниця ‘закінчилось для когось безтурботне, веселе, привільне життя; не завжди кому-небудь щастить у чомусь’ [ФС І, с. 465]
не все коту холодильник
не все шахтарям масляна

КЛИН
Вибивати клин клином ‘ліквідовувати, усувати наслідки чого-небудь тими ж засобами, якими вони викликані, спричинені’ [ФС І, с. 79]
клан кланом вибивають [ФБ; Пер. 2006, № 4 квіт., с. 2]

Вибивати клин клином ‘ліквідовувати, усувати наслідки чого-небудь тими ж засобами, якими вони викликані, спричинені’ [ФС І, с. 79]; **затикати дірки** ‘наспіх, частково заповнювати нестачу в чому-небудь’ [ФС І, с. 319]

клин вибивається клином. А спробуй-но дірку заткнути діркою! [ГГа; СВ 1999, № 113, 24 верес., с. 4]

КНИГА

Книга вчить, як на світі жить

книга вчить, а ми робимо по-своєму

Книга – джерело знань

любіть спецслужби – джерело знань про себе [ЄТ; ЛУ 2006, № 21, 8 черв., с. 8]

любіть сусідів – джерело знань!

цінуйте книги – джерело фіги

КНУТ

Кнутом і пряником

за доброго брата і пряники не потрібні [ВГ; Пер. 2005, № 10, жовт., с. 6]

найкращий пряник – батіг [ОП; СВ 1995, № 3, 6 січ., с. 4]

цукром і лимоном

КОБИЛА

Приший кобилі хвіст ‘зайвий, непотрібний’ [ФС II, с. 702]

приший кобилі хвіст, а вона свій на щітки здала

приший кобилі хвіст, а у неї свій є

пришили кобилі хвоста, а вона вимагає ще й гриву [АКо; Пер. 2003, № 10, жовт., с. 2]

КОВАЛЬ

Коваль свого щастя

добре, коли ти коваль свого щастя: кайдани викуєш собі точно за розміром [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

за деякими ковалями свого щастя плачуть наручники [ЛЗ; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]

кожна людина – коваль свого нещастя [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]

кожна людина – коваль свого щастя, просто не в кожної людини батько – банкір [ОП; ЛУ 2005, № 16, 28 квіт., с. 8]

кожна людина – коваль своїх кайданів [ОП; ЛУ 1999, № 9, 4 берез., с. 8]
кожна людина – коваль щастя своїх панів [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]
усі нещастя кують ковалі свого щастя [ОП; ЛУ 2001, № 45, 6 груд., с. 8]
якщо людина справді є ковалем свого щастя, то серед нас достобіса бракоробів! [СЮ; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]

Коваль своєї долі
добре бути ковалем своєї долі, якщо ти – банкір [ОП; ЛУ 1999, № 41 – 42, 25 листоп., с. 12]
не кожному дано бути ковалем своєї долі [ОП; ЛУ 2001, № 11, 22 берез., с. 8]

КОВТОК
Ковток свободи ‘хоч небагато того, про що мрієш’
від ковтка свободи і пиво гіркіше [ФБ; ЛУ 2008, № 41, 23 жовт., с. 8]

КОЖНИЙ
Кожному – своє
„кожному – своє!”, але чому так мало?! [ОСу; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 5]
кожному – своє, а тому все – для керівництва! [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]

КОЗАК
Терпи, козак, отаманом будеш
іди в депутати − бізнесменом будеш [ОП; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]
терпи, дурник, розумним станеш
терпи, козаче, остарбайтером будеш [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

КОЗЕЛ

Козел відпущення ‘людина, на яку звалюють чужу провину, відповідальність за чиїсь негативні вчинки, дії і т. ін.’ [ФС І, с. 384] (Біблійний вираз)
козел відпущення з підпискою про невиїзд [ЛЗ; СВ 2006, № 34, 24 берез., с. 6]
козли відпущення за сумісництвом найчастіше бувають стрілочниками [ЛЗ; СВ 2007, № 122, 26 жовт., с. 6]
парадокс: чим гірше родить капуста, тим інтенсивніше шукають козла відпущення [ФБ; Пер. 1995, № 4, с. 1]

Козел відпущення ‘людина, на яку звалюють чужу провину, відповідальність за чиїсь негативні вчинки, дії і т. ін.’ [ФС І, с. 384] (Біблійний вираз); **знайти стрілочника**
козли відпущення за сумісництвом найчастіше бувають стрілочниками [ЛЗ; СВ 2007, № 122, 26 жовт., с. 6]

Як з цапа (з козла) молока ‘немає зовсім’ [ФС ІІ, с. 938]
не ждіть від козла молока, навіть коли ви за нього проголосували? [ВШа; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]
добра, як з курки толока, а з верби петрушки [Укр. перли]

КОЛЕСО
Колесо фортуни ‘перебіги життя, що приносять перемогу’
в аварійній ситуації навіть просте колесо може стати колесом Фортуни [ФК; Пер., 2002, № 8, серп., с. 4]
колесо фортуни потрібно також іноді підмазувати [РК; Пер. 2008, № 12, січ., с. 11]
переїхати може й колесо фортуни [ВШе; Пер., 2004, № 2, лют., с. 10]

Колесо історії ‘закономірний хід історичного розвитку, певного процесу, події і т. ін.’ [ФС І, с. 385]
важко зупинити колесо історії, коли не знаєш, хто його крутить [ВШ; СВ 2006, № 128, 3 листоп., с. 6]

П’яте колесо до воза ‘хто-небудь зайвий, непотрібний’ [ФС І, с. 385]

з усіх коліс для нас найважливішим є п'яте [ФБ; ЛУ 2001, № 43 – 44, 29 листоп., с. 8]

КОЛІНА

Піднятися (встати) з колін 'звільнитись від гніту, поневолення' [ФС І, с. 155]

вільних людей ніхто не примусить піднятися з колін [ОП; ЛУ 2001, № 37, 11 жовт., с. 8]

ті, що піднімаються з колін, іще довго ходять на напівзігнутих ногах [БР; Пер. 2009, № 5, трав., с. 11]

Ставити на коліна 'примушувати когось підкоритися' [ФС ІІ, с. 857]

не можна поставити на коліна народ, який уже лежить [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

Ставити на коліна 'примушувати когось підкоритися' [ФС ІІ, с. 857]; **сідати на шию** 'переходити на чиєсь утримання, під чиюсь опіку, матеріально обтяжуючи когось' [ФС ІІ, с. 808]

навіщо ставити народ на коліна, коли можна сісти йому на шию [МЛ; Пер. 2002, № 6, черв., с. 2]

КОЛО

Замкнене коло 'ситуація, з якої важко знайти вихід, безвихідна ситуація'

нерідко ключова проблема – це замкнене коло [ЛЗ; СВ 2007, № 36, 30 берез., с. 6]

Зачароване коло 'скрутне, безвихідне становище' [ФС І, с. 387]

зачароване коло: що глибша наука, то більше про неї поверхневих суджень [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

КОЛОДЯЗЬ

Не плюй у колодязь − доведеться води напитися

не пий з колодязя, може плюнути доведеться…

не плюй у гаманець − прийдеться за товар розплачуватися

не плюй у дзеркало, бо в себе плюєш

той, хто стоїть біля колодязя, знає, куди плювати! [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

Не плюй у колодязь − доведеться води напитися; вилетить – не спіймаєш
не плюй у колодязь – вилетить, не прокормиш
не плюй у колодязь – вилетить, не спіймаєш
не плюй у колодязь, вилетить − утопнеш

Не плюй у колодязь − доведеться води напитися; сісти в калошу ‘потрапити прилюдно у складну ситуацію, осоромитися’
не плюй в галошу – знадобиться у неї сідати!

Не плюй у колодязь − доведеться води напитися; скільки вовка не годуй, а він [усе] в ліс дивиться
скільки в колодязь не плюй, все рівно в ліс тягне

КОЛОНА
П’ята колона ‘люди, які займаються підривною, антидержавною діяльністю в країні’ [ФС, І, с. 387] (вираз належить іспанському генералу Емілю Мола)
за розміром „п’ятої колони” Україну слід занести до Книги рекордів Гіннесса [АКо; ЛУ 2008, № 15, 17 квіт., с. 8]

КОМАР
Комар носа не підточить ‘дуже ясно; не буде до чого причепитися, прискіпатися’ [ФС І, с. 388]
прокурор носа не підточить

КОМЕДІЯ
Божественна комедія (Данте Аліг’єрі)
еволюція комедії: від божественної до убогої [ФБ; ЛУ 2005, № 8, 3 берез., с. 8]

КОМПРОМАТ

Накопати компромат ‘дібрати свідчення, які компрометують людину’**; заривати (закопувати) [у землю] свій талант** ‘занедбувати, не розвивати свої здібності’ [ФС І, с. 308]
скільки треба накопати компромату, аби закопати талант? [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

КОНІ
Міняти коней на переправі ‘змінювати щось у відповідальну хвилину, невчасно’
судячи з того, як часто ми міняємо коней, переправою й не пахне [МЛ; Пер. 2003, № 5, трав., с. 5]

КОПІЙКА
Копійка (карбованець) руб береже
закуска градус береже
копійка руб береже, а в гаманці все одно пусто
чужа копійка свою гривню береже

КОРАБЕЛЬ
Великому кораблеві – велике плавання
великий хірург – великий розріз
великій програмі – великі глюки
великому кораблеві − велика торпеда
великому кораблеві − великого айсберга [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]
великому кораблеві довше тонути
великому кораблеві рот радіє
великому кораблю − велике плавлення [ФБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]
великому народові – великі випробування [ОП; ЛУ 1999, № 23, 10 черв., с. 8]
фанерним співакам – фанерні оплески

З корабля [та] на бал ‘відразу, без затримки, не зволікаючи’ [ФС І, с. 390] (вираз із „Євгеній Онегін” О. С. Пушкін)
з терну та в глід [МК; СВ 2005, № 26, 4 берез., с. 6]
з-під ринви та на дощ

КОРИДОР
Коридори влади ‘неофіційні події, що відбуваються у владних структурах’
вихід є, але найважче його знайти в коридорах влади [СК; СВ 2008, № 141, 28 листоп., с. 6]

Валютний коридор ‘межі коливання валютного курсу’
ну, широкий валютний коридор, але чому такий темний? [МЛ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 6]

КОРІНЬ
Корінь зла (Біблія)
корінь зла найлегше знайти там, де є чим поживитися [СК; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]

Корінь зла (Біблія); **гілки влади** (сталий вираз, уживаний політиками)
коріння зла, як правило, надто розкішно розростається у верхніх гілках влади [БС; СВ 2001, № 33, 11 берез., с. 4]

КОРОВА
Як корові сідло ‘уживається для вираження повного заперечення змісту слів *личить, іде, пристало* і т. ін.; зовсім не (*личить, іде, пристало* і т. ін.)’ [ФС II, с. 808]
якби корові личило сідло, її б не доїли [ФБ; ЛУ 2005, № 21, 2 черв., с. 8]

КОРОВАЙ
На чужий коровай рот не роззявляй
на чужу кровать рот не роззявлять

На чужий коровай рот не роззявляй; семеро одного не чекають
на чужий коровай семеро одного не ждуть

КОРОЛЬ

Голий король (Г. Х. Андерсен)
голого короля можна побачити хіба що з такою ж королевою [ЛК-З; Пер., 2004, № 7, лип., с. 4]
голому королівстві митниці не потрібні [ЛЗ; СВ 2007, № 36, 30 берез., с. 6]
еволюція соціального стриптизу: від голих королів до голого народу [ЛЗ; Пер., 1997, № 2, лют., с. 10]
і вже нікого не цікавить, що король голий. Усі цікавляться голими королевами [ФК; Пер., 2002, № 8, серп., с. 4]
коли король голий – це ще півбіди. Біда, коли піддані [ВЧ; Пер., 1998, № 4, квіт., с. 6]
коли король голий, йому вже не до сексу! [ОП; СВ 1999, № 141, 26 листоп., с. 4]
король, може, й не голий, але народ роздягнув [ОП; СВ 1999, № 141, 26 листоп., с. 4]
скільки охочих крикнути, що король голий, навіть тоді, коли він у бані [МЛ; Пер., 1999, № 1, січ., с. 2]

Голий король (Г. Х. Андерсен); **честь мундира** ‘гідність особи як представника організації’ [ФС II, с. 947]
голий король, а як дбає про честь мундира! [МЛ; Пер., 2000, № 5, трав., с. 3]

Усе можуть королі
усе можуть королі! примітка: як королев немає дома... [БС; Пер., 2000, № 8, серп., с. 4]
усе можуть королі, інколи навіть заперечити королеві [ОП; ЛУ 1997, № 11 – 12, 20 берез., с. 16]
усе можуть королі. Тільки не жити так, як ми [БС; СВ 2001, № 125, 19 жовт., с. 4]

Усе можуть королі; тіньова економіка (термін, сталий вираз, уживаний економістами)
усе можуть королі! Якщо вони королі тіньової економіки! [ОСу; Пер., 1996, № 9, верес., с. 11]

КОСА

Найшла коса на камінь (зіткнення поглядів, характерів, інтересів)
камінь завжди готовий прийняти на себе косу [ФБ; СВ 2010, № 91, 6 серп., с. 6]
коли коса наскочить на камінь, то тільки вона від цього й постраждає [ОД; СВ 2008, № 66, 6 черв., с. 6]
найшла коса на Канта

КОСО
Косо, криво, аби живо
косо, криво – не для себе ж робиться

КОХАННЯ
Від кохання до ненависті – один крок
від любові до ненависті – одна реєстрація [ОП; ЛУ 1996, № 18-19, 16 трав., с. 8]
від любові до ненависті одна літаюча тарілка [ФБ; Пер. 2006, № 3 берез., с. 10]

Кохання з першого погляду
кохання з першого погляду – це просто. А ось із першого і до останнього [ІГ; Пер. 2009, № 2, січ., с. 4]

Кохання – вічне
вічне кохання нерідко закінчується вже під ранок [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]
кохання − вічне, але ж не кожного дня! [ОП; ЛУ 2003, № 5, 30 січ., с. 8]
кохання – вічне, просто строк відряджень обмежений [ОП; СВ 1996, № 140, 22 листоп., с. 4]
кохання – вічне, тому – терпи [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
уже минули часи, коли кохання було вічним! [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

Кохання – світло життя
кохання – світло життя, шлюб – це плата за світло [РК; Пер. 2002, № 6, черв., с. 14]

Сліпе кохання ‘палкі почуття любові, незважаючи ні на що’
сліпе кохання глухе до порад [АК; ЛУ 2009, № 31, 24 верес., с. 8]

КРАДІЙ
Неспійманий – не крадій
неспійманий – значить мафіозі [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

КРАЇНА
Країна дурнів (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
і у країні дурнів є професіонали! [ОСу; Пер., 1995, № 8, с. 7]
на жаль, країна дурнів ніколи не мала чітко визначених державних кордонів [ГЯ; СВ 2005, № 129, 4 листоп., с. 6]
сьогодні – голодний учитель... А завтра – ... країна дурнів... [ОСу; Пер., 1997, № 4, квіт., с. 1]
у країні дурнів найдурнішим завжди буде наймудріший [БР; Пер. 2006, № 10, жовт., с. 2]

КРАЙ
На край світу ‘дуже далеко’ [ФС І, с. 392]
дехто готовий піти з нами на край світу, щоб зіштовхнути нас звідти... [БР; Пер. 2005, № 8, серп., с. 2]

КРАЙНІЙ
Крайнього не знайдеш ‘не можна знайти винного’
там, де не знайдеш крайнього, – потрібно розбиратися з першим [ОП; СВ 2005, № 5, 14 січ., с. 4]
у центрі крайнього не знайдеш [ФБ; Пер. 2000, № 8, серп., с. 2]

КРАПКА
Ставити крапку над „і” ‘з’ясувати все до кінця’ [ФС ІІ, с. 857]
уже є й майстри ставити багатокрапки над „і” [ФБ; Пер. 1995, № 1, с. 7]
як тільки ми ставимо ще одну крапку над „і”, зразу ж хочеться їсти [ФБ; Пер. 1995, № 23 – 24, с. 8]

КРАПЛЯ

Крапля нікотину вбиває коня

крапля нікотину вбиває п'ять хвилин робочого часу

КРАСА

Краса врятує світ (Ф. Достоєвський „Ідіот")

доки краса врятує світ, красотки її погублять…

косметика врятує красу [ОП; СВ 1998, № 57, 8 трав., с. 4]

краса врятує світ, а євреї – Росію

„Краса врятує світ!" – сказав Мухомор [БР; Пер., 2010, № 7, лип., с. 5]

краса не врятує світ, якщо світ не врятує красу [ОП; ЛУ 2002, № 32, 19 верес., с. 8]

світ врятує не краса, а – каса [ФБ; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]

КРАСИВИЙ

Не родись красивою, а родись щасливою

і родись красивою, і родись щасливою

не родись вродливий, а родись у Москві

не родись вродливою, а народись багатою

не родись вродливою, а родись Годзилою

не родись вродливою, а родись масивною

не родись красивою, а вийди заміж за іноземця [ОП; СВ 1995, № 37, 30 берез., с. 4]

не родись красивою, а родись косоглазою

не родись красна, бо косметологи залишаться без роботи [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

не родись красунею, а родись дружиною банкіра [ОП; СВ 2000, № 113, 27 жовт., с. 4]

Не родись красивою, а родись щасливою; бути ковалем свого щастя

не родись щасливим, а родись ковалем свого щастя! [ОП; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]

КРИК

Крик (лемент) душі ‘крайній вияв тривоги, душевного болю’ [ФС І, с. 397]
вирвався крик душі й замовк у бездумному оточенні [ЮС; Пер. 1995, № 1, с. 11]

[Останній] крик моди ‘новинка в одязі, у взутті і т. ін., що привертає до себе увагу’ [ФС І, с. 397]
коли крик моди підхоплюють діти, то стогнуть батьки [ІТ; Пер. 2006, № 10, жовт., с. 2]
чому крик моди чує жінка, а глухне від нього чоловік? [ВВ; СВ 2003, № 95, 15 серп., с. 4]

[Останній] крик моди ‘новинка в одязі, у взутті і т. ін., що привертає до себе увагу’ [ФС І, с. 397]; **кидатися на допомогу** ‘негайно допомагати’
цікаво, а на останній крик моди теж треба кидатися на допомогу? [МЛі; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

[Останній] крик моди ‘новинка в одязі, у взутті і т. ін., що привертає до себе увагу’ [ФС І, с. 397]; **крик (лемент) душі** ‘крайній вияв тривоги, душевного болю і т. ін.’ [ФС І, с. 397]
крик моди часто породжує крик душі [ІС; СВ 2003, № 71, 20 черв., с. 4]

КРИЛА
Летіти на крилах ‘швидко, легко йти, бігти (перев. у стані збудження)’ [ФС І, с. 422]; **домашнє (родинне, сімейне) вогнище** ‘своя оселя, родина, сім’я’ [ФС І, с. 140]
літав на крилах кохання, поки вони не згоріли на домашньому вогнищі [ЮР; СВ 2004, № 34, 25 берез., с. 4]

Обламати крила ‘позбавити кого-небудь високих прагнень, поривань, мрій’ [ФС ІІ, с. 568]
аби зробити чоловіка ангелом, досить йому обламати крила [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]

Розправляти крила ‘повною мірою виявляти свої сили, здібності’ [ФС ІІ, с. 755]
розправивши крила, кохання зникло у невідомому напрямку [АО; Пер. 2009, № 5, трав., с. 4]

Ростуть (виростають) крила ‘хто-небудь відчуває прилив сили, енергії, натхнення’ [ФС І, с. 397]; **скочити (вскочити) в гречку** ‘зраджувати дружині (чоловікові); мати нешлюбні зв’язки’ [ФС ІІ, с. 813]
від кохання виросли крила… і понесли у гречку [ФБ; СВ 2010, № 150, 24 груд., с. 6]

КРИМ
Пройти [і] Крим і Рим [і мідні труби] ‘побувати всюди, надивитися всього, зазнати різних випробувань (переважно стосується осіб з поганою репутацією, низькою культурою поведінки)’ [ФС ІІ, с. 706]
найважче людині пройти не Крим і Рим, а мідні труби [ВКол; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]
пройде вогонь і воду, щоб здати мідні труби на металобрухт [АКо; ЛУ 2007, № 23, 21 черв., с. 8]
пройшов Крим і Рим. Залишилися Гаваї й Канари [ЛК-З; ЛУ 2001, № 1, 11 січ., с. 8]

КРИНИЦЯ
Треба нахилитися, щоб з криниці води напитися
треба заплатити, щоб з крана води попити

КРОВ
Кров з молоком ‘здоровий, рожевовидий, рум’яний (про людину та її обличчя)’ [ФС І, с. 399]
ці російські дівчата – то кров з молоком, то пряник з тротилом

Кров людська – не водиця; **пити кров** ‘тяжко визискувати, експлуатувати кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 628]
кров людська – не водиця. Але ж з якою насолодою її п’ють [ВШ; ЛУ 2004, № 46, 25 листоп., с. 8]

Пити кров ‘тяжко визискувати, експлуатувати кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 628]
найважче похмілля може бути у тих, хто п’є кров [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

Пити кров ‘тяжко визискувати, експлуатувати кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 628]; **псувати кров** ‘нервувати, дратуватися’ [ФС ІІ, с. 715]
чим більше крові вип’є з вас комар, тим її менше попсує вам дружина [ОС; Пер. 2000, № 8, серп., с. 4]

Псувати кров ‘нервувати, дратуватися’ [ФС ІІ, с. 715]
справжній джентльмен, якщо йому зіпсують кров, ніколи не дозволить собі бути донором [АТ; Пер. 1996, № 6, черв., с. 10]

КРОК
Від великого до смішного усього один крок (Наполеон)
від великого до смішного – один грам [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
від великого до смішного – один крок. Але цей крок до смішного великий
від великого до смішного – один крок... вперед і два назад [БР; Пер. 1996, № 6, черв., с. 4]
від впевненості до самовпевненості – тільки одна склянка горілки
від маленької зайки до жирної корови всього один крок на мозоль чоловіка
від тверезника до витверезника – один крок [РК; СВ 2007, № 137, 30 листоп., с. 6]
від тверезника до витверезника один крок [АШ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]
погано не те, що від великого до смішного один крок, погано те, що назад дороги нема [ФБ; Пер. 2000, № 2, лют., с. 12]

КРУГОЗІР
Широкий кругозір ‘обізнаний, виявляє знання з різних галузей’

і при малій зарплаті від учителя вимагають широкий кругозір [МКов; СВ 2003, № 4, 10 січ., с. 4]

КУВАТИ

Ні кує, ні меле ‘хто-небудь нічого не робить, не вживає ніяких заходів’ [ФС І, с. 404]

ні кує, ні меле. А в парламенті засідає [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]

КУЛИК

Кожен кулик своє болото хвалить

кожен диктатор вихваляє свою демократію [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

кожен письмака-кулик болото свого засновника вихваляє [МС; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

кожен циган свій молот хвалить [АГо; СВ 2004, № 43, 15 квіт., с. 4]

кожна жаба своє болото хвалить [ВЧ; МС 1992, с. 50]

кожна жаба хвалить своє болото, а людина тільки тоді, коли треба його продати [ВГ; СВ 2006, № 40, 7 квіт., с. 6]

кожна лелека своє болото хвалить [ВЧ; МС 1992, с. 75]

кожна лисиця свій хвостик хвалить [ВЧ; МС 1992, с. 75]

кожна п’явка вважає свою справу кровною [ЛЗ; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]

кожна пустеля горда своїми маревами [ВКол; СВ 2007, № 66, 15 черв., с. 6]

кожне болото свого Сусаніна хвалить [ФБ; ЛУ 2001, № 21, 8 черв., с. 8]

усякий кулик до свого болота звик [ВЧ; МС 1992, с. 71]

КУЛЯ

Отримати кулю в лоб ‘спантеличити різкою відмовою’

у демократичній країні всі мають рівні можливості отримати кулю в лоба [ОП; СВ 2000, № 113, 27 жовт., с. 4]

КУПУВАТИСЯ

Усе купується, усе продається

не все в нас купується, адже практично все вже куплено [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
не все в нас купується. Багато чого ми знаходимо на смітниках [ОП; СВ 1998, № 83, 10 лип., с. 4]
не все в нас продається, не все купується – найцінніше просто відбирають [ФБ; Пер. 2005, № 7, лип., с. 6]
неправда, що все купується, своїм людям усе роздається за „так" [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
прикро не те, що все продається, а те, що в мене немає таких грошей! [ВН; Пер. 1996, № 12, груд., с. 3]
усе купується, навіть те, що не продається [ОЛюк; Пер. 1997, № 5, трав., с. 11]
усе купується, усе продається, та, жаль, на все те грошей бракує [БС; ЛУ 1997, № 18-19, 5 черв., с. 8]
усе купується. Це вам підтвердить кожен непідкупний [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
це в них все продається, а в нас все продано [ЛЗ; Пер. 1995, № 12, с. 3]

КУРІНЬ
Хоч у курені, аби до серця мені
з милим рай і в гробу
з милим рай і в шалаші, якщо милий аташе
з милом рай і в шалаші
кажуть: „З милим рай і в курені", тільки сьогодні спочатку дивляться, наскільки придатний той курінь для раю, а потім уже вирішують, милий це чи ні [ОД; СВ 2008, № 84, 18 лип., с. 6]

КУРКА
Курям (курці, людям) на сміх 'щоб викликати глузування' [ФС II, с. 835]
кукурікали про боротьбу з корупцією… курям на сміх [ЛЗ; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]

Як курка лапою 'недбало, неохайно, неакуратно' [ФС I, с. 406]
ну, ти й написав – курка лапою не прочитає [ВКр; Пер. 2004, № 11, листоп., с. 15]

КУРС

Відхилятися від курсу (робити щось не те)

це не ми відхиляємося від курсу, то він од нас! [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

Курс молодого бійця ‘військова підготовка новобранців’

а чи не ввести для нових депутатів „Курс молодого бійця”? [МЛ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 6]

КУРЧА

Курчат лічити ‘підводити підсумки’ [ФС І, с. 442]

курчат по осені рахують, а гроші – одразу

курчат по осені стріляють

курчат рахують восени, тоді й нестачу списують [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

партії після виборів рахують [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]

КУТ

Заходити в глухий кут ‘опинитися в складному, безвихідному становищі’ [ФС І, с. 320]

бачу, наша домовленість зайшла у глухий кут [ІСа; Пер. 2009, № 1, січ., с. 9]

дурня ніколи не заженеш в глухий кут. Він там живе [ФБ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

якщо на телеекрані ви довго не будете бачити Піховшека, то знайте: він сам себе загнав у п’ятий кут [ЛК-З; СВ 2005, № 5, 14 січ., с. 4]

ЛАВРИ

Спочивати на лаврах ‘заспокоюватися, задовольнятися досягнутими результатами, наслідками’ [ФС ІІ, с. 852]

етап однієї кар’єри: почивав на нарах [МЛ; ЛУ 2001, № 27, 26 лип., с. 8]

хто не на нарах, той ще на Канарах [ОП; ЛУ 2001, № 20, 31 трав., с. 8]

ЛАДАН
На ладан дихати ‘бути безнадійно хворим, близьким до смерті’ [ФС І, с. 240]
поправка в газеті: „Замість надрукованого „йде на лад”, слід читати „дихає на ладан” [МЛ; Пер., 2010, № 9, верес., с. 13]
у нашому господарстві трактори на ладан дихають. Такі ж і трактористи [ФТ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 10]

ЛАЙНО
Лайно не тоне ‘усе погане нікуди не зникає’**; триматися на плаву** ‘довго, упродовж тривалого часу витримувати конкуренцію, бути обізнаним в усіх справах’
саме пливе до рук тільки те, що не тоне
якщо підприємство довго тримається на плаву, то ним керує якесь лайно

ЛАМПОЧКА
До лампочки ‘комусь байдуже до кого-, чого-небудь; непотрібне щось’ [ФС І, с. 415]
а тим, кому все до лампочки, доведеться запалювати свічку [ФБ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]
з часів Едісона багатьом усе стало до лампочки [ОП; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
у нас Едісон на Едісоні: усім усе до лампочки! [ФБ; ЛУ 1998, № 41, 29 жовт., с. 8]
хабарнику все до лампочки [ФБ; СВ 2005, № 55, 13 трав., с. 6]

До лампочки ‘комусь байдуже до кого-, чого-небудь; непотрібне щось’ [ФС І, с. 415]**; я людина маленька**
великим шахтарям до лампочки проблеми маленької людини [ЮР; СВ 2005, № 70, 17 черв., с. 6]

До лампочки ‘комусь байдуже до кого-, чого-небудь; непотрібне щось’ [ФС І, с. 415]; **вечеряти при свічах** ‘влаштовувати романтичну вечерю’
товстосумам усе до лампочки, тому вони й вечеряють при свічах [ФБ; СВ 2010, № 91, 6 серп., с. 6]

ЛАПА
Скакати на задніх лапах ‘прислуговувати кому-небудь, підлещуватися до когось, втрачаючи людську гідність’ [ФС ІІ, с. 814]
на задніх лапах вискочив на передові позиції [ВСл; Пер. 2009, № 12, груд., с. 4]

Смоктати лапу ‘не мати вдосталь їжі; обмежувати себе в їжі’
мийте руки перед тим, як смоктати лапу [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Смоктати лапу ‘не мати вдосталь їжі; обмежувати себе в їжі’; **чисті руки**
хто ссе лапу, той красти буде чистими руками [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

У (на) лапу (дати, покласти) ‘плата за які-небудь послуги або винагорода за щось; хабар’ [ФС І, с. 413]
нині на лапу не беруть тільки ведмеді! [ОСу; Пер. 1995, № 7, с. 9]
ті, кому ми даємо на лапу, рідко протягують нам руку [ЛЗ; Пер. 1995, № 9, с. 1]
хіба чиновник братиме розумом, коли дають на лапу? [ФБ; ЛУ 2006, № 44, 16 листоп., с. 8]

У (на) лапу (дати, покласти) ‘плата за які-небудь послуги або винагорода за щось; хабар’ [ФС І, с. 413]; **з простягнутою (з довгою) рукою** ‘жебракуючи, просячи милостиню’ [ФС ІІ, с. 773]
не даси на лапу – підеш з простягненою рукою [ОП; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]

У (на) лапу (дати, покласти) ‘плата за які-небудь послуги або винагорода за щось; хабар’ [ФС І, с. 413]; **мати руку** ‘користуватися підтримкою, допомогою, протекцією’ [ФС І, с. 474]
дай „на лапу” і матимеш „руку” [ОД; СВ 2006, № 140, 1 груд., с. 6]

У (на) лапу (дати, покласти) ‘плата за які-небудь послуги або винагорода за щось; хабар’ [ФС І, с. 413]; **на халяву** (тут і зараз)
даси на лапу – заробиш на халяву [ВІ; ЛУ 2007, № 3, 25 січ., с. 8]

У (на) лапу (дати, покласти) ‘плата за які-небудь послуги або винагорода за щось; хабар’ [ФС І, с. 413]; **працювати головою** (думати)
дайте людині на лапу і... вона почне працювати головою [ОСу; Пер. 1996, № 1, січ., с. 1]

ЛЕБІДЬ
Лебідь, щука і рак (Л. Глібов)
лебедя, рака і щуку пустив на юшку, воза – приватизував [ВБ; СВ 2010, № 67, 11 черв., с. 6]
прийшла коза до воза, а лебідь, рак і щука вже все з нього порозтягували [ФБ; СВ 2009, № 59, 29 трав., с. 6]
так ми й не звернули з наміченого лебедем, раком та щукою шляху… [ФБ; СВ 2009, № 13, 6 лют., с. 6]

ЛЕЖАТИ
Легко (погано) лежить ‘не дуже оберігається, не охороняється що-небудь; можна вкрасти’ [ФС І, с. 420]
раніше брали те, що погано лежить, тепер те, що погано стоїть [СК; СВ 2008, № 141, 28 листоп., с. 6]

ЛЕЖАЧИЙ
Не бий лежачого ‘який не потребує великої затрати праці, великого напруження; нетрудомісткий’ [ФС І, с. 23]

ледачого не б’ють – а даремно [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]
лежачого не б’ють, а до витверезника везуть [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
лежачого не б’ють, а добивають
лежачого не б’ють, бо він спить
лежачого не б’ють, його топчуть
ніколи не бий того, хто лежить, адже він може встати [І-П; ЛУ 2004, № 30, 5 серп., с. 8]
того, що лежить, не б’ють, а чекають, коли він підведеться [НЧ; К кн. 2005]

ЛЕКСИКА
Ненормативна лексика ‘лексика, не засвідчена загальномовними словниками, некодифікована’
перетворили кімнату для куріння в кабінет із ненормативної лексики [ЛЗ; Пер. 2009, № 3, берез., с. 15]

ЛИПА
Обідрати, як липку ‘забрати у когось гроші, коштовності і т. ін.; обібрати, обікрасти або пограбувати кого-, що-небудь’ [ФС II, с. 566]
примусь владу слугувати людям, так вона цих людей обдере, наче липку [ОП; СВ, 2008, № 23, 22 лют., с. 6]

ЛИХО
Горе (лихо) з розуму (О. Грибоєдов)
горе від розуму: мав два дипломи, а платили, як дурному... [ОСу; Пер., 1995, № 14, с. 7]
горе не від розуму, а від розумників [ФБ; ЛУ 2001, № 43 – 44, 29 листоп., с. 12]
горе не від розуму, а від того, що його у декого немає [ЮС; Пер., 1998, № 3, берез., с. 2]
лихо з розуму, а ще більше без нього... [ТЛ; СВ 1998, № 68, 5 черв., с. 4]
одному лихо з розуму, іншому – з чужого безумства [ЛЗ; Пер., 1996, № 9, верес., с. 4]

як мало потрібно для щастя, враховуючи, що горе – з розуму

Не поминати лихом (лихим словом) ‘не згадувати про кого-небудь погано’ [ФС ІІ, с. 672]
не поминай лихом, а поминай сміхом [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

ЛИЦЕ
Мінитися на лиці ‘набирати іншого виразу обличчя у зв’язку з переживаннями, злістю, радістю і т. ін.’ [ФС І, с. 491]
змінитися на лиці допомагає й косметична процедура [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]

Не ударити лицем у грязь ‘показати себе в чому-небудь з кращого боку, не осоромитися’ [ФС ІІ, с. 910]
коли радять не вдарити лицем в грязюку, ніяк не второпаю, про чиє лице йдеться [ВВ; Пер. 2004, № 6, черв., с. 7]

ЛІЖКО
Затягнути в ліжко ‘заохотити до інтимних стосунків’; **носити на руках** ‘дуже добре ставитися, виявляти велику увагу до кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 558]
треба так затягнути чоловіка в ліжко, щоб він відніс тебе туди на руках [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]

ЛІКИ
Найкращі ліки – час
найкращі ліки від кохання – кохання [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
оптиміст казав, що кращий лікар – це час, а песиміст – гроші [ЛЗ; СВ 2007, № 45, 20 квіт., с. 6]

ЛІКОТЬ
Кусати [собі] лікті ‘виявляти велику досаду, шкодуючи з якого-небудь приводу; жалкувати’ [ФС І, с. 407]
для декого у житті кусати лікті – професія [ВШу; СВ 1996, № 51, 26 квіт., с. 6]

ми завжди все робимо правильно і навіть лікті потім кусаємо, як слід [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
п'ять хвилин політичної реклами, і народ потім п'ять років кусатиме лікті [ОП; СВ 2006, № 77, 7 лип., с. 6]
хлібом нас не годуй – дай покусати лікті!
ще ніколи вибори не були настільки демократичними, і ще ніколи виборці не кусали так свої лікті, як після цих виборів [ОП; СВ 2007, № 45, 20 квіт., с. 6]

ЛІНІЯ
Гнути (вести) лінію 'дотримуватися певних поглядів, норм поведінки' [ФС І, с. 175]
гнув свою лінію, а кажуть, що був прямолінійним [ОХ; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
гнути свою лінію можна лише прогнувшись [ВІ; СВ 2007, № 143, 14 груд., с. 6]

Гнути (вести) лінію 'дотримуватися певних поглядів, норм поведінки' [ФС І, с. 175]; **гнути спину** 'важко працювати' [ФС І, с. 175]
що краще гнути – свою лінію чи спину? [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

Гнути (вести) лінію 'дотримуватися певних поглядів, норм поведінки' [ФС І, с. 175]; **сидіти в танку** 'бути добре захищеним від усього'
легко гнути свою лінію, сидячи в танку [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

Гнути свою лінію 'дотримуватися певних поглядів, норм поведінки' [ФС І, с. 175]; **будувати на піску** 'ґрунтуватися, базуватися на непевній, ненадійній основі (про плани, розрахунки)' [ФС І, с. 61];
легко гнути свою лінію, коли будуєш на піску [ОП; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]

ЛІС

Чим далі в ліс, тим більше дров

звичайно, чим довші в секретарки ноги, тим краще вона справляється зі своїми обов'язками [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

звичайно, чим міцніше когось кохаєш, тим йому болячіше [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]

післявиборне: чим краще я пізнаю українців, тим більше мені подобаються чукчі [ВД; ЛУ 2007, № 46, 29 листоп., с. 8]

прикмета XXI століття: чим далі в ліс, тим більше автомобілів [КК; Пер. 2010, № 3, берез., с. 14]

XXI століття: чим далі в ліс, тим більше галявин [ВМ; Пер. 2004, № 8, серп., с. 11]

чим багатший внутрішній світ людини, тим вона бідніша

чим більша любов – тим більше немитого посуду на кухні [ВКра; СВ 2007, № 71, 27 черв., с. 6]

чим більше баранів, тим більше голосів буде віддано за вовків [ОП; ЛУ 2002, № 33, 26 верес., с. 8]

чим більше борців за добробут, тим вище підводить голову бідність [АС; ЛУ 2008, № 7, 21 лют., с. 8]

чим більше в людині хорошого, тим швидше її з'їдять [ОП; ЛУ 2001, № 37, 11 жовт., с. 8]

чим більше варіантів, тим імовірніше, що виходу немає [ОД; СВ 2006, № 85, 18 серп., с. 6]

чим більше векторів у зовнішній політиці, тим більше шансів ходити по колу [МЛ; Пер. 2006, № 3, берез., с. 3]

чим більше гвинтиків у державній машині, тим гучніше вона торохтить [ФБ; СВ 2009, № 59, 22 трав., с. 6]

чим більше державного майна розпродується, тим більш продажна держава [ВІ; СВ 2010, № 32, 19 берез., с. 6]

чим більше дров, тим менше лісу [ОП; СВ 1999, № 66, 4 черв., с. 4]

чим більше іржуть, тим менше орють [ЛЗ; ЛУ 2005, № 13, 4 квіт., с. 8]

чим більше іржуть, тим менше орють [ЛЗ; Пер. 2010, № 1, січ., с. 7]

чим більше наших співвітчизників емігрує на Захід, тим актуальнішим буде гасло „Пролетарі всіх країн, єднайтеся!” [ВПо; ЛУ 1998, № 34-35, 17 верес., с. 12]
чим більше просить прокурор, тим більше отримує суддя [ФБ; Пер. 2010, № 2, лют., с. 2]
чим більше радників, консультантів, помічників, тим важче жити народу [СК; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]
чим більше рятівників нації, тим важче доплисти до берега [СК; СВ 2008, № 75, 27 черв., с. 6]
чим більше старієш, тим красивішими стають жінки [ЮГ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]
чим більше у людини прав, тим легше їй змиритися зі своїм безправ’ям [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
чим більше у нас прав, тим далі нас із ними посилають [ОП; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]
чим більше хтось турбується про народ, тим більше в нього охоронців [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]
чим більший мішок із грошима, тим тугіше він зав’язаний [ЮР; Пер., 2010, № 10, жовт., с. 11]
чим ближче до істини, тим далі вас можуть послати [ФБ; Пер. 2003, № 12, груд., с. 11]
чим ближче до народного добра, тим далі від народу [ОП; СВ 2008, № 147, 12 груд., с. 6]
чим ближче до народу, тим далі від насущних проблем людства [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
чим ближче підходити до правди, тим далі вас посилають [РК; Пер. 2009, № 9, верес., с. 6]
чим високоповажніший злочинець, тим більше шансів на безкарність [ЛЗ; СВ 2006, № 34, 24 берез., с. 6]
чим вище вгору, тим важча камінюка
чим вищий п’єдестал, тим більший кут падіння [ВКр; ЛУ 2007, № 37, 27 верес., с. 8]
чим далі в Європу, тим ближча Африка [ОП; Пер. 2003, № 2, лют., с. 3]
чим далі в ліс, тим більше демократії [ОП; ЛУ 1998, № 45, 3 груд., с. 12]

чим далі в ліс, тим більше пеньків і на кожному порожня пляшка [ЛК-З; Пер. 2005, № 2, лют., с. 11]
чим далі в ліс, тим більше понівечених молодих ялинок [БС; СВ 1998, № 8, 10 січ., с. 4]
чим далі в ліс, тим Боже мій
чим далі в ліс, тим далі від вовків [ОП; ЛУ 2001, № 11, 22 берез., с. 8]
чим далі в ліс, тим менше свідків
чим далі в ліс, тим ну його к чорту
чим далі в ліс, тим товщі партизани
чим далі в ліс, тим третій лишній
чим далі вліз, тим швидше виліз
чим далі ми йдемо, тим більше опиняємось позаду [ОП; ЛУ 1997, № 46, 25 груд., с. 8]
чим далі на північ, тим більше зустрічається у ній білоруських підприємців
чим довше готується обід, тим зліший звір прокидається в чоловікові [ВМ; ЛУ 2005, № 39, 6 жовт., с. 8]
чим довше живеш, тим все більше переконуєшся, що життя нема [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]
чим довше живеш, тим менше надій залишається на те, що „Санта-Барбара" коли-небудь скінчиться [ВП; ЛУ 1998, № 51 – 51, 31 груд., с. 12]
чим довший язик, тим гірше зберігаються зуби... [ВШе; Пер. 2004, № 11, листоп., с. 2]
чим довші в жінки ноги, тим легше їй знайти підхід до мужчини [ОП; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
чим довші в жінки ноги, тим сильніше у чоловіка бажання подивитися: звідки ж вони в неї починаються? [ОП; ЛУ 2002, № 33, 26 верес., с. 8]
чим дрібніша мошва, тим кусючіша [ЛЗ; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]
чим дрібніший підприємець, тим більше шансів, що у нього не поцілить кілер [ОП; ЛУ 2002, № 33, 26 верес., с. 8]
чим еротичніша думка, тим легше себе на ній впіймати [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]

чим менше ви важите, тим далі вас кинуть [ФБ; СВ 2006, № 40, 7 квіт., с. 6]
чим менше жінка говорить, тим більше про неї говорять інші жінки
чим менше нас, тим більше їх [РК; Пер. 2009, № 3, берез., с. 6]
чим менше розуму, тим важче його приховати [ОП; СВ 2006, № 31, 17 берез., с. 6]
чим менше свідків, тим більше чеснот [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]
чим раніше ти зробиш перший крок, тим скоріше зрозумієш – як пізно ти його зробив! [ОП; ЛУ 2007, № 42, 22 листоп., с. 8]
чим розкішніші роги, тим приємніша від них тінь [ФБ; ЛУ 2005, № 21, 2 черв., с. 8]
чим сильніше смішать нас правителі, тим більше хочеться нам плакати [ОП; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 6]
чим слабша людина, тим більше бажаючих помірятися з нею силою [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 8]
чим смішніші у людей зарплати, тим рідше вони сміються [ОП; СВ 2007, № 122, 26 жовт., с. 6]
чим солодша свобода, тим більше хочеться їсти [ВГ; СВ 2008, № 5, 11 січ., с. 6]
чим товщий гаманець, тим у тоншу щілину з ним можна пролізти [ОП; СВ 2010, № 44, 16 квіт., с. 6]
чим частіше проводяться вибори, тим складніше робити обіцянки [ВМ; Пер., 2010, № 11, лист., с. 2]
чим чесніший чиновник, тим більшого хабаря йому доводиться давати
чим чудовіше життя, тим гірше для тих, хто ще живе [ОП; ЛУ 2002, № 33, 26 верес., с. 8]
чим ширша коаліція, тим більше вузьких місць [ВІ; СВ 2007, № 143, 14 груд., с. 6]

Чим далі в ліс, тим більше дров; гілки влади (сталий вираз, уживаний політиками)
чим більше гілок влади, тим дрібніші плоди

Чим далі в ліс, тим більше дров; життя коротке

чим довше живеш, тим більше усвідомлюєш, яке коротке життя [СК; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]

Чим далі в ліс, тим більше дров; світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’
чим густіша темрява буття, тим сильніша віра у світле майбутнє [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

ЛІТАТИ
Народжений повзати літати не буде (М. Горький)
за Дарвіним, до речі, щоб навчитися літати, треба спочатку розучитися плазувати [ВП; ЛУ 1998, № 51 – 52, 31 груд., с. 12]
і народжені літати починають усе-таки з повзання [МБ; ЛУ 1999, № 33, 7 жовт., с. 4]
народжена жінкою мовчати не може [ОП; ЛУ 2003, № 27, 10 лип., с. 8]
народжений будувати не пити не може
народжений ковзати впасти не може! [АП; Пер. 1995, № 1, с. 1]
народжений красти просити не буде [ЛК-З; СВ 2005, № 108, 16 верес., с. 6]
народжений літати з партії в партію уміє й колінкувати [ЮБ; ЛУ 2008, № 40, 16 жовт., с. 8]
народжений літати і повзати зможе
народжений плазувати доповзе з бару додому набагато швидше, аніж народжений літати [ФБ; ЛУ 2008, № 43, 6 листоп., с. 8]
народжений повзати всюди пролізе [І-П; ЛУ 2004, № 31, 12 серп., с. 8]
народжений повзати здатен на все [ОП; СВ 2005, № 14, 1 лют., с. 6]
народжений повзати на голову не на паскудить
народжений повзати упасти не може
народжений повзати ще й бігати не вміє
народжені літати зазвичай їздять у трамваях [УЦ; Пер. 2004, № 5, трав., с. 15]
народжені повзати, розправте крила

особливо багато асів серед народжених повзати [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]
природжений повзати – літай літаками „Аерофлоту”!

Народжений повзати літати не буде (М. Горький); **сідати на шию (на плечі)** ‘переходити на чиєсь утримання, під чиюсь опіку, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 808]
позитив: народжений плазувати на шию не сяде [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

Народжений повзати літати не буде (М. Горький); **ставити на коліна** ‘примушувати когось підкорятися’ [ФС ІІ, с. 857]
народженого повзати на коліна не поставити

Хто високо літає, той низько падає
щоб високо злетіти, часто треба низько впасти [БР; Пер. 2004, № 3, берез., с. 2]

ЛОБ
Лобом стіни не проб’єш
лобом стіну, звичайно, не проб’єш... А через двері увійти не пробували? [ОП; ЛУ 1998, № 45, 3 груд., с. 12]
якщо ні перед чим не зупинятися, то можна й лобом стіну пробити [ІТ; СВ 1997, № 32, 14 берез., с. 4]

Мідне чоло ‘хтось не відзначається розумом; упертий, нерозсудливий, нетямущий’ [ФС І, с. 443]**; залізна логіка**
у мідного лоба завжди залізна логіка [ФБ; Пер. 2001, № 10, жовт., с. 4]

ЛОВЕЦЬ
На ловця і звір біжить
на вправного мислиця заєць сам біжить [ГКор; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]
на жінку і чоловік біжить [ОП; ЛУ 1998, № 41, 29 жовт., с. 8]
на ловця і звір біжить, але інколи в спину
на ловця і ти біжиш

ЛОЖКА

Дорога ложка до обіду

гарна ложка до обіду, а ще ікорка, шашличок та коньячок!

дорога ложка до обіду, а обід ще дорожчий [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

ЛОКШИНА

Вішати локшину на вуха ‘відверто обдурювати, розводячи розмови про стороннє’

зараз уже й локшина, яку нам вішають на вуха, третього сорту [ОП; СВ 1996, № 101, 23 серп., с. 4]

наші політики завжди з народом, інакше кому ж вони вішатимуть локшину на вуха? [ОП; СВ 2007, № 122, 26 жовт., с. 6]

очі людині дані для того, щоб бачити, вуха – щоб на них вішали локшину

скільки народу не вішай локшину на вуха, а він все одно їсти хоче! [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

старт виборчої кампанії: початок масового навішування на вуха вибоців локшини [ВШ; СВ 2009, № 146, 18 груд., с. 6]

Вішати локшину на вуха ‘відверто обдурювати, розводячи розмови про стороннє’; **лизати п’яти** ‘підлещуватися до кого-небудь, принижуючи власну гідність; підлабузнюватися’ [ФС І, с. 422]

парадокс: локшина на вухах, а ми лижемо п’яти

Вішати локшину на вуха ‘відверто обдурювати, розводячи розмови про стороннє’; **на носі** ‘скоро, незабаром’ [ФС ІІ, с. 558]

якщо на вухах локшина, значить, на носі – вибори [ОП; Пер., 2000, № 12, груд., с. 11]

ЛУСНУТИ

Як не лусне ‘гладкий, товстий’ [ФС І, с. 451]

добре їсть той, хто незабаром лусне [ОП; ЛУ 2001, № 22, 14 черв., с. 8]

ЛЮБОВ

Любов зла, полюбиш і козла

любов добра, полюбиш і бобра
любов зла – полюблять і мене
любов зла, а ти, цап, і не надійся

Любов приходить і відходить

гроші приходять і відходять, і відходять, і відходять…
друзі приходять і відходять, а вороги накопичуються
коханці приходять і відходять, а чоловік залишається [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 4]
любов приходить і відходить, а їсти хочеться завжди
мода виходить із моди, а стиль залишається завжди
не забувайте: любов приходить і відходить, але лишаються діти [ОД; Пер. 2008, № 9, верес., с. 2]
президенти приходять та відходять, а кучмізм лишається [ОП; СВ 2010, № 70, 18 черв., с. 6]
президенти приходять, та відходити не бажають [ОП; СВ 2000, № 92, 18 серп., с. 4]
приємні думки приходять і відходять, погані ж залишаються [МЛ; ЛУ 2004, № 37, 24 верес., с. 8]
реформатори приходять і відходять, реформи − ні [МЛ; ЛУ 2004, № 13, 1 квіт., с. 8]
реформатори приходять і відходять, реформи залишаються... [МЛ; ЛУ 2002, № 21, 2 черв., с. 8]
чоловік приходить і відходить, а зморшки залишаються

Любов приходить і відходить; вішати локшину на вуха ‘відверто обдурювати, розводячи розмови про стороннє’
політики приходять та йдуть, а локшина на вухах населення лишається [ОП; СВ 2008, № 126, 24 жовт., с. 6]

Сліпа любов

вислів „любов сліпа” стосується закоханих, бо в подружньому житті здебільшого йде мова про вади зору [ІБ; Пер. 2005, № 3, берез., с. 3]
любов сліпа. Але щоб зрозуміти це, потрібно прозріти [АТ; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 11]
сліпа любов штовхає на придбання оптичного прицілу [ФБ; ЛУ 2005, № 21, 2 черв., с. 8]

ЛЮДИ

Вибитися (вийти, вирватися) в люди ‘докладаючи зусиль, домогтися певного становища в суспільстві’ [ФС І, с. 89]
вибивався в люди, як звір. І озвірів [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
вибився в люди – тепер гірше звіра [АКо; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
Ейнштейн не одну формулу вивів у люди [ФБ; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]
одні вибилися в люди, другі вибиваються з біди, а треті просто не хочуть битися [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]
так вибивався в люди, що отримав струс мозку [ВТ; СВ 2010, № 73, 23 черв., с. 6]
це Кличко вибився в люди. Бубка в люди вистрибнув [ФБ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 11]
як далеко віддалилися від людей ті, що „вийшли в люди” [СК; СВ 2009, № 107, 18 верес., с. 6]
які тільки привиди не бродять по Європі, але лише у нас вони виходять в люди [ВШ; СВ 2006, № 128, 3 листоп., с. 6]

Вийти на люди

ніколи й на люди вийти − серіали заважають [ВМ; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

Людей питай, а свій розум май

людей питай, та не все слухай
свій розум май і людей не чіпай

Не хвали себе, хай тебе люди похвалять

сам себе не похвалиш − увесь день ходиш, як обпльований [І-П; ЛУ 2004, № 30, 5 серп., с. 8]

ЛЮДИНА

Золота людина ‘людина, що заслуговує найвищої похвали’
лоб, правда, мідний, а так – золота людина [ФБ; ЛУ 2009, № 34, 15 жовт., с. 8]

Люди як люди
усі люди як люди, а у цього, бачте, людська гідність! [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
усі люди як люди, а я все хорошію
усі люди як люди, а я королева
усі люди як люди, а я така красива
усі люди як люди, а я як Бог
усі люди як люди, а я як хрін на блюді

Людина − це звучить гордо! (М. Горький)
„Людина” – звучить гордо, а „людина Івана Івановича” – переконливо [ОП; ЛУ 2002, № 2, лют., с. 3]
людина – звучить гордо, але часто фальшиво [АТ; Пер. 2000, № 11, листоп., с. 13]
людина – це звучить гордо, а виглядає огидно!
людина – це звучить гордо, а мавпа – перспективно
людина – це звучить страшно [ОП; Пер. 1999, № 2, лют., с. 3]
людина – це не звучить…
людина – це тільки звучить гордо!
людина й справді звучить гордо, якщо вона не гола й не голодна [БС; Пер. 2000, № 4, квіт., с. 2]
національний чиновник. Це звучить гордо! [МН; Пер. 1998, № 5, трав., с. 13]
я також людина! І теж хочу звучати гордо!

Людина − звучить гордо! (М. Горький); **своя людина** ‘людина, близька за своїми переконаннями до іншої’
„Людина – звучить гордо!” особливо, якщо це – своя людина... [ОСу; Пер. 1995, № 7, с. 9]

своя людина – це звучить гордо! [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

Людина людині − друг, товариш і брат (Програма КПРС)
людина людині – друг... якщо вони стоять у різних чергах... [ОСу; Пер. 1995, № 5, с. 3]
людина людині – такий же друг, як і собака людині [ОП; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]
папуас папуасу – друг, товариш і харч [І-П; ЛУ 2004, № 30, 5 серп., с. 8]

Людина людині вовк ‘ця промовиста формула крайнього егоїзму, типового для життя в експлуататорському суспільстві, з’явилася у комедії „Осли” староримського письменника Плавта і цитувалась протягом віків (переважно латинською мовою: homo homini lupus est)’ [КС; с. 87]
кажуть, що людина людині – вовк. Якби ж тільки вовк, а то ще й свиня, і лис, і хамелеон, і змія, і шакал, і всяка інша звірина [БР; Пер. 2005, № 11, листоп., с. 10]
людина людині – вовк, а вовк вовкові хто? [ОРо; Пер. 2005, № 7, лип., с. 6]
людина людині − звір
людина людині – не людина [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
людина людині – покупець [ОП; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]
людина людині − це не те, що чоловік дружині [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
людина людині не вовк! Вовки між собою так не гризуться... [МБ; ЛУ 1999, № 33, 7 жовт., с. 4]

Людина людині вовк ‘ця промовиста формула крайнього егоїзму, типового для життя в експлуататорському суспільстві, з’явилася у комедії „Осли” староримського письменника Плавта і цитувалась протягом віків (переважно латинською мовою: homo homini lupus est)’ [КС; с. 87]; **людина людині − друг, товариш і брат** (Програма КПРС)

це в країнах Дикого Заходу „людина людині – вовк". А в нас людина людині не лише вовк, а й брат і товариш [СЛе; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]

Людина походить від мавпи (сталий вираз, поширений у науково-популярній літературі); **крутити (вертіти) хвостом** 'хитрувати, лицемірити' [ФС І, с. 402]
жінка, найімовірніше, пішла від русалки: дуже любить крутити хвостом [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

Людині властиво помилятися (Сенека)
людині властиво ошиватися
людині властиво помилятися, і вона користується цією властивість часто і з задоволенням
людині притаманно помилятися на свою користь [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

Людину прикрашає розум
жінку прикрашає косметика, а чоловіка – посада! [ОСу; Пер. 1997, № 5, трав., с. 4]
жінку прикрашають плітки про неї [ФБ; ЛУ 2004, № 22, 10 черв., с. 8]
ніщо так не прикрашає жінку, як зарплата чоловіка [ОП; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]

Можна не довіряти людині, але не можна не довіряти доказам
можна не вірити людині – але не можна не вірити її грошам [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

Не можна вимагати від людини більше, ніж вона може
не можна вимагати від коханої людини більше, ніж їй хочеться [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

Поводься з людьми так, як хочеш, щоб вони поводились із тобою (Біблія)

поводься з людьми так, як хочеш, щоб вони поводились із тобою. Подаруй чоловікові колготки!

Себе показати і людей подивитись
сто днів нашому уряду завжди вистачає, щоб і себе показати, і людей насмішити [ВШ; СВ 2009, № 92, 14 серп., с. 6]
у політику йдуть, щоб себе показати й інших одурити [ВГ; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]

У людини все має бути прекрасне: і обличчя, і одяг, і душа, і думки (А. Чехов)
у житті все повинно бути прекрасне, особливо зарплатня... [ЛК-З; ЛУ 2002, № 42, 21 листоп., с. 8]
у жінки все повинно бути прекрасним, особливо її чоловік [БР; Пер. 1999, № 4, квіт., с. 6]
у людини все повинно бути чудовим: і рейтинг, і імідж, і валютний рахунок [ОП; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]
у людині все має бути. Навіть прекрасне... [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]

Усі люди – брати
не всі люди брати, є ще й інші родичі [НС; Пер. 2000, № 1, січ., с. 10]
усі люди – брати, поки серед них не з'явиться старший брат [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
усі люди – брати. Якщо вони – люди [МЛ; Пер. 2004, № 10, жовт., с. 6]
усі люди брати, але є й пани [ОП; СВ 2000, № 92, 18 серп., с. 4]
якщо правда, що всі люди брати, то звідки інші родичі? [ВВ; СВ 2003, № 95, 15 серп., с. 4]

Усі люди – брати; брати по розуму
усі люди брати, але не всі по розуму

Усі ми люди
усі ми люди, але не забувай, що вони – керівники! [ОП, ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

Що з людиною робить влада (гроші)
що з людиною робить жінка [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]

Я людина маленька
називав себе маленькою людиною, а був насправді великою скотиною [АГа; ЛУ 2005, № 41, 20 жовт., с. 8]
я людина маленька, що мої радники скажуть, те я й проголошу! [ОП; ЛУ 1999, № 13 – 14, 1 квіт., с. 12]

Я людина маленька; героями не народжуються
маленькими людьми не народжуються, ними стають [ОП; СВ 1996, № 101, 23 серп., с. 4]

МАВР
Мавр сделал свое дело, мавр может уходить (Ф. Шиллер)
Федір зробив свою справу − Федір може йти

МАГАЗИН
У магазинах є все
у магазинах уже є все, крім того, що я можу купити [ФБ; ЛУ 2001, № 46, 13 груд., с. 8]

МАГОМЕТ
Якщо гора не йде до Магомета, тоді Магомет прийде до гори (Марко Поло, Френсіс Бекон)
коли вода не йде за тобою, сам за нею йди [ГП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]
якщо гора не йде до Магомета – значить Магомет ще не сходив до бару [БР; ЛУ 1997, № 16, 24 квіт., с. 8]
якщо гора не йде до Магомета, значить горі ніколи
якщо гора не йде до Могамета, значить він не олігарх [ФБ; Пер. 2003, № 10, жовт., с. 6]

якщо гора не іде до олігарха, олігарх її просто купує [ОП; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]
якщо дружина не йде до іншого, значить ти цього ще не заслужив [ОП; ЛУ 1998, № 30, 27 серп., с. 8]
якщо реформи не йдуть, то, може, варто реформаторів кудись послати? [ОП; ЛУ 1999, № 41 – 42, 25 листоп., с. 12]
якщо чоловік не йде до жінки – жінка йде до... іншого чоловіка [ОП; ЛУ 1999, № 33, 7 жовт., с. 4]

МАЙБУТНЄ

Майбутнє за нами

майбутнє за нами – що це, знову черга? [БК; Пер. 2004, № 5, трав., с. 15]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’
а світле майбутнє – це вже прозорість чи все ще про пиво? [ФБ; ЛУ 2008, № 41, 23 жовт., с. 8]
бажаючих вказувати шлях у світле майбутнє завжди більше за тих, хто його торує [ВЧ; Пер., 1999, № 3, берез., с. 2]
безпросвітнє світле майбутнє [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
борючись за щастя народу, він завоював собі світле майбутнє [ОД; СВ 2009, № 134, 20 листоп., с. 6]
вибір: між майбутнім і світлим майбутнім [МЛ; Пер., 2000, № 7, лип., с. 2]
виборцям на виборах нічого не світить, окрім чергового світлого майбутнього [ВІ; СВ 2007, № 113, 5 жовт., с. 6]
до світлого майбутнього ми не дотягнули, але кордони вже прозорі [МЛ; Пер., 1995, № 11, с. 6]
мабуть, у нас лише пожежникам гарантоване світле майбутнє [ФБ; Пер., 2001, № 1, січ., с. 7]
наше світле майбуття перетворилось на темну сучасність [ОП; СВ 2008, № 63, 30 трав., с. 6]
не засліпи очі світлим майбутнім [ЛЗ; СВ 2005, № 35, 25 берез., с. 5]

невдячний народ: його ведуть у світле майбутнє, а він про – пенсії, зарплати, холодні квартири… [СК; СВ 2009, № 7, 23 січ., с. 6]
світле майбутнє залишилося позаду [АШе; СВ 1999, № 151, 17 груд., с. 4]
світле майбутнє народжується темним сьогоденням [ОП; ЛУ 2003, № 7, 13 лют., с. 8]
світле майбутнє нерідко тьмяніє, коли стає сьогоденням [АТ; Пер., 1997, № 10, жовт., с. 10]
скільки часом темнять, коли говорять про світле майбутнє [АТ; Пер., 1996, № 6, черв., с. 10]
таргану потрібне темне майбутнє [ВК; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
ті, хто так гарно обіцяє світле майбутнє, не зовсім кепсько живуть і сьогодні [ОД; СВ 2010, № 20, 19 лют., с. 6]
тільки недалекоглядні люди мріють про світле майбутнє [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]
тому, хто живе в темряві, легше навіяти, що він бореться за світле майбутнє [ВЧ; Пер., 1999, № 1, січ., с. 6]
хочеш світлого майбутнього? Проголосуй за мене, а там буде видно [ЮР; СВ 2006, № 122, 20 жовт., с. 6]
якщо влада не може нічого запропонувати сьогодні, вона обіцяє світле майбутнє [НІ; СВ 2010, № 141, 3 груд., с. 6]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’; **в очах темніє** ‘хто-небудь втрачає здатність нормально бачити, комусь стає погано від фізичного болю, втоми, хвилювання’ [ФС І, с. 296]
від світлого майбутнього уже темніє в очах [ФБ; СВ 2006, № 149, 22 груд., с. 6]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’; **межа бідності** ‘бути дуже бідним; утратити купівельну спроможність’

до світлого майбутнього ми йшли в кирзових чоботях, до межі бідності – босими [ЛК-З; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’; **світла голова** ‘дуже розумна людина’ [ФС І, с. 184]**; світло в кінці тунелю; відключене світло; світла пам’ять** ‘уживається для вираження позитивного ставлення при згадці про померлого’ [ФС ІІ, с. 607]
еволюція темноти: світле майбутнє, світлі голови, світло в кінці тунелю, відключене світло, світла пам’ять [ФБ; Пер., 1996, № 8, серп., с. 4]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’; **темне минуле** ‘факти біографії, які людина хоче приховати’; ‘життя у класовому суспільстві (згідно з ідеологією прихильників Комуністичної партії)’
Господи! Як світле майбутнє схоже на темне минуле! [ОСу; Пер., 1996, № 9, верес., с. 5]
немає такого світлого майбутнього, яке б згодом не стало темним минулим [ВВ; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’; **темна (чорна) пляма** ‘що-небудь негативне, яке ганьбить кого-, що-небудь’ [ФС ІІ, с. 649]
світле майбутнє лишилося в нашій історії темною плямою [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

Світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’; **про (на) чорний день** ‘на випадок крайньої скрути, про запас’ [ФС І, с. 226]
думаючи про світле майбутнє, відкладав кошти на чорний день [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

МАЙСТЕР

Майстер на всі руки ‘людина, яка вміє робити, вправна, тямуща у всякій справі’ [ФС І, с. 460]

був майстром на всі руки, ноги та інші частини тіла [ВТ; Пер. 2009, № 7, лип., с. 13]

на всі губи майстриня [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]

МАКАР

Де Макар телят пасе ‘дуже далеко, там, туди, де важкі умови життя, де перебувають переважно не з власного бажання’ [ФС І, с. 460]

куди Макарович телят із кравчучками ганяв? [БР; Пер. 2005, № 7, лип., с. 11]

МАНІЯ

Манія величності ‘стан людини, за якою вона вважає себе значущою для суспільства’

манія величі: плював у річку і чекав, коли вона вийде з берегів [ЕФ; Пер., 2000, № 10, жовт., с. 2]

манія величності: я – останній дурень [МТ; Пер., 2002, № 3, берез., с. 6]

МАННА

Манна небесна (з неба) ‘що-небудь бажане, приємне, легкодоступне’ [ФС І, с. 464] (Біблія)

завжди тримай ложку напоготові, щоб манна, яка іноді падає з неба, не застала тебе зненацька [ГГа; СВ 1999, № 113, 24 верес., с. 4]

не треба мені манни небесної, дайте звичайної гречки! [ОСу; Пер. 1995, № 9, с. 4]

МАСКА

Зривати маску ‘викривати кого-небудь, показуючи його справжню сутність, істинні наміри’ [ФС І, с. 345]; **ворога треба знати в лице** (сталий вираз, уживаний політиками), метаф.

зривай маску із фальшивих друзів, адже ворогів треба знати в обличчя [АК; ЛУ 2009, № 31, 24 верес., с. 8]

МАСЛО

Маслом кашу не зіпсуєш

шампанським гріхопадіння не зіпсуєш [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

Підливати масла у вогонь ‘підсилювати, розпалювати, збуджувати чимсь певне почуття, переживання, суперечку’ [ФС II, с. 634]; **сімейне (домашнє, родинне) вогнище** ‘своя оселя, родина, сім’я’ [ФС I, с. 140]

підливши масла у вогонь, чоловік погасив домашнє вогнище [МК; СВ, 2004, № 79, 9 лип., с. 6]

Підливати масла у вогонь ‘підсилювати, розпалювати, збуджувати чимсь певне почуття, переживання, суперечку’ [ФС II, с. 634]; **маслом кашу не зіпсуєш**

підлив лою у вогонь… і зіпсував усю кашу [ВКра; СВ 2008, № 132, 7 листоп., с. 6]

Хороше масло, та швидко згасло

хороше гасло, та швидко згасло [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]

МАТИ

Мати руку ‘користуватися підтримкою, допомогою, протекцією і т. ін. (переважно впливової людини)’ [ФС I, с. 474]

як легко піднімати свій авторитет, коли маєш „руку” [ВПа; СВ 2010, № 101, 24 верес., с. 6]

Що маємо, те маємо (Леонід Кравчук)

вислів „Маємо, що маємо” для різних груп населення має далеко не однаковий зміст [ВМ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]

маємо те, що вкрали... [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

маємо те, що маємо, а могли й не мати [ТЛ; ЛУ 1998, № 26, 25 черв., с. 8]

маємо те, що маємо, це тоді, коли нічого не маємо [ББ; СВ 2010, № 123, 22 жовт., с. 6]

маємо те, що маємо. Питання лише в тому – хто, скільки, звідки і де [МЛ; Пер. 2003, № 1, січ., с. 13]
маємо те, що маємо. Решту у нас забрали [МГ; Пер. 1996, № 3, берез., с. 11]
маємо те, що маємо: одні – все, інші – нічого [МГ; Пер. 1997, № 8, серп., с. 15]
маємо, що маємо: куди йдемо – не знаємо
ми, справді, маємо те, що маємо. Але ж вони мають те, що мають вони
ми, справді, маємо те...
прокидайся, а то ми знов будемо мати те, що маємо! [ОП; СВ 2005, № 147, 16 груд., с. 6]
таких законів наприймали, що знову маємо те, що мали [ГГ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 2]
що маємо, те й пропиваємо [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]
якщо маєш те, що маєш, завжди хочеться ще чогось [ВВов; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]
якщо ми маємо тільки те, що маємо, то це значить, що в одних є все, крім совісті, а в інших – нема нічого, крім совісті... [БС; СВ 2001, № 126, 23 жовт., с. 4]

МЕД

Як (коли) мед, то й ложкою ‘уживається для вираження надмірного прагнення до чогось, як вияв надмірності в чому-небудь; занадто’ [ФС І, с. 481]
нема грошей на хліб до бутербродів, доведеться їсти ікру ложкою [ФБ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]

МЕЖА

Межа бідності ‘бути дуже бідним; утратити купівельну спроможність’
а може, нам і на межі бідності ввести митниці? [МЛ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]
був за межею гідності [ЛЗ; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]
виявляється, за межею бідності у нас ще безмежні простори [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]

громадяни! Наступна зупинка – „Межа бідності” [ОП; ЛУ 2002, № 20, 30 трав., с. 8]
за межею бідності може бути тільки похорон [ЛК-З; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
межа бідності розділяє кожну країну на дві країни [ВКо; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]
наступною за межею бідності є межа терпіння [ВВ; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]
наші олігархи-мільярдери живуть також за межею бідності, тільки з іншого боку [РК; Пер., 2004, № 2, лют., с. 13]
не спішіть – попереду межа бідності [ЛК-З; ЛУ 2002, № 42, 21 листоп., с. 8]
оптимістів і песимістів розділяє межа бідності [ВВ; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]
створити міцний фундамент під поріг бідності [ЛЗ; СВ 2005, № 70, 17 трав., с. 6]
у нас більшість живе потойбічним життям: по той бік межі бідності [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]
що легше переступити: закон чи межу бідності? [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]

Межа бідності ‘бути дуже бідним; утратити купівельну спроможність’; **Велика китайська стіна** (довга стіна)
межа бідності з кожним днем стає схожою на Велику китайську стіну [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

Переходити межу ‘не відповідати допустимій нормі чого-небудь дозволеного’ [ФС II, с. 623]; **межа бідності** ‘бути дуже бідним; утратити купівельну спроможність’
легко переступити межу, якщо по обидва її боки бідність [ФБ; Пер., 2005, № 2, лют., с. 2]

МЕРТВИЙ
Про мертвих або добре, або нічого (Діоген Ларертський)
про жертву – або добре, або – нічого... [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

МЕТА

Ставити перед собою мету (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
як тільки ми ставимо перед собою мету – починається метушня [ФБ; Пер. 2002, № 5, трав., с. 2]

МЕЧ

Хто взяв меч, від меча і загине (Квінт Горацій Флак)
хто без своїх ліків прийде, той без них і загине [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
хто без хабара прийшов, той з нічим і пішов [МГ; Пер. 1998, № 12, груд., с. 3]
хто до нас без пляшки прийде, той хай до нас не приходить [ОП; ЛУ 1997, № 46, 25 груд., с. 8]
хто до нас з мечем прийде, той в орало і отримає
хто до нас з пивом прийде, той за горілкою і побіжить
хто до нас з рублем прийшов, той від рубля і загине
хто до нас з чим, той від того і того…
хто з мечем до нас прийде, не буде чекати завершення воєнної реформи [ВСу; ЛУ 2006, № 49, 21 груд., с. 8]
хто зло творить, той від злості й загине [АШа; СВ 1997, № 41, 4 квіт., с. 4]
хто прийде без своїх ліків, той уже ніколи нікуди не піде [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
хто прийде на весілля непрошений, той піде додому відбатожений [ЛЗ; СВ 2006, № 95, 18 серп., с. 6]

Хто взяв меч, від меча і загине (Квінт Горацій Флак); **з порожніми руками** ‘без нічого, не маючи нічого в руках, нічого не принісши з собою’ [ФС II, с. 766]
хто до нас із порожніми руками прийде, той ні з чим і піде [ОП; ЛУ 2002, № 46, 25 груд., с. 8]

МИЛИЙ

Насильно милим не будеш
насильно можна лише стати всенародним улюбленцем [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]
насильно щасливим не будеш

примусово милим не будеш. Інша справа, коли за гроші [ОП; СВ 1997, № 98, 15 серп., с. 4]

МИР

З миру по нитці – голому сорочка ‘потроху, помалу’ [ФС І, с. 488]

від кожного – по ваучеру, кожному – по дулі [ОП; СВ 1997, № 65, 30 трав., с. 4]

з клієнтів по нитці, банку – прибуток

з кожного по волосині – лисому чуприна [АПо; СВ 2002, № 27, 6 берез., с. 4]

з миру по литці

з миру по нитці − голому костюм від Версачі

з миру по нитці – на латку й вистачить [ЛП; Пер. 1995, № 15, с. 2]

Одним миром мазані ‘дуже схожі між собою в чомусь, переважно негативному; однакові (про людей)’ [ФС І, с. 458]

від вас правди не доб’єшся, бо ви тут одним духом поросячим помазані з коров’ячим вперемішку [ВК; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]

МИСЛИТИ

Глибоко мислити ‘мати міцні переконання; досконало щось знати’; **плавати мілко** ‘не мати достатніх здібностей, знань, сил, досвіду і т. ін. для якої-небудь справи’ [ФС ІІ, с. 644]

вважали, що він глибоко мислить, виявилося – мілко плаває [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

Тверезо мислити ‘оцінювати об’єктивно’

пити кинув, але мислити тверезо так і не навчився [ВВ; Пер. 1997, № 11, листоп., с. 5]

Я мислю, значить існую (Р. Декарт)

я мислю, значить, я грішу [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

я сміюся, значить, я існую [ВВов; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]

якщо ми існуємо, то це ще не означає, що ми живемо! [ОП; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

МИСЛЬ

Хороша мисля приходить опосля

розумна думка, як правило, приходить уже після того, як ти все правильно зробив [ОП, ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

МИСТЕЦТВО

Мистецтво виживати ‘уміння виходити із складної ситуації’

життя коротке, мистецтво виживання вічне [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

із усіх мистецтв для нас нині найважливішим є... мистецтво виживання... [ОСу; Пер. 1997, № 2, лют., с. 10]

мистецтво виживати належить народові [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]

Мистецтво вимагає жертв

мистецтво вже не вимагає жертв... Саме стало жертвою... [ОСу; Пер. 1995, № 22, с. 5]

мистецтво вимагає жертв, лише невідомо, від кого – глядачів чи артистів? [РК; Пер. 2001, № 9, верес., с. 3]

мистецтво вимагає жертв, халтура ж обходиться спонсорами [МЛ; ЛУ 2002, № 32, 19 верес., с. 8]

мистецтво вимагає не тільки жертв, а й дотацій [МЛ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]

мистецтво водіння вимагає жертв

мистецтво потребує жертв, а він ще й досі живе [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]

мистецтво потребує жертв, але не зневажає і пожертвами [АК; ЛУ 2009, № 31, 24 верес., с. 8]

особливих жертв вимагає військове мистецтво [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]

Мистецтво одягатися ‘уміння одягатися красиво й доречно’

мистецтво одягатися полягає в тому, щоб і вдягненою виглядати анітрохи не гірше, ніж роздягненою [ОП; Пер. 2002, № 8, серп., с. 13]

Мистецтво повинно служити народові
мистецтво повинно служити рекламі [ОП; ЛУ 1999, № 24, 17 черв., с. 8]

МИТНИЦЯ
Митниця дає добро (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
митниця бере добро

МІЗКИ
Пудрити мізки ‘говорити комусь приємні слова, відволікаючи увагу від головного, не завжди приємного’
…дружина купила пудру, це ще не означає, що вона призначена для вашого мозку [МК; Пер. 2010, № 1, січ., с. 4]

МІЛИНА
Сісти на мілину ‘потрапити в скрутне, безвихідне або незручне становище’ [ФС ІІ, с. 811]; **море по коліна** ‘нічого не страшно комусь, ніщо не лякає кого-небудь’ [ФС І, с. 506]
як же не сісти нашому кораблеві на мілину, коли було всім море по коліна [ЛЗ; СВ 2005, № 70, 17 черв., с. 6]

МІСТ
Спалити [за собою] мости ‘рішуче порвати з ким-, чим-небудь, зробити неможливим повернення до когось-, чогось’ [ФС ІІ, с. 846]
легко спалювати за собою всі мости тому, хто має власну яхту [ФБ; Пер. 1997, № 1, січ., с. 12]
світ зігрівається спаленими мостами [АК; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

Спалити [за собою] мости ‘рішуче порвати з ким-, чим-небудь, зробити неможливим повернення до когось, чогось’ [ФС ІІ,

с. 846]; **нагріти руки** ‘наживатися на чужому, нечесно, незаконно збагачуватися’ [ФС І, с. 198]
і при спалюванні мостів декому вдається добре нагріти руки [МЛ; Пер. 1998, № 10, жовт., с. 2]

МІСЦЕ
Знайти своє місце в житті ‘дістати можливість працювати за покликанням, застосовуючи свої здібності’ [ФС І, с. 340]; **знати своє місце** ‘поводитися, діяти згідно зі своїм становищем’ [ФС І, с. 341]
щоб знайти своє місце в житті, треба знати місце [ОК; Пер. 2004, № 5, трав., с. 5]

Знати своє місце ‘поводитися, діяти згідно зі своїм становищем і т. ін.’ [ФС І, с. 341]
пеньок добре знає своє місце [ТЛ; ЛУ 1997, № 31, 11 верес., с. 8]

Місце під сонцем ‘певне становище в житті, у суспільстві і т. ін.’ [ФС І, с. 495]
багато хто домагається місця під сонцем за хмарної погоди [ГШ; Пер. 2003, № 3, берез., с. 2]
кому не вистачило місця під сонцем, шукає собі місце під юпітерами [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]
найкраще місце під сонцем знаходять собі „тіньовики” [МГ; Пер. 1995, № 2, с. 3]
найтепліші місця під сонцем займають тіньовики [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
не один кріт знайшов собі місце під сонцем [ФБ; Пер. 2004, № 8, серп., с. 15]
у нас усі вибори – місцеві: за місце під сонцем [СК; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]
шукав своє місце в житті і... заблудився [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]
щоб зайняти своє місце на ялинці, треба бути шишкою [ФБ; Пер. 2005, № 12, груд., с. 2]
щоб найти своє місце в житті, інколи й життя не вистачає [ІТ; СВ 1997, № 32, 14 берез., с. 4]

яка жінка! Здається, я вже знайшов своє місце в житті!.. [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

Місце під сонцем ‘певне становище в житті, у суспільстві і т. ін.’ [ФС І, с. 495]; **бути в тіні** ‘не показувати своєї причетності до якоїсь справи’; світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’
борючись за місце під сонцем, стараються бути в тіні [ВІ; СВ 2008, № 93, 8 серп., с. 6]

Місце під сонцем ‘певне становище в житті, у суспільстві і т. ін.’ [ФС І, с. 495]; **копати яму** ‘підступно, таємно готувати кому-небудь неприємність, нещастя’ [ФС І, с. 388]
кому замало місця під сонцем, той копає ще й під світила [ФБ; СВ 2006, № 113, 29 верес., с. 6]

Місце під сонцем ‘певне становище в житті, у суспільстві і т. ін.’ [ФС І, с. 495]; **робити погоду** ‘вирішально впливати на що-небудь, бути визначальним’ [ФС ІІ, с. 740]
зайняв місце під сонцем – можеш робити погоду [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

Місце під сонцем ‘певне становище в житті, в суспільстві і т. ін.’ [ФС І, с. 495]; **тіньова економіка** (термін, сталий вираз, уживаний економістами)
коли місця під сонцем зайняті мафіозі, економіка в тіні [ОП; СВ 2002, № 154, 29 груд., с. 4]

Не місце прикрашає людину, а розум
людина місце прикрашає, особливо тепленьке [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
місце прикрашає людину? Звичайно, особливо – коли те місце щойно пофарбоване [ОХ; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
не місце людину красить, а її гроші

Не місце прикрашає людину, а розум; пуп землі ‘центр, основа всього’ [ФС ІІ, с. 117]
якщо людину красить не місце, то чому тоді у нас що не в кріслі – то пуп землі [ОП; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]

Рибні місця ‘прибуткові місця’; **каламутити (скаламутити) воду [в криниці]** ‘вносити розлад, неспокій’ [ФС І, с. 362]
рибні місця для олігархічних акул там, де каламутять воду [СК; СВ 2010, № 99, 27 серп., с. 6]

Тупцюватися на [одному] місці ‘не просуватися вперед у якій-небудь справі’ [ФС ІІ, с. 891]
великі виборчі перегони закінчились – почалося тупцювання на місці [ЛК-З; Пер. 2002, № 11, листоп., с. 2]
доки пани не визначаться, хто повинен іти попереду, пересічні змушені топтатися на місці [ОД; СВ 2009, № 19, 20 лют., с. 6]
тупцюємося на місці? Але яка динаміка! [МЛ; Пер. 2002, № 7, лип., с. 6]

У потрібному місці у потрібний час
важливо не лише опинитись у потрібному місці в потрібний час, але й набрати потрібної пози [СС; СВ 2010, № 27, 10 берез., с. 6]

МІСЯЦЬ
Медовий місяць ‘початок подружнього життя’ [ФС І, с. 497]
медовий місяць для молодят і для бджіл – різні речі [АГа; ЛУ 2005, № 41, 20 жовт., с. 8]
після медового місяця вона почала називати його трутнем [ОП; ЛУ 2002, № 20, 30 трав., с. 8]

МІТЛА
Нова мітла по-новому мете; гребти гроші лопатою ‘дуже швидко, без великих затрат праці багатіти, наживатися’ [ФС І, с. 196]
а нова мітла вимете тих, хто загрібає лопатою? [ФБ; СВ 2009, № 28, 13 берез., с. 6]

МІШОК

Грошовий (золотий) мішок ‘капітал, багатство’ [ФС І, с. 498]; **перекладати на чужі плечі** ‘звільняти себе від роботи, відповідальності і т. ін., обтяжуючи цим іншого’ [ФС ІІ, с. 617]
мішка з грошима ніхто не перекладає на чужі плечі [ЛЗ; Пер. 1999, № 2, лют., с. 3]

Грошовий (золотий) мішок ‘капітал, багатство’ [ФС І, с. 498]; **шила в мішку не сховати**
грошові мішки шило сховають [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]

Сім мішків гречаної вовни (наговорити, наплести) ‘багато зайвого, безглуздого’ [ФС ІІ, с. 809]
натуроплата за земельний пай: сім мішків гречаної вовни [ЛЗ; Пер. 2009, № 9, верес., с. 13]

МОВА

Мова – засіб спілкування
для декого мова є засобом відгавкування [ЮБ; ЛУ 2005, № 43, 3 листоп., с. 8]

Мова (розмова) коротка ‘хтось рішуче діє, не церемониться з ким-небудь у певних обставинах’ [ФС І, с. 499]
з незговірливими розмова коротка [ОП; ЛУ 2007, № 39, 18 жовт., с. 8]

Спільна мова ‘взаєморозуміння між ким-небудь’ [ФС І, с. 499]
буває, що простіше вивчити іноземну мову, аніж знайти із сусідом спільну [ВЧ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 6]
чому політики не можуть знайти між собою спільну мову? Бо у кожного з них своя кишеня [ОП; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]

МОВЧАННЯ

Мовчання нестерпне
мовчання нестерпне, коли за нього отримуєш копійки [ВГ; Пер. 2005, № 10, листоп., с. 6]

МОГИЛА

Горбатого і могила не виправить

горбатого військкомат виправить
мене, безсмертного, і могила не виправить [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

МОЛОДИЙ

Молодий, та ранній ‘не за віком досвідчений, знаючий, здібний і т. ін.’ [ФС І, с. 502]

такий молодий, а вже хоче, щоб усе залишилося по-старому [ФБ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]

був молодий та зелений – горнулися дівчата до мене, а став старий – то загули мухи круг мене [МЯ; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]

МОЛОДІСТЬ

Друга молодість ‘приплив нових сил, творче піднесення у людини поважного віку’ [ФС І, с. 503]

друга молодість, а помилок – як у першої [МЛ; Пер. 2003, № 2, лют., с. 10]

найчастіше друга молодість приходить після... третього розлучення! [ОСу; Пер. 1998, № 1, січ., с. 3]

Друга молодість ‘приплив нових сил, творче піднесення у людини поважного віку’ [ФС І, с. 503]; **впадати в дитинство** ‘втрачати здоровий глузд, діяти, міркувати, поводитися несерйозно’ [ФС І, с. 146]

одні переживають другу молодість, інші – зразу впадають у дитинство [МЛ; Пер. 2003, № 2, лют., с. 10]

МОЛОКО

Обпікся на молоці, будеш дмухати й на воду

виробнича травма директора маслозаводу: обпікся на молоці [ЛЗ; ЛУ 2002, № 5, 7 лют., с. 8]

обпікся на молоці – дує на водку

Пташине молоко ‘що-небудь найвишуканіше, найприємніше, найбільш бажане’ [ФС І, с. 503]
пташине молоко найчастіше дістається безкрилим [ВШ; СВ 2009, № 31, 20 берез., с. 6]

[ще] [материне] молоко на губах не обсохло ‘хто-небудь дуже молодий, неповнолітній, недосвідчений’ [ФС І, с. 503]
у тебе мед на губах не висох [ЮР; Пер. 1999, № 7, лип., с. 5]

МОНАСТИР
Підвести під монастир ‘обдуривши, накликати біду, поставити кого-небудь в скрутне або незручне становище’ [ФС ІІ, с. 631]; **впасти в розпач**
якщо вас підвели під монастир – не впадайте у розпач: очевидно, ви потрапили до екскурсійної групи [ОП; СВ 2008, № 14, 1 лют., с. 6]

МОРЕ
Море по коліна ‘нічого не страшно комусь, ніщо не лякає кого-небудь’ [ФС І, с. 506]
кому море по коліна, тому мораль трохи вище [ФБ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]
п’яному й калюжа по вуха
п’яному й море по коліно
п’яному і в болоті сухо [ІБо; СВ 2009, № 146, 18 груд., с. 6]
чому тих, кому море по коліна, тягне в калюжу? [ФБ; СВ 2009, № 28, 13 берез., с. 6]

Море по коліна ‘нічого не страшно комусь, ніщо не лякає кого-небудь’ [ФС І, с. 506]; **сідати в калюжу** ‘потрапляти у дуже незручне або смішне становище; зазнавати у чомусь невдачі’ [ФС ІІ, с. 808]
тим, кому море по коліна, не так-то легко вибратися з калюжі [ОД; СВ 2007, № 116, 12 жовт., с. 6]

МОРЯК
Моряк моряка бачить здалека

бандюк бандюка бачить здалеку [ЛЗ; СВ 2006, № 34, 24 берез., с. 6]
брехун брехуна одразу впізнає [ВЧ; МС 1992, с. 15]
даїшник вантажівку бачить здалеченьку [НЧ; В кн. 2005]
дурак дурака бачить здалека
матадора матадор бачить і через забор
рибак рибака бачить здалека
рибак рибака ненавидить напевно
свояк свояка бачить здалека

МОСКВА
Москва сльозам не вірить
Москва не вірить сльозам своїх жертв [АК; ЛУ 2009, № 31, 24 верес., с. 8]

МОТУЗКА
Скільки мотузці не витися, а кінець знайдеться
скільки б мотузка не вилась, та в руках декотрих сучасних правоохоронців вона нескінчення [БП; СВ 2008, № 93, 8 серп., с. 6]
скільки мотузкові не витися, а кінець все одно в мене в руках [ВВ; СВ 2005, № 82, 15 лип., с. 6]

МУДРИЙ
Мудрим ніхто не родився, а навчився
мудрим ніхто не родився, це так сталося

МУЗИКА
Хто платить, той замовляє музику
той, хто має фінаси, замовляє й романси [АКо; СВ 2007, № 113, 5 жовт., с. 6]
у нас музику замовляють ті, хто в ній нічого не тямить [ОП; СВ 1999, № 66, 4 черв., с. 4]
хто платить, той і замовляє оцінки [ВГ; СВ 2006, № 40, 7 квіт., с. 6]
щоб зрозуміти, хто платить, зазвичай досить послухати музику, яку він замовив [ОП; Пер. 2003, № 2, лют., с. 3]

Хто платить, той замовляє музику; грати першу скрипку ‘бути головним у якій-небудь справі’ [ФС І, с. 195]
хто замовляє музику, той часто грає першу скрипку [ВШ; ЛУ 2006, № 16, 27 квіт., с. 8]

Хто платить, той замовляє музику; незалежне розслідування (сталий вираз, поширений у ЗМІ)
хто фінансує незалежне розслідування, той і замовляє його результати [ОП; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]

Хто платить, той замовляє музику; свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками)
хто платить, той і замовляє свободу слова [СК; СВ 2009, № 7, 23 січ., с. 6]

Якщо помирати, то з музикою
якщо грішити, то так, щоб не соромно було покаятись [ОП; СВ 2002, № 2, 4 січ., с. 4]

МУКА
Без муки нема науки
без грошей нема науки

МУХА
Під мухою ‘у нетверезому стані; напідпитку’ [ФС І, с. 515]
не пив би, як слон, то й не ходив би під мухою [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

Робити з мухи слона ‘надто перебільшувати щось, надавати великого значення чому-небудь незначному’ [ФС ІІ, с. 740]
перш, ніж голосувати за слона, перевірте: а чи не зроблений він з мухи? [ВШ; ЛУ 2004, № 42, 28 жовт., с. 8]
той, хто зробив з мухи слона, хай сам його й годує!

НАВЧАННЯ

Важко в навчанні, легко в бою (О. Суворов)

важко в житті – легко в пеклі [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]

важко в лікуванні – легко в раю

важко в лікуванні – легко в труні

важко в навчанні – легко в труні

важко в навчанні, легко в роботі

НАГОРОДА

Нагорода завжди знайде героя (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)

головне − вчасно розподілити подвиги, а нагорода знайдеться [ФБ; ЛУ 2001, № 43 – 44, 29 листоп., с. 12]

НАДІЯ

Жити з надією

хочеш жити з надією – живи з нею! [ГШ; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

Надія вмирає останньою

мабуть, ми дожили до того, що не надія покидає людину остання, а навпаки [ЮС; Пер. 1996, № 6, черв., с. 7]

надія вмирає останньою, а от совість чомусь засинає першою [МЛ; Пер. 2002, № 7, лип., с. 6]

надія покидає людину останньою, гроші – першими [ФБ; Пер. 2000, № 5, трав., с. 13]

надія помирає останньою, здебільшого – не своєю смертю [МЛ; Пер. 2000, № 1, січ., с. 2]

НАЙГІРШЕ

Найгірше позаду

для карася на сковорідці й найгірше вже позаду [ВН; Пер. 1996, № 3, берез., с. 1]

НАРОД

Виходити з народу ‘людина робітничого чи селянського походження’

вийшли ми всі з народу, та не всі з ним залишилися [ЮР; Пер., 1995, № 23 – 24, с. 2]
спочатку все належало народу, тепер – тим, хто вийшов із народу [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]
хто вже вийшов із народу, того назад не заманити [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовтн., с. 8]

Виходити з народу ‘людина робітничого чи селянського походження’; **вовча зграя** (де кожний сам за себе, банда)
вийшов із народу і приєднався до вовчої зграї

Виходити з народу ‘людина робітничого чи селянського походження’; **піти з торбою** (жебракувати, просити милостиню)
вийшов із народу і пішов у народ. Цього разу з торбою [ЛК-З; Пер., 1999, № 11, листоп., с. 7]

Кожен народ має ту владу, на яку він заслуговує; кожна кухарка повинна навчитися керувати державою (В. І. Ленін)
кожен народ має тих кухарок, яких він заслуговує [ОП; ЛУ 1999, № 13 – 14, 1 квіт., с. 12]

НАХАБСТВО
Нахабство – друге щастя
якщо нахабство – друге щастя, то що ж тоді перше? [БР; Пер. 2006, № 1, січ., с. 11]

НЕБЕСА
Підносити (піднімати) до небес ‘надмірно вихваляти, розхвалювати кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 638]; **на голову** ‘на шкоду, біду кому-небудь’ [ФС І, с. 186]
той, кого підносять до небес, обов’язково впаде на нашу голову [ФБ; ВС 2010, № 91, 6 серп., с. 6]

НЕДОСІЛ
Недосіл – на столі, пересіл – на голові
недосіл на столі. А недовклад м’яса в сумці кухаря [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]

НЕМАЄ

Чого нема, того нема

чого нема – того не приховаєш [ОП; ЛУ 1998, № 26, 25 черв., с. 8]

чого нема, того на сани не покладеш

НЕРВИ

Грати на нервах ‘дратувати кого-небудь’ [ФС І, с. 195]

нерви – це інструмент, на якому може грати хто завгодно [ЛК-З; Пер. 2000, № 11, листоп., с. 11]

якщо на ваших нервах часто грають, беріть за це плату [АТ; Пер. 1999, № 7, лип., с. 13]

НИТКА

Білими нитками шитий ‘невміло, погано замаскований, виконаний і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 963]

шито білими нитками, але якими міцними! [МЛ; Пер. 1999, № 1, січ., с. 2]

Білими нитками шитий ‘невміло, погано замаскований, виконаний і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 963]**; вилами по воді писано**

це все шите по воді білими вилами

Куди нитка, туди й голка

де совок – там і сміття

куди баран, туди й вівця [ВЧ; МС 1992, с. 8]

куди ніч, туди й день

куди пан з грошима, туди й жебрак з протягнутою рукою [АСе; СВ 2010, № 29, 12 берез., с. 6]

куди я, туди й ти

Куди нитка, туди й голка; яблуко від яблуні далеко не падає

куди яблуко, туди й яблуня

Роздягати до останньої нитки ‘викривати справжню суть кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 749]; **аріаднина нитка (провідна нитка)** ‘те,

що дає правильний напрямок, допомагає знайти правильний шлях за яких-небудь обставин' [ФС II, с. 549]
може, нас роздягають до останньої нитки, аби ми змогли вийти по ній з лабіринту [ФБ; Пер. 1995, № 18, с. 1]

НІС
Блищати під носом 'бути недосвідченим, невпевненим у собі'
у новобранця повинні блищати бляха і ґудзик, а не під носом [ЛЗ; Пер. 2009, № 6, черв., с. 13]

Водити за ніс 'обдурювати кого-небудь, не виконуючи обіцяного або приховуючи щось' [ФС I, с. 142]
курси водіння за носа [НС; Пер. 2009, № 6, черв., с. 10]
якщо водять за ніс, значить, ти − безрукий [ЮБ; ЛУ 2006, № 40, 19 жовт., с. 8]

Водити за ніс 'обдурювати кого-небудь, не виконуючи обіцяного або приховуючи щось' [ФС I, с. 142]; **дерти носа** 'пихато поводитися, чванитися, зазнаватися' [ФС I, с. 232]
водити за ніс легше того, хто його задирає [МФ; Пер. 1998, № 6, черв., с. 13]

Залишитися з носом 'зазнати невдачі, неприємності і т. ін.' [ФС I, с. 434]; **золоті гори [обіцяти]** 'надто багато' [ФС I, с. 189]
як тут не залишитися з носом, коли тобі обіцяють золоті гори! [ОП; СВ 2005, № 11, 28 січ., с. 4]

Тримати (держати) ніс (носа) за вітром (по вітру) 'діяти несповідано, безпринципно, змінюючи свої переконання і поведінку відповідно до обставин' [ФС II, с. 897]
тримав постійно носа за вітром, доки нежить не схопив [ПСа; Пер. 2009, № 6, черв., с. 10]

НОВЕ
Нове − це добре забуте старе (Джефрі Чосер)

наше нове майбутнє − це добре забутий феодалізм [ОП; ЛУ 2001, № 37, 11 жовт., с. 8]
усе мертве – це добре убите живе!
усе нове – це добре одягнене старе
усе нове – це незабуте старе
усе нове – це погано забуте старе

НОГИ

Іти в ногу ‘погоджувати з ким-, чим-небудь свої дії, погляди’ [ФС І, с. 352]
і мости руйнуються від того, що всі йдуть у ногу [ФБ; Пер. 1995, № 18, с. 1]
ішов у ногу з часом, але здебільшого на „чотирьох”… [ВВар; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]
так поспішав іти в ногу з життям, що й ногу зламав [СП; СВ 2000, № 51, 28 квіт., с. 4]
щоб іти в ногу з нашим часом, треба бути маятником [ЮС; Пер. 1996, № 1, січ., с. 2]
щоб іти в ногу з часом, потрібні не ноги, а голова [ЮМ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 2]

Іти в ногу ‘погоджувати з ким-, чим-небудь свої дії, погляди’ [ФС І, с. 352]; **плутатися (вертітися) під ногами** ‘заважати, набридати кому-небудь своєю присутністю, своїми діями’ [ФС ІІ, с. 648]
багато з тих, хто вважає, що йде в ногу з часом, просто плутається у нього під ногами [МЛ; Пер. 1995, № 11, с. 4]

Іти в ногу ‘погоджувати з ким-, чим-небудь свої дії, погляди’ [ФС І, с. 352]; **ставити на коліна** ‘примушувати когось підкоритися’ [ФС ІІ, с. 857]
не можна йти в ногу з життям, ставлячи освіту на коліна [ЛЗ; Пер. 1999, № 8, серп., с. 6]

Лінивого й ноги не носять
лінивого й мерседес не везе

На широку ногу ‘розкішно, багато, без будь-яких обмежень’ [ФС ІІ, с. 556]
живемо на широку ногу. Але... босу [ГШ; Пер. 1998, № 6, черв., с. 3]
щоб жити на широку ногу, треба мати вузький погляд [ПКу; СВ 1999, № 57, 14 трав., с. 4]
який розмір взуття носять ті, хто живе на широку ногу? [ВВов; ЛУ 1999, № 24, 17 черв., с. 8]

Нога людська не ступала ‘нікого не було, ніхто не ходив, не жив де-небудь’ [ФС ІІ, с. 553]
таке враження, що в багатьох наших судах ще не ступала нога правосуддя [СК; СВ 2008, № 141, 28 листоп., с. 6]

Нога людська не ступала ‘нікого не було, ніхто не ходив, не жив де-небудь’ [ФС ІІ, с. 553]; **на широку ногу** ‘розкішно, багато, без будь-яких обмежень’ [ФС ІІ, с. 556]
куди ще не ступала нога людини, котра живе на широку ногу? [ФБ; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]

Ноги не буде ‘уживається для вираження погрозливого запевнення в тому, що хто-небудь ніколи не прийде до когось або кудись’ [ФС І, с. 61]
і ноги моєї більше не буде в твоєму серці [ОП; ЛУ 2002, № 24, 27 черв., с. 8]

Перевертати з ніг на голову ‘різко змінювати, робити що-небудь зовсім іншим, не таким, як було’ [ФС ІІ, с. 614]
щоб ніхто не здогадався, що в наших головах, ми перевернули все з ніг на голову [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

Плутатися (вертітися) під ногами ‘заважати, набридати комусь-небудь своєю присутністю, своїми діями’ [ФС ІІ, с. 648]; **носити на руках** ‘дуже добре ставитися, виявляти велику увагу до кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 558]
аби жінка не плуталась під ногами, чоловік мусить носити її на руках [ФБ; Пер. 2004, № 9, верес., с. 5]

Стати (звестися, піднятися, спинатися) на ноги ‘підрости, зробитися дужим, самостійним’, [ФС ІІ, с. 859]; **іти з гордо піднятою головою** ‘поводитися сміливо, відверто висловлювати свої думки’
якби свині знали, яке свинство притаманне людям, вони б давно звелися на задні ноги й ходили з гордо піднятими головами [БР; Пер., 2010, № 7, лип., с. 5]

Стати (звестися, піднятися, спинатися) на ноги ‘підрости, зробитися дужим, самостійним’, [ФС ІІ, с. 859]; **ставати на диби** ‘не погодитися з чим-небудь, запротестувати’, [ФС ІІ, с. 859]
не звівшись на ноги – не ставай дибки! [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

Стати (звестися, піднятися, спинатися) на ноги ‘підрости, зробитися дужим, самостійним’ [ФС ІІ, с. 859]; **ходити по руках** ‘від одного потрапляти до іншого, бути в користуванні то одного, то другого’ [ФС ІІ, с. 931]
на ноги стають не для того, аби піти по руках [ФБ; ЛУ 2004, № 22, 10 черв., с. 8]

Стелитися під ноги ‘догождати кому-небудь, принижуючись та втрачаючи людську гідність’ [ФС ІІ, с. 861]
не стелися під ноги, і об тебе не будуть їх витирати [АК; ЛУ 2009, № 31, 24 верес., с. 8]

У ногах правди нема (немає) ‘уживається як примовка при запрошенні сідати’ [ФС ІІ, с. 546]
у ногах правди нема, у ногах – спокуса [ФБ; ЛУ 2005, № 21, 2 черв., с. 8]
у ногах правди немає – правда в кулаках [ВІ; ЛУ 2007, № 3, 25 січ., с. 8]
у ногах правди немає, а в ногах справжньої жінки – мужчина [ФБ; ЛУ 2006, № 44, 16 листоп., с. 8]
у рогах правди немає

хіба жінка з такими ногами скаже, що в ногах правди немає? [ОП; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]
якщо правди немає вище, то нічого дивного, що її і в ногах немає [МЛ; Пер. 1999, № 5, трав., с. 2]

У ногах правди нема (немає) ‘уживається як примовка при запрошенні сідати’ [ФС ІІ, с. 546]; **вовка ноги годують**
про те, що у ногах немає правди, вовк заявив тільки тоді, коли вони перестали годувати його [МЛ; Пер. 1999, № 9, верес., с. 2]

У ногах правди нема (немає) ‘уживається як примовка при запрошенні сідати’ [ФС ІІ, с. 546]; **стояти за правду** ‘обстоювати правдиві факти’
в ногах правди нема, коли стоїш за правду [ВШ; СВ 2005, № 32, 18 берез., с. 5]

НУЛЬ
Нуль без палички ‘нічого не вартий, не має ніякої ваги, ніякого значення’ [ФС ІІ, с. 560]
нуль без палочки – це нуль у молодості [АТ; Пер. 2000, № 7, лип., с. 14]

Починати з нуля ‘розпочинати якусь справу з самого початку’
інфляція примушує щодня починати з нуля [ЮР; Пер., 1996, № 6, черв., с. 3]

О о

ОБІЦЯНКА
Виконувати обіцянки
найважчий час – час виконання обіцянок [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]

Годувати обіцянками (жданиками, пожданиками) ‘неодноразово обіцяти зробити що-небудь, але не виконувати обіцяного’ [ФС І, с. 179]

скільки народ обіцянками не годуй – йому все мало

ОБЛИЧЧЯ

Мати своє обличчя (лице) ‘відрізнятися від інших подібних предметів, явищ і т. ін.; бути оригінальним’ [ФС I, с. 475]

не мав свого обличчя, тому не міг себе знайти навіть у дзеркалі [ВКол; СВ 2007, № 80, 20 лип., с. 6]

ОБЛУПЛЕНИЙ

Як облупленого (знати) ‘дуже добре, до найменших дрібниць’ [ФС II, с. 571]

як шкода, що нас знають тільки як облуплених [МЛ; Пер. 2009, № 6, черв., с. 7]

ОГОРОД

В огороді бузина, а в Києві дядько

в огороді бузина посохла, і дядька в Києві нема

впійманий на городі з бузиною − не злодій, бо у нього в Києві дядько [ГЯ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]

на городі бузина, а дядько... в Канаді [ОСу; Пер. 1995, № 5, с. 4]

на городі бур’яни, а в Києві дядько [ВЧ; МС 1992, с. 63]

у газеті – бузина, чекаємо на дядька

В огороді бузина, а в Києві дядько; пусто в голові

на городі бузина, а в голові пусто [ВЧ; МС 1992, с. 16]

ОДЯГ

Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму

гостей зустрічають по одягу, а проводжають – по морді!

зустрічають по вбранні, проводжають – по гаманцю

зустрічають по одежі, проводжають, як нудиста [ВКо; Пер. 2003, № 7, лип., с. 2]

зустрічають по одежі. Проводжають по кишенях [МЛ; Пер. 1998, № 10, жовт., с. 2]

зустрічають по одягу, а до розуму може й не дійти

зустрічають по одягу, а потім ніяк не можуть випровадити [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]

зустрічають по одягу, а проводжають зранку…
зустрічають по одягу, а проводжають, як можуть
зустрічають по одягу, а проводжають, як прийдеться
людину зустрічають за вченим ступенем, а проводжають за розумом [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]
по башлику зустрічають, по шашлику – випроводжають
по одягу зустрічають і проводжають, а по розуму тільки гроші платять

Не одяг прикрашає людину, а розум
не одежа красить людину, а невисохла фарба на лавці [ОП; СВ 2006, № 23, 24 лют., с. 6]
не портфель прикрашає людину, а його наповнення [ОП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]
не роги прикрашають чоловіка

ОКО
Бачили очі, що купували, їжте, хоч повилазьте
бачили очі, та розуму забракло
бачили очі що купували, тепер хоч лусни

Відкрити очі ‘показувати, розказувати усю правду про що-небудь’ [ФС І, с. 122]
якщо нам на все відкривають очі, ми вийдемо на перше місце в світі за кількістю заїк [ФБ; Пер. 2004, № 6, черв., с. 14]

Відкрити очі ‘показувати, розказувати усю правду про що-небудь’ [ФС І, с. 122]; **закривати рота** ‘замовкати’ [ФС І, с. 318]
коли він відкриває тобі очі, не закривай йому рота [РК; Пер. 2006, № 7, лип., с. 2]

Впадати у вічі ‘хто-небудь помічає, бачить, звертає увагу на когось, щось’ [ФС І, с. 147]
бідність кидається у вічі, багатство – відразу б’є в голову [МЛ; ЛУ 2005, № 32, 18 серп., с. 8]

якщо скромність впадає в очі – бережи їх [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

Двоїтися в очах ‘нечітко, невиразно сприйматися зором (від утоми, слабості і т. ін.)’ [ФС І, с. 225]
скільки треба пити, аби зарплатня двоїлася в очах? [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

Заплющувати очі ‘навмисне не помічати чого-небудь, не звертати уваги на щось’ [ФС І, с. 316]
життя вчиться у смерті на все заплющувати очі [ФК; Пер. 2002, № 8, серп., с. 4]
нащо сонце тому, хто на все заплющує очі? [ФБ; ЛУ 2005, № 11, 24 берез., с. 8]

Їсти очима ‘невідривно, пильно дивитися на кого-небудь, виявляючи при цьому певні почуття (любові, неприязні, ненависті)’ [ФС І, с. 357]
бійся укусу того, хто їсть очима
він її поїдав очима, вона його також гризла [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]
коли їси очима, маєш ту перевагу, що на ціни можна й не звертати увагу [ВЧ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 6]
коли їси очима, не плямкай віями [ФБ; Пер. 2002, № 5, трав., с. 2]
нічого їсти? Їж очима начальство [ЮРя; ЛУ 2007, № 47, 15 листоп., с. 8]
справжній мужчина, навіть коли їсть борщ, очима поїдає жінку! [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
хоч і був на дієті, а начальство „поїдав” очима

Не вірити своїм (власним) очам ‘бути надзвичайно здивованим, побачивши що-небудь’ [ФС І, с. 131]
поясніть, коли нам не треба вірити своїм очам: коли нам показують ваші податкові декларації чи коли ми бичимо ваші розкішні лімузини та вілли?! [ОП; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]

Око за око ‘уживається для вираження прагнення помститися за вчинене зло, несправедливість, образу і т. ін.; відплата тим самим’ [ФС II, с. 585]
звичайно, багато з нас згодні на нічию: око за око, зуб за зуб [ФБ; Пер. 1996, № 9, верес., с. 5]

Очей у Сірка позичати ‘втратити почуття сорому, власної гідності’ [ФС II, с. 662]
був вічно у позичках... у Сірка очей [ЛЗ; СВ 2005, № 35, 25 берез., с. 5]
зі скарги: „Позичив у Сірка очі і досі не віддав” [ВМ; Пер. 2002, № 1, січ., с. 13]
позичив у Сірка очі на період виборчої кампанії, але так вони йому сподобались, що забув повернути їх власникові [ВБ; СВ 2010, № 67, 11 черв., с. 6]
сміливо позичав у Сірка очі: знав, що повертати не доведеться [ЛЗ; СВ 2006, № 49, 28 квіт., с. 6]
той, хто позичив у Сірка очі, відповідно й дивиться на світ [ПКу; СВ 1999, № 57, 14 трав., с. 4]

Очі б не бачили, вуха не чули б
стань на крок далі, щоб очі мої тебе не бачили! [ВКри; Пер. 2002, № 7, лип., с. 15]

Очі б не бачили, вуха не чули б; сидіти на Олімпі ‘перебувати в стані ейфорії у зв’язку з перемогою’
сиділи б собі на Олімпі, щоб і очі мої вас не бачили! [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

Очі бояться, а руки роблять
очі бояться, а руки – крюки

Очі – дзеркало душі (лице – дзеркало душі (Цицерон))
головне дзеркало людини – очі оточуючих
очі – дзеркало душі... Та ще більше дзеркало – язик! [ОСу; Пер. 1995, № 19, с. 1]

у нормальної людини дзеркало душі – очі, а в солдата ноги! [ПС; Пер. 2002, № 9, верес., с. 14]

Очі завидющі ‘хтось дуже жадібний, заздрісний, ненаситний’ [ФС ІІ, с. 598]; **руки загребущі** ‘хто-небудь дуже заздрісний, жадібний, прагне до наживи’ [ФС ІІ, с. 760]
очі завидющі, руки загребущі. Це не прислів’я, це – портрет [НС; Пер. 2009, № 6, черв., с. 10]

Очі на лоб вилазать ‘хто-небудь виявляє велике здивування, дуже вражений чимось’ [ФС ІІ, с. 597]
купив окуляри за таку ціну, що аж очі на лоб повилазили [ВВ; СВ 1998, № 128, 23 жовт., с. 4]

У чужому оці бачиш пилинку, а у своєму дрючка не помічаєш
у чужому оці бачиш пилинку, а на своїй голові й рогів не помічаєш [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]

ОКУЛЯРИ
Дивитися крізь рожеві окуляри ‘не помічати вад, недоліків у кого-небудь або в чомусь, бачити в комусь – чомусь тільки позитивне; ідеалізувати когось, щось’ [ФС І, с. 237]
а може, наші рожеві окуляри трохи змінили відтінок? [ФБ; ЛУ 2005, № 47, 24 листоп., с. 8]
очкова Змія в рожевих окулярах [ЛЗ; Пер. 2001, № 1, січ., с. 10]

ОРЕЛ
Не вчи орла літати, а солов’я – співати
не вчи орла літати, як сам ще з яйця не вилупився
не вчіть орла літати, а мужика землю орати [ІБо; СВ 2010, № 64, 4 черв., с. 6]
порозумілися: він попросив, щоб той не вчив рибу плавати. А той його – щоб не вчив орла літати [ПСа; Пер. 2009, № 6, черв., с. 10]

ОХОТА

Без охоти нема роботи
без грошей нема роботи
без охоти не скоро йдуть до роботи
чом нема у нас охоти до домашньої роботи

ПАЛЕЦЬ
Дивитися крізь пальці ‘свідомо не звертати уваги на що-небудь недозволене, навмисне не помічати чогось недозволеного в чиїх-небудь діях, вчинках’ [ФС І, с. 235]; **дивитися крізь ґрати** ‘про позбавлену волі людину’
тому, хто звик на все дивитися крізь пальці, легше потім звикати дивитися крізь ґрати [ВВов; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

Іти крізь пальці ‘швидко або марно, без усякої користі втрачатися, витрачатися’ [ФС ІІ, с. 879]
скільки в нас пройшло крізь пальці до власної кишені? [ФБ; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]

Не клади палець у рот ‘хто-небудь такий, з яким слід бути обережним, бо може скористатися помилкою, промахом іншого’ [ФС І, с. 378]
підлабузникові пальці в рот не клади – оближе [БСт; Пер. 2006, № 2, лют., с. 13]

Обвести кругом пальця ‘спритно обдурити, перехитрити кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 563]
коли надіваєш нареченій на палець обручку, подумай: а чи не обводиш себе навколо пальця? [ВВ; СВ 1998, № 65, 29 трав., с. 4]

Попадати пальцем в небо ‘сказати чи зробити що-небудь невлад, помилитися у поясненні чи визначенні чогось’ [ФС ІІ, с. 674]
попав пальцем у небо − встромляй далі

ПАЛИЦЯ

Вставляти палиці в колеса ‘перешкоджати, заважати комунебудь у здійсненні чогось’ [ФС І, с. 154]

встромляти палиці в колеса – це не наш метод, наш – поцупити колеса [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]

куди вставляли палиці до винайдення колеса? [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

як хотілось би вставити в колеса палиці, та от біда – хтось зняв усі колеса [ОП; СВ 2010, № 70, 18 черв., с. 6]

ПАЛЬМА

Пальма першості ‘перше місце як наслідок переваги комунебудь за якимись показниками у чомусь’ [ФС ІІ, с. 605]

не кожна пальма першості дає кокоси [СЄЛ; Пер. 1998, № 8, серп., с. 15]

Пальма першості ‘перше місце як наслідок переваги комунебудь за якимись показниками у чомусь’ [ФС ІІ, с. 605]; **пожинати плоди** ‘користуватися наслідками праці, діяльності і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 661]

одним належить пальма першості, інші зривають з неї плоди [ВПо; ЛУ 1998, № 34-35, 17 верес., с. 12]

ПАЛЬЦІ

Як свої п’ять пальців (знати) ‘дуже добре, досконало’ [ФС ІІ, с. 725]

знав наречену, як свої п’ять пальців, але не знав, що в неї вони всі вказівні [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовтн., с. 8]

ПАМ’ЯТЬ

Вічна пам’ять ‘уживається як побажання завжди пам’ятати померлого, переважно за хороші справи’ [ФС ІІ, с. 606]

вічна пам’ять вкладам, які нас передчасно покинули [ЛК-З; ЛУ 2002, № 42, 21 листоп., с. 8]

Світла пам'ять ‘уживається для вираження позитивного ставлення при згадці про померлого’ [ФС II, с. 607]; **темне минуле** ‘факти біографії, які людина хоче приховати’; ‘життя у класовому суспільстві (згідно з ідеологією прихильників Комуністичної партії)’
світла пам'ять про темне минуле назавжди залишиться в наших серцях [МТ; Пер. 1995, № 17, с. 1]

ПАН
[або] пан, або пропав ‘домогтися всього бажаного чи все втратити’ [ФС II, с. 607]
або падишах, або осел

ПАПІР
Папір усе витримує (Цицерон); **папір не червоніє**
папір усе стерпить, а людина – тим паче [ОП; СВ 1996, № 101, 23 серп., с. 4]
папір усе стерпить, тим більше, коли він туалетний [ФБ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 11]
якщо папір може все витримати, то що вже говорити про ефір [МЛ; Пер. 2001, № 6, черв., с. 2]

ПАСОК
Підтягувати (затягувати) паски ‘бути напівголодним, недоїдати’ [ФС II, с. 640]
для простих людей теж багато робиться, аби вони затягнули на собі паски ще тугіше [ОП; СВ 2007, № 45, 20 квіт., с. 6]
зараз усі затягнуть паски: народ – собі, керівництво – народу [ОП; ЛУ 1999, № 13 – 14, 1 квіт., с. 12]
затягуємо паски на шиї [ОП; СВ 1995, № 56, 13 трав., с. 4]
легше затягнути пояси мільйонам людей, ніж одному олігарху [ОП; СВ 2008, № 147, 12 груд., с. 6]
розперезалися злочинці, а паски затягують зубожілі [ЛЗ; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]
розперізуються одні, а пояси затягують інші [ЛЗ; СВ 2005, № 35, 25 берез., с. 5]

у Новому році всім доведеться ще тугіше затягувати паски: одним на животах, іншим на мішках з грішми [БС; СВ 1998, № 8, 10 січ., с. 4]
чи жінка затягне в ліжко того, хто затягував пояс? [ФБ; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]
чим виховувати дітей, якщо ми так туго затягли паски? [ФБ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]

Підтягувати (затягувати) паски ‘бути напівголодним, недоїдати’ [ФС ІІ, с. 640]; **залишитися без сорочки** ‘дійти до крайнього зубожіння, до важкої скрути’ [ФС І, с. 310]
чи варто затягувати ремінь, коли вже штанів немає? [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

ПЕКЛО
Пекло стало раєм
а коли в пеклі закінчується опалювальний сезон, воно стає раєм? [ФБ; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

ПЕНСІЯ
Смішна пенсія ‘мала пенсія’
ніщо не робить старість такою сумною, як смішна пенсія [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

ПЕРЕМАГАТИ
Завжди перемагає найсильніший
виживає не той, хто сильніший, а той, хто слизькіший [НС; Пер. 2009, № 6, черв., с. 10]
завжди перемагає найсильніший, інша справа – кого судді вважатимуть за найсильнішого [ОП; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]

ПЕРЕМОГА
Головне не перемога, а – участь
головне не перемога, а – велике задоволення
головне не перемога, а – любов

Зробити хибний крок; опинитися на Олімпі (вершина успіху)
один твій хибний крок − і ти на Олімпі [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

ПЕРЕМОЖЕЦЬ
Переможців не судять (Катерина II)
переможців не судять – судять переможці
переможців не судять – у них вчаться
переможців не судять: уся судова система в їхніх руках [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]
переможців нібито не судять, але на допінг-контроль запрошують [ВМ; Пер., 2005, № 4, квіт., с. 13]
якщо переможців не судять, значить це ще не правова держава [БР; Пер., 2005, № 7, лип., с. 11]
якщо переможців не судять, отже, перемогло беззаконня [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 трав., с. 8]

ПЕРЕРВА
Між першою та другою перерва невеличка (сталий вираз, уживаний в усному мовленні)
кролик: „Між першою та другою перерва невеличка”

ПЕРО
Написане пером не вирубаєш сокирою
дрова рубати – не пером писати [ОЛе; СВ 2000, № 74, 7 лип., с. 4]
іноді об написане пером пощербиш не одну сокиру [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
написане пером вирубують сокирою
написане пером не витягнеш волом
те, що написане пером, сокирою не вирубаєш, але можна переписати іншим пером [ОД; СВ 2006, № 131, 10 листоп., с. 6]
те, що не вирубати сокирою, буде скорочено пером редактора [ОХ; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]
що заведене пером, не виведеш і волом [ВЧ; МС 1992, с. 54]

ПЕЧІНКИ

Сидіти (стояти) в печінках ‘набридати, надокучати кому-небудь’ [ФС ІІ, с. 802]
ви в мене в кишках по горло сидите! [ВВ; СВ 2005, № 14, 4 лют., с. 4]
одні живуть у серцях людей, інші – в печінках [ЛЗ; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]
у серці чоловіка завжди знайдеться місце для тієї, хто йому печінку гризтиме [ФБ; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]
усі будемо жити: хто в серцях, хто в печінках [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

ПИТАННЯ
Ставити питання ребром (руба) ‘ставити питання про що-небудь або заявляти щось відверто, прямо, принципово, категорично, з усією рішучістю’ [ФС ІІ, с. 857]
різник поставив питання ребром... І приватизував м’ясокомбінат [ЛЗ; Пер. 1996, № 2, лют., с. 8]
ставлю питання ребром: або ми будемо, або не без цього [МБа; СВ 2009, № 140, 4 груд., с. 6]

ПІРАМІДА
Фінансові піраміди (сталий вираз, уживаний фінансистами)
з появою фінансових пірамід з’являються і нові фараони [ЛЗ; Пер., 1999, № 2, лют., с. 3]
у фінансових пірамід – свої фараони [ЛЗ; Пер. 2009, № 9, верес., с. 13]
фінансові піраміди першими покидають фараони [МЛ; Пер., 2000, № 6, черв., с. 2]

ПІСНЯ
Лебедина пісня ‘останній (переважно найзначніший) твір, вияв таланту або здібностей, діяльності і т. ін. кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 642]
встигнути б отримати гонорар за лебедину пісню! [БР; ЛУ 2005, № 4, 3 лют., с. 8]
гонорар за лебедину пісню виплачують посмертно [АК; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

ПІТ

До десятого (сьомого) поту ‘до крайньої, граничної втоми’ [ФС II, с. 684]

напрацювався до сьомого поту, поки черга дійшла до компоту [РЖ; Пер. 2005, № 6, черв., с. 11]

У піт кинути ‘хто-небудь перебуває в стані хвилювання, напруження, внутрішнього збудження’ [ФС I, с. 369]; **застукати на гарячому** ‘викрити кого-небудь, підстерігши його на місці злочину або чомусь осудливому, протизаконному і т. ін.’ [ФС I, с. 149]

як правило, у холодний піт кидає саме тих, котрих застукують на гарячому [БС; Пер. 1997, № 8, серп., с. 3]

Чужим потом не нагрієшся; гріти руки ‘наживатися на чужому, нечесно, незаконно збагачуватися’ [ФС I, с. 198]

чужим потом не нагрієшся. Але руки „нагріти” можна [ЛЗ; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]

ПІТИ

Піти по-англійськи ‘не прощаючись, непомітно’

молодість пішла від неї по-англійськи – не попрощавшись [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

товариство покидав по-англійськи, але з перекладачкою [ФБ; Пер. 2009, № 7, серп., с. 2]

ПЛАВАТИ

Плавати мілко (на мілкому) ‘не мати достатніх здібностей, знань, сил, досвіду і т. ін. для якої-небудь справи’ [ФС II, с. 644]

„Мілко плаваєш” – булькнула сокира колоді, ідучи на дно [РК; Пер. 2009, № 10, жовт., с. 3]

ті, що мілко плавають, як правило, хлюпаються поблизу начальницьких берегів [БС; Пер. 2000, № 7, лип., с. 4]

ПЛАТИТИ

За все треба платити

за все потрібно платити. Та найдорожче коштує власна дурість [ОСу; Пер. 1995, № 18, с. 9]
за все треба платити, а тим паче за те, щоб не платити [ОП; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]
за все треба платити: вони країну роздерибанили, а народ тепер за це платить [ОП; СВ 2005, № 14, 1 лют., с. 6]
кажуть, за все треба платити, але не кажуть, де на все це брати гроші... [ОП; ЛУ 2003, № 9, 27 лют., с. 8]
платити треба за все. Але ж не всім [СК; СВ 2007, № 128, 9 листоп., с. 6]

ПЛАТОН
Платон мені друг, та істина дорожча (Аристотель); **істина у вині** (Омар Хайам)
Платон мені друг, але істина – у вині

ПЛЕЧЕ
Перекладати на чужі плечі ‘звільняти себе від роботи, відповідальності і т. ін., обтяжуючи цим іншого’ [ФС ІІ, с. 617]
не перекладай з себе проблеми твоєї дружини [ОП; ЛУ 2005, № 24, 23 черв., с. 8]

Перекладати на чужі плечі ‘звільняти себе від роботи, відповідальності і т. ін., обтяжуючи цим іншого’ [ФС ІІ, с. 617]; **не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні** (Б. Франклін)
ніколи не перекладай на чужі плечі те, що можеш вкрасти сам [НС; СВ 2009, № 4, 16 січ., с. 6]

Рубати з плеча ‘говорити, діяти різко, категорично’ [ФС ІІ, с. 763]
не рубай з плеча, без голови залишишся

Тендітні жіночі плечі (сталий вираз, поширений у ЗМІ, усному мовленні); **виносити на горбу** ‘узяти усі турботи на себе’
якби не тендітні жіночі плечі, чоловікові довелося б усе виносити на своєму горбі [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

ПЛЯМА

Темна пляма ‘що-небудь негативне, яке ганьбить кого-, що-небудь’ [ФС ІІ, с. 649]

темні плями майбутнього закладаються вже сьогодні [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]

ПОБАЧИТИ

Краще один раз побачити, ніж сім почути

краще бути один раз орлом, чим все життя вороною [ОЛе; СВ 2000, № 74, 7 лип., с. 4]

краще військо ослів на чолі з левом, ніж військо левів на чолі з ослом [ГКор; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]

краще двічі дорогу спитати, аніж раз заблукати [ІМе; СВ 2010, № 82, 16 лип., с. 6]

краще жахливий кінець, чим безкінечний жах [ОП; СВ 1999, № 60, 21 трав., с. 4]

краще знати одне ремесло добре, аніж кілька погано [ГП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]

краще один раз побачити, ніж почути й оглухнути [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]

краще один раз посміятися усім разом, ніж тридцять раз поодинці

краще один раз почути на базарі, ніж десять разів дивиться по ТБ [ВШа; СВ 2003, № 153, 30 груд., с. 6]

краще поволі та гарно, ніж швидко та погано [ІМе; СВ 2010, № 82, 16 лип., с. 6]

краще раз сказати правду, ніж постійно до неї закликати [ВГ; СВ 2004, № 148, 10 груд., с. 4]

краще сто разів почути, як у нас усе поліпшується, аніж, боронь Боже, хоча б раз побачити [ОП; ЛУ 2002, № 6, 10 лют., с. 8]

краще яйце сьогодні, ніж завтра [ЛСу; СВ 2009, № 151, 30 груд., с. 6]

Краще один раз побачити, ніж сім почути; сім разів відмір, один − відріж

краще раз побачити, ніж сім раз відміряти

ПОВЕСТИСЯ

З ким поведешся, від того й наберешся (Сенека)

з ким поведешся, від того й завагітнієш

з ким поведешся, з тим і наберешся

з ким поведешся, з тим і похмелишся

з ким поведешся, з тим і розведешся [ОП; СВ 2006, № 23, 24 лют., с. 6]

з ким поведешся, так тобі й треба

з ким позіхаєш, того не покохаєш [ВКол; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]

з ким пристанеш, таким сам станеш

з ким тільки не поведешся, щоб набратися

з тобою поведешся – проблем не обберешся

у кого наберешся, той хай і лікує

З ким поведешся, від того й наберешся (Сенека); **катюзі по заслузі**

з ким поведешся, з тим і одержиш по заслузі [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

З ким поведешся, від того й наберешся (Сенека); **третій зайвий**

з ким поведешся, від того і третій зайвий

ПОГЛЯД

З першого погляду ‘відразу ж’ [ФС II, с. 657]

бережіть на курорті час! Закохуйтеся з першого погляду [ВМ; ЛУ 2005, № 10, 17 берез., с. 8]

жінки готові кохати з першого погляду, а чоловіки при першій можливості [ВКор; СВ 1997, № 95, 8 серп., с. 4]

закохатися з першого погляду − це ж скільки часу й коштів заощаджується! [ВМ; ЛУ 2004, № 13, 1 квіт., с. 8]

кохання з першого долара [ОП; СВ 2003, № 142, 4 груд., с. 4]

кроти не вірять у кохання з першого погляду [ЛЗ; Пер., 2006, № 4, квіт., с. 6]

на перший погляд існує і кохання з першого погляду [ІТ; СВ 1997, № 32, 14 берез., с. 4]

ПОГОДА

Роботи погоду ‘вирішально впливати на що-небудь, бути визначальним’ [ФС ІІ, с. 740]

іноді погоду робить той, хто нічого не робить [СП; СВ 2000, № 51, 28 квіт., с. 4]

робив погоду на передвиборній спекоті

чому погоду роблять, а мікроклімат – створюють? [ФБ; Пер. 1995, № 14, с. 6]

шеф створює мікроклімат, а його секретарка робить погоду [ФБ; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

ПОДАРУНОК

Подарунок назад не беруть

подарунок назад не беруть − подарунок назад виманюють

ПОДИХ

Переводити подих ‘робити коротку перерву, короткий перепочинок в чому-небудь’ [ФС ІІ, с. 615]

якщо дві жінки мовчать, вони переводять подих [ЮМ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 2]

ПОЕТ

Поет від Бога

є поети від Бога, а є божки від поезії [ФБ; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]

є поети від Бога, а є – від Івана Івановича [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]

Поетами народжуються, ораторами стають (Цицерон)

олігархами не народжуються, та і яка ж мати схоче мати такого синка?! [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Поетом можеш ти не бути, громадянином бути зобов’язаний (М. Некрасов)

громадянином можеш ти і не бути, але мужчиною бути зобов'язаний [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 4]
жінка, звичайно, може мужчину ненавидіти, Але сподобатися йому зобов'язана [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]
жінок можеш ненавидіти, але не можна їх не кохати [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]
керівництво можеш і не любити, але вихваляти його зобов'язаний! [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]
красунею жінка може і не бути, але найкращою − зобов'язана! [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
маніяком можеш ти не бути, а сексуальним бути зобов'язаний
письменником ти можеш і не бути, але отримати яку-небудь літературну премію зобов'язаний [ОП; ЛУ 1999, № 47-48, 30 груд., с. 8]
поетом можеш ти не бути, а податки платити зобов'язаний
поетом можеш ти не бути, але живи по-людськи
поетом можеш ти не бути, але проголосувати – зобов'язаний
поетом ти можеш бути, але пожаліти своїх читачів зобов'язаний [ОП; ЛУ 2002, № 3, 24 січ., с. 8]
приводу для оптимізму ви можете і не мати, але бути оптимістами − зобов'язані [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]
сам водій може і не пити, але на пляшку даїшнику дати зобов'язаний [ОП; ЛУ 2002, № 42, 21 листоп., с. 8]
святим ти можеш і не бути, якщо зможеш [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 4]
ти можеш і не любити жінку, але боготворити її зобов'язаний [ОП; СВ 1996, № 83, 12 лип., с. 4]
у нас ідіотом ти можеш і не бути, якщо, звичайно, зможеш! [ОП; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]

ПОЗА

Ставати в позу 'удавати з себе кого-небудь, щоб справити певне враження на когось' [ФС II, с. 856]
варто жінці стати в позу, як з нею вже не сперечаються [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]
якщо жінка стала в позу – готуй позицію [ФБ; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

ПОКЛИК
За покликом серця ‘відповідно до своїх прагнень, бажань, почуттів і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 667]
куди скажуть іти за покликом серця, туди й підемо! [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]

ПОКУПЕЦЬ
Покупець завжди правий
пішохід завжди правий, поки живий

ПОЛЕ
Один у полі не воїн / І один у полі воїн (Юрій Дольд-Михайлик)
один у полі не воїн, а фермер [ЛЗ; Пер. 1995, № 12, с. 3]

Одного поля ягода ‘подібний до кого-небудь своїми поглядами, думками, соціальним становищем, характером, поведінкою’ [ФС ІІ, с. 974]
мені що кабанчики, що льошки − одного поля сало [ВК; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]
одного гнізда виводок

Правове поле (сталий вислів, уживаний політиками, правознавцями)
у правовому полі – свої бур’яни [ЛЗ; СВ 2007, № 36, 30 берез., с. 6]
чим наше правове поле гірше від мінного? [ОП; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]

ПОМИЛКА
Визнавати свої помилки ‘визнавати свою провину’
визнавати свої помилки не конче вголос [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]

Помилка молодості; **учитися на чужих помилках** (Бісмарк)

декотрі помилки молодості хороші тим, що на них можна вчитися до глибокої старості [АТ; Пер., 1995, № 23-24, с. 3]

Учитися на чужих помилках (Бісмарк)
виявилося: твердження про те, що на помилках вчаться, було помилковим [ФБ; ЛУ 2005, № 8, 3 берез., с. 8]
вчився на помилках, бо не мав грошей на платне навчання [ВК; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
коли вже, зрештою, почнуть працювати ті, що й досі вчаться на помилках? [БС; Пер., 1996, № 11, листоп., с. 4]
люди вчаться на своїх помилках, а на чужих роблять кар'єру
ми на помилках не вчимося, ми на них живемо [ФБ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]
на помилках вчаться, після них – лікуються [РК; СВ 2005, № 111, 23 верес., с. 6]
на чому ти і твої діти будуть вчитися, якщо ти не зробив у житті жодної помилки? [ФБ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]
навчайся на помилках своїх батьків – користуйся контрацептивами
невже ми робимо помилки для того, щоб інші народи вчилися на них? [МГ; Пер., 2001, № 9, верес., с. 14]
поки дурень повторює старі помилки, розумний вже робить нові [ОП; СВ 2005, № 11, 28 січ., с. 4]
хто вчиться на чужих помилках, переплюне своїх „учителів" [ВГ; СВ 2007, № 101, 7 верес., с. 6]
чи не робимо ми помилок, навчаючись на помилках? [ДС; Пер., 1997, № 4, квіт., с. 4]
якщо ми не будемо робити помилок, то на чому будуть вчитися наші нащадки? [РК; Пер., 2001, № 5, трав., с. 6]
якщо помилок немає, то на чому вчитися? [ВМ; Пер., 2005, № 4, квіт., с. 13]

Учитися на чужих помилках (Бісмарк); **робити гроші**
одні вчаться на помилках. А інші – роблять на них гроші [ОСу; Пер., 1995, № 11, с. 2]

ПОМИЛЯТИСЯ

Не помиляється той, хто нічого не робить
не помиляється лише той, хто від цього нічого не має [МЛ; ЛУ 2002, № 48, 26 груд., с. 8]
не помиляється лише той, хто нічого не ділить [МЛ; Пер. 2001, № 10, жовт., с. 2]
не помиляється той, хто не підраховує голоси виборців [ВШ; ЛУ 2004, № 42, 28 жовт., с. 8]
не помиляється той, чиї помилки виправляють інші [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

Не помиляється той, хто нічого не робить; перекладати на чужі плечі ‘звільняти себе від роботи, відповідальності і т. ін., обтяжуючи цим іншого’ [ФС ІІ, с. 617]
не помиляється той, хто доручену справу перекладає на плечі інших [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

ПОНЕДІЛОК
Доживем до понеділка (радянський художній фільм, знятий у 1968 році режисером Станіславом Ростоцьким); **сім п’ятниць (неділь) на тиждень** ‘хто-небудь дуже часто і легко міняє свої рішення, наміри, настрій і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 809]
важко дожити до понеділка, коли у влади сім п’ятниць на тиждень [ВШ; СВ 2006, № 137, 24 листоп., с. 6]

ПОРІГ
Високі пороги ‘дуже заможний, багатий хто-небудь; неприступний за своїм високим суспільним становищем і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 677]
високі пороги не лише на Дніпрі, а й у багатьох кабінетах [ТЛ; ЛУ 1997, № 31, 11 верес., с. 8]

Поріг бідності ‘бути дуже бідним, утратити купівельну спроможність’
аби переступи через поріг бідності, треба переступити через переконання [ФБ; ЛУ 2003, № 36, 9 жовт., с. 8]
гроші зберігали в найтаємнішому місці: за порогом бідності [ФБ; ЛУ 2005, № 40, 13 жовт., с. 8]

ПОРОСЯ

Поганому поросяті й у Петрівку холодно

гарному коту і в грудні березень
голому і в Петрівку холодно [ВЧ; МС 1992, с. 29]
паршивому поросяті і в Спасівку холодильник ввижається [ЮБ; ЛУ 2006, № 40, 19 жовт., с. 8]
поганий бур'ян і на камінні виросте [ВМ; СВ 2007, № 128, 9 листоп., с. 6]
поганому поросяті й у фермера погано [ВГура; Пер. 1997, № 10, жовт., с. 14]

ПОРОХ

Є ще порох у порохівницях 'ще не витрачена енергія, сили, творчі можливості' [ФС II, с. 678]

а порох у порохівницях під чиїм патронатом? [ФБ; ЛУ 2003, № 16-17, 24 квіт., с. 12]
порох у державних порохівницях весь витратили на внутрішні перепалки [МЛ; Пер. 2009, № 12, груд., с. 10]
Україна: є ще порох у порохівницях, але дуже сирий [БР; Пер. 2005, № 8, серп., с. 2]

ПОРЯДОК

Наводити порядок (сталий вираз, уживаний у ЗМІ); **замітати сліди** 'знищувати, приховувати все, що може викривати які-небудь таємні дії, вчинки' [ФС I, с. 312]

це вони не порядок наводять, це вони сліди замітають! [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

ПОТИЛИЦЯ

Чухати потилицю 'жалкувати, відчувати незадоволення, гіркоту, що зроблено щось не так, як потрібно' [ФС II, с. 960]; **намилити шию** 'покарати кого-небудь за якусь провину' [ФС II, с. 529]

пізно чухати потилицю, коли вже намилили шию [ФБ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 11]

ПОЧУТТЯ

Почуття гумору ‘уміти жартувати’ (сталий вираз, уживаний у ЗМІ, усному мовленні)

здається, єдине, чого в Україні не можна виміняти, купити або вкрасти – це почуття гумору [ІГ; Пер., 2010, № 4, квіт., с. 13]

погано, коли сміхотерапевту бракує почуття гумору [ЛЗ; ЛУ 2007, № 31, 16 серп., с. 8]

почуття гумору є, а почуття сатири? [БР; Пер., 1998, № 10, жовт., с. 6]

якщо у вас природне почуття гумору, то вам ніяка медицина уже не допоможе [ВВ; ЛУ 1997, № 35, 9 жовт., с. 8]

Почуття (чуття) ліктя ‘взаємна підтримка, вірність у дружбі, товаришуванні і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 960]

у кожного кулацюри своє почуття ліктя [ЛЗ; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]

ПОЯС

Затикати за пояс ‘перевершувати кого-небудь у чомусь’ [ФС І, с. 318]

з такою пикою можна заткнути за пояс будь-якого академіка [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

Затикати за пояс ‘перевершувати кого-небудь у чомусь’ [ФС І, с. 318]; **підтягувати (затягувати) паски** ‘бути напівголодним, недоїдати’ [ФС ІІ, с. 640]

ми будь-кого могли б заткнути за пояс, якби не доводилось весь час затягувати його [МЛ; Пер. 2001, № 6, черв., с. 2]

ПРАВА

На пташиних правах ‘не маючи законних підстав, надійного становища, захисту’ [ФС ІІ, с. 686]

живеш на пташиних правах? Але як орел чи як курка? [ВСо; Пер. 1998, № 11, листоп., с. 3]

на пташиних правах далеко не злетиш

На пташиних правах ‘не маючи законних підстав, надійного становища, захисту’ [ФС ІІ, с. 686]; **підрізати крила** ‘позбавити кого-небудь можливості здійснювати щось; підірвати міць, знесилити когось або обмежити поле його діяльності’ [ФС ІІ, с. 639]
парадокс? На пташиних правах живуть ті, кому підрізали крила [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]

ПРАВДА
Від правди нікуди не дінешся
від жінки нікуди не дінешся – скрізь її знайдеш! [ОП; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]

Гірка правда ‘не завжди приємна для когось правда’; **солодка правда** ‘правда, до якої додані окремі факти, від чого вона для всіх стає бажаною’; **масні анекдоти** ‘анекдоти, у яких ідеться про речі, які не прийнято говорити вголос’; **солоні жарти** ‘дошкульні жарти’
із меню для народних мас: „Гірка правда”, „Солодка правда”, „Масні анекдоти”, „Солоні жарти” [МЛ; Пер., 2002, № 11, листоп., с. 10]

Говорити правду у вічі ‘говорити відверто, не приховуючи ніяких фактів’
говоримо правду в очі – у вуха говорити все ще страшно [ФБ; Пер., 1999, № 9, верес., с. 13]
якщо вам перестали казати правду в очі, значить ви зробили кар’єру [МФ; Пер., 1998, № 6, черв., с. 13]

Гола правда (Квінт Горацій Флак) ‘правда без прикраси’
гола правда з часом запанує…
гола правда краще, ніж роздягнена
гола правда рідко буває святою [МЛ; Пер., 1998, № 12, груд., с. 10]
дивлячись на голу правду, починаємо розчаровуватися в стриптизі [ЄТ; Пер., 2002, № 2, лют., с. 2]

дожились, що вже й правда гола [ВПо; СВ 1996, № 110, 13 верес., с. 4]
питаннячко: а гола правда – це еротика чи порнографія? [ФБ; Пер., 1995, № 9, с. 5]
реформи починаються голою правдою, а закінчуються голими повіями [ВП; ЛУ 1998, № 51-52, 31 груд., с. 12]
такий був сором'язливий, що навіть соромився голої правди [ОХ; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
чи не соромно дивитися на голу правду? [ЛЗ; Пер., 1996, № 2, лют., с. 8]
чи не тому наша правда гола, що ковдру на себе перетягають правдолюбці? [ФБ; СВ 2009, № 28, 13 берез., с. 6]
чи не тому так соромляться правди, що вона гола? [ОСу; Пер., 1997, № 10, жовт., с. 10]

Гола правда (Квінт Горацій Флак) 'правда без прикраси'; **обібрати до нитки** 'абсолютно все, до останнього предмета, до найменших дрібниць' [ФС II, с. 550]
а гола правда – це та, котру обібрали до нитки? [ФБ; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

Дивитися правді в очі 'тверезо, об'єктивно оцінювати дійсність, справжній стан речей' [ФС I, с. 236]
глянули раз правді в очі – і та надовго опустила їх [ФБ; Пер. 1995, № 1, с. 4]
подивились наліво, потім направо, а правді в очі глянути боїмося [ФБ; Пер. 2000, № 5, трав., с. 13]

Докопатися до правди 'з'ясувати достовірність чого-небудь' [ФС I, с. 259]
докопувався до правди. Тут же і закопали [МЛ; Пер., 2003, № 4, квіт., с. 4]

Правда одна (сталий вираз, уживаний у ЗМІ, усному мовленні)
правда завше одна, якщо не брати до уваги офіційної [ОП; ЛУ 2003, № 9, 27 лют., с. 8]

у кожного – своя правда, у декого – навіть не одна [МЛ; Пер., 2005, № 6, черв., с. 7]
у кожного своя правда. І цього достатньо, щоб перекрити всі шляхи до істини [ВШ; СВ 2009, № 31, 20 берез., с. 6]
якщо правда одна, то чому ж так багато партій? [ОД; Пер., 1998, № 8, серп., с. 11]

Правда очі коле ‘кому-небудь дуже неприємно визнавати істину, слухати те, що було насправді’ [ФС ІІ, с. 686]
звідки кротові знати, що правда очі коле [ЛЗ; СВ 2006, № 49, 28 квіт., с. 6]
ніщо так не псує слух, як правда в очі [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]
тим, кому правда очі коле, окуліст не допоможе [ВЧ; Пер. 2000, № 3, берез., с. 3]
Шевченкова правда катам очі коле [ПТ; СВ 2010, № 58, 21 трав., с. 6]

Правда спить
погано, коли правда спить. Ще гірше, коли з ким попало [МЛ; Пер., 1998, № 12, груд., с. 10]

Правду купити не можна
купити можна все, аби тільки гроші були
як ви можете твердити, що все продається, коли все вже давно продано? [ФБ; ЛУ 2004, № 29, 29 лип., с. 8]

Шукати правду ‘віднаходити істину’; **лежати на поверхні** ‘бути легким, доступним для сприйняття, розуміння, пізнання’ [ФС І, с. 420]
зараз правду не треба шукати – вона вся вже на поверхні [ЮС; Пер., 1998, № 2, лют., с. 2]

ПРАВЕДНЕ
Плутати (переплутувати) праведне з грішним ‘змішувати все хороше і погане, протилежне; неправильно розуміти що-небудь’ [ФС ІІ, с. 620]

не плутай грішне з жінкою! [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

ПРАВИЛО

Немає правила без винятку

найбільш вживаним завжди є те правило, яке має свої винятки [ВМ; ЛУ 2004, № 28, 22 лип., с. 8]

ПРАВО

Право на життя (сталий вираз, уживаний у правознавстві)

а де написано, що народ не має права на вимирання? [ОП; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]

є у вас право на життя, от і мучтесь! [ОП; ЛУ 1999, № 4, 28 січ., с. 8]

право на життя – єдина аксіома, яку людина вимушена доводити усе життя [ВШ; ЛУ 2005, № 39, 6 жовт., с. 8]

право на життя можеш забрати з собою на той світ! [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]

Право на працю (сталий вираз, уживаний у правознавстві)

головне, що в кожного безробітного є право на працю! [ОП; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

на працю ми маємо право, а на зарплату? [ОП; Пер., 1995, № 17, с. 8]

ПРАЦЮВАТИ

Хто не працює, той не їсть

кого вибрали, той і їсть [ОП; ЛУ 2001, № 6, 15 лют., с. 8]

на кого працюють, ті й їдять [ОП; ЛУ 2001, № 20, 31 трав., с. 8]

на кого працюють, той і їсть [ОП; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]

судячи з того, хто їсть, працюють сьогодні самі лише трутні [ОП; ЛУ 2001, № 45, 6 груд., с. 8]

сьогодні багато хто ще працює, але вже не їсть [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]

хто накрав, той і їсть [ОП; СВ 2006, № 77, 7 лип., с. 6]

хто не дерибанить, той не їсть [ОП; СВ 2008, № 96, 15 серп., с. 6]

хто не паразитує, той не їсть [ОП; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]

хто не перепродує, той не їсть [ОП; СВ 1995, № 3, 6 січ., с. 4]
хто не працює, того армія врятує
хто не працює, того не їдять
хто не працює, той їсть багато
хто не працює, той навчає інших – як треба працювати [СЮ; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]
хто не працює, той не закушує [ОП; ЛУ 2002, № 48, 26 груд., с. 8]
хто не працює, той п'є!
хто не працює, той поламався
хто обважує, той і їсть [ОП; СВ 2000, № 113, 27 жовт., с. 4]
хто працює, той мільйони не заробляє! [ОП; ЛУ 2001, № 20, 31 трав., с. 8]
хто працює, той не їсть

ПРАЦЯ
Домогтися своєю працею 'досягти успіху своїми зусиллями'; **мати блат** 'мати знайомих, які допоможуть у вирішенні різних питань'
усього можна добитися своєю працею, якщо, звісно, мати блат [ОП, ЛУ 2000, № 42, 5 листоп., с. 8]

Праця людину годує
гроші людину годують
праця годує, а лінь напуває

Праця облагороджує людину (сталий вираз, уживаний в усному мовленні, ЗМІ)
праця облагороджує людину − своєчасно оплачувана [БС; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

Праця створила людину (сталий вираз, уживаний у працях класиків марксизму-ленінізму)
праця створила людину, якій тепер не дають працювати [ОН; СВ, 2008, № 23, 22 лют., с. 6]

Праця − це життя

важко жити не працюючи, та ми не боїмося

ПРИВІД

Було б що випити, а привід знайдеться

щоб випити, жінці потрібен привід, а чоловікові − пляшка [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

ПРИЙТИ

Прийшов, побачив, переміг! (Гай Юлій Цезар) ‘сказано ці слова було з приводу блискавичної перемоги над царем Фарнаком (у Малій Азії) в 47 р. до н. е.’ [КС; с. 79]

еволюція політика: прийшов, побачив… перебіг в іншу партію [СК; СВ 2009, № 107, 18 верес., с. 6]

прийшов – побачив, плюнув і пішов…

прийшов, побачив і пішов

прийшов, побачив і прославився

прийшов, побачив, відійди – дай іншим подивитися!

прийшов, побачив, відремонтував

прийшов, побачив, дописав

прийшов, побачив, купив

прийшов, побачив, підписав

прийшов, побачив, побілив

прийшов, побачив, пограбував

прийшов, побачив, поділив

прийшов, побачив, поприбирав

прийшов, побачив... і не зміг

прийшов. Побачив. Украв [АКо; ЛУ 2006, № 13, 6 квіт., с. 8]

Прийшов, побачив, переміг! (Гай Юлій Цезар) ‘сказано ці слова було з приводу блискавичної перемоги над царем Фарнаком (у Малій Азії) в 47 р. до н. е.’ [КС; с. 79]; **повернутися (піти) ні з чим** ‘не досягнути успіху’

майже як за Цезарем: прийшов, побачив, почухав потилицю, плюнув, повернувся і пішов ні з чим додому [БС; СВ 2001, № 33, 11 берез., с. 4]

ПРИНЦ

Принц на білому коні ‘омріяний загадковий наречений’
а чим не принц на білому коні – дідусь у чорному „мерседесі”? [ОП; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]

ПРИРОДА
Природа – мати (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
одним природа – мати, іншим – мачуха [МВ; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 11]

ПРИЯТЕЛЬ
Вірний приятель − то найбільший скарб
великі зв’язки − то найбільший скарб

ПРОБЛЕМА
Мені б твої проблеми ‘проблеми якоїсь людини, які, на думку іншої, не дуже важливі’; **межа бідності** ‘бути дуже бідним; утратити купівельну спроможність’
нам би їхню межу бідності [МЛ; ЛУ 2002, № 29, 29 серп., с. 8]

ПРОЗА
Проза життя ‘щоденні клопоти, переживання, турботи’
не нарікай на прозу життя, коли ти не поет у ньому [РІ; ЛУ 2002, № 44, 5 груд., с. 8]
поезію кохання найчастіше вбиває... проза життя [ОСу; Пер., 1996, № 9, верес., с. 11]
проза життя, а які захоплюючі сюжети! [БР; Пер., 1996, № 5, трав., с. 5]

ПРОЛЕТАРІ
Пролетарі усіх країн, єднайтесь! (лозунг, уживаний ідеологами Комуністичної партії)
пролетарі всіх країн, ідіть у бізнесмени! [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]

ПРОМІНЬ
Купатися в промінні слави ‘бути популярним, знаним у суспільстві’

за буйки частіше запливає той, хто купається у славі [БР; Пер., 2010, № 7, лип., с. 5]
коли купаєшся в славі, за буйки не запливай [ВВ; Пер. 2004, № 6, черв., с. 7]
купаючись у славі, пам'ятайте про правила безпеки на воді [ВВов; ЛУ 2002, № 1, 3 січ., с. 8]
поки купаєшся в славі, про рятівний круг не думаєш [ФБ; Пер. 2005, № 6, черв., с. 3]

Купатися в промінні 'бути популярним, знаним у суспільстві'; **милити шию** 'робити зауваження, дорікати кому-небудь за щось; лаяти, карати когось' [ФС І, с. 486]
а тим, хто купається в славі, шию намилюють? [ФБ; СВ 2005, № 38, 1 квіт., с. 6]

Купатися в промінні 'бути популярним, знаним у суспільстві'; **підмочувати репутацію** 'негідними вчинками, діями і т. ін. створювати негативну думку про кого-небудь, заплямовувати когось' [ФС ІІ, с. 635]
купався в славі, доки не підмочив репутацію

ПРОФЕСІЯ
Найдревніша професія 'заробляння грошей проституцією'
деякі вчені переконливо доводять, що й вони представники найдревнішої професії [МЛ; ЛУ 2001, № 42, 15 листоп., с. 8]
як тільки не силкуються деякі журналісти, аби їхня професія виявилася найдревнішою на землі [ОП; Пер., 2002, № 8, серп., с. 13]

ПТАХ
Важна птиця 'людина, яка займає високе становище в суспільстві й має владу, вагу, великий вплив' [ФС ІІ, с. 715]
мрія мисливця: здибати на полюванні важну птицю [ІС; СВ 2003, № 71, 20 черв., с. 4]

Птах радіє весні, а дитя − матері
птах радіє весні, а студенти − теплу

Птицю, рибу, молодицю беруть руками
правило гарного тону: „Птицю їдять руками, чорну ікру – очима” [МВ; Пер. 1999, № 11, листоп., с. 2]

Птиця високого польоту ‘людина, яка займає значне становище в суспільстві і має владу, вагу, великий вплив у якомусь колективі’ [ФС ІІ, с. 716]
комаха високого польоту [МЛ; Пер. 2001, № 1, січ., с. 5]
плазуни високого польоту [МЛ; Пер., 2010, № 12, груд., с. 7]

Птиця високого польоту ‘людина, яка займає значне становище в суспільстві і має владу, вагу, великий вплив у якомусь колективі’ [ФС ІІ, с. 716]; **стріляний горобець** ‘досвідчена, загартована життям, бувала, витривала людина, яку важко перехитрити, обдурити’ [ФС І, с. 190]
чому птицю високого польоту в нас називають стріляним горобцем? [ФБ; СВ 2005, № 38, 1 квіт., с. 6]

Рання пташка воду п’є, а пізня − слізки ллє
рання пташка воду п’є, а пізня їй підносить

ПУД
Пуд солі з’їсти ‘довго жити з ким-небудь, зазнати чималих випробувань у спільних діях, пізнати, вивчити когось і т. ін.’ [ФС І, с. 336]
коли ви разом з’їли пуд солі нічого й не змінилося, значить вас підвів смак [ОД; СВ 2006, № 77, 7 лип., с. 6]
ті ж, що з’їли разом пуд солі, часто не витримують випробування цукром [МЛ; Пер. 2003, № 10, жовт., с. 2]

ПУХ
Ні пуху, ні пера ‘усталена форма побажання удачі, успіху в якійсь справі, у чому-небудь’ [ФС ІІ, с. 724]
ні пуху, ні пера − колгоспна птахоферма після реформи [МР; СВ 2005, № 125, 17 жовт., с. 4]
ні пуху, ні п’ятачка…

П’ЯТИ

Ахіллесова п’ята ‘найвразливіше місце’

усі люди мають ахіллесову п’яту, тільки в різних місцях [ІМ; Пер., 2005, № 7, лип., с. 3]

Лизати п’яти ‘підлещуватися до кого-небудь, принижуючи власну гідність; підлабузнюватися’ [ФС І, с. 422]

ті, що сьогодні лижуть тобі п’яти, завтра доберуться до твоєї горлянки [ОП; Пер. 2002, № 8, серп., с. 13]

який гидкий підлабузник, коли він лиже п’яти не тобі [ФБ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 11]

Лизати п’яти ‘підлещуватися до кого-небудь, принижуючи власну гідність; підлабузнюватися’ [ФС І, с. 422]; **ахіллесова п’ята** ‘найвразливіше місце’

ті, що лижуть п’яти, найкраще знають, де ахіллесова п’ята [ФБ; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]

Накивати п’ятами ‘утекти, відправитися, виїхати куди-небудь, залишивши своє місце проживання’ [ФС І, с. 525]

накивала копитами [ЛЗ; ЛУ 2002, № 9, 7 берез., с. 8]

Наступати на п’яти ‘наздоганяючи, переслідуючи, йти, рухатися’ [ФС ІІ, с. 536]; **іти своєю дорогою** ‘діяти самостійно, незалежно, не піддаючись чужому впливові’ [ФС І, с. 355]

не хочете, аби вам наступали на п’яти, йдіть своєю дорогою [ФБ; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

П’ЯТНИЦЯ

Сім п’ятниць на тиждень ‘хто-небудь дуже часто і легко міняє свої рішення, наміри, настрій і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 809]

тим, у кого сім п’ятниць на тиждень, не до вихідних [ВКра; СВ 2008, № 132, 7 листоп., с. 6]

Р р

РАДІСТЬ

Радість на всіх одна

якщо радість на всіх одна – чи не малувато? [РК; Пер. 2002, № 6, черв., с. 14]

Стрибати від радості ‘радість’

чому люди стрибають від радості, а не до радості? [ФБ; Пер. 2009, № 4, квіт., с. 2]

РАЙ

Жити як у раю

завдяки тому, що ми живемо не так, дехто з нас живе, як у раю [ОП; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

РАК

Знати, де раки зимують ‘безпомилково знаходити правильний, найбільш вигідний вихід із становища; бути хитрим, спритним’ [ФС І, с. 340]

де і як зимують раки – ми знаємо. А як і де будемо ми? [ЮС; Пер. 1996, № 7, лип., с. 1]

Знати, де раки зимують ‘безпомилково знаходити правильний, найбільш вигідний вихід із становища; бути хитрим, спритним’ [ФС І, с. 340]; **показати, де раки зимують** ‘провчити кого-небудь, завдаючи йому неприємностей, прикрощів’ [ФС ІІ, с. 663]

де раки зимують? Там, де їх не знищують тарифами на воду і світло [ВШ; СВ 2007, № 10, 26 січ., с. 6]

деякі рибоньки своїм залицяльникам показують, де раки зимують [ЛЗ; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]

ми їм покажемо, де раки зимують. Якщо, звичайно, вони захочуть дивитися [ОП; СВ 1997, № 98, 15 серп., с. 4]

невже ми йдемо до Європи заради того, аби нам показали, де раки зимують [ФБ; СВ 2004, № 134, 12 листоп., с. 4]

якщо вас посилають туди, де раки зимують, прихопіть із собою пару пляшок пива [МК; Пер. 1999, № 8, серп., с. 13]

РАХУНОК

Зводити рахунки ‘мстити кому-небудь, караючи, розправлятися з кимось за що-небудь’ [ФС І, с. 327]; **починати з нуля** ‘розпочинати якусь справу з самого початку’

хто б і з ким не зводив рахунки, потім завжди доводиться починати з нуля [ФБ; СВ 2007, № 22, 23 лют., с. 6]

РЕЖИМ

Постільний режим ‘заборона вставати у зв’язку з хворобою’

прописав лікар постільний режим, а з ким саме – не написав [ВМу; Пер., 2010, № 7, лип., с. 7]

РЕПУТАЦІЯ

Підмочити репутацію ‘негідними вчинками, діями і т. ін. спотворювати негативну думку про кого-небудь, заплямувати когось’ [ФС ІІ, с. 635]

найдовше сохне підмочена репутація [ЛЗ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 2]

тільки під гарячим сонцем Канарів ви зможете добре підсушити свою підмочену репутацію [ФБ; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

РИБА

Битися як риба об лід ‘жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні і т. ін.’ [ФС І, с. 27]; **мовчати як риба** ‘нічого не говорити, мовчати’

мовчить як риба об лід

спійманий на гачок мовчить, як риба [БР; ЛУ 1997, № 16, 24 квіт., с. 8]

Знову за рибу гроші ‘нагадувати щоразу про одне й те ж’

„і знову за рибу гроші”. А як не дають зарплату? [ЛЗ; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]

Ні риба, ні м’ясо ‘безвольна, безхарактерна людина’ [ФС ІІ, с. 735]

ні пава, ні ворона

ні пава, ні ґава
ні рак, ні жаба, а п'яна нахаба [ПОл; СВ 2009, № 31, 20 берез., с. 6]

Риба псується з голови
риба псується з голови, суспільство – від безголів'я [ОП; СВ 2007, № 63, 8 черв., с. 6]

Риба шукає, де глибше, а людина – де краще
людина шукає, де краще, тому їй скрізь погано [ОП; СВ 2002, № 27, 4 січ., с. 4]
людина шукає, де ліпше. А риба – де вода чистіша [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]
риба любить, де глибше, а людина – де прийдеться
риба шукає, де глибше, а лебеді – де чистіше
риба шукає, де глибше, а черв'як уже там [АС; ЛУ 2008, № 7, 21 лют., с. 8]

Як риба у воді 'вільно, невимушено, добре' [ФС II, с. 736]
перед олігархами дрібні підприємці почуваються, як риба у воді біля хімічного заводу [СК; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]

РИЗИК
Ризик – благородна справа
ризик хоч і благородна справа, але ризикують не заради цього [ЮС; Пер. 1995, № 13, с. 1]

РИЛЬЦЕ
Рильце в пушку 'хто-небудь причетний до чогось ганебного, осудливого' [ФС II, с. 736]
коли рильце в пушку, бритва не допоможе
рильце в пушку нерідко і під маскою видно [ЛЗ; Пер. 2007, № 11, листоп., с. 2]

РІГ
Ріг достатку 'символ багатства'; **наставляти роги** 'зраджувати свого чоловіка' [ФС II, с. 535]

цікаво, а роги достатку теж хтось комусь наставляє? [МЛі; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

РІДКІСТЬ
Музейна рідкість ‘винятково рідкісне щось’
незабаром і музеї можуть стати музейною рідкістю [МЛ; Пер., 2010, № 8, серп., с. 6]

РІК
Мої роки – моє багатство (рядок з популярної в кінці ХХ ст. пісні, виконавець В. Кікабідзе)
мої дірки від бубликів – моє багатство [ОП; ЛУ 1999, № 33, 7 жовт., с. 4]
мої роки – моя слабкість
роки – багатство лише тоді, коли вони постійно не нагадують про себе [МЛ; Пер. 2003, № 5, трав., с. 5]

Обіцяного три роки чекають
менше обіцяй − усе одно не зробиш
обіцяного не всякий діждеться
обіцяного три роки ждуть, а індексацію по внесках населення з державних ощадбанків скільки? [БС; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 11]

Роки беруть своє
і в того роки беруть своє, кому прокурор додає [ВКра; СВ 2008, № 132, 7 листоп., с. 6]
роки беруть своє, руки – чуже [ФБ; ЛУ 2005, № 8, 3 берез., с. 8]

Сім літ мак не родив, а голоду не робив
мак сім літ не родив, а наркомани плодяться [ПП; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]

Сім літ мак не родив, а голоду не робив; дуля з маком ‘абсолютно нічого’ [ФС І, с. 270]
сім років мак не родив, аж тут – дуля з маком [ВКра; СВ 2008, № 132, 7 листоп., с. 6]

РІКА

Двічі в одну і ту ж річку увійти неможливо (Геракліт)

дивлячись на Ніл, повний крокодилів, Геракліт зробив висновок про те, що в одну річку не можна увійти двічі [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

не можна в одну штанину увійти двічі

не можна двічі увійти в одну ріку, не змінивши партійності [ОП; ЛУ 2006, № 39, 12 жовт., с. 8]

не можна двічі увійти в одну річку, але можна не один раз увійти в одне і те ж болото [ОП; СВ 2010, № 44, 16 квіт., с. 6]

Медові та молочні ріки ‘повний достаток’ [ФС ІІ, с. 739]

молочні ріки із кисільними берегами виявились білоруським маслом, бразильським м’ясом і африканською картоплею [ОД; СВ 2010, № 61, 28 трав., с. 6]

РІЧ

Називати речі своїми іменами ‘говорити про кого-, що-небудь прямо, відверто, не приховувати нічого’ [ФС І, с. 524]

давайте називати речі за їх цінами [ВПо; СВ 1996, № 110, 13 верес., с. 4]

інколи люди перестають називати речі своїми іменами тільки тому, що не знають цих імен [ВСл; Пер., 2010, № 5, 15 січ., с. 13]

називаючи речі своїми іменами, важко втриматись на роботі [ЮР; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]

не все називають своїми іменами. Трапляються речі, яким імені й не підібрати [ВВ; Пер. 2004, № 6, черв., с. 7]

чому ми часом називаємо речі своїми іменами, а от речників – не наважуємося? [ФБ; ЛУ 2005, № 47, 24 листоп., с. 8]

Називати речі своїми іменами ‘говорити про кого-, що-небудь прямо, відверто, не приховувати нічого’ [ФС І, с. 524]; **удар нижче поляса** (заборонена правилами дія)

називати речі своїми іменами – це удар нижче пояса [ФБ; Пер. 1995, № 4, с. 1]

РОБИТИ
Роби з нами, роби як ми, роби краще за нас! (щотижнева телепередача)
роби з нами, роби як ми, роби замість нас!

Що роблю, за те й відповідаю
що роблю, кому яка різниця

РОБОТА
Від роботи коні дохнуть (сталий вираз, уживаний в усному мовленні)
від роботи поні дохнуть

Не тяжка робота, коли є охота
не тяжка робота, коли за неї добре платять
тяжка робота, коли і є охота

Робота дурнів любить (сталий вираз, уживаний в усному мовленні)
уже й розумним важко знайти роботу, яка дурнів любить [ВШ; Пер. 2004, № 2, лют., с. 10]
робота любить дурня. Але без взаємності! [МЛ; Пер. 1998, № 8, серп., с. 2]

Робота не вовк, у ліс не втече
корова – не бик: у ліс не втече [ВЧ; МС 1992, с. 69]
куди втекла робота, коли у нас ліси повирубували? [ФБ; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]
ми стали ближче до природи: навіть робота в ліс утекла [ФБ; СВ 2005, № 14, 4 лют., с. 6]
робота не вовк – вона гірше
робота не вовк, а велике свинство!
робота не вовк, але й не поїзд [ОД; СВ 2007, № 116, 12 жовт., с. 6]
робота не вовк, у ліс не втече, а жаль
робота не вовк, у ліс не зажене

робота не вовк. Для декого вона ще страшніша [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]
теща не вовк, у ліс не втече
у лісі виють вовки, їм страшно: а раптом робота в ліс утече!!! [ФБ; Пер. 1999, № 8, серп., с. 10]

РОДИЧ
Бідний родич ‘людина без особливих достатків, бідна’
не варто прикидатися бідним родичем. Особливо, якщо таким і є [МФ; Пер., 1998, № 6, черв., с. 13]
ми – найбагатші у світі на бідних родичів [АТ; Пер., 1997, № 7, лип., с. 5]

РОЗКІШ
Купатися в розкошах ‘жити в багатстві, щасливо, мати всього вдосталь’ [ФС І, с. 405]
а ті, хто купається в розкошах, у лазню ходять [ФБ; ЛУ 2003, № 15, 10 квіт., с. 8]
багатьом з тих, хто купається в розкоші, потім важко відмитися [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]
майже не тонуть ті, хто купається в розкоші [БР; Пер. 2000, № 1, січ., с. 13]

Тонути (потопати) в розкошах ‘жити в надмірному багатстві’ [ФС ІІ, с. 889]
найкраще працювати рятувальником у тих, хто тоне в розкошах [ВМ; Пер. 2004, № 3, берез., с. 4]
не кожному з тих, хто кинувся рятувати Батьківщину, вдалося це зробити: дехто потонув у розкошах [ОД; Пер. 2010, № 3, берез., с. 6]
охоче рятують лише потопаючих у розкошах [ЮР; СВ 2006, № 122, 20 жовт., с. 6]
скільки бажаючих кинути рятівний круг тим, хто тоне в розкошах [МЛ; ЛУ 2002, № 5, 7 лют., с. 8]
чи треба рятувати тих, хто потопає в розкоші? [БР; Пер. 2006, № 1, січ., с. 11]

РОЗКЛАД

Розклад уроків

розклад уроків життя несталий [ЛЗ; Пер. 2005, № 1, січ., с. 6]

РОЗУМ

Брати розумом

можна, звичайно, брати і розумом, але дурістю − ефективніше [ОП; ЛУ 2000, № 33, 28 груд., с. 8]

можна, звичайно, брати і розумом, але краще готівкою [ФБ; Пер., 1999, № 8, серп., с. 10]

Братися за розум ‘діяти обдумано’; **сратися (хапатися) за голову** ‘бути у відчаї, розпачі’ [ФС І, с. 58]

за розум брався чи не брався, а ось за голову хапався [ЮБ; Пер., 2009, № 2, лют., с. 11]

Втратити розум ‘переставати нормально мислити, поводитися: ставати божевільним’ [ФС І, с. 160]

хто втратив від кохання розум, той знайшов усе! [ОП; ЛУ 2003, № 5, 30 січ., с. 8]

Втратити розум ‘переставати нормально мислити, поводитися: ставати божевільним’ [ФС І, с. 160]; **мати голову [на плечах]** ‘бути розумним, кмітливим’ [ФС І, с. 470]

аби втратити розум, треба щонайменше мати голову на плечах [ФБ; ЛУ 2004, № 10, 11 берез., с. 8]

Втратити розум ‘переставати нормально мислити, поводитися: ставати божевільним’ [ФС І, с. 160]; **не гаяти часу** (треба поспішити)

якщо чоловік втратив розум, значить жінка не гаяла даремно часу [ОП; СВ 2000, № 113, 27 жовт., с. 4]

Жити своїм розумом ‘дотримуватися власних поглядів, переконань’ [ФС І, с. 294]

ми давно жили б, як європейці, якби жили своїм, а не їхнім розумом [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]

Курячий (короткий) розум ‘хто-небудь розумово обмежений’ [ФС ІІ, с. 759]; **жити своїм розумом** ‘дотримуватися власних поглядів, переконань’ [ФС І, с. 294]
май хоч курячий розум, але свій [ЛЗ; СВ 2006, № 49, 28 квіт., с. 6]

Курячий (короткий) розум ‘хто-небудь розумово обмежений’ [ФС ІІ, с. 759]; **куряча сліпота** ‘назва рослини’
нерідко де курячий розум, там і куряча сліпота [ЛЗ; Пер. 2004, № 12, груд., с. 2]

Розумом Росію не збагнути
щоби збагнути Росію – ума не вистачить [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]

Що на умі (на душі), те й на язиці ‘хто-небудь говорить усе підряд, не задумуючись’ [ФС ІІ, с. 973]
жінки – це така краса! Що у нас у голові, те у них скрізь
шо в куми на умі, те й на язиці [ВЧ; МС 1992, с. 72]
що в державних мужів у голові – то державна таємниця [ОП; ЛУ 1996, № 18 – 19, 16 трав., с. 8]
що в п’яного на язиці, того не знайдеш у жодному словнику [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
що в п’яної жінки на умі, те тверезий чоловік не може
що в тверезого на думці, те у п’яного не вийде

Що на умі (на душі), те й на язиці ‘хто-небудь говорить усе підряд, не задумуючись’ [ФС ІІ, с. 973]; **на своїй (власній) шкурі** ‘сам, особисто, на практиці’ [ФС ІІ, с. 965]
що в жінки на умі − відчуваєш на власній шкурі [ОП; ЛУ 2001, № 3, 25 січ., с. 8]

Що на умі (на душі), те й на язиці ‘хто-небудь говорить усе підряд, не задумуючись’ [ФС ІІ, с. 973]; **сидіти (стояти) в печінках** ‘набридати, надокучати кому-небудь’ [ФС ІІ, с. 802]

що в жінки на язиці, те в чоловіка в печінках [ОП; СВ 1996, № 137, 15 листоп., с. 4]

РОЗУМНИЙ

Всяк розумний по-своєму
всяк дурний по-своєму

Треба бути таким розумним, щоб прикидатися таким дурним
розумна жінка знає, коли треба бути дурненькою [ОП; ЛУ 2001, № 37, 11 жовт., с. 8]

РОСІЯ

У Росії дві проблеми: дороги і дурні
дурні і дороги породили третю біду – дурнів на дорогах [ВТ; Пер. 2009, № 7, лип., с. 13]
коли в Росії не буде ні дурнів, ні доріг, у неї залишиться лише одна проблема: Україна [ФБ; ЛУ 2005, № 40, 13 жовт., с. 8]
у нас дві біди: дурні та їх заступники [ФБ; Пер. 2000, № 2, лют., с. 12]
у Росії дві біди, і одна з них мучить другу [ФБ; ЛУ 2008, № 41, 23 жовт., с. 8]
у Росії дві біди: дурні і телефонні лінії!
у Росії три біди – дороги, дурні й дурні, які показують дорогу…

РОТ

Відкривати рота ‘починати говорити, висловлюватися’ [ФС І, с. 122]
кожному своє: одні платять за спожите, інші – тільки за те, що відкрили рот [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

Затулити (закрити) рота ‘замовкати’ [ФС І, с. 319]
якщо вам затикають рота, значить, ви влучили в ціль [ОД; СВ 2009, № 134, 20 листоп., с. 6]

Затулити (закрити) рота ‘замовкати’ [ФС І, с. 319]; **відкрити очі** ‘показувати, розказувати всю правду про що-небудь’ [ФС І, с. 122]
не закривай рота тому, хто відкриває тобі очі [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]
як правило, рота нам закривають ті, кому ми відкриваємо очі [ФБ; Пер. 1995, № 14, с. 6]

Якби те якби, так в роті виросли б гриби
якби в роті росли гриби, то й у ліс не треба було б ходити
якби в роті росли гриби, то можна було б жити і в Чорнобилі [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]

РУБЛІ
Не май сто рублів, а май сто друзів
не май сто друзів, а май одного спонсора [ЛЗ; Пер. 1995, № 8, с. 1]
у кого сто друзів, у того – жодного друга [ОП; Пер. 2001, № 6, черв., с. 7]

РУКА
Взяти себе в руки ‘ставати зібраним, цілеспрямованим, діяльним, рішучим’ [ФС І, с. 53]
вроджена гидливість заважає взяти себе в руки [ФБ; Пер. 2004, № 10, жовт., с. 2]
мийте руки перед тим, як взяти себе в руки [ВКо; ЛУ 2001, № 38 – 39, 25 жовт., с. 12]
слизька людина не може взяти себе в руки [ПР; СВ 2009, № 53, 15 трав., с. 6]

Взяти себе в руки ‘ставати зібраним, цілеспрямованим, діяльним, рішучим’ [ФС І, с. 53]; **мати брудні руки**
якби всі брали себе в руки, то в доброї половини людства вони б виявилися брудними [ІТ; Пер. 2001, № 4, квіт., с. 3]

Взяти себе в руки ‘ставати зібраним, цілеспрямованим, діяльним, рішучим’ [ФС І, с. 53]; **стати на ноги** ‘підрости, зробитися дужим, самостійним’ [ФС ІІ, с. 859]
хотів узяти себе в руки, та не зміг стати на ноги [МК; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]

Відбитися від рук ‘перестати коритися кому-небудь, слухати когось’ [ФС І, с. 115]
відбився від рук дружини, зате прибився до колін сусідки [ОП, ЛУ 2002, № 20, 30 трав., с. 8]

Він сказав: „Поїхали”, − і махнув рукою (рядки з пісні, популярної в 60 – 70-х рр. ХХ ст.)
він сказав: „Поїхали”, − і … запив водою
він сказав: „Поїхали”, − і пішов пішки

Волохата рука ‘мати підтримку впливової людини’; **кучеряве життя** ‘забезпечене, багате на події і враження життя’
чим волохатіша рука, тим кучерявіше життя [БР; Пер., 2004, № 3, берез., с. 2]

Гріти руки ‘наживатися на чужому, нечесно, незаконно збагачуватися’ [ФС І, с. 198]
заморозили наші заощадження і нагріли руки [БР; Пер. 2005, № 11, листоп., с. 10]
на вогні чужого бажання також можна добре руки нагріти [ВВов; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]
слава – це вогнище, на якому багато хто не проти нагріти руки [ВШу; Пер. 2003, № 11, листоп., с. 6]
якщо довго гріти руки, то можна опинитися в холодній камері [ВКут; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Гріти руки ‘наживатися на чужому, нечесно, незаконно збагачуватися’ [ФС І, с. 198]; **сидіти на теплому місці** ‘мати престижну роботу, добре влаштуватися в житті’
нагріти руки можна тільки на теплому місці [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]

Докладати рук ‘старатися серйозно, багато працювати над чим-небудь’ [ФС І, с. 259]
щоб навчитися прясти, треба до голови ще й рук докласти [ОК; СВ 2010, № 120, 15 жовт., с. 6]

Золоті руки ‘майстер своєї справи; вправна, уміла, здібна людина’ [ФС ІІ, с. 768]
руки в золоті – це ще не золоті руки [АГа; ЛУ 2005, № 41, 20 жовт., с. 8]
у добрих жінок руки золоті, у чарівних − у золоті [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

Липкі руки ‘хто-небудь схильний до злодійства, шахрайства тощо’ [ФС ІІ, с. 769]
липкі руки чомусь завжди асоціюються з тривалим терміном [ОД; СВ 2006, № 77, 7 лип., с. 6]

Мати руку ‘користуватися підтримкою, допомогою, протекцією і т. ін. (переважно впливової людини)’ [ФС І, с. 474]; **зірок з неба не хапати** ‘хто-небудь не відзначається неабиякими здібностями, розумом тощо’ [ФС ІІ, с. 919]
якщо у тебе немає нагорі руки, зірок з неба не хапатимеш [ФБ; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]

Мати чисті руки; рука руку миє
операція „Чисті руки”: рука руку миє [БР; Пер. 2006, № 10, жовт., с. 6]
якщо рука руку миє, то це не значить, що все буде робитися чистими руками [БР; Пер. 2000, № 1, січ., с. 13]

Махнути рукою ‘перестати займатися ким-, чим-небудь, припинити робити щось’ [ФС І, с. 479]
то не свободи стало більше, то просто керманичі махнули на народ рукою [ОП; СВ 2006, № 152, 29 груд., с. 6]

Носити на руках ‘дуже добре ставитися, виявляти велику увагу до кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 558]
у жінки не запитують, скільки вона важить, а просто носять її на руках [ОП; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]

Носити на руках ‘дуже добре ставитися, виявляти велику увагу до кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 558]; **потрапити на язик** ‘стати об’єктом розмов, пересудів, дотепів, жартів’ [ФС ІІ, с. 683]
носили на руках, а тепер на язиках [ЛП; Пер. 1995, № 15, с. 2]

Носити на руках ‘дуже добре ставитися, виявляти велику увагу до кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 558]; **сидіти на шиї** ‘бути під чиєюсь опікою, на чиєму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 801]
чоловіки, котрі носять жінку на руках, роблять це з єдиною метою: аби вона не сіла на шию [ФБ; Пер. 1996, № 3, берез., с. 13]
якщо чоловік не носить вас на руках, значить, скоріш за все, ви сидите у нього на шиї [ОП; ЛУ 2000, № 33, 28 груд., с. 8]

Опустити (опускати) руки ‘впасти в розпач, в апатію, стати бездіяльним, байдужим до всього’ [ФС ІІ, с. 589]
не біда, якщо руки опустились, – ще можна ближнього взути [ФБ; СВ 2010, № 91, 6 серп., с. 6]

Піднімати руку ‘бити кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 636]
хіба піднімеш на жінку руку, коли в руці затиснув „заначку”? [ФБ; СВ 2009, № 28, 13 берез., с. 6]

Розводити руками ‘виражати здивування, захоплення, розгубленість’ [ФС ІІ, с. 745]
коли рибалки розводять руками, то, як завжди, розводять [ВІ; СВ 2010, № 17, 12 лют., с. 6]

Рука руку миє
коли одна рука миє другу, – отже, пора за стіл [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]

рука рук миє, і обидві білі живуть
якщо рука руку миє, часом може залишитися брудним обличчя [ВМ; Пер. 2004, № 8, серп., с. 11]

Рука руку миє; заплямувати совість (сумління) ‘бути причетним до підлих недобрих справ’
хоч рука руку мила, совість залишилася брудною [ВГура; Пер. 1997, № 10, жовт., с. 14]

Рука руку миє; мати чисті руки ‘мати не заплямовану репутацію’
через те й руки чисті, що рука руку миє [ВІ; ЛУ 2007, № 3, 25 січ., с. 8]

Рука руку миє; покласти в руку ‘заплатити за надану послугу’
для того, щоб рука мила руку, в них треба щось покласти [ОД; СВ 2008, № 66, 6 черв., с. 6]

Руки короткі ‘хто-небудь має обмежену владу, можливості’ [ФС ІІ, с. 769]; **довгий язик** ‘хто-небудь дуже балакучий, любить говорити багато зайвого, непотрібного, неправдивого’ [ФС ІІ, с. 975]
руки короткі, але ось язик! [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]
чим коротші руки, тим довший язик! [ОСу; Пер. 1997, № 5, трав., с. 4]

Руки не доходять ‘у когось немає часу, немає можливості робити що-небудь, займатися чимсь’ [ФС ІІ, с. 770]; **робити язиком** ‘обіцяти виконати певний обсяг роботи, але не дотримати слова’
звичайно, з трибуни руки не доходять, тому доводиться все робити язиком [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

Сильна (міцна) рука ‘хто-небудь впливовий, той, хто має владу, силу і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 765]; **слабка голова** ‘розумово обмежена, тупа людина’ [ФС І, с. 184]

сильна рука потрібна тим, у кого слабка голова [ФБ; Пер. 2004, № 8, серп., с. 13]

Спіймати за руку ‘застати людину в той час, коли вона скоює щось недобре, протизаконне’; **руки короткі** ‘хто-небудь має обмежену владу, можливості’ [ФС ІІ, с. 769]
а спіймати себе за руку – руки короткі? [ФБ; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]

Сходить з рук ‘залишається безкарним, не поміченим’ [ФС ІІ, с. 873]
декому все сходить з язика [МЛ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]

Тверда рука ‘хто-небудь має вольовий, сильний характер’ [ФС ІІ, с. 765]; **не поворухнути пальцем** ‘нічого не робити, не докладати жодних зусиль’
яку ж треба мати тверду руку, щоб не поворухнути пальцем! [ЛЗ; СВ 2005, № 70, 17 черв., с. 6]

Тримати (держати) себе в руках (в шорах) ‘стримувати свої почуття, намагатися бути спокійним, володіти собою в незвичайній ситуації, у нервовій обстановці тощо’ [ФС І, с. 230]
важко тримати себе в руках, коли ти в наручниках [ОП; СВ 1997, № 2, 4 січ., с. 4]
нема нічого важчого, ніж тримати себе в руках [ВШу; СВ 1996, № 51, 26 квіт., с. 6]

Тримати (держати) себе в руках (в шорах) ‘стримувати свої почуття, намагатися бути спокійним, володіти собою в незвичайній ситуації, в нервовій обстановці тощо’ [ФС І, с. 230]; **ноги не тримають** ‘бути п’яним’
тримай себе в руках, якщо тебе не тримають ноги [РК; Пер. 2002, № 3, берез., с. 2]

Умивати руки ‘ухилятися від участі в якій-небудь справі, знімати з себе відповідальність’ [ФС ІІ, с. 913]; **гроші не пахнуть** (римський імператор Веспасіан)

чому чиновник умиває руки, якщо гроші не пахнуть? [ФБ; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

Умивати руки ‘ухилятися від участі в якій-небудь справі, знімати з себе відповідальність’ [ФС ІІ, с. 913]; **відмивати гроші** ‘витрачати частину нечесно зароблених грошей на суспільні потреби’
коли влада умиває руки, мафія відмиває гроші [СК; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]

Усе в наших руках ‘усе можна вирішити, доклавши власні зусилля’
усе в наших руках! Лише прибутки – в кишенях олігархів [СК; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]
усе в наших руках, крім влади, звичайно [ФБ; СВ 2006, № 113, 29 верес., с. 6]
усе в наших руках, крім самих себе, звичайно [ФБ; СВ 2008, № 135, 14 листоп., с. 6]
усе в наших руках: в одній чарка, у другій – закуска [ФБ; Пер. 2006, № 11, листоп., с. 13]

Усе в наших руках ‘усе можна вирішити, доклавши власні зусилля’**; на широку ногу** ‘розкішно, багато, без будь-яких обмежень’ [ФС ІІ, с. 556]
усе в наших руках, а на широку ногу живуть вони [ЛЗ; СВ 2005, № 70, 17 черв., с. 6]

Усе в наших руках ‘усе можна вирішити, доклавши власні зусилля’**; сидіти (стояти) в печінках** ‘набридати, надокучати кому-небудь’ [ФС ІІ, с. 802]
хто сказав, що все у наших руках, коли все в наших печінках! [ФБ; ЛУ 2006, № 30, 10 серп., с. 8]

Усе в руках людини ‘будь-яку справу можна вирішити, доклавши певних зусиль’
усе в руках чоловіка та... ногах жінки [ОП; ЛУ 2003, № 7, 13 лют., с. 8]

У чужих руках завше більший шматок
на вершині і ворона скидається на орла [РК; СВ 2009, № 83, 24 лип., с. 6]
на чужому дворі і кізяк золотий [ВЧ; МС 1992, с. 37]
ніколи не радійте своєму щастю. Пам'ятайте: чуже щастя завжди більше!
сусідня курка гускою здається [АГо; СВ 2004, № 31, 18 берез., с. 4]
у сусіда гаманець завжди більший [АГо; СВ 2004, № 43, 15 квіт., с. 4]
у чужих руках своє морозиво більшим здається
у чужому бублику дірка менша [ЛЗ; Пер. 2004, № 4, квіт., с. 2]
чужа заварена каша − крутіша [ЛЗ; СВ 2005, № 144, 19 груд., с. 4]

РУКАВА
Засукувати рукава 'ревно братися до роботи' [ФС І, с. 307]; **працювати ліктями** 'енергійно вирішувати справи, бути розбитним'
завжди енергійно засукував рукава. Щоб краще працювати ліктями [ЛЗ; Пер. 2005, № 4, квіт., с. 2]

РУСЬ
Не перевелися на Русі ще добрі молодці (рядки з народної думи)
не перепились на Русі ще добрі молодці [І-П; ЛУ 2004, № 30, 5 серп., с. 8]

РУЧКА
До ручки 'уживається для вираження крайньої межі, міри в чому-небудь' [ФС ІІ, с. 775]
дійшли до ручки, а там платний вхід [ВКо; ЛУ 2003, № 20, 22 трав., с. 8]
дійшов до ручки – став письменником [ОХ; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]

дороги, що нікуди не ведуть, доводять до ручки [ФБ; СВ 2005, № 135, 18 листоп., с. 6]
наші провідники й теорему доведуть до ручки [ФБ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]

РЯДОК
Читати між рядками ‘здогадуватися про прихований зміст написаного, сказаного’ [ФС II, с. 949]
брехливі газети у часи свободи теж читаються між рядками [ВГ; Пер. 2009, № 11, листоп., с. 3]

САЛО
Сало – сила
сало – сила, ковбаса – здоров’я, а робота – дурість
сало – сила, ковбаса – здоров’я, а робота – розум
сало – сила, спорт – могила

Нашим салом нам же по мусалам
нашим салом та по нашій шкурі. Тому й щетинимся [ЛЗ; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]
нашим салом нам же по сусалам

САНІТАР
Лісові санітари ‘птахи, що поїдають шкідників дерев’
вовк – санітар лісу, а зайці – плата за роботу санітара [ВШ; СВ 2007, № 36, 30 берез., с. 6]
заєць ніколи не назве вовка лісовим санітаром [МФ; Пер., 1998, № 6, черв., с. 13]

САНЧАТА
Любиш кататися − люби й санчата возити
любиш гулять – люби й робить [ВЧ; МС 1992, с. 35]
любиш їздити – люби підмащувати [ПП; ЛУ 2005, № 50, 22 груд., с. 8]

любиш їздити − люби ремонти
любиш їздити − умій і машину поважати
любиш кататися − залізай до кузову
любиш кататися – котись до біса
любиш кататися – котись до бісової матері!
любиш кататися − люби й катайся
любиш кататися – люби й ковзани шнурувати
любиш кататися − люби й санчата ввозити
любиш кататись – люби і котись
любиш купатися – люби й штучним дихання займатися!

Сідати не в свої сани ‘братися не за свою справу; займати невідповідне місце на роботі, в суспільстві тощо’ [ФС ІІ, с. 808]; **сісти в калюжу** ‘привселюдно зробити щось не так’
не в свою калюжу не сідай [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]

САПЕР
Сапер помиляється один раз
добре саперам, вони не помиляються щодня десятки разів... [ОП; ЛУ 2001, № 28, 9 серп., с. 8]
майбутня жертва помиляється лише раз, коли говорить правду [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
мінери помиляються тільки один раз, виборці – раз у чотири роки [ЛК-З; Пер. 2005, № 7, лип., с. 6]
сапер помиляється двічі. Перший раз, коли обирає професію

Сапер помиляється один раз; міна сповільненої дії (сталий вираз, уживаний військовими) ‘якась небезпечна справа, що може зашкодити людині’
чоловік – це сапер, котрий помиляється багато разів у житті, але так і не збагне, що жінка – це міна сповільненої дії [МЛі; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

СВИНЯ
Посади свиню за стіл, а вона й ноги на стіл
за давньою традицією свиню садять за стіл поруч із хроном [ВШу; Пер. 2010, № 2, лют., с. 10]

посади свиню за стіл, вона вилізе й за стіл
пусти муху на долоню, захоче й на бороду [МЯ; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]

Свиня калюжу знайде ‘про обов’язковий перебіг подій’
свиня в калюжі не вмирає [ФБ; Пер. 2004, № 8, серп., с. 13]

Як свиня на коня (схожий) ‘уживається для вираження повного заперечення змісту речення’ [ФС II, с. 781]
схожа, як свиня на коня, тільки хвіст не такий
схожий, як свиня на Великий піст, макогін на ночви, колесо на оцет, цуценя на пиріг [Укр. перли]
схожий, як свиня на коня, тільки шерсть не така
чорт схожий на корову без дійок, але зі свинячим рилом, так що не треба мене з ним рівняти [ВК; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]

СВІТ

Побачити світ у всій красі
щоб побачити навколишній світ у всій його красі, достатньо відірватися від телевізора [ВМ; ЛУ 2004, № 19, 20 трав., с. 8]

Світ не без добрих людей
світ не без дохлих людей
світ не без жінок! [ОП; ЛУ 1999, № 37, 1 жовт., с. 8]
світ не без добрих людей – тільки треба багато подорожувати [ВГ; СВ 2007, № 86, 3 серп., с. 6]

Світ тісний; тримати (держати) себе в руках (в шорах) ‘стримувати свої почуття, намагатися бути спокійним, володіти собою в незвичайній ситуації, в нервовій обстановці тощо’ [ФС I, с. 230]
який тісний світ, особливо, коли жінка тримає тебе в своїх руках [ФБ; ЛУ 2004, № 2, 15 січ., с. 8]

Світом править любов
світом править любов, нами – мафія [ОП; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]

світом править любов, нерідко до грошей [ОП; ЛУ 2005, № 24, 23 черв., с. 8]

Світом править любов; любов зла, полюбиш і козла
у світі панує любов, а вона, як відомо, сліпа і зла

У світі все гармонійно; чортова дюжина ‘тринадцять’
у світі все гармонійне: на кожного божка припадає по тринадцять чортиків [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]

СВІТЛО
Світло в кінці тунелю
а світло в кінці тунелю також за графіком вимикають? [ФБ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]
бачу дулю в кінця тунелю [ОП; ЛУ 1999, № 20, 20 трав., с. 8]
за темних коридорів влади не сподівайся на світло в кінці тунелю [ЛЗ; СВ 2007, № 36, 30 берез., с. 6]
мало бачити світло в кінці тунелю, треба ще й знати – у чиїх руках рубильник [ОП; СВ 2008, № 96, 15 серп., с. 6]
нарешті з’явилось світло в кінці тунелю. На жаль, червоне [МЛ; Пер. 2002, № 3, берез., с. 10]
світло в кінці тунелю виявилося добре освітленим тупиком [МБ; Пер. 2005, № 3, берез., с. 4]
світло в кінці тунелю виявилося світлячком [МЛ; Пер. 2007, № 11, листоп., с. 2]
часто світло в кінці тунелю лише означає початок другого [МЛ; Пер. 1995, № 16, с. 6]
якщо в кінці тунелю спалахнуло світло, значить, виборна кампанія почалась [СК; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]

Світло в кінці тунелю; до лампочки ‘комусь байдуже до кого-, чого-небудь; непотрібне щось’ [ФС І, с. 415]
звідки взятися світлу в кінці тунелю, якщо всім усе до лампочки? [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовтн., с. 8]

Світло в кінці тунелю; той світ ‘потойбічне, загробне життя як протиставлення земному’ [ФС ІІ, с. 758]

світло в кінці тунелю? А може, це вже той світ? [МЛ; Пер. 2002, № 10, жовт., с. 10]

СВОБОДА

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками)

ані слова про демократію, свободу слова, законність – лише про добре! [ОП; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]

ви не розказуйте, яка у нас свобода слова, ви краще розкажіть, яка газета та телеканал кому належать [ОП; СВ 2010, № 32, 19 берез., с. 6]

від сатири лишилося лише торжество свободи слова [ОП; СВ 2010, № 70, 18 черв., с. 6]

від свободи слова залишилися одні слова [ОП; ЛУ 1999, № 34 – 35, 14 жовт., с. 12]

вільний ринок є, демократія є, свобода слова є… а життя немає! [СК; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]

говорити правду нама кому – всі пішли на „Свободу слова”! [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]

дехто думає, що коли в нас свобода слова, то вже можна казати правду про наше керівництво [ОП; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]

ніхто на свободу слова не наступає, позаяк не можна наступати на те, чого нема [ОП; СВ 2010, № 47, 23 квіт., с. 6]

перш ніж щось сказати – добре подумай. адже у країні торжествує свобода слова!.. [ОП; СВ 2004, № 97, 20 серп., с. 4]

про що можна писати без остраху, то це про те, що в нас уже свобода слова [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

свобода слова є, слів немає [ОП; СВ 2010, № 10, 1 лют., с. 6]

свобода слова на сторінках сучасних газет із великою перевагою піднімається над свободою чесної думки [ПО; Пер., 2009, № 3, берез., с. 3]

свобода слова потрібна для того, щоб вони говорили, що у нас свобода слова, а не для того, щоб ти говорив правду [ОП; СВ 2010, № 44, 16 квіт., с. 6]

свобода слова часто зводиться до волі язика [МЛ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 6]

свобода слова, а сказати, що її нема – не можна [ОП; СВ 2003, № 17, 7 лют., с. 4]
справжня свобода слова починається як мінімум після третьої [ОП; СВ 2008, № 78, 4 лип., с. 6]
усі знають, що в нас уже свобода слова, але ви хоч нікому про це не кажіть! [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]
чи слід боротися за свободу слова в пустелі? [ОД; СВ 2009, № 19, 20 лют., с. 6]
чи то свобода слова вже близько, чи то до виборів ще далеченько [ОП; СВ 2005, № 120, 14 жовт., с. 4]
чим менше свободи слова, тим легше довести, що вона є! [ОП; ЛУ 2003, № 5, 30 січ., с. 8]
якщо це свобода слова, то я мовчу [ОП; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками); **вкоротити язик** ‘примусити кого-небудь менше говорити, обачніше висловлюватися’ [ФС І, с. 136]
ми б, може, й вихваляли свободу слова, якби в нас не були відрізані язики [ОП; СВ 2001, № 135, 9 листоп., с. 6]

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками); **гучне ім’я** ‘ім’я впливової людини, керівника’
при сучасній свободі слова окремі гучні імена іноді доводиться називати пошепки [БС; Пер. 2000, № 9, верес., с. 3]

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками); **доводити до посиніння** ‘доводити довго’
свобода слова є, ажде тепер доводити те, що її немає, можна хоч до посиніння [ОП; СВ 2007, № 110, 28 верес., с. 6]

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками); **заткнути рота** ‘змусити мовчати’
хто завгодно підтвердить, що у нас свобода слова, якщо йому рота заткнути ковбасою [ОП; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками); **затуляти вуха** ‘нічого не слухати’
хотіли свободи слова? Затуляйте вуха! [ОП; ЛУ 1999, № 5-6, 11 лют., с. 12]

Свобода слова (сталий вираз, уживаний політиками); **повний порядок** ‘усе як слід, без порушень; цілком безпечно де-небудь’ [ФС ІІ, с. 679]
зі свободою слова в нас повний порядок: майже всі мовчать [ОП; ЛУ 2001, № 15, 19 квіт., с. 8]

СВЯТІ
Не святі горшки ліплять
наскільки були б дешевшими горшки, якби їх ліпили святі! [ІТ; Пер. 1995, № 21, с. 2]
не боги варять чоловікам борщі, а богині! [ОП; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]
не святі горшки ліплять – вони їх проектують [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]

Не святі горшки ліплять; розбити (побити) глек (глека, горщик, макітру) ‘розірвати, порушити дружні стосунки; посваритися’ [ФС ІІ, с. 743]
не святі горшки ліплять. І б’ють їх теж [ПКу; СВ 1999, № 99, 20 серп., с. 4]

Розбити (побити) глек (глека, горщик, макітру) ‘розірвати, порушити дружні стосунки; посваритися’ [ФС ІІ, с. 743]
ми перевершили трипільців: вони вміли вправно ліпити горшки, а ми – їх розбивати [ВШ; СВ 2009, № 110, 25 верес., с. 6]

СВЯТО
На роботу – як на свято
на пологи як на свято
у книгарню як на свято
у Сибір як на свято
у суд як на свято

якщо людина на роботу йде, як на свято, то що ж у неї діється вдома? [СС; СВ 2010, № 27, 10 берез., с. 6]

СЕЛО

Краще бути першим на селі, ніж другим у місті (перефразовані слова Юлія Цезаря „Краще бути першим тут, ніж другим у Римі”) [КС; с. 79]

девіз поета: краще бути останнім у Римі, ніж першим у рамі [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]

ефіопська приказка: краще сезон дощів, аніж сезон вождів [ВКр; ЛУ 2007, № 37, 27 верес., с. 8]

краще бути багатим і здоровим, ніж грузити дрова

краще бути багатим і красивим, ніж бідним і хворим

краще бути в своєму репертуарі, ніж у чужому меню!

краще бути малим серед порядних, аніж великим серед покидьків [ВД; ЛУ 2007, № 23, 21 черв., с. 8]

краще бути першою коханкою, ніж третьою дружиною

краще бути першою Маєй, ніж восьмою Мартой!...

краще бути ходячим анекдотом, аніж лежачою енциклопедією [ЮРр; Пер. 2004, № 10, жовт., с. 14]

краще вбитий шуруп, ніж вкручений цвях

краще гіпс і кроватка (ліжко), ніж граніт і оградка…

краще жахливий кінець, ніж безкінечний жах…

краще живіт від пива, ніж горб від роботи

краще повірити одному окові, ніж двом вухам МЯ; СВ 2008, № 39, 1 квіт., с. 6]

краще померти, коли хочеться жити, ніж дожити до того, коли хочеться померти

краще прожити день соколом, аніж рік – куркою [ЛЗ; СВ 2006, № 149, 22 груд., с. 6]

краще промочити горло, ніж промочити ноги

краще релігійне рабство, ніж безбожне хамство [ЛЗ; СВ 2007, № 42, 13 квіт., с. 6]

ліпше своє велике, ніж чуже мале

якби ж багатому совість, а бідному здоров’я [МД; СВ 2005, № 14, 4 лют., с. 6]

СЕРЕДИНА

Золота середина ‘найвигідніший, корисний, позбавлений крайнощів спосіб діяння, поведінки; поміркована позиція в чому-небудь’ [ФС ІІ, с. 791]; **між молотом і наковальнею (ковадлом)** (Ф. Шпільгаген)

не така вже середина і золота, коли потрапляєш між наковальнею і молотом [ОД; СВ 2008, № 20, 15 лют., с. 4]

СЕРЦЕ

Від чистого серця ‘щиро, з добрим наміром’ [ФС ІІ, с. 800]

не всі політики безсоромно брешуть, дехто з них бреше від щирого серця [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]

Давати серцю волю ‘дозволяти собі розчулюватися, віддаватися своїм почуттям’ [ФС І, с. 204]; **лізти в душу** ‘виявляючи удавану люб’язність, приязнь до кого-небудь, добиватися його довір’я, прихильності’ [ФС І, с. 437]

дай серцю волю − тільки в душу не влазь

Дай серцю волю – заведе в неволю

дай серцю волю – доведе до аліментів [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]

Жити в серці; сидіти (стояти) в печінках ‘набридати, надокучати кому-небудь’ [ФС ІІ, с. 802]

дурять нас: буцімто мріють жити в наших серцях, а сидять у наших печінках [ФБ; ЛУ 2002, № 11, 21 берез., с. 8]

Серцю не накажеш

чому так люблять багатеньких? Тому, що серцю не накажеш! [ОП; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

СИВИНА

Сивина в бороду − біс в ребро

сивина в бороду − у печінки цироз

сивина в голову, челюсть у склянку

СИЛА
І сила перед розумом никне
і сила перед грошима никне

Нечиста сила ‘за релігійними уявленнями – надприродна істота, ворожа людина; біс, чорт, диявол’ [ФС ІІ, с. 802]
цікаво, чи має громадянство нечиста сила? І чиє? [МС; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Сила є – розуму не треба
граната є – розуму не треба [ОП; СВ 1997, № 2, 4 січ., с. 4]
гроші є – розуму не треба [ОП; СВ 1996, № 42, 5 квіт., с. 4]
криша є – розуму не треба
сила є, потрібен розум
спонсор є – таланту не треба

СИЛЬНІШИЙ
Виживає сильніший
виживає не той, хто сильніший, а хто слизькіший [НС; Пер. 2004, № 9, верес., с. 5]

СИН
Назвати сина на честь батька (народний звичай)
назвав бичків на часть Кличків

СИНИЦЯ
Краще синиця в жмені, ніж журавель у небі
з точки зору синиці, журавель у небі все-таки краще [МЛ; Пер. 2000, № 10, жовт., с. 5]
клаптик рідної землі кращий за Соломонові володіння [МК; СВ 2005, № 79, 8 лип., с. 6]
кожна синиця чекає свого журавля [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]
краще близький сусід, аніж далекий брат [ГКор; СВ 2010, № 105, 10 верес., с. 6]
краще вірний сумнів, ніж сумнівна віра [АК; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

краще горобець у клітці, ніж тетерук на гілці [ГКор; СВ 2010, № 20, 19 лют., с. 6]
краще з'їсти яйце в мирі, ніж вола у сварці [ГКор; СВ 2009, № 35, 31 берез., с. 4]
краще курка в супі, ніж журавель у небі
краще маленька премія, ніж велика почесна грамота [ЮР; СВ 2005, № 70, 17 черв., с. 6]
краще мамалига в рідному селі, ніж сало з хлібом на чужині [ГКор; СВ 2010, № 67, 11 черв., с. 6]
краще на козі в ліс їхати, ніж з дурнем балакати [ІМе; СВ 2010, № 82, 16 лип., с. 6]
краще один день бути соколом, ніж цілий рік вороною [ГКор; СВ 2010, № 67, 11 черв., с. 6]
краще одна пташка до рук, ніж дві в кущах
краще одна свічка перед тобою, ніж дві за тобою [МК; СВ 2005, № 26, 4 берез., с. 4]
краще погане життя, ніж гарний некролог [ЮР; Пер., 2010, № 10, жовт., с. 11]
краще робити нові помилки, ніж повторювати минулі [ІМе; СВ 2010, № 117, 8 жовт., с. 6]
краще свій дідько, ніж чужий Будда [ВШ; СВ 2005, № 114, 30 верес., с. 6]
краще синицею по руках, ніж журавлем по морді
краще синиця на руку, ніж журавель на руку
краще собаку зачепити, ніж лиху людину [ІБо; СВ 2009, № 146, 18 груд., с. 6]
краще хай живіт трісне, ніж добре вино скисне [ГКор; СВ 2009, № 35, 31 берез., с. 4]
краще целюліт у руках, ніж силікон по телевізору
краще чорт у мішку, ніж депутат у закритому списку [ОП; СВ 2010, № 108, 17 верес., с. 6]
синиця – у руках, журавель – у небі
що ліпше: м'ясо за ґратами чи кістка на волі? [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

Краще синиця в жмені, ніж журавель у небі; дуля з маком 'абсолютно нічого' [ФС І, с. 270]

краще сало з цибулею, ніж дуля з маком [ВДа; СВ 2009, № 101, 4 верес., с. 6]

СИР

Безкоштовний сир буває тільки в мишоловці

безкоштовний сир буває тільки в мишоловці. Так там і взяв!

безкоштовними бувають лише службові відрядження на Гаваї [ОП; ЛУ 1998, № 30, 27 серп., с. 8]

безплатний газ тільки в мишоловці

якщо Бог послав вам шматочок сиру, переконайтеся, що він не в мишоловці [БР; Пер. 2005, № 7, лип., с. 11]

Щоб тобі сир та маслечко (народне побажання)

побажання: щоб ти все життя дивився лиш одну рекламу! [ВМ; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

побажання: щоб ти все життя жив на одну зарплату

СИРОТА

Як сироті женитися, так і ніч мала (день короткий)

як сироті женитися, то хоч є на кому

як сироті жениться, так і дощ

СІДАТИ

На мене де сядеш, там і встанеш

на мені де сядеш, там і вокзал

на мені де сядеш, там і сидітимеш

Ні сіло ні впало ‘без причини’

ні сіло ні впало – віддай, коте, сало [АЗ; СВ 2009, № 125, 30 жовт., с. 6]

ні сіло ні впало, віддай, бабо, сало [ВБ; СВ 2010, № 23, 26 лют., с. 6]

СІДЛО

Вибивати з сідла ‘позбавляти кого-небудь певного становища, упевненості в собі’ [ФС І, с. 79]

кінь − розумна тварина: знає, кого викинути з сідла [ЛЗ; ЛУ 2001, № 48, 27 груд., с. 8]

СІК

Варитися у власному соку ‘не виходити за межі свого досвіду; працювати, не спілкуючись з іншими’ [ФС І, с. 67]

деякі не стільки варяться в своєму соку, скільки варять у ньому інших [ВКол; СВ 2007, № 80, 20 лип., с. 6]

СІЛЬ

Не сип мені сіль на рану

не лий мені борщ на спину
не лий мені чай на спину
не сип мені сіль на цукор
не сип мені цукор в пиво!
не сип мне сіль на Windows...

СІЯТИ

Сіяти добре, розумне, вічне (М. Некрасов)

і розумне, добре та вічне частенько доводиться пересівати [МЛ; Пер. 2005, № 10, жовт., с. 13]

розумне й добре треба сіяти, а дурість виростає сама [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

сійте добре, вічне в межах розумного [ЮР; Пер. 1995, № 23 – 24, с. 2]

хто сіє навколо добро, той множить його урожай [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовтн., с. 8]

чи по тих попередниках сіємо розумне, вічне, добре?.. [ГЯ; СВ 2005, № 129, 4 листоп., с. 6]

Сіяти добре, розумне, вічне (М. Некрасов); **на бобах** (залишати, зоставатися) ‘ні з чим, без нічого’ [ФС І, с. 36]

на жаль, сіючи розумне, добре, вічне, теж можна лишитися на бобах [СЮх; Пер. 1995, № 14, с. 3]

Сіяти добре, розумне, вічне (М. Некрасов); **хоч трава не рости** ‘абсолютно байдуже’ [ФС ІІ, с. 894]

сіяли добре, розумне, вічне, а там – хоч трава не рости! [ОП; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 8]

Що посієш, те й пожнеш
ми пожинаємо більше, ніж сіємо [ЛЗ; Пер. 2003, № 11, листоп., с. 14]
сучасне сільське прислів'я: „хоч і посієш – та чим пожнеш?" [Л-КЗ; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]
чим удобрювали – те й отримали
чим удобряли, те й виросло
що пожнеш, те за відро солярки й віддаси [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
що позичить, те й згубить [ЮБ; ЛУ 2006, № 40, 19 жовт., с. 8]
що посієш, не знайдеш
що посієш, потім хрін знайдеш
що посієш, те вкрадуть
що посієш, те й вродить
що посієш, те й зберуть сусіди по дачі [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]
що посієш, те й курнеш
що посієш, те й твоє
що посіяли, те й згнило
що посмієш, те й потиснеш
якщо що посієш, те й пожнеш, то краще не сіяти [АТ; Пер. 1997, № 1, січ., с. 13]

Що посієш, те й пожнеш; горе (лихо) з розуму (О. Грибоєдов)
посієш знання – пожнеш горе від розуму [БР; ЛУ 1997, № 16, 24 квіт., с. 8]

СКРИПКА
Грати першу скрипку 'бути головним у якій-небудь справі' [ФС І, с. 195]; **в одну дудку** 'бути заодно з ким-небудь' [ФС І, с. 270]
той, хто грає першу скрипку, як правило, в одну дудку грати не бажає [ВСл; Пер. 2009, № 12, груд., с. 4]

Грати першу скрипку ‘бути головним у якій-небудь справі’ [ФС І, с. 195]; **втерти носа** ‘показати або довести свою перевагу над ким-небудь’ [ФС І, с. 157]
той, хто грай першу скрипку, хоче смичком усім носа втерти [ФБ; Пер. 2010, № 3, берез., с. 4]

СКУПИЙ
Скупий платить двічі
ледачий два рази робить, а розумний – ні разу [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]
скнара платить двічі... Піду працювати до скнари
скупий платить двічі, бідний – тричі [ОП; СВ 2006, № 134, 17 листоп., с. 6]
скупий платить двічі? Але це ще не означає, що більше [МЛ; Пер. 2001, № 6, черв., с. 2]

СЛІД
Лишати слід ‘робити значний внесок у якусь справу’ [ФС І, с. 432]; **стерти підошви** ‘довго кудись ходити’
поки залишиш слід в історії, скільки підошв зітреш [ВГ; ЛУ 2001, № 42, 15 листоп., с. 8]

Лишати слід ‘робити значний внесок у якусь справу’ [ФС І, с. 432]; **шукати з собаками** ‘шукати довго, але даремно’
декотрі залишають після себе такий слід на землі, що й собаки не знайдуть [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]

СЛІПИЙ
Казав сліпий: „Побачимо”, казав глухий: „Почуємо”
казав німий, що чув глухий, ніби сліпий бачив, як безногий скаче

СЛОВО
Батькове слово − закон
у правовій державі слово пахана − закон! [ОП; ЛУ 2002, № 32, 19 верес., с. 8]

Брати слова назад ‘відмовлятися від сказаного раніше’ [ФС І, с. 53]
ви, може, й візьмете свої слова назад, але ж я їх почув? [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]

За словом у кишеню не полізти ‘бути дотепним і метким у розмові’ [ФС І, с. 435]
на іспитах студент полізе за словом і в кишеню [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

За словом у кишеню не полізти ‘бути дотепним і метким у розмові’ [ФС І, с. 435]; **знімати останні штани** ‘віддавати останнє’
у чию кишеню лізти за словом, коли останні штани зняли? [ФБ; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

Крилате слово ‘влучний вислів відомої особистості, який повторюють, цитують’
важко стримати своє слово, коли воно крилате [АК; ЛУ 2009, № 32, 1 жовт., с. 8]

Слова з пісні не викинеш
баркароли із гондоли не викинеш

Слово до слова − зложиться мова
слово до слова − буде розмова

Слово не горобець: вилетить − не спіймаєш
глюк не горобець, вилетить – убий
слово – горобець... Інколи воно може бути... коршуном [ОСу; Пер. 1995, № 5, с. 4]
слово – не горобець, спіймають – посадять! [ОП; СВ 2008, № 23, 22 лют., с. 6]
слово – не горобець: вилетить – потонеш
слово вилетить горобцем, а вернеться волом [МЯ; СВ 2009, № 43, 17 квіт., с. 6]
слово не горобець – не кожний доганяє…

слово не горобець – сказав і забув
слово не горобець, вилетить – таких наловиш!
слово не горобець, вилетить − триндюлів спіймаєш
слово не горобець, воно не повинно бути сірим
слово не горобець: піймають – вилетиш…
щелепа не горобець, вилетить – не піймаєш

Слово не горобець: вилетить − не спіймаєш; ловити на слові ‘виявляти суперечності в чиїх-небудь висловлюваннях’ [ФС І, с. 446]
слово не горобець – на ньому можуть спіймати [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

Слово не розходиться з ділом ‘хто-небудь завжди виконує обіцяне або діями підтверджує сказане’ [ФС ІІ, с. 829]
особливість ненормативної лексики: слова не розходяться з тілом [МЛ; Пер. 2002, № 11, листоп., с. 10]

Слово – срібло, а мовчання – золото
мовчання – золото. А замовчування? [ЛМ; Пер. 2003, № 5, трав., с. 5]
мовчання – золото. Але це лише за умови, що вам є що сказати [ОЖ; Пер. 2001, № 5, трав., с. 6]
мовчання – золото? А скільки треба мовчати? [ДС; Пер. 1997, № 4, квіт., с. 4]
слово – срібло, мовчання – золото. А що ж тоді платина? [ОД; Пер. 1998, № 1, січ., с. 4]

Слово чемне кожному приємне
ласкаве слово судді і олігарху приємне [ВШ; СВ 2007, № 42, 13 квіт., с. 6]
хоч і приємне, та не завжди виходить чемно

Спочатку було слово ‘Євангеліє’
і на початку було Слово, і зараз лише слово... [ОП; СВ 1999, № 87, 23 лип., с. 4]
спочатку було продовження [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

спочатку було слово, і слово було убого…
спочатку було слово. А потім за нього дали п’ятнадцять діб [ОСу; Пер. 1995, № 7, с. 1]
спочатку було слово. Та ось з’явилась жінка [ВМ; Пер. 2003, № 7, лип., с. 13]
спочатку було слово… Потім – синець під оком [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
спочатку приватизували Слово [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

СЛУГА
Слуги народу (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
бути народом бажаючих мало, усі хочуть стати слугами народу [СК; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]
диктатура пролетаріату переросла в диктатуру слуг народу [ТЛ; Пер., 1999, № 2, лют., с. 3]
ніхто так не командує народом, як його слуги [ВЧ; Пер., 1998, № 4, квіт., с. 6]
скільки прислуги, зразу видно – слуга народу! [ОП; СВ 2006, № 66, 9 черв., с. 6]
тільки завдяки демократичним виборам часто слуги народу стають його панами [ВША; СВ, 2004, № 124, 22 жовт., с. 6]
у них вигідно бути хазяїном... У нас – слугою народу.. [ОСу; Пер., 1996, № 4, квіт., с. 5]
у хазяїв зі слугами завжди були непрості взаємини. Слуги народу – не виняток [МЛ, ЛУ 2005, № 38, 29 верес., с. 8]
хочеш бути паном – стань слугою народу [ЛЗ; СВ 2007, № 122, 26 жовт., с. 6]
хто хазяїн слуг народу? [ГШ; Пер., 2006, № 4, квіт., с. 11]
цікаво, кому ж служать наші слуги народу? [ЮС; Пер., 1997, № 12, груд., с. 10]
як може бути народ господарем, коли в нього недоторкані слуги? Найбільше наймитів у слуг народу [ФБ; ЛУ 2002, № 31, 12 верес., с. 8]

Слуга двох господарів (Карло Гольдоні)
слуга двох гаспидів [ЛЗ; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]

СЛУХАТИ
Слухай мене – зі мною не пропадеш
слухай мене – тюрма не мине

СЛУХАЧІ
Вдячні слухачі (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
вдячного слухача можна знайти лише в самому собі [ВЧ; Пер. 2000, № 3, берез., с. 3]
на кожного брехуна найдуться вдячні слухачі [ЮР; Пер. 2005, № 8, серп., с. 11]

СЛЬОЗИ
Крізь сльози (сміятися) ‘плачучи’ [ФС II, с. 831]
іржав крізь сльози [ЛЗ; Пер. 2001, № 10, груд., с. 2]

Сльозами справі не зарадиш
сльозою пустелі не зросиш, а криком вітру не спиниш [ЮБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]

СМАК
Про смаки не сперечаються
безхатні на смітнику про смаки не сперечаються [БС; СВ 2001, № 33, 11 берез., с. 4]
дегустатори про смаки не сперечаються [МВ; Пер. 1999, № 6, черв., с. 2]
про смаки не сперечаються, сперечаються про присмаки [ЮШ; Пер. 1995, № 14, с. 6]

Про смаки не сперечаються; набити морду (пику) ‘побити або покарати кого-небудь’ [ФС I, с. 518]
про смаки не сперечаються, але пику набити можуть [ОП; ЛУ 1999, № 20, 20 трав., с. 8]

СМІЛИВІСТЬ
Сміливість бере міста

сміливість бере міста, ідіотизм – країни [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]

СМІТТЯ

Не виносити сміття з хати ‘не розголошувати сімейні таємниці’

патріотів багато, та нема кому вимести сміття з хати [СК; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]

якщо не виносити бруд із хати, то будемо мати забруднену хату [ОД; СВ 2009, № 151, 30 груд., с. 6]

СМІХ

[і] сміх і гріх ‘одночасно смішно і сумно; трагікомічно’ [ФС II, с. 834]

і сміх, і гріх, і Юлія Володимирівна
і сніг, і гріх

Не до сміху (сміхів) ‘у кого-небудь складне, скрутне становище’ [ФС II, с. 835]

коли слова „демократія, законність, євровибір” викликають сміх – тоді вже не до сміху [ОП; СВ 2009, № 104, 11 верес., с. 6]

Сміх без причини – ознака дурачини

секс без причини відрізняє хлопця від дівчини
сміх без причини – кращий сміх на світі (І. Тургенєв)
сміх без причини – не ознака дурачини
сміх без причини – ознака того, що ви або ідіот, або гарненька дівчина
сміх без причини – ознака чималих грошей

сміх без причини теж має свою… причину [ЮР; Пер., 2010, № 10, жовт., с. 11]

Сміх продовжує життя

сміх може продовжити життя, а може й скоротити: залежно від того, над ким посміємося [МГ; Пер. 2001, № 9, верес., с. 14]

СМІЯТИСЯ

Добре сміється той, хто сміється останнім (Жан-Пьєр Флоріан)
гарно сміється той, у кого рот широкий
добре ірже той, хто харчується з державного корита [ЛЗ; ЛУ 2002, № 13, 4 квіт., с. 8]
добре пише не той, хто добре пише, а той, кому добре заплатили [ВШ; ЛУ 2004, № 4, 4 січ., с. 8]
добре сидить той, кого ще не посадили [ОП; ЛУ 2005, № 44, 10 листоп., с. 8]
добре сміється той, у кого повний рот ковбаси [ОП; СВ 2000, № 144, 22 груд., с. 6]
добре сміється той, хто не знає, що він скоро буде плакати [ОП; СВ 1995, № 32, 17 берез., с. 4]
добре сміється той, хто не зрозумів, чому всі сміються
добре сміється той, хто останній дурень [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
добре сміється той, хто сміється без наслідків
добре сміється той, хто сміється останній раз
добре сміється той, хто сміється, як кінь
добре сміється той, хто сміється…
добре сміється той, хто стріляє останнім
добре сміється той, хто ще не бачив, як ми живемо [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
добре сміється той, хто ще не дореготався [ОП; СВ 2001, № 135, 9 листоп., с. 6]
останнім сміється той, хто гірше розуміє
сміється останнім той, хто стріляє першим
хто перший сміятиметься останнім? [БР; ЛУ 2005, № 4, 3 лют., с. 8]
хто сміється добре, той сміється в останній раз [МК; СВ 2005, № 79, 8 лип., с. 6]
хто сміється останнім, той повільніше розмірковує
щоб сміятися останнім, треба прозріти першим! [ОСу; Пер. 1996, № 1, січ., с. 8]

СНІГ
Снігу серед зими не випросиш

у кішки риби не випросиш [АГо; СВ 2004, № 43, 15 квіт., с. 4]

СНІДАНОК

Сніданок з'їж сам, обід поділи з товаришем, а вечерю віддай своєму ворогові (О. Суворов)

не віддавай вечері ворогові, якщо не снідав і не обідав [ЮР; Пер. 2005, № 8, серп., с. 11]

невже ніхто не вважає мене своїм ворогом, щоб віддати мені свою вечерю? [ФБ; ЛУ 2003, № 15, 10 квіт., с. 8]

сніданок з'їж сам, обід віддай ближньому, а вечерю твою інфляція з'їсть [ФБ; ЛУ 2001, № 21, 7 черв., с. 8]

сніданок з'їж сам, обід віддай податківцям, а вечерю інфляція з'їсть [ФБ; СВ 2006, № 40, 7 квіт., с. 6]

СОБАКА

Собака – друг людини

газета – кращий друг доглядальниці

собака – друг людини, а Герасим не став другом для Муму [ІТ; СВ 2004, № 103, 3 верес., с. 4]

Собаки гавкають, а караван іде

собака гавкає, а караван – де?

собаки тому і гавкають, що караван везе награбоване [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

СОВІСТЬ

Заговорила (прокинулася) совість 'хто-небудь хоче стати чесним, справедливим; кому-небудь стає соромно' [ФС II, с. 842]

у нього нарешті заговорила совість, але незрозумілою йому мовою [БР; Пер. 2009, № 5, трав., с. 11]

Совість гризе

якщо совісті не давати себе гризти, вона потихеньку помре з голоду [РК; Пер. 2009, № 3, берез., с. 6]

Совість мучить ‘кому-небудь дуже соромно, хто-небудь дуже страждає за свою провину, несправедливість і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 842]
якщо вас мучить совість, то помучте й її [ВТ; Пер. 2001, № 5, трав., с. 2]

Мати совість ‘бути совісливим’; **совість мучить** ‘кому-небудь дуже соромно, хто-небудь дуже страждає за свою провину, несправедливість і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 842]
мало мати совість, треба ще, щоб вона мучила тебе [ОП; ЛУ 1996, № 28, 8 серп., с. 4]

Чиста совість ‘хто-небудь не винен ні в чому перед кимсь’ [ФС ІІ, с. 842]
а аналізи покажуть, що совість у мене чиста? [ФБ; Пер. 2001, № 9, верес., с. 13]
його совість чиста – він нею не користується [ВДа; СВ 2009, № 101, 4 верес., с. 6]
якщо совість чиста, продажна вартість її значно вища [І-П; ЛУ 2004, № 31, 12 серп., с. 8]

Чиста совість ‘хто-небудь не винен ні в чому перед кимсь’ [ФС ІІ, с. 842]; **погана пам’ять** ‘забути про якісь вчинки з біографії, які з гіршого боку характеризують людину’
чиста совість іноді починається з поганої пам’яті [РК; Пер. 2002, № 1, січ., с. 13]

СОЛДАТ
Солдат спить, а служба йде
депутати торгуються, процес іде [ОП; СВ 2008, № 147, 12 груд., с. 6]
солдат біжить, а служба все одно йде
солдат стоїть, а служба йде

Поганий той солдат, який не мріє стати генералом (А. Ф. Поготський „Солдатські замітки”)

і який двірник не мріє про вічнозелені дерева! [МЛ; Пер. 2003, № 2, лют., с. 10]
із солдатів, що дуже мріють стати генералами, нерідко виходять лише солдафони [МЛ; Пер. 2005, № 6, черв., с. 7]
кожна моська мріє стати собакою Баскервілів [ОСу; Пер. 1995, № 9, с. 4]
котра свиня не мріє, аби її засудили до вічного ув'язнення [ФБ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]
погана та дівчина, котра не мріє стати жінкою [ОП; СВ 1996, № 137, 15 листоп., с. 4]
поганий той безхатній, який не мріє стати начальником вокзалу
поганий той генерал, який не мріє влаштувати військовий переворот [ОП; СВ 1996, № 83, 12 лип., с. 4]
поганий той дрібний злодюжка, який не мріє стати мафіозі [СЮ; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]
поганий той П'ятачок, який не мріє стати Вінні Пухом (і жорстоко помститися!)
поганий той письменник, який не хоче спалити свої твори [ОП; СВ 1995, № 37, 30 берез., с. 4]
поганий той сапер, що не мріє стати космонавтом
поганий той солдат, який не мріє стати хоча б зятем генерала
поганий той солдат, який упав і не віджався
поганий той, хто не мріє стати бізнесменом [ОП; СВ 1995, № 37, 30 берез., с. 4]
то не Кома, котра не мріє стати Апострофом [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
то не солдат, що не мріє стати зятем генерала [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
який айсберг не мріє про свого „Титаніка"... [МЛ; ЛУ 2001, № 27, 26 лип., с. 8]
який українець не мріє, щоб українська трагедія закінчилась гопаком! [ВГ; СВ 2007, № 33, 23 берез., с. 6]

СОЛОВЕЙ

Годувати солов'я байками 'багато разів обіцяти щось, але не виконувати обіцянки'

байками у наш час годують не солов'я, а виборців [БП; СВ 2008, № 93, 8 серп., с. 6]
справжні політики передвиборними обіцянками не годують, а годують післявиборними обіцянками [ВІ; СВ 2010, № 17, 12 лют., с. 6]

Соловей – розбійник (дійова особа народної казки); **годувати солов'я байками** 'багато разів обіцяти щось, але не виконувати обіцянки'
чи не тому солов'ї стають розбійниками, що їх весь час годують байками? [БС; Пер., 1996, № 9, с. 1]

СОЛОМА
Коли б знав, де впасти, то б і соломки підмостив
знав би, де погодиться, – соломки б підмостив
коли кожний знав би, де впаде, то соломи не можна дістати було б
якби знав, де впаду, то й подушку підложив би [ВЧ; МС 1992, с. 59]

Коли б знав, де впасти, то б і соломки підмостив; не відрізняти біле від чорного 'не розрізняти гарне й погане'
якби людина могла наперед знати, що біле − то не чорне [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

СОЛОМИНА
Хапатися за соломину 'намагатися використати будь-яку, навіть і безнадійну, можливість вийти із скрутного становища, врятувати себе' [ФС II, с. 920]
з соломинкою людина тоне повільніше [ФБ; Пер. 1998, № 8, серп., с. 10]
у морі всяке буває: один потоне, іншого соломинка врятує [ІБо; СВ 2010, № 64, 4 черв., с. 6]

СОНЦЕ
Доки сонце зійде, роса очі виїсть (М. Старицький)

Україна: доки сонце демократії зійде, роса плутократії очі виїсть [БР; ЛУ 2006, № 3, 26 січ., с. 8]

Сонце світить для всіх однаково
світить сонце для всіх однаково, а от гріє всіх по-різному [ОП; ЛУ 2000, № 32, 21 груд., с. 8]

СОРОЧКА
Народитися в сорочці ‘бути везучим, удачливим, щасливим’ [ФС ІІ, с. 533]
народився в сорочці, яка тут же вийшла з моди [АА; Пер. 2002, № 10, с. 5]
народитися в сорочці – добре. Та ще краще – народитися у котеджі! [ОСу; Пер. 1995, № 7, с. 1]
народився в сорочці, а тепер чекаю, коли на ній ґудзики з’являться [ФБ; Пер. 2005, № 11, листоп., с. 3]

Народитися в сорочці ‘бути везучим, удачливим, щасливим’ [ФС ІІ, с. 533**]; залишитися без сорочки** ‘дійти до крайнього зубожіння, до важкої скрути’ [ФС І, с. 311]
хоч і народився в сорочці, але й ту зняли злидні [ЛЗ; Пер. 2005, № 1, січ., с. 6]

Народитися в сорочці ‘бути везучим, удачливим, щасливим’ [ФС ІІ, с. 533]; **протирати штани** ‘довго перебувати де-небудь (перев. про навчання в школі або про сидячу роботу)’ [ФС ІІ, с. 713]
народився у сорчці – не протирай штани! [НІ; СВ 2010, № 114, 1 жовт., с. 6]

Своя сорочка ближче до тіла
без сорочки ближче до тіла
своя алергія ближча до тіла
своя сорочка ближче до діла
своя сорочка, безумовно, ближче до тіла, проте й чужа не завадить [ОП; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
чим рідше до душі, тим своя сорочка ближча до тіла

Останню сорочку скинути і (та) віддати ‘поділитися з кимнебудь усім, що маєш’ [ФС ІІ, с. 816]
заради чоловіка жінка готова зняти з себе останню сорочку [БР; ЛУ 1997, № 30, 4 верес., с. 8]

Останню сорочку скинути і (та) віддати ‘поділитися з кимнебудь усім, що маєш’ [ФС ІІ, с. 816]; **тримати (держати, носити) камінь за пазухою** ‘приховувати злобу, ненависть до кого-небудь, бути готовим зробити прикрість комусь, вчинити помсту над кимсь’ [ФС І, с. 229]
хто віддав свою останню сорочку, той не носить камінь за пазухою [АЗа; ЛУ 1996, № 16, 18 квіт., с. 4]

СОСНА
Заблукати у трьох соснах ‘бути безпорадним при вирішенні простого питання’; **наламати дров** ‘наробити чогось нерозумного, безглуздого; допустити багато значних помилок’ [ФС І, с. 528]
блукаємо у трьох деревах, а скільки наламали дров [ВШа; СВ 2003, № 137, 20 листоп., с. 4]

СОХА
Один з сошкою, а семеро – з ложкою
на одного з лопатою – троє з мандатами [СК; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]
один з сошкою, семеро – з ложкою… а вона завжди з медом
селяни із сошкою, а зернотрейдер – з гармошкою

СПАСИБІ
Сказати спасибі ‘бути вдячним за що-небудь, задоволеним чимсь’ [ФС ІІ, с. 813]
„дякую” в касі не приймають [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]
„дякую” з адвокатом не розплатишся [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]
„дякую” на шампур не нанижеш [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]
„дякую” паличками не вхопиш [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]

„дякую” скибками не наріжеш [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]
„дякую” у склянку не наллєш [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]
із „дякую” самокрутку не зробиш [ЛУ 2006, № 42, 2 листоп., с. 8]
„спасибі” в астрал не покладеш (Вєрка Сердючка, „Сніжна королева”)
„спасибі” в кишеню не вкладеш [ГКор; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]
„спасибі” в кишеню не покладеш
„спасибі” в ліжко не покладеш [І-П; ЛУ 2004, № 30, 5 серп., с. 8]
„спасибі” на гвіздок не почепиш

СПИНА
Гнути спину ‘важко працювати’ [ФС І, с. 175]
земля баєва, ханів край, а ти спину гни та здихай [ГП; СВ 2010, № 94, 13 серп., с. 6]

Гнути спину ‘важко працювати’ [ФС І, с. 175]; **гнути свою лінію** ‘дотримуватися певних поглядів, норм поведінки’ [ФС І, с. 175]
на того гнуть спину, хто вміє гнути свою лінію [БЧ; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Гнути спину ‘важко працювати’ [ФС І, с. 175]; **лизати п’яти** ‘підлещуватися до кого-небудь, принижуючи власну гідність; підлабузнюватися’ [ФС І, с. 422]; **цілувати в одне місце** ‘підлещуватися до когось’; **сідати на шию** ‘переходити на чиєсь утримання, під чиюсь опіку, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 808]; **сідати (вилазити) на голову** ‘цілком підкоряти кого-небудь собі, своїй волі’ [ФС ІІ, с. 807]
спочатку гнуть спину. Потім лижуть п’яти. Далі цілують в одне місце. А тоді сідають на шию й вилазять на голову [ЮБ; ЛУ 2006, № 40, 19 жовт., с. 8]

Гнути спину ‘важко працювати’ [ФС І, с. 175]; **скрутити (зігнути) в баранячий ріг** ‘примусити кого-небудь бути сумирним, покірним’ [ФС І, с. 334]

хто гне спину, того не важко скрутити в баранячий ріг [ВГ; ЛУ 2001, № 42, 15 листоп., с. 8]

СПИСОК

Чорний список ‘список виконавців якоїсь пригоди; записи, у яких мястяться факти проти якоїсь людини’

ніхто не забутий! Усі в чорних списках…

пристойні гонорари платять лише за складання „чорних” списків [ОП; ЛУ 1998, № 8 – 9, 5 берез., с. 12]

радіти чи сумувати, якщо ти в чорному списку, але – перший? [АКо; ЛУ 2005, № 31, 11 серп., с. 8]

чому ікра ніколи не потрапляє до чорних списків? [ФБ; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]

Чорний список ‘список виконавців якоїсь пригоди; записи, у яких мястяться факти проти якоїсь людини’; **біла ворона** ‘той, хто виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожий на інших’ [ФС I, с. 146]

до чорних списків першими потрапляють білі ворони [БР; ЛУ 1999, № 44, 9 груд., с. 8]

Чорний список ‘список виконавців якоїсь пригоди; записи, у яких мястяться факти проти якоїсь людини’**; проходити червоною ниткою** ‘бути основним, провідним у чому-небудь, наскрізь пронизувати щось’ [ФС II, с. 713]; **біла ворона** ‘той, хто виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожий на інших’ [ФС I, с. 146]

у чорних списках червоною ниткою проходять білі ворони [ФБ; СВ 2001, № 146, 7 груд., с. 6]

СТАРИЙ

Не питай старого, а питай бувалого

не питай старого, а питай „крутого”

СТАТЬ

Слабка стать ‘жінки’ [ФС II, с. 861]

а ви уявляєте, що було б, якби ще ця слабка стать була сильною? [ОП; ЛУ 2000, № 31, 14 груд., с. 8]
атас, слабка половина йде! [ОП; СВ 1996, № 137, 15 листоп., с. 4]
і серед вагоновозів є слабка стать [ЛЗ; ЛУ 2001, № 48, 27 груд., с. 8]
і слабка стать має сильні почуття [ПКу; СВ 1999, № 57, 14 трав., с. 4]
мужики, не чекайте милості від слабкої статі! [ОП; ЛУ 2000, № 6, 10 лют., с. 8]
слабка стать все ж таки не всесильна! [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
слабка стать завжди діє з позиції сили [ОХ; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]
слабка стать сильніша за сильну завдяки слабкості сильної статі до слабкої [ІЧ; Пер., 2010, № 12, груд., с. 11]
слабка стать, а з якою страшенною силою притягує чоловіків! [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]
що слабка стать робить із сильною! [ОП; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]

СТИСЛІСТЬ

Стислість сестра таланту
сестрою таланту сьогодні є не лише стислість, а й бідність [МЛ; Пер., 2010, № 8, серп., с. 6]

СТІЛ

Сісти за стіл переговорів ‘починати обговорення чого-небудь, щоб прийти до згоди’ [ФС ІІ, с. 808]
у якій руці тримати ніж за столом, якщо це стіл переговорів? [БР; Пер. 2005, № 11, листоп., с. 10]

СТОВПОТВОРІННЯ

Вавилонське стовпотворіння ‘повне безладдя, гармидер, нестримний галас, метушня’ [ФС ІІ, с. 863]; **тримати (держати, носити) камінь за пазухою** ‘приховувати злобу, ненависть до

кого-небудь, бути готовим зробити прикрість комусь, вчинити помсту над кимсь' [ФС I, с. 229]
технічно ми вже визріли, щоб збудувати вавилонську вежу – із каміння, що його носимо за пазухою [ВП; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]

СТОРОНА
На [всі] чотири боки (сторони) відпускати 'куди завгодно, будь-куди' [ФС I, с. 44]
хоч і відпускають нас на всі чотири сторони, а йти вже нікуди [ЮС; Пер. 1996, № 7, лип., с. 7]

СТОЯТИ
Стояти на своєму 'дотримуючись певних поглядів, думок, уперто відстоювати їх' [ФС II, с. 866]
звичайно, жінка з такими каблуками стоятиме на своєму [ФБ; ЛУ 2006, № 44, 16 листоп., с. 8]
одні вперто стоять на своєму, інші тим часом здіймаються по службі все вище й вище [БС; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
стояв на своєму навшпиньки [ВВ; СВ 1999, № 6, 15 січ., с. 4]

Стояти на своєму 'дотримуючись певних поглядів, думок, уперто відстоювати їх' [ФС II, с. 866]; **моя хата скраю – я нічого не знаю**
куди б флюгер не показував, хата твердо стоїть на своєму. Скраю [ФБ; ЛУ 2006, № 44, 16 листоп., с. 8]

Стояти на своєму 'дотримуючись певних поглядів, думок, уперто відстоювати їх' [ФС II, с. 866]; **тримати під каблуком** 'беззастережно підпорядковувати своїй волі, робити повністю залежним від себе кого-небудь' [ФС II, с. 898]
усе життя стояла на своєму: крім рідного чоловіка, під свій каблук нікого не пускала [ФБ; ЛУ 2006, № 2, 19 січ., с. 8]

СТРАХ
У страху великі очі
у страху ночі великі

у страху очі великі... Які сміливі люди – китайці!
у страху очі, як млинці в тещі

У страху великі очі; **довгі ноги** ‘високий (а) переважно про людину
у страху великі очі, розкішний бюст, довгі ноги… [ФБ; ЛУ 2007, № 12, 29 берез., с. 8]
у страху не тільки великі очі, але й довгі ноги [ВШе; Пер. 2004, № 2, лют., с. 10]

СУД
Гуманний суд (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
чим багатший злочинець, тим гуманніший над ним суд [ЮР; Пер., 1996, № 6, черв., с. 3]

Де суд, там і правда
де суд, там і гроші
де суд, там і неправда

Поки суд та діло ‘не чекаючи, незважаючи на те, що колись настане, з’ясується’ [ФС II, с. 869]
поки суд та діло – торжествують адвокати [ЛК-З; Пер. 2001, № 7, лип., с. 13]

Страшний суд ‘яка-небудь нестерпна обстановка (стихійне лихо, безладдя, колотнеча, війна)’ [ФС II, с. 869]
якщо не буде Страшного Суду – нам кінець! [ОП, ЛУ 2005, № 24, 23 черв., с. 8]

СУДИТИ
Не суди − і не судимий будеш
не грузи, не загрузимий будеш
не судилось, так не судимі будете [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]
не судіть – і не буде в’язнів [БІ; Пер. 1995, № 16, с. 1]
платіть – і не будете судимими! [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]

СУК

Не рубай сук, на якому сидиш

потрібно рубати сук, на якому сидиш, поки ти на ньому не висиш [НЧ; В кн. 2005]

СУПУТНИК

Супутник життя

і серед супутників життя – немало штучних [МЛ; Пер. 2009, № 12, груд., с. 10]

СУТИЧКА

Загинути у нерівній сутичці

загинув у нерівній сутичці з представницею слабкої статі [ОП; ЛУ 1999, № 24, 17 черв., с. 8]

ТАЛАНТ

Алло, шукаємо таланти! (сталий вираз, поширений у ЗМІ, усному мовленні)

алло, шукаємо таланти! Вік − до 30, зріст − 175, талія − до 40 [МЛ; ЛУ 2001, № 27, 26 лип., с. 8]

шукаємо таланти. Геніїв просимо не турбуватись [МЛ; Пер. 2002, № 1, січ., с. 2]

Заривати (закопувати) [у землю] свій талант ‘занедбувати, не розвивати свої здібності’ [ФС І, с. 308]

декому замало закопати свій талант, йому ще треба й з чужим розібратися [ОП; СВ 1999, № 66, 4 черв., с. 4]

мав великий талант: закопувати таланти [МГ; Пер. 1998, № 12, груд., с. 3]

найчастіше свій талант закопують у грошах [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]

невеликий талант немає сенсу глибоко закопувати [ВГ; СВ 2005, № 85, 22 лип., с. 6]

скільки талантів зарили в землю! А урожайність так і не підвищилася [ВП; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]
талант закопують у землю зовсім не землекопи [ЛЗ; Пер. 1999, № 5, трав., с. 6]
у нас таланти не пропадають – їх надійно закопують [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
це талант можна закопати, а бездарність – ніколи [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]

ТАНК
Танки бруду не бояться
наші олігархічні політики, як танки, бруду не бояться [РК; Пер. 2006, № 7, лип., с. 2]

ТАНЦЮРИСТ
Гарному танцюристу нічого не заважає
гарному танцюристу нічого не заважає. Шкода людину...
поганому танцюристу заважає те, що допомагає хорошому співакові

ТАРІЛКА
Не в своїй тарілці ‘незручно, невпевнено, сором’язливо’ [ФС ІІ, с. 878]
не в своїй тарілці, зате в своїй склянці [ФБ; Пер. 2006, № 11, листоп., с. 13]
ступивши на планету Земля, інопланетяни відразу ж відчули себе не в своїй тарілці [АСе; СВ 2010, № 29, 12 берез., с. 6]

ТАТО
Працювати, як тато Карло
працював, як тато Карло, а платили, як у Країні Дурнів [АШ; ЛУ 1998, № 15, 9 квіт., с. 8]

ТЕАТР
Театр починається з вішалки (К. Станіславський)
вітчизна починається з сала [ОП; ЛУ 1998, № 45, 3 груд., с. 12]

насправді театр починається з того, що гасне світло [ВМ; ЛУ 2005, № 1, 13 січ., с. 8]
театр починається з вішалки, а ревізія – з підсобки [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
театр починається з контролю
театр починається з симпатичної гардеробниці [ОП; ЛУ 1998, № 28, 9 лип., с. 8]
усе починається з похмілля [ФБ; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]
шашлик починається з пасовиська [ОП; ЛУ 1999, № 38, 4 листоп., с. 8]

ТЕКТИ
Усе тече, усе минає (Геракліт Ефеський)
все тече, а що змінюється? [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]
все тече, все міняється: жіноча емансипація переходить у чоловічу дискримінацію… [ВГ; СВ 2009, № 146, 18 груд., с. 6]
все тече… Але осідає чомусь на рахунках можновладців! [СК; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]

ТЕЛЯ
Покірне телятко дві матки ссе
покірне теля дві матки ссе, бо пише дисертації телятам [ВІ; СВ 2007, № 143, 14 груд., с. 6]

ТЕОРІЯ
Теорія без практики мертва і безплідна (Рене Декарт)
теорія − це те, чого ми не знаємо, а практика − це те, чого ми не вміємо [ВВ; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]

ТЕРЕНИ
Через терени – до зірок (О. Толстой)
через каяття – до нових перемог!
через теревені – до зірок! [АКо; ЛУ 2005, № 31, 11 серп., с. 8]
через терени – до дірок

ТЕРПЕЦЬ

Уривати терпець ‘доводити кого-небудь до втрати ним спокою, рівноваги’ [ФС ІІ, с. 915]
не спокушай Всевишнього: у нього може увірватися терпець [ЮР; СВ 2008, № 102, 29 серп., с. 6]
цікаво, у якому місці народу урветься терпець? [ФБ; ЛУ 2004, № 50, 23 груд., с. 8]

ТЕТЕРЯ
Глуха тетеря ‘людина, яка погано чує’ [ФС ІІ, с. 881]
компліменти добре чує й глуха тетеря [ЛЗ; СВ 2007, № 19, 16 лют., с. 6]

ТЕТЯНА
Тихіше, Тетянко, не плач, не потоне в річці м’яч (А. Барто)
тихіше, Тетянко, не плач, або будеш там, де м’яч

ТИН
Ні в тин, ні (ані) в ворота ‘не спроможний, не здатний виконувати свої прямі обов’язки’ [ФС ІІ, с. 882]
те, що не лізе ні в тин, ні в ворота, у парламенті пропхають [ОП; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]

Ні в тин, ні (ані) в ворота ‘не спроможний, не здатний виконувати свої прямі обов’язки’ [ФС ІІ, с. 882]; **коридори влади** (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
„ні в тин ні в ворота”. А в коридори влади пролазив [ЛЗ; СВ 2006, № 43, 14 квіт., с. 6]

ТІЛО
У здоровому тілі здоровий дух (Ювенал)
у здорових кав’ярнях – здоровий дух
у здоровому тілі здорова дурь

ТІНЬ
Боятися своєї (власної) тіні ‘бути занадто боязким, полохливим, лякливим’ [ФС І, с. 47]; **вийти на люди**

якщо ви боїтесь власної тіні, то виходьте на люди лише вночі [МК; Пер. 2002, № 7, лип., с. 10]

Бути в тіні ‘не показувати своєї причетності до якоїсь справи’; світле майбутнє ‘досконале демократичне суспільство, до якого прагне людство’; ‘комунізм згідно з ідеологією Комуністичної партії’
а ті, хто в тіні, також будують світле майбутнє [ФБ; ЛУ 2002, № 26, 11 лип., с. 8]

Кидати тінь ‘поширювати погану славу про кого-, що-небудь, наговорювати на когось, щось; ганьбити когось, щось’ [ФС І, с. 371]
тільки світло душі не кидає тінь [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

ТОВАР
На кожен товар знайдеться свій покупець
на кожного депутата є свій покупець [ОП; СВ 2009, № 86, 31 лип., с. 6]

Показати товар лицем ‘представити що-небудь з кращого боку, у найкращій якості’ [ФС ІІ, с. 664]; **мінитися на лиці** ‘набирати іншого виразу обличчя у зв’язку з переживаннями, злістю, радістю і т. ін.’ [ФС І, с. 491]
показали товар лицем, і в покупця одразу змінилося обличчя [ЛК-З; СВ 2005, № 76, 1 лип., с. 5]

ТОВАРИШ
Ситий голодному не товариш
вітер вогню не товариш [ОЛе; СВ 2000, № 74, 7 лип., с. 4]
голодний ситому – не брат. А лише співвітчизник [ЮБ; Пер., 2004, № 4, квіт., с. 7]
долар гривні не товариш! Це ми й самі бачимо... [ВМ; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]
лисий голодному не товариш
лисий кінному не піший

ситий голодному не товариш, а пан [ОП; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]
ситий кінному не піший

ТОЙ
Ні се ні те ‘який нічим не виділяється, посередній (про людину)’ [ФС ІІ, с. 790]
ні те, ні се – і підсмажити нічого
ні те, ні се, ні в місті Богдан, ні в селі Степан

ТОНКО
Де тонко, там і рветься
де тонко – там і зв’язки [ВКол; СВ 2007, № 80, 20 лип., с. 6]

ТОРБА
Носитися як з писаною торбою ‘приділяти велику або більшу, ніж треба, увагу тому, хто (що) її не вартий, не заслуговує’ [ФС ІІ, с. 558]
графоман носився із списаною торбою гумору [ЛЗ; ЛУ 2007, № 31, 16 серп., с. 8]

ТОЧКА
Точка зору ‘певний погляд на ті чи інші явища, певне розуміння їх’ [ФС ІІ, с. 893]; **дивитися крізь пальці** ‘свідомо не звертати уваги на що-небудь недозволене, навмисне не помічати чогось недозволеного в чиїх-небудь діях, вчинках’ [ФС І, с. 235]
мав свою точку зору: на все дивився крізь пальці [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]

Точка опори (Архімед)
дайте йому точку опори – і він вилізе на найвищу трибуну держави [ЛЗ; ЛУ 2007, № 41, 25 жовт., с. 8]
дайте йому точку опори – і він розвалить півкраїни! [ФБ; СВ 2006, № 149, 22 груд., с. 6]
декому точка опори потрібна тільки для того, щоб перевернутися на другий бік [ІТ; Пер. 2006, № 10, жовт., с. 2]

іноді точку опори шукають там, де й стати ніде [ВМ; Пер., 2005, № 4, квіт., с. 13]
не дай Боже дати тому діячеві точку опертя! Він же знову щось перекине!.. [ГЯ; СВ 2006, № 72, 23 черв., с. 6]
нині найкраща точка опори – торгова точка! [ОСу; Пер., 1995, № 15, с. 1]
погано, коли за точку опори править батьківська шия [ЛЗ; Пер., 1996, № 9, верес., с. 4]
точка опори інколи надійно служить точкою опору [ВІ; Пер. 2009, № 4, квіт., с. 4]

ТОЧНІСТЬ
Точність – увічливість королів
точність – ввічливість снайперів [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

ТРЕТІЙ
Третій зайвий (сталий вислів, уживаний в усному мовленні)
де більше двох, там третій зайвий
нерідко третім зайвим стає перший [МЛ; Пер. 1998, № 10, жовт., с. 2]
третій не зайвий, третій запасний

ТРИКУТНИК
Любовний трикутник (Генрік Ібсен)
він знімав кут у любовному трикутнику
як обрахувати площу любовного трикутника [ВМ; Пер., 2005, № 12, груд., с. 3]

Любовний трикутник (Генрік Ібсен)**; муж та жона – одна сатана**
любовний трикутник: муж та жона, та одна сатана [ЛЗ; Пер., 1997, № 2, лют., с. 1]

ТРУД
Без труда не виловиш і рибку із пруда
без пруда не виловиш рибку і з трудом

без пруда не витягнеш і рибку з нього
без труда ні туда, ні сюда
без хабара не виловиш і рибку із ставка

Без труда не виловиш і рибку із пруда; кашу маслом не зіпсуєш
без труда – кашу маслом не зіпсуєш

ТРУДНОЩІ
Перемагай труднощі розумом, а небезпеку − досвідом
перемагай труднощі грошима, а небезпеку зв'язками

Тимчасові труднощі (стійкий сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
ніщо так не заважає покінчити з тимчасовими труднощами, як постійні [ЮЛ; ЛУ 2009, № 40, 3 груд., с. 3]

ТУМАН
Пускати туман 'навмисне робити що-небудь незрозумілим, заплутаним' [ФС II, с. 718]
скільки треба напустити туману, щоб добратися позахмарного рейтингу [МЛ; Пер. 2009, № 12, груд., с. 10]

Туман у голові 'хто-небудь не може ясно, чітко усвідомлювати що-небудь (через утому, недугу)' [ФС II, с. 903]
небезпечно їхати в тумані, особливо коли він у голові [КК; Пер. 2010, № 3, берез., с. 14]

ТЮРМА
Від тюрми і від суми ніхто не застрахований
від жінки ніхто не застрахований [ОП; ЛУ 1997, № 38, 30 жовт., с. 8]
від нестерпного бажання писати вірші ніхто не застрахований [ОП; ЛУ 2002, № 3, 24 січ., с. 8]
від тюрми, від суми і від дружини – не зарікайся
не зарікайся від кохання та від тюрми [ОП; ЛУ 2003, № 41, 27 листоп., с. 8]

Тюрма плаче ‘хто-небудь заслуговує засудження, ув’язнення’ [ФС ІІ, с. 904]
якщо за кимось плаче тюрма, то чого б її не заспокоїти? [ЛК-З; СВ 2005, № 76, 1 лип., с. 5]

У у

УВАГА
Бути в центрі уваги
одна річ – бути в центрі юрби, друга – в центрі її уваги [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

УДАВ
Дивитися як удав на кролика ‘дивитися хижо, зверхньо’**; дивитися правді в очі** ‘тверезо, об’єктивно оцінювати дійсність, справжній стан речей’ [ФС І, с. 236]
удав радив кроликові подивитись правді у вічі [МЛ; Пер. 2002, № 1, січ., с. 2]

УДАР
Отримати удар від життя ‘зазнати якихось втрат, поразок’
від життя отримав тяжкий удар. Качалкою [ВТ; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]

УМ
На умі ‘у думках, у помислах чиїх’ [ФС ІІ, с. 914]
коли в тебе щось на умі, не розказуй те кумі [МЯ; СВ 2009, № 113, 2 жовт., с. 6]

УСТА
Вашими устами та мед пити
вашими уставами та мед пити! [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

Устами немовляти глаголить істина
жіночими губами шепоче грім небесний [ОП; Пер. 2003, № 4, квіт., с. 13]

УЧЕННЯ

Учення − світло, а невчення – тьма (О. Суворов)
наука − світло, а за світло треба платити
учення − світ, а неучення: ледь зійде сонце – і на роботу
учення − світло, а за світло треба платити
учення – світло, а невчення – армія! [ВВ; СВ 2006, № 8, 20 січ., с. 6]
учення − світло, а невчення − приємний полумрак
учення − світло, а невчення: ледь посвітлішає − на роботу
учення – світло, на яке треба тьму грошей [ЛЗ; Пер. 2002, № 9, верес., с. 2]

УЧИТИСЯ

Учитися ніколи не пізно (учиться – завжди згодиться)
бути молодим ніколи не пізно [ОП; ЛУ 2000, № 5, 3 лют., с. 8]
вчитися ніколи не пізно, але як пізно людина починає це розуміти! [ОП; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 8]
вчитися ніколи не пізно. Особливо, коли навчання платне [МЛ; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]
учитися і в 20 років зарано
учитись ніколи не рано

Учитися! Учитися! Учитися! (В. Ленін)
майже за Леніним: ми наробили стільки помилок, що нащадкам ще довго треба буде учитись, учитись, учитись [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]
учитися, учитися і ще раз учитися! Тому що роботи все одно не знайдете [ВВ; СВ 2005, № 94, 12 серп., с. 4]
учитися, учитися, учитися... А коли ж розуму набиратися!? [ОП; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

Ф ф

ФРОНТ

На два фронти ‘у двох напрямах одночасно’ [ФС II, с. 919]

українці частіше за все воюють на два фронти – проти себе і за тих, хто проти них [ВШ; Пер. 2005, № 4, квіт., с. 15]

ХАЛЯВА
На халяву й оцет солодкий
на халяву і звір біжить
на халяву і хлорка сир
надурняк і горілка солодка
хай би щось, лише б дармове [ОГ; СВ 2005, № 60, 27 трав., с. 4]

ХАПАТИ
Хапати (ловити) на льоту ‘дуже швидко, легко сприймати, засвоювати що-небудь’ [ФС І, с. 447]
не тільки хапав чужі думки на льоту, а й привласнював їх [БР; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]

ХАРАКТЕР
Залізний характер ‘непоступливий, цей характер має людина, що не йде на компроміс’
деякі залізні характери давно треба здати в металобрухт [ІТ; Пер., 2001, № 4, квіт., с. 3]
і стальні характери гинуть перед золотими [ФБ; Пер. 2009, № 10, жовт., с. 13]
мав залізний характер, але боявся, щоб він не заіржавів
що скаже про залізний характер корозія? [ВМ; Пер., 2006, № 9, верес., с. 6]

Переламувати характер ‘примушувати кого-небудь стати іншим, змінити звички, вдачу’ [ФС ІІ, с. 618]
легше переламати ребра, аніж характер [АП; Пер. 1995, № 5, трав., с. 9]

ХАТА
Моя хата скраю, я нічого не знаю

моя хата скраю – мені краще видно
моя хата скраю. Мій офіс в центрі
так тобі і треба, моя хата скраю
усім каже, що його хата скраю, а живе в центрі [АС; ЛУ 2008, № 7, 21 лют., с. 8]
хіба так буває, коли і хата скраю, і всі дома? [ФБ; СВ 2009, № 28, 13 берез., с. 6]
якщо хата скраю, то вона і з євровікнами скраю [ВШ; СВ 2009, № 71, 26 черв., с. 6]

Яка хата − такий тин, який батько − такий син
яка влада, такі й цвинтарі [ВКо; ЛУ 2002, № 2, 17 січ., с. 8]
яка Гапка, така й сапка [МД; СВ 2009, № 92, 14 серп., с. 6]
яка мова людини, така її шана до себе [ОВ; Пер., 2010, № 8, серп., с. 2]
який мішок – така і латка [ГКри; СВ 2009, № 122, 23 жовт., с. 6]
який тато, такі діти: чи плакати, чи радіти [ФБо; СВ 2009, № 65, 12 черв., с. 6]

Я не я й хата не моя
я не я й рука не моя

ХВІСТ
Крутити (вертіти) хвостом ‘хитрувати, лукавити, лицемірити’ [ФС І, с. 402]
з якою швидкістю треба крутити хвостом, аби розкрутитись? [ФБ; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]
не всі жінки крутять хвостом – спритні крутять чоловіками [ФБ; СВ 2010, № 150, 24 груд., с. 6]
русалка морського курорту добре вертіла хвостом не тільки у воді [ЛЗ; СВ 2007, № 45, 20 квіт., с. 6]

Крутити (вертіти) хвостом ‘хитрувати, лукавити, лицемірити’ [ФС І, с. 402]; **мозком ворушити** ‘добре думати, міркувати’ [ФС І, с. 146]
як часто крутять хвостом замість того, щоб поворушити мізками! [ІТ; Пер. 2001, № 4, квіт., с. 3]

Наступати на хвісти ‘кривдити кого-небудь, ущемляти чиїсь інтереси’ [ФС ІІ, с. 536]
зайцеві на хвіст не наступиш [ЛЗ; Пер. 2010, № 1, січ., с. 7]

ХВОРОБА
Усі хвороби від нервів (сталий вираз, уживаний в усному мовленні)
усі хвороби від нервів, а усі ліки на спирту

Хороших хвороб не буває
добра хвороба склероз − кожен день щось новеньке

ХЛІБ
Жити не хлібом єдиним (одним) ‘крім матеріальних, мати й духовні інтереси’ [ФС І, с. 294]
не голодуванням єдиним живе людина [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]
не горілкою єдиною живе людина, а й пивом [ОП; СВ 1996, № 65, 31 трав., с. 4]
не горілкою єдиною п’яна людина!
не хабарами єдиними живуть чиновники [ОП; СВ 2000, № 113, 27 жовт., с. 4]

Зустрічати хлібом-сіллю ‘зустрічати гостинно’
зустрічаючи гостя „хлібом-сіллю”, можна теж пересолити [ЮС; Пер., 1995, № 20, с. 7]

Легкий хліб ‘засоби для існування, здобуті без важкої праці, без великих, особливих зусиль’ [ФС ІІ, с. 926]
від легкого хліба одних завжди тяжко другим [ЛЗ; СВ 2006, № 146, 15 груд., с. 6]
любителі легкого хліба досить швидко стають професіоналами [ЛЗ; Пер. 1999, № 9, верес., с. 5]

Не той хліб, що в полі, а той, що в коморі

не той урожай, що в полі, і не той, що в коморі, а той, що в калитці [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]
не той хліб, що в коморі, а той, що вдалось продати

Садити на хліб та (і) [на] воду ‘карати кого-небудь голодом, обмежуючи найнеобхіднішим у їжі’ [ФС ІІ, с. 778]
ну й апетит у тих, хто сидить на воді і хлібі! [ОП; ЛУ 1998, № 37, 1 жовт., с. 8]

Хліб – усьому голова
борщ – усьому голова [ВЧ; МС 1992, с. 14]
жіночі ноги – усьому голова [ОП; ЛУ 1998, № 42, 5 листоп., с. 8]
здоров’я – усьому голова
мішок з грошима – всьому голова [ОП; СВ 2009, № 89, 7 серп., с. 6]
панчоха з грошима – усьому голова [ОП; СВ 2000, № 113, 27 жовт., с. 4]

ХОТІТИ

Хотів як краще, а вийшло, як завжди
хотів, як ліпше, а вийшла локшина [ФБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]

ХРЕСТ

Нести хрест ‘терпеливо переборювати труднощі, незгоди, усе те, що стало неминучим у чиємусь житті’ [ФС ІІ, с. 548]
кожен несе свій хрест, але на різну відстань [БІ; Пер. 1995, № 16, с. 1]
легко нести хрест. Якщо він золотий [АКо; ЛУ 2000, № 1, 6 січ., с. 8]
не кожен несе свій трест [ФБ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]

Поставити хрест ‘перестати покладати надії на когось, щось, думати, згадувати про кого-, що-небудь’ [ФС ІІ, с. 857]
хреститись пізно, коли на тобі поставили хрест [ВШа; СВ 2004, № 60, 27 трав., с. 4]

чому ми не молимося на тих, на кому поставили хрест? [ФБ; ЛУ 2006, № 30, 10 серп., с. 8]

ЦАР

Без царя (без царка) в голові ‘розумово обмежений, недалекий, безрозсудний’ [ФС II, с. 939]

без „царя” в голові, а все туди ж – на царський трон [АСе; СВ 2010, № 29, 12 берез., с. 6]

був без царя в голові... А як мріяв про монархізм! [ОСу; Пер. 1996, № 9, верес., с. 11]

з 1917 року ми живемо без царя в голові [ВГ; ЛУ 2001, № 8, 1 берез., с. 8]

мозок – це престол царя в голові [ЛЗ; Пер. 1997, № 10, жовт., с. 2]

трапляються й монархісти... без царя в голові [ОСу; Пер. 1997, № 7, лип., с. 2]

ЦІНА

Знати ціну ‘визнавати, цінувати кого-, що-небудь’ [ФС I, с. 341]

взагалі-то політики знають собі ціну, але можуть продатися й дешевше [ОП; СВ 2010, № 70, 18 черв., с. 6]

добре знає собі ціну той, кого купили [ГК; Пер. 1995, № 6, с. 4]

достатньо стати пенсіонером, щоб взнати собі ціну [ЛЗ; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 2]

знав собі ціну, але завжди завищував її перед іншими [АГа; ЛУ 2005, № 41, 20 жовт., с. 8]

знає не лише ціну собі, а й собівартість [СЮх; Пер. 1998, № 6, черв., с. 10]

можна знати собі ціну, і не знати − чого ти вартий [ОП; ЛУ 2001, № 31, 30 серп., с. 8]

нарешті ми взнали їм ціну і вжахнулись – на ярлику не вмістилась! [ФБ; Пер. 2005, № 11, листоп., с. 3]

чого ти вартий, коли не знаєш собі ціни, особливо – продажної? [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]

[і] ціни нема ‘хто-небудь (або що-небудь) дуже цінний (цінне) своїми якостями, особливостями, достоїнствами і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 541]
йому ціни не було б, якби не продавався [СК; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]
кого легко купити – тим просто немає ціни [ОП; ЛУ 1998, № 23, 4 черв., с. 8]
ціни нам немає: ярликів не вистачає [ФБ; ЛУ 2004, № 46, 25 листоп., с. 8]
чому на нас навішують ярлики, коли нам ціни нема? [ФБ; ЛУ 2005, № 11, 24 берез., с. 8]

Набивати ціну ‘підносити себе (рідше когось) в очах інших, намагатися показати, що ти (або хтось) видатніший, визначніший і т. ін., ніж є насправді’ [ФС І, с. 517]
набивав собі ціну. Будь-якою ціною! [МЛ; ЛУ 2002, № 32, 19 верес., с. 8]

Ціна товару – ринкова (сталий вираз, уживаний у ЗМІ)
ціна поцілунків визначається ринком [ОП; ЛУ 2001, № 33-34, 20 верес., с. 8]

Ціни кусаються ‘високі ціни на продукти харчування, речі першої небхідності’
учора – ціни кусалися... Сьогодні – рвуть на шматки... [ОСу; Пер., 1995, № 20, с. 4]
ціни кусаються, бо не огризаються [ВІ; СВ 2008, № 50, 25 квіт., с. 6]
ціни, що кусаються, можуть викликати сказ [ОД; СВ 2009, № 74, 3 лип., с. 6]
чи не тому ціни кусаються, що ринок дикий? [ОСу; Пер., 1995, № 22, с. 5]
чим беззубіший народ, тим сильніше його кусають ціни

ЦІННІСТЬ
Людська цінність ‘певні духовні надбання людини’

міняю людські цінності на продукти харчування [ВКут; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

ЦІП
Брехати − не ціпом махати
писати − не язиком варнякати

ЧАРІВНИК
Я не чарівник, я тільки навчаюся (фільм „Попелюшка” Є. Шварц)
ми не ідіоти, ми ще тільки вчимося [ОП; ЛУ 1999, № 13-14, 1 квіт., с. 12]
не всі жінки святі, деякі ще тільки вчаться [ОП; ЛУ 1998, № 12 – 13, 26 берез., с. 12]

ЧАС
Обганяти час ‘випереджати в чомусь своїх співвітчизників’
одні обганяють свій час, інші – просто зрізають кут [МЛ; Пер. 2002, № 6, черв., с. 2]

Час іде, а вічність летить
одна хвилина, а скільки в ній вічності? [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
це час іде, а вічність летить [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
як довго тягнуться хвилини, і як швидко летять роки! [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]

Час – найкращий лікар (Менандр)
тепер навіть час лікує за гроші [МЛ; Пер. 1998, № 8, серп., с. 2]
час – найкращий лікар і суддя
час – найкращий лікар, а ще кращий паталогоанатом
час лікує все, окрім склерозу [БР; Пер. 2000, № 1, січ., с. 13]
час лікує, але за гроші швидше

час найкращий лікар, проте нікудишній косметолог [ОЖ; Пер. 2001, № 5, трав., с. 6]
якби час не лікував, лікарям доводилося б значно скрутніше [АТ; Пер. 1996, № 4, квіт., с. 11]

Час покаже, хто з нас правий
жінка тобі зараз покаже, хто з вас правий [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

Час розставляє все на свої місця
базар розставляє усе на свої місця
життя розставляє усе на свої місця
час розставляє все на свої місця. Прикро, що із запізненням [АСе; СВ 2010, № 88, 30 лип., с. 6]
якби все стало на свої місця, скільки високих місць звільнилося [ВБ; СВ 2010, № 23, 26 лют., с. 6]

Час так швидко летить
час так швидко летить, що ми не встигаємо на нього все списувати [ФБ; Пер. 2002, № 7, лип., с. 2]

ЧАСТКА
Левова частка (Езоп)
за приватизації, безумовно, левова частка належить левам [ІТ; СВ 1997, № 32, 14 берез., с. 4]
кому левова пайка, а для народу – чвертка [ФБ; ЛУ 2004, № 46, 25 листоп., с. 8]
левова частка не розпайовується [ЛЗ; Пер., 2003, № 12, груд., с. 3]
левову пайку одержують і управлінські тигри [ЛЗ; Пер., 1997, № 12, груд., с. 4]
левову частку кожному
часом і вегетаріанці зазіхають на левову частку [ВМ; ЛУ 2005, № 10, 17 берез., с. 8]
що буває, коли левова частка дістається барану? [НС; Пер. 2009, № 6, черв., с. 10]

ЧАША

Гірка чаша ‘велике горе, страждання’ [ФС ІІ, с. 945]

аби побачити все тверезими очима, треба випити гірку чашу до дна [ФБ; ЛУ 1998, № 41, 29 жовт., с. 8]

про те, що чаша гірка, ми дізнаємося лише тоді, коли нічим після неї закусити [ФБ; ЛУ 1999, № 5 – 6, 11 лют., с. 12]

Переповнювати чашу терпіння ‘позбавляти сил, можливостей терпіти, зносити що-небудь’ [ФС ІІ, с. 621]

ніби вже все й випито, а чаша досі ще переповнена [ФБ; Пер. 2002, № 7, лип., с. 2]

якою повинна бути чаша терпіння, щоб вона не переповнювалася? [ВМи; Пер. 1996, № 11, листоп., с. 5]

ЧЕКАТИ

Семеро одного не чекають

семеро „шестисотого” не чекають

семеро одного знайдуть

семеро одного не б’ють [ВЧ; МС 1992, с. 10]

семеро одного не бояться [ВСа; СВ 2004, № 145, 3 груд., с. 4]

семеро одного не ждуть. Якщо той „один” не є їхнім начальником [ЮБ; Пер. 2004, № 4, квіт., с. 7]

семеро чекають одного лише тоді, коли він пішов за випивкою [ВТ; СВ 2005, № 14, 4 лют., с. 6]

ЧЕРВ’ЯК

Заморити черв’яка ‘трохи вгамувати голод, перекусити’ [ФС І, с. 313]

черв’ячка сумнівів найнадійніше заморювати делікатесами [БР; ЛУ 2005, № 4, 3 лют., с. 8]

ЧЕРГА

Черга до Бога ‘так кажуть про людину, що скоро помре’; **посилати до чорта** ‘лаяти кого-небудь, проганяти геть’ [ФС ІІ, с. 680]

уявіть, якою була б черга до Бога, якби не посилали до чорта [ФБ; ЛУ 2003, № 16 – 17, 24 квіт., с. 12]

ЧЕСТЬ

Бережи честь з молоду, а плаття – з нову

бережи брюки ззаду, а спідницю – спереду

бережи честь змолоду, коли пика крива

бережись жінок змолоду [ОП; СВ 1999, № 30, 12 берез., с. 6]

бережись козла спереду, коня ззаду, а лихого чоловіка з усіх боків

бережіть здоров'я змолоду: відділяйте горілку від пива!

бика бійся спереду, коня – ззаду, а дурня – з усіх боків [ВЧ; МС 1992, с. 10]

Бережи честь з молоду, а плаття – з нову; любов зла – полюбиш і козла

бережи честь змолоду, полюбиш і козла

Захищати честь 'стати на захисті своїх інтересів'

захищав свою честь так, ніби вона справді у нього була [МЛ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 6]

ЧИТАТИ

Хто багато читає, той багато знає

хто багато читає, той мало пише [ВКо; ЛУ 2001, № 38 – 39, 25 жовт., с. 12]

ЧОБОТИ

Два чоботи – пара (на одну ногу) 'схожі між собою якимись (перев. негативними) рисами, поглядами, становищем у суспільстві і т. ін.; варті один одного' [ФС II, с. 949]

а чи завжди два чоботи – пара? [ДС; Пер. 1997, № 4, квіт., с. 4]

два постоли – пара [ОЛе; СВ 2000, № 74, 7 лип., с. 4]

два чоботи – кеди

два чоботи пара і обидва валянки

хіба два чоботи пара, коли один лівий, а другий – правий? [ФБ; ЛУ 1998, № 31 – 32, 3 верес., с. 8]

Два чоботи – пара (на одну ногу) ‘схожі між собою якимись (перев. негативними) рисами, поглядами, становищем у суспільстві і т. ін.; варті один одного’ [ФС II, с. 949]; **мати рацію** ‘бути правим; правильно, слушно думати, говорити, діяти’ [ФС I, с. 474]
два чоботи – пара, але невідомо, який з них завжди має рацію [АСе; СВ 2010, № 88, 30 лип., с. 6]

ЧОВЕН
Усі в одному човні ‘в однаковому становищі’
усі ми в одному човні, просто замість стерна капітан тримає булаву [ФБ; ЛУ 2000, № 12 – 13, 13 квіт., с. 12]
усі ми пливемо на одному човні, просто одні загорають на палубі, інші прикуті до весел [ОП; ЛУ 1999, № 9, 4 берез., с. 8]

ЧОЛОВІК
За хорошим чоловіком і свинка господинька
з грошима і дурний купить, ти спробуй купити без грошей

Робити з чоловіка ганчірку
мудра жінка: якщо й робить із чоловіка ганчірку, то хоча б модну [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

Чоловік − голова, жінка − шия, куди шия поверне, туди й голова дивиться
чоловік у хаті голова, то жінка нею й керує
як батько сказав, так по-материному й вийде

Чоловік і жінка − найкраща спілка
жінка та муж – змія та вуж [АЗ; СВ 2009, № 125, 30 жовт., с. 6]
чоловік і дружина – заробіток спільний
чоловік і жона – не одна сатана, а дві [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
чоловік та дружина, а зарплата єдина [НЧ; В кн. 2005]

Чоловік у розквіті сил ‘чоловік середнього віку’
жінка у розквіті слабкості [ОП; ЛУ 2000, № 15, 27 квіт., с. 8]

Чоловіка треба виховувати
якщо чоловіка не згризти, він пропаде [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]

ЧОРНИЙ

Чорним по білому ‘цілком ясно, виразно, чітко, зрозуміло’ [ФС II, с. 950]
найпоширеніший спосіб переписування історії: чорним по білому [МЛ; Пер. 2003, № 2, лют., с. 10]
російською по-білому пишу
тут чорним по білому написано червоним! [ПС; Пер. 2002, № 9, верес., с. 14]
якщо в газетах чорним по білому написано, що життя покращиться, то журналісти ж не винні, що насправді життя погіршується [ОП; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]

ЧОРТ

Не такий страшний чорт, як його малюють
не страшний чорт, якого малюють. Страшний – якого обрано у владу [СК; СВ 2007, № 128, 9 листоп., с. 6]
не так погано у нас з погодою, як з її прогнозом
не так страшна світова криза, як її диригенти [ВШ; СВ 2009, № 31, 20 берез., с. 6]
не так страшно пенсійного віку, як розміру пенсії [ОД; СВ 2010, № 97, 20 серп., с. 6]
не така страшна діарея, як ризик не добігти [ВД; ЛУ 2007, № 11, 22 берез., с. 8]
не таке солодке щастя, як його чекання... [ОСу; Пер. 1996, № 9, верес., с. 5]
не таке страшне триголове чудовисько, як безголове [ОП; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 8]
не такий страшний вовк, як озвірілий браконьєр [БС; СВ 1997, № 125, 17 жовт., с. 4]
не такий страшний грип, як його фінансують
не такий страшний грип, як ліки від нього [АКо; СВ 2010, № 14, 5 лют., с. 6]

не такий страшний дракон, як драконівська демократія [ВШ; СВ 2007, № 10, 26 січ., с. 6]
не такий страшний закон, як беззаконня [ЛЗ; СВ 2009, № 77, 10 лип., с. 6]
не такий страшний прапор, як його палиця [ВКр; ЛУ 2007, № 37, 27 верес., с. 8]
не такий страшний президент, як його малюють [ФБ; ЛУ 2004, № 20, 27 трав., с. 8]
не такий страшний Хорт, як його Цькувач [ЛЗ; Пер., 2006, № 1, січ., с. 4]
не такий страшний чорт, поки не обернеться ангелом [ОП; СВ 2003, № 17, 7 лют., с. 4]
не такий страшний чорт, як ангел [ОП; СВ 2000, № 92, 18 серп., с. 4]
не такий страшний чорт, як його електорат [ВШа; СВ 2004, № 124, 22 жовт., с. 6]
не такий страшний чорт, як його малютка
не такий страшний чорт, як його малюють, але страшний, коли перефарбовують [ФБ; ЛУ 2008, № 6, 14 лют., с. 8]
не такий страшний чорт, як його малюють, страшний – коли перефарбовують [ФБ; СВ 2008, № 135, 14 листоп., с. 6]
не такий страшний чорт, як його чортенята
не такий страшний чорт, як олігарх [ОП; СВ 2004, № 97, 20 серп., с. 4]
не такі страшні гріхи, як їх наслідки! [ОСу; Пер. 1998, № 1, січ., с. 3]
не такі страшні купці, як перекупники-посередники – вони і в пеклі найлютіші чорти [ВГ; СВ 2008, № 57, 16 трав., с. 6]

Не такий страшний чорт, як його малюють; наставляти роги ‘зраджувати свого чоловіка’ [ФС II, с. 680]
не такі страшні роги, як ті, хто їх наставляє [ФБ; СВ 2009, № 13, 6 лют., с. 6]

Посилати до чорта ‘лаяти кого-небудь, проганяти геть’ [ФС II, с. 680]

був у постійному відрядженні, адже його часто посилали під три чорти [ВЧ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 6]
варто лише запитати дорогу до раю, і вас тут же посилають до дідька [ФБ; Пер. 1995, № 1, с. 4]
народ, який здобув демократію, може тепер послати свою владу хоч на Канари, хоч на Гаваї, а влада свій народ – тільки під три чорти [ВШ; ЛУ 2005, № 8, 3 берез., с. 8]

Чорт плаче, бо моди не настаче
сидить чорт у болоті, плаче, що моди людям не настаче [МЯ; СВ 2009, № 43, 17 квіт., с. 6]
чорт плаче, а баба сміється

ЧУТКИ

Добру чутку далеко чутно, а погану ще далі
добра мова далеко йде, погана – ще далі [ЛСу; СВ 2009, № 140, 4 груд., с. 6]
знання коштує дорого, невігластво – ще дорожче [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]
солов'я далеко чути, а кукурікала ще далі [ЛЗ; Пер. 2010, № 11, лист., с. 10]

Ходять чутки; нога людська не ступала 'нікого не було, ніхто не ходив, не жив де-небудь' [ФС II, с. 553]
як доходять різні чутки туди, куди ще не ступала нога людини? [БС; ЛУ 1996, № 43 – 44, 21 листоп., с. 8]

ШАМПАНСЬКЕ

Хто не ризикує, той не п'є шампанського
хто не вивчає законів, той не знає, як їх обходити [МГ; ЛУ 1996, № 15, 11 квіт., с. 8]
хто не друкує сатиру, тих погублять оди [ОП; ЛУ 2002, № 33, 26 верес., с. 8]

хто не жінка, той не п’є шампанського [ОП; ЛУ 2000, № 9, 2 берез., с. 8]
хто не кохає жінок, той не п’є шампанського [ОП; СВ 1996, № 140, 22 листоп., с. 4]
хто не ризикує, того не хоронять у труні з червоного дерева…
хто не ризикує, того податковий інспектор не штрафує [ЮН; Пер. 2004, № 5, трав., с. 14]
хто не ризикує, той лежить на пляжі і п’є пиво
хто не ризикує, той не має
хто не ризикує, той не п’є валідолу [ОП; ЛУ 1999, № 43, 2 груд., с. 8]
хто не ризикує, той не п’є на зоні чефір [ОП; СВ 1997, № 2, 4 січ., с. 4]
хто не розтринькує народні грошики, той не п’є шампанського [ОП; ЛУ 2003, № 36, 9 жовт., с. 8]
хто не став олігархом, той став ніким [ОП; ЛУ 2000, № 21, 8 черв., с. 8]
хто не танцює, той не п’є шампанського

ШАПКА
Давати по шапці ‘виганяти, проганяти кого-небудь звідкись, знімати з посади (звичайно з ганьбою)’ [ФС І, с. 209]
йому дали по шапці, а він і цим задоволений: добре, що не по голові [ГС; Пер. 2004, № 4, квіт., с. 3]

Дістати по шапці ‘бути вигнаним, звільненим з роботи, покараним’ [ФС І, с. 249]; **іти з гордо піднятою головою** ‘пишатися’
найбільше шансів дістати по шапці має той, хто ходить з гордо піднятою головою [ФБ; ЛУ 2005, № 40, 13 жовт., с. 8]

Ох, і важка ти, шапко Мономаха (О. Пушкін)
декому після шапки Мономаха доводиться надівати шапку-невидимку [МЛ; Пер., 2005, № 10, жовт., с. 13]

Ох, і важка ти, шапко Мономаха (О. С. Пушкін)**; закидати шапками** ‘несхвально поставитися до чиїхось дій’

скільки мономахів розвелося! Не доведи Господи – шапками закидають! [ЮБ; ЛУ 2005, № 5, 10 лют., с. 8]

ШВЕЦЬ

І швець, і жнець, і на дуді гравець

ні швець, ні жнець, ні на дуду грець. Видать, професійний партократ [ЛЗ; СВ 2009, № 116, 9 жовт., с. 6]

ні швець, ні кравець, ні на дуду грець. А посаду займає солідну [БС; СВ 1996, № 67, 7 черв., с. 4]

Швець завжди без чобіт

завжди швець без чобіт тому, що працює, як кріт [ПП; ЛУ 2005, № 51, 29 груд., с. 8]

ШИЛО

Шила в мішку не сховати

пива в животі не сховаєш

розмову в мішку не сховаєш [ВШевч; СВ 2000, № 65, 26 черв., с. 4]

у сіні вогонь не ховаєш [ВПр; СВ 2010, № 85, 23 лип., с. 6]

шила в дупі не сховаєш

шила в мішку не сховаєш – колись та й сядеш на нього

Міняти шило на швайку ‘замість чого-небудь одержувати щось гірше; програвати’ [ФС І, с. 491]

міняти шило на мило

тільки в бані має сенс міняти шило на мило

ШИЯ

Аби шия, а хомут (ярмо) знайдеться

аби здоров’я, а лікарі знайдуться [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]

аби розум – щастя буде [ВНа; СВ 2010, № 17, 12 лют., с. 6]

аби свині, корито знайдеться [МЯ; СВ 2009, № 7, 23 січ., с. 6]

була б виручка, а рекет прийде

була б калюжа, а свиня знайдеться

була б шия, а мотузка знайдеться

були б гроші, а товар знайдеться

Милити шию ‘робити зауваження, дорікати кому-небудь за щось; лаяти, карати когось’ [ФС І, с. 486]
якщо намилюють шию, значить розраховують, що ти будеш на них горбатитись [ФБ; СВ 2008, № 135, 14 листоп., с. 6]

Милити шию ‘робити зауваження, дорікати кому-небудь за щось; лаяти, карати когось’ [ФС І, с. 486]; **здирати сім шкур** ‘оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати’ [ФС І, с. 331]
шию намилюють, аби легше було дерти сім шкур [ФБ; СВ 2008, № 81, 11 лип., с. 6]

Сидіти на шиї ‘бути під чиєюсь опікою, на чиєму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 801]
гайка без гвинта нічого не варта, тому й хоче сісти йому на шию [ВГ; СВ 2005, № 85, 22 лип., с. 6]
їжакові на шию не сядеш [ЛЗ; Пер. 2010, № 1, січ., с. 7]
начебто й не схожий на стілець. Але стільки бажаючих сісти тобі на шию [МГ; Пер. 1998, № 6, черв., с. 11]
терплячість народу вихваляють ті, хто сидить на його шиї [СК; СВ 2010, № 5, 15 січ., с. 6]
той, хто сідає мені на шию, навіть не уявляє собі, як там незручно [ОПа; ЛУ 1998, № 11, 19 берез., с. 8]

Сидіти на шиї ‘бути під чиєюсь опікою, на чиєму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 801]; **дерти носа [вгору]** ‘пихато поводитися, чванитися, зазнаватися’ [ФС І, с. 232]
доброму сідають на шию, щоб не задирав носа [ВГ; СВ 2005, № 141, 2 груд., с. 6]

Сидіти на шиї ‘бути під чиєюсь опікою, на чиєму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 801]; **схиляти голову (чоло, шию)** ‘підкоритися кому-, чому-небудь, здаватися, поступаюпаючись чим-небудь’ [ФС ІІ, с. 872]

кандидат перед тим, як всістися народу на шию, буде перед ним схиляти голову [ОД; СВ 2009, № 151, 30 груд., с. 6]

Сидіти на шиї ‘бути під чиєюсь опікою, на чиєму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось’ [ФС ІІ, с. 801]; **ставити на коліна** ‘примушувати когось підкоритися’ [ФС ІІ, с. 857]
щоб сісти на шию, треба поставити на коліна [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]

У шию ‘дуже грубо, з лайкою, з бійкою’ [ФС ІІ, с. 964]; **милити шию** ‘робити зауваження, дорікати кому-небудь за щось; лаяти, карати когось’ [ФС І, с. 486]
перед тим, як погнати в шию, її обов’язково намилять [ФБ; Пер. 2005, № 2, лют., с. 5]

У шию ‘дуже грубо, з лайкою, з бійкою’ [ФС ІІ, с. 964]; **не бачити світа** ‘не мати достатнього життєвого досвіду’ [ФС І, с. 20]
рано одружився, наче його хто в шию гнав, а тепер плаче, що світу не баче [ОК; СВ 2009, № 53, 15 трав., с. 6]

ШКОЛА
Проходити школу [життя] ‘набути досвіду, змужніти, загартуватися в чомусь’ [ФС ІІ, с. 707]
епітафія: „Закінчив школу життя” [МЛ; Пер. 1996, № 12, груд., с. 2]

Проходити школу [життя] ‘набути досвіду, змужніти, загартуватися в чомусь’ [ФС ІІ, с. 707]
занадто грамотні закінчують школу життя передчасно [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]

Проходити школу [життя] ‘набути досвіду, змужніти, загартуватися в чомусь’ [ФС ІІ, с. 707]; **поворот долі** ‘різкі зміни в житті’

у школі життя кожний поворот долі – екзамен [ЛС; ЛУ 2010, № 37, 14 жовт., с. 8]

ШКУРА

Бути в чужій шкурі; здирати сім шкур ‘оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати’ [ФС І, с. 331]
невже вони не відчувають себе в нашій шкурі, навіть здерши з нас аж сім [ФБ; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]

Вилазити (лізти) із шкури ‘докладати великих, надмірних зусиль для досягнення чого-небудь’ [ФС І, с. 436]
виліз із шкіри не з того боку [ЛЗ; Пер. 2001, № 1, січ., с. 10]
не кожен на роботі прагне лізти із шкіри, зате всяк прагне вдягнутись у неї [ПКу; СВ 1999, № 57, 14 трав., с. 4]

Влазити в шкуру ‘ставати ким-небудь, виконувати чиї-небудь обов’язки’ [ФС І, с. 137]
бережи братів своїх менших: натягаючи кожуха, ти влазиш у чужу шкуру

Заливати за шкіру сала ‘завдавати кому-небудь великого горя, страждань, дуже дошкуляти комусь’ [ФС І, с. 310]
сало краще їсти, ніж заливати його за шкіру [ІТ; СВ 1997, № 32, 14 берез., с. 4]

Здирати сім шкур ‘оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати’ [ФС І, с. 331]
наш бюрократизм і вовка загризе, і шкуру здере [ЮС; Пер. 2001, № 10, жовт., с. 13]
такий порядок: перед тим як сім шкур здерти, звичайно, роздягають догола [ФБ; Пер. 2009, № 8, серп., с. 2]

Здирати сім шкур ‘оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати’ [ФС І, с. 331]; **до десятого (сьомого) поту працювати** ‘до крайньої, граничної втоми’ [ФС ІІ, с. 684]
деручи з людини сім шкур, працював до сьомого поту [ЛЗ; СВ 2005, № 70, 17 черв., с. 6]

Здирати сім шкур ‘оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати’ [ФС І, с. 331]; **на халяву** (тут і зараз)
невже з нас сім шкір зняли на одну лише халяву? [ФБ; ЛУ 2008, № 41, 23 жовт., с. 8]

Продажна шкура ‘той, хто зраджує кого-, що-небудь з корисливою метою’ [ФС ІІ, с. 965]
різновид бізнесу: робити гроші на купівлі продажних шкур [ФБ; СВ 2009, № 13, 6 лют., с. 6]
чи бувають ціни на продажні шкури недоступними? [ФБ; СВ 2009, № 13, 6 лют., с. 6]

ШЛЮБ
Нерівний шлюб ‘шлюб, за якого чоловік і дружина мають різні матеріальні достатки, іноді моють велику різницю у віці’
нерівний шлюб: раб вибирає рабовласницю [ФБ; ЛУ 2001, № 38 – 39, 25 жовт., с. 8]

ШЛЯХ
Додому й шлях короткий
додому й шлях більш тверезий

Прокладати шлях (дорогу) до серця ‘домагатися розуміння, прихильності, любові в кого-небудь’ [ФС ІІ, с. 707]
ситно нагодувавши чоловіка, жінка сама перекриває шлях до його серця
шлях до серця жінки взагалі лежати не повинен
шлях до шлунка чоловіка лежить через його рот

Шлях до успіху
шлях до успіху завжди закритий на ремонт [РК; СВ 2005, № 111, 23 верес., с. 6]

ШМАТОК
Останній шматок хліба ‘останній заробіток, останні пожитки тощо’

Борис не пошкодував для друга ні останнього шматка хліба, ні останнього патрона [НІ; СВ 2005, № 150, 23 груд., с. 4]

ШУКАТИ

Хто шукає, той завжди знайде; шукати крайнього ‘перекладати вину на людину, яка не може себе захистити’
хто шукає, той завжди знайде. Крайнього [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]

ЩАСТЯ

За щастя треба боротися
за щастя треба боротися. Нещастя з’являється саме... [ОСу; Пер. 1995, № 19, с. 1]

Кожен по-своєму розуміє щастя
усі щасливі люди однаково нещасні [ОП; ЛУ 1999, № 13 – 14, 1 квіт., с. 12]

Купатися у щасті ‘бути щасливим’
поки купався у щасті, хтось поцупив одяг [ВТ; Пер. 2009, № 1, січ., с. 10]

Не було б щастя, та нещастя допомогло
не було б компромісу, компромат поміг [МЛ; Пер. 2000, № 5, трав., с. 3]
не було б щастя, люди ніколи не були б нещасними [ОП; ЛУ 2001, № 20, 31 трав., с. 8]
не було б щастя, та багатий чоловік допоміг
не дав Бог щастя, так може грішми допоможе [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]

Тримати щастя у своїх руках ‘самому визначати свій життєвий шлях’

важко втримати своє щастя в чужих руках [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]

Щастя не в грошах

„Не в грошах щастя!" Чи не тому й зарплату не виплачують?! [ОСу; Пер. 1997, № 1, січ., с. 3]

багатство не в тому, чим володієш, а в тому, від чого ти вільний [АК; ЛУ 2009, № 37, 12 листоп., с. 8]

для багатьох нині щастя і в копійках [ОП; ЛУ 1998, № 20, 14 трав., с. 8]

добре, що щастя не в грошах, інакше якими нещасними були б наші мільйонери [ОП; ЛУ 2000, № 33, 28 груд., с. 8]

істину доведено – щастя не в грошах. Маємо мільйони, а щастя – катма [ІТ; Пер. 1995, № 16, с. 5]

коли багато грошей, якось легше переноситься, що не в них щастя

не в грошах радість, а в їх кількості

не в щасті – щастя! [ОП; ЛУ 1998, № 12-13, 26 берез., с. 12]

та я й за три гривні скажу, що щастя не в грошах! [ОП; ЛУ 1998, № 21, 21 трав., с. 8]

щастя – це коли у тебе стільки грошей, що для тебе щастя вже не в них [ОП; ЛУ 1999, № 24, 17 черв., с. 8]

щастя жінки не в грошах, а в тому, на що їх можна витратити [ВПо; СВ 1996, № 110, 13 верес., с. 4]

щастя не в грошах, а в верстатах, на яких можна друкувати гроші [ОП; СВ 1997, № 2, 4 січ., с. 4]

щастя не в грошах, а в допомозі по малозабезпеченості [ОП; СВ 1996, № 86, 19 лип., с. 4]

щастя не в грошах, а в тому, щоб хоч якось протягти на них до зарплати [ОП; СВ 2006, № 54, 12 трав., с. 6]

щастя не в грошах, а у великих грошах [ВШу; ЛУ 2004, № 32, 19 серп., с. 8]

щастя не в грошах, у всякому разі не в таких [ОП; СВ 1999, № 66, 4 черв., с. 4]

щастя не в тих грошах, що в тебе є, а в тих, яких у тебе немає [ОП; ЛУ 2002, № 48, 26 груд., с. 8]

щастя не в тому, щоб пролізти до коритця, а в тому, щоб його приватизувати [ОП; СВ 2001, № 44, 6 квіт., с. 4]
якщо Ваше щастя не в грошах, то шліть їх мені
якщо не в грошах щастя, то чому без них так погано? [ОСу; Пер. 1996, № 12, груд., с. 13]
якщо щастя не в грошах, то чому ж тоді мільярдери не повертають народові вкрадені в нього заощадження? [ОП; СВ 2004, № 131, 5 листоп., с. 4]

Щастя − як трясця
щастя − як трясця: кого схоче, того й трясе

Я я

ЯБЛУКО
Яблуко від яблуні далеко не падає
брокер від пейджера недалеко падає
яйця від куриці недалеко падають

Яблуко розбрату (чвар) ‘причина ворожнечі, суперечок, незгод між ким-небудь’ [ФС II, с. 974]
пироги з яблуками розбрату [ЛЗ; СВ 2005, № 55, 17 черв., с. 6]

Яблуку ніде впасти ‘дуже багато людей, дуже людно’ [ФС I, с. 147]
скільки бананів, що й яблуку нема куди впасти! [ВШа; СВ 2003, № 137, 20 листоп., с. 4]

ЯЗИК
Гострий язик ‘влучна, дотепна, дошкульна, глузлива мова’ [ФС II, с. 975]; **ласий шматок** ‘що-небудь найкраще, вигідне, принадне, спокусливе, смачне і т. ін.’ [ФС II, с. 966]
дехто використовує гострий язик, щоб відрізати собі жирний шматок [ЮС; Пер. 1995, № 1, с. 11]

Гострити язик ‘готуватися влучно і дошкульно висловлюватися’ [ФС І, с. 193]
розумні відточують розум, тупі гострять язики [ФБ; ЛУ 2009, № 2, 15 січ., с. 8]

Гострити язик ‘готуватися влучно і дошкульно висловлюватися’ [ФС І, с. 193]; **затикати вуха** ‘намагатися не сприймати, не звертати уваги на кого-небудь’ [ФС І, с. 318]
поки вгорі ще лише гострять язик, внизу вже затикають вуха [ФБ; СВ 2006, № 113, 29 верес., с. 6]

Довгий язик ‘хто-небудь дуже балакучий, любить говорити багато зайвого, непотрібного, неправдивого’ [ФС ІІ, с. 975]
і таке буває: і язик довгий, і зуби самі випадають [ФБ; ЛУ 2008, № 41, 23 жовт., с. 8]

Довгий язик ‘хто-небудь дуже балакучий, любить говорити багато зайвого, непотрібного, неправдивого’ [ФС ІІ, с. 975]; **язик заплітається** ‘хто-небудь говорить невиразно, через силу (про п’яного, хворого і т. ін.)’ [ФС ІІ, с. 975]
що довший язик, то легше він заплітається [ФБ; Пер. 2002, № 12, груд., с. 11]

Зірватися з язика ‘швидко з’являтися, звучати взагалі (про слова, фрази)’ [ФС І, с. 345]
одні плітки зриваються з гачка, інші – з язика [ЛЗ; Пер. 2005, № 5, трав., с. 4]

Мати довгий язик ‘любити поговорити, говорити багато зайвого, розголошувати таємниці’ [ФС І, с. 470]; **тіпун вам на язик** ‘уживається для вираження недоброго побажання кому-небудь з приводу недоречних висловлювань’ [ФС ІІ, с. 885];
чим довший язик, тим більший тіпун

Молоти язиком ‘говорити про щось; висловлюватися’ [ФС І, с. 504]; **вітер у голові** ‘хто-небудь легковажний, несерйозний’ [ФС І, с. 131]

як язикові не молоти, коли стільки вітру в голові [ФБ; СВ 2004, № 79, 9 лип., с. 6]

Тримати (держати) язик за зубами ‘бути обачним, стриманим у розмовах, висловлюваннях; не розголошувати чого-небудь; мовчати’ [ФС І, с. 230]
зуби часто вибивають для того, щоб примусити тримати язик за зубами [БР; Пер. 2000, № 1, січ., с. 13]
хто тримає язик за зубами, у того зуби ціліші [МГ; СВ 1998, № 15, 30 січ., с. 4]
щоб мати сонячну посмішку, треба постійно тримати язик за зубами [ОСу; Пер. 1995, № 21, с. 2]
язик за зубами тримають не м’язи, а розум [ОВ; Пер., 2010, № 8, серп., с. 2]
як стало важко тримати язик за зубами при нашому рівні розвитку стоматології [ВН; Пер. 1995, № 4, с. 8]

Тримати (держати) язик за зубами ‘бути обачним, стриманим у розмовах, висловлюваннях; не розголошувати чого-небудь; мовчати’ [ФС І, с. 230]; **збавити віку** ‘убивати, губити кого-небудь’ „ФС І, с. 322”
язика тримайте за зубами, щоб віку тобі не збавив [МК; СВ 2005, № 79, 8 лип., с. 6]

Тягнути за язик ‘спонукати, змушувати кого-небудь сказати щось, висловитися з якогось приводу’ [ФС ІІ, с. 906]
добре тягнути за язик того, у кого він довгий [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
звичайно, дурня за язик не тягнуть, йому просто підсовують мікрофон [ОП; ЛУ 1999, № 39, 11 листоп., с. 8]

Ховати язик за губи ‘перестати говорити’; **ляпати язиком** ‘говорити що-небудь незрозуміле, недоречне і т. ін.’ [ФС І, с. 457]
у декого з „опонентів” язик не сховається за губи, поки не ляпне

Чесати язика ‘вести безпредметні, несерйозні, пусті, несправедливі розмови’ [ФС II, с. 946]; **язик свербить** ‘хто-небудь має сильне бажання розповісти щось або поговорити про щось’ [ФС II, с. 977]
від нашої гласності лише одна користь: чешемо язиками, щоб не свербіли [ЮС; Пер. 1996, № 7, лип., с. 7]

Язик до Києва доведе
лотерея до машини доведе
одного язик доведе до Києва, іншого – до біди [ВПо; ЛУ 1998, № 34 – 35, 17 верес., с. 12]
поки язик довів до Києва, дядька звільнили з роботи [АО; Пер. 2009, № 5, трав., с. 4]
тільки язик кандидата в депутати до Києва доведе [ОП; ЛУ 2000, № 3, 20 січ., с. 8]
язик до кия доведе [ВП; ЛУ 2008, № 1, 10 січ., с. 8]
язик до кілера доведе
язик до шибениці доведе [ОП; ЛУ 1997, № 37, 23 жовт., с. 8]
язик може довести не тільки до Києва, а й до інфаркту [СТ; СВ 1995, № 41, 7 квіт., с. 4]
язик на кінець світу заведе
якщо взимку поцілувати бампер з українськими номерами, то язик до Києва доведе
ярлик до Києва доведе [ОП; СВ 2006, № 23, 24 лют., с. 6]

Язик підвішений добре ‘хто-небудь уміє вільно, влучно, дотепно говорити’ [ФС II, с. 976]; **язик до Києва доведе**
добре підвішений язик не тільки до Києва доведе, а й у депутатське крісло [АШе; СВ 1999, № 151, 17 груд., с. 4]

Язик розв’язується ‘хто-небудь починає багато говорити, стає балакучим’ [ФС II, с. 977]
краватка, шнурки і язик завжди розв’язуються у найнепідходящіший момент [СС; СВ 2010, № 27, 10 берез., с. 6]

ЯЙЦЯ

Яйця курей не вчать ‘молодший не може навчати дорослого’

кожний стовп повчає дерева, як треба жити [ВЧ; Пер. 1998, № 4, квіт., с. 6]
яйце вчить курку, як бути крутою [ФБ; Пер. 1995, № 18, с. 1]
яйця відповідальність за батьків не несуть [МТ; Пер. 2005, № 3, берез., с. 6]
яйця курей не вчать, тому й кури такі дурні [АТ; Пер. 1998, № 7, лип., с. 11]
яйця курицю дисциплінують

ЯМА
Боргова яма ‘великі борги’
усі наші долини, ріки, гори – це одна велика боргова яма [ОП; ЛУ 2000, № 19, 25 трав., с. 8]

Копати яму ‘підступно, таємно готувати кому-небудь неприємність, нещастя’ [ФС І, с. 388]
копай іншому яму лише з усіма зручностями. А раптом сам туди потрапиш [ВКол; СВ 2007, № 66, 15 черв., с. 6]
не рий сусіду яму: спасибі не скаже
не рий яму іншому на мінному полі
не рий яму іншому, нехай сам риє
не рий яму іншому, щоб він не використовував її, як окоп

ЯРЛИК
Вішати (клеїти) ярлик ‘безпідставно приписувати кому-небудь якісь якості, вважати кого-небудь кимсь або звинувачувати в чомусь’ [ФС І, с. 134]
який і кому навішувати ярлик, якщо ціна договірна [ФБ; ЛУ 1999, № 17, 22 квіт., с. 8]
якщо жінка з фігурою, на неї обов’язково вішають ярлики [ВП; ЛУ 1997, № 8, 27 лют., с. 8]

Вішати (клеїти) ярлик ‘безпідставно приписувати кому-небудь якісь якості, вважати кого-небудь кимсь або звинувачувати в чомусь’ [ФС І, с. 134]; **[і] ціни нема** ‘хто-небудь (або що-небудь) дуже цінний (цінне) своїми якостями, особливостями, достоїнствами і т. ін.’ [ФС ІІ, с. 541]

а який ярлик навісили на річ, котрій ціни немає? [ФБ; Пер. 2002, № 6, черв., с. 3]
народу, який може працювати, не отримуючи зарплати, немає ціни! [ОП; ЛУ 1999, № 10 – 11, 18 берез., с. 12]
ціни нам немає: ярликів не вистачає [ФБ; ЛУ 2004, № 46, 25 листоп., с. 8]

Умовні скорочення

ЛУ	**Літературна Україна**
Пер.	**Перець**
СВ	**Сільські вісті**

АА	А. Анисенко
АВ	Анатолій Василенко
АГ	Анатолій Гарматюк
АГо	Анатолій Голованов
АЗ	Анатолій Зубар
АЗа	Анатолій Закревський
АК	Андрій Коваль
АКо	Андрій Коцюбинський
АКоз	Андрій Козак
АО	Анатолій Обриньба
АП	Анатолій Пастернак
АПо	А. Помазан
АС	Анатолій Самойленко
АТ	Аркадій Тондій
АЦ	А. Цапенко
АЧ	Анатолій Чубинський
АШ	Анатолій Шкляр
АШе	А. Шелудяк
ББ	Борис Балацький
БІ	Борис Іосилевич
БК	Борис Кавалєрчик
БКр	Борис Крутієр
БП	Борис Підопригора
БР	Борис Ревчун
БС	Борис Слюсар
БСт	Б. Стативка
БЧ	Богдан Чепурко
ВБ	Василь Білоус
ВВ	Василь Вербицький
ВВар	Володимир Варнавський
ВВов	Віктор Вовк
ВГ	Володимир Голобородько

ВГр	В. Григорович
ВГу	Віктор Губарєв
ВГура	Володимир Гура
ВД	Василь Дацюк
ВДа	Володимир Даньків
ВІ	Віктор Ігнатенко
ВК	Василь Куровський
ВКо	Віктор Коняхін
ВКол	Володимир Колодій
ВКор	В. Корбусь
ВКос	Василь Косован
ВКр	Володимир Красіленко
ВКра	Василь Краснюк
ВКри	Василь Кримчак
ВКут	Василь Кутченко
ВМ	Василь Момотюк
ВМа	Володимир Матвієнко
ВМи	В. Миколенко
ВМо	Василь Мордань
ВМу	Віктор Муравйов
ВН	В’ячеслав Нальотов
ВНа	Валерій Назарчук
ВП	Василь Простопчук
ВПо	Влас Пошатний
ВПа	Віктор Панчоха
ВПр	Василь Прокопишин
ВР	Василь Рябчук
ВС	Віктор Сивопляс
ВСа	Віктор Садименко
ВСл	Володимир Слєпцов
ВСо	Володимир Соломін
ВСу	В. Сумбатов
ВТ	Василь Титечко
ВЧ	Валентин Чемерис
ВЧм	Валерій Чмирьов
ВШ	Володимир Шамша
ВШе	Володимир Шестаков

ВШевч	В. Шевченко
ВШу	В. Шутілов
ВШу	Валентин Шульга
ГГ	Григорій Граченко
ГГа	Гриць Гайовий
ГК	Герман Колобов
ГКа	Галина Каменьких
ГКор	Григорій Коркач
ГКр	Григорій Крячко
ГКри	Галина Крикливенко
ГП	Григорій Потапенко
ГС	Григорій Сторож
ГШ	Григорій Швед
ГЯ	Григорій Яблонський
ДС	Дмитро Солодкий
ЕФ	Ерман Фрідман
ЄТ	Є. Тарасов
ЗК	Зоя Колесник
ЙП	Й. Попович
ІБ	Ігор Бідюк
ІБо	Іван Бойко
ІГ	Ігор Гусаченко
ІМ	Іван Мартишко
ІМе	Іван Мельник
ІН	Іван Немченко
ІО	Іван Олексишин
І-П	Інтернет-перли
ІС	Іван Сенюк
ІСа	Іван Савлюк
ІТ	Іван Токарчук
ІЧ	Ірина Чубарова
КК	Катрусь Карналюк
ЛЗ	Леонід Забара
ЛК	Л. Клюцківський
ЛК-З	Леонід Куліш-Зіньків
ЛП	Л. Пєшкова
ЛС	Леонід Сухоруков

ЛСу	Людмила Сувертека
ЛТ	Л. Теліга
МБ	Микола Білокопитов
МБа	Микола Бахмет
МВ	Микола Вітченко
МВа	Марія Василенко
МГ	Микола Герасименко
МД	Микола Дубович
МКа	Микола Кащук
МК	Микола Клочко
МКов	Микола Ковальчук
МЛ	Микола Левицький
МЛі	Мона Лі
ММ	Микола Міщенко
МН	Микола Нетеса
МР	Микола Регета
МРо	Микола Романов
МС	Микола Сухомозький
МТ	Микола Тихончук
МФ	Микола Френкель
МЯ	Микола Яненко
НАв	Н. Аврамець
НІ	Наталія Іванків
НС	Надія Семена
ОВ	Олесь Воля
ОГ	Олександра Гурницька
ОД	Олексій Домницький
ОЖ	Олександр Житніков
ОК	Ольга Костинська
ОЛ	Олександр Люк
ОЛе	О. Лещенко
ОМ	Остап Михайлович
ОМа	Ольга Маслюк
ОН	Олександр Новаченко
ОП	Олександр Перлюк
ОПа	Олександр Пастух
ОР	Олег Романенко

ОРо	Олександр Ромась
ОС	Олександр Стусенко
ОСу	Олександр Сухомлин
ОХ	Олег Хаврич
ОШ	Олександр Шеремет
ПГ	Павло Гет
ПК	Петро Качалаба
ПКу	П. Куліш
ПЛя	П. Ляшенко
ПО	Петро Осодчук
Пол	Петро Олексієнко
ПП	Петро Петренко
ПР	Поліна Ріжко
ПС	Петро Сохан
ПСа	Петро Сачук
ПТ	Павло Ткачук
РЖ	Ростислав Журомський
РІ	Роман Івасів
РК	Роман Крикун
РЛ	Реональд Ревчук
РР	Роман Рудий
РХ	Раїса Хмельницька
СЄЛ	Станіслав Єжи Лєц
СК	Сергій Коломієць
СЛ	Сергій Лебідь
СН	Сергій Навроцький
СО	Стелла Онищенко
СП	Сергій Пономаренко
СТ	Степан Тоцький
СЮ	Сергій Юхненко
СЮх	Сергій Юхименко
ТЛ	Тарас Лехман
ТМ	Тетяна Мельник
УЦ	Уладись Цвятков
ФБ	Флоріан Бондар
ФБо	Фаїна Бортнюк
ФК	Фелікс Кривін

ФТ	Федір Тур
ЮБ	Юрій Береза
ЮГ	Юрій Галабурда
ЮЛ	Юрій Левада
ЮМ	Юрій Меліхов
ЮМо	Юхим Мостовий
ЮН	Юлія Новік
ЮР	Юрій Рибников
ЮРя	Юрій Ряст
ЮС	Юрій Савчук
ЮСт	Юлія Степанова
ЮТ	Юлія Тетьора
ЮШ	Ю. Шанін

[ВЧ; МС 1992]	Віктор Чабаненко. Мудре слово: Прислів'я та приказки в говірках Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 1992.
[КС]	Коваль А. П. Крылатое слово. Справочное издание / А. П. Коваль. – К. : Рад. шк., 1983. – 222 с.
[НЧ; В кн. 2005]	Весела книга: Ваші найкращі анекдоти / за ред. Чистюхіна Н. С. – Х. : „Клуб Сімейного Дозвілля", 2005. − 240 с.
[ФС І, ІІ]	Фразеологічний словник української мови / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984с.

Список обстежених населених пунктів

Населений пункт	Район
Антонівка	Старобільського району
Астахове	Свердловського району
Бабичеве	Троїцького району
Батир	Краснодонського району
Білокуракине	Білокуракинського району
Біловодськ	Біловодського району
Білолуцьк	Новопсковського району
Брусівка	Біловодського району
Булавинівка	Новопсковського району
Варварівка	Кремінського району
Верхня Даванка	Сватівського району
Веселе	Марківського району
Вовкодаєве	Новоайдарського району
Городище	Біловодського району
Дар'їно-Єрмаківка	Свердловського району
Демино-Олександрівка	Троїцького району
Жовте	Слов'яносербського району
Заайдарівка	Новопсковського району
Закотне	Новопсковського району
Іллірія	Лутугинського району
Іллічівка	Троїцького району
Калмиківка	Міловського району
Карла-Лібкнехта	Лутугинського району
Карпове-Кріпенське	Свердловського району
Колядівка	Новоайдарського району
Кремінна	Кремінського району
Красноріченське	Кремінського району
Курячівка	Білокуракинського району
Курячівка	Старобільського району
Лантратівка	Троїцького району
Лизине	Білокуракинського району
Лиман	Старобільського району
Литвинівка	Біловодського району
Луб'янка	Білокуракинського району

Макіївка	Кремінського району
Марківка	Марківського району
Медвежанка	Свердловського району
Микільське	Міловського району
Мілуватка	Сватівського району
Можняківка	Новопсковського району
Морозівка	Міловського району
Новоахтирка	Новоайдарського району
Новобіла	Новопсковського району
Нововодяне	Кремінського району
Новопсков	Новопсковського району
Новострільцівка	Міловського району
Новочервоне	Троїцького району
Олександропіль	Білокуракинського району
Омелькове	Старобільського району
Оріхове	Попаснянського району
Осинове	Новопсковського району
Паньківка	Білокуракинського району
Парневе	Біловодського району
Переможне	Лутугинського району
Петрівка	Сватівського району
Петрівка	Станично-Луганського району
Писарівка	Новопсковського району
Підгорівка	Старобільського району
Піски	Новопсковського району
Плахо-Петрівка	Білокуракинського району
Преображенне	Сватівського району
Привілля	Троїцького району
Просяне	Марківського району
Риб’янцеве	Новопсковського району
Рогове	Новопсковського району
Рудівка	Сватівського району
Сватове	Сватівського району
Солідарне	Білокуракинського району
Сосновий	Сватівського району
Суходільськ	Краснодонського району

Тарасівка	Троїцького району
Уткине	Свердловського району
Чмирівка	Старобільського району
Шапарівка	Білокуракинського району
Шпотине	Старобільського району
Шульгинка	Старобільського району

АНОТАЦІЯ

ГЛУХОВЦЕВА І. Я. СЛОВНИК МОДИФІКОВАНИХ СТІЙКИХ СПОЛУЧЕНЬ СЛІВ В УЗУСІ кінця XX – початку XXI століття (Луганськ, 2013)

У Словнику подано модифіковані вирази прислів'їв, приказок, фразеологізмів, афоризмів, уживані в періодичній пресі та усному мовленні сходу України в кінці XX – початку XXI століття. Авторами модифікованих виразів є відомі в Україні журналісти, сатирики, серед них: Олександр Перлюк (літератор, журналіст з Кіровоградщини, відомий як автор гумористичної форми „перлюкізми"), Флоріан Бондар (український гуморист, сатирик, лауреат низки літературних конкурсів. Афоризми Флоріана Бондаря ввійшли до книги „Українська афористика X – XX ст.", автор називає ці твори „ейфлоризмами". Найбільш відомий на Буковині), Юрій Рибников (сучасний український літератор – поет, прозаїк, гуморист), Леонід Куліш-Зіньків (український поет-сатирик, гуморист з Рівненщини, творець художнього слова), Микола Левицький (сатирик, гуморист. Виступав у всеукраїнських, всесоюзних, обласних та районних виданнях „Перець", „Україна", „Літературна Україна"). Загалом використано модифіковані вирази 193 авторів. Ці вирази були опубліковані в періодичній пресі й подані в Словнику з покликанням на джерело.

Приблизно половину модифікованих виразів узято з усного мовлення, про що свідчить відсутність паспортизації. Вони поширені на більшому чи меншому ареалі, який у Словнику не завжди чітко окреслений. Якщо помічено хоч одиничне вживання трансформи, це вже ставало підставою для його внесення до словника.

Укладений *Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця XX – початку XXI століття* має 645 вокабул, що становлять семантичний центр 1375 стійких сполучень слів, які зазнають трансформації (в окремих випадках – варіювання). Усього в словнику подано 3507 модифікатів, які репрезентують тенденції розвитку фразеологічного складу української мови в кінці XX – початку XXI століття: збагачення синонімічно-

варіативних груп; виникнення виразів з новим значенням за традиційними моделями; зміна конотації (посилення чи актуалізація одного з відтінків експресивного значення).

АННОТАЦИЯ

ГЛУХОВЦЕВА И. Я. СЛОВАРЬ МОДИФИЦИРОВАННЫХ УСТОЙЧИВЫХ СОЧЕТАНИЙ СЛОВ В УЗУСЕ конца XX – начала XXI века (Луганск, 2013)

В Словаре представлены модифицированные выражения пословиц, поговорок, фразеологизмов, афоризмов, которые употребляются в периодической прессе и устной речи востока Украины в конце XX – начале XXI века. Авторами модифицированных выражений выступают известные в Украине журналисты, сатирики, среди них: Александр Перлюк (литератор, журналист из Кировоградской области, известный как автор юмористической формы „перлюкизмы”), Флориан Бондарь (украинский юморист, сатирик, лауреат ряда литературных конкурсов. Афоризмы Флориана Бондаря вошли в книгу „Украинская афористика X – XX вв.”, автор называет эти произведения „эйфлоризмами”. Наиболее известен на Буковине), Юрий Рыбников (современный украинский литератор – поэт, прозаик, юморист), Леонид Кулиш-Зинкив (украинский поэт-сатирик, юморист из Ровенской области, мастер художественного слова), Николай Левицкий (сатирик, юморист. Печатался во всеукраинских, всесоюзных, областных и районных изданиях „Перец”, „Украина”, „Литературная Украина”). Всего использованы модифицированные выражения 193 авторов. Эти выражения были опубликованы в периодической прессе и представлены в Словаре со ссылкой на источник.

Приблизительно половина модифицированных выражений взята из устной речи, о чем свидетельствует отсутствие паспортизации. Они функционируют в большем или меньшем ареале, который в Словаре не всегда четко очерчен.

Составленный *Словарь модифицированных устойчивых сочетаний слов в узусе конца XX – начала XXI века* содержит 645 вокабул, репрезентирующих семантический центр

1375 устойчивых сочетаний слов, которые подвержены трансформации (в отдельных случаях – варьированию). Всего в словаре представлено 3507 модификатов, манифестирующих тенденции развития фразеологического состава украинского языка конца XX – начала XXI века: обогащение синонимически-вариативных групп; возникновение выражений с новым значением по традиционным моделям; изменение коннотации (усиление или актуализация одного из оттенков экспрессивного значения).

ANNOTATION

GLUKHOVTSEVA I.Y. VOCABULARY OF MODIFIED SET EXPRESSIONS IN USAGE in the end of the XX and the beginning of the XXI century (Luhansk, 2013)

The modified expressions, proverbs, idioms, aphorisms which were used in the press and spoken language in the eastern Ukraine in the end of the XX and the beginning of the XXI century are given in the Dictionary. The famous Ukrainian journalists, satirists are the authors of the modified expressions. Olexandr Perlyuk (literary man, journalist from Kirovogradshchina, famous as the author of the humorous form "perlyukism"), Florian Bondar (Ukrainian humorist, satirist, laureate of the plenty of literary contests) are among them. Aphorisms by Florian Bondar have been included in the book "Ukrainian aphoristics of the X – XX centuries". The author calls these works "eiflorisms". Yuriy Ribnikov (the modern Ukrainian literary man – poet, prosaist and humorist) is the most famous in Bukovina. Leonid Kulish-Zinkiv (Ukrainian poet-satirist, humorist from Rivnenshchina, elocutionist). Mykola Levitsky (satirist, humorist. M. Levitsky participated in all-Ukrainian, all-USSR and regional editions of "Perets", "Ukraina", "Literaturna Ukraina"). In general, it is used 193 modified expressions by authors. These expressions were published in the press and presented in the Dictionary with the reference to the source.

Approximately the half of the expressions was taken from the spoken language that can be proved with the absence of passportization. They are spread on the larger of lesser area which is

not always well-defined in the Dictionary. If it was noticed even the single use of the transform it became the ground to include it in the Dictionary.

The made *Dictionary of SET expressions in usage in the end of the XX and the beginning of the XXI century* contains 645 vocables that create the semantic centre of 1375 set expressions which undergo transformation (in separate cases – variation). Totally there are 3507 modifiers in the Dictionary which represent the progress trends of the phraseological structure of Ukrainian language in the end of the XX and the beginning of the XXI century: replenishment of the synonymous-variative groups; appearance of the expressions with the new meaning accordingly to the traditional models; connotation change (enhancement or actualization of one of the expressive meaning shades).